

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

OBJAVENIE
TRÓJE

Kniha *OBJAVENIE TRÓJE* je desiatym zväzkom súborného diela vydania diel Vojtecha Zamarovského - nášho najznámejšieho autora literatúry faktu.

Táto kniha hovorí o Parisovi a krásnej Helene, o trójskej vojne, o dobrodružstvách ľstivého Odysea a o ďalších hrdinoch a udalostiach, ktoré ospieval vo svojich hrdinských básňach slávny Homér.

Hovorí aj o mužovi, ktorý pokladal Homéra nielen za básnika, ale aj za historika - a na úžas svojich súčasníkov našiel miesto, kde kedysi stála Trója, a vykopal jej hradby - o Heinrichovi Schliemannovi.

A nakoniec táto kniha hovorí o otázkach okolo Homéra a jeho diela. Dvadsaťpäť storočí študujú už učenci tieto problémy - stojí hádam za to pozrieť sa, k čomu dospeli v tichých pracovniach európskych a amerických univerzít a čo objavili v troskách homérovských hradov v Malej Ázii a Grécku.

VOJTECH ZAMAROVSKÝ

OBJAVENIE TROJE

SCAN & OCR BY KPXX

kpxx@azet.sk

© Vojtech Zamarovský 1976
Illustrations © Otakar Pok
Design © Lubomír Mika 2002
Slovak edition © PERFEKT 2002

10. zväzok súborného diela Vojtecha Zamarovského

Vojtech Zamarovský
OBJAVENIE TRÓJE

Tretie slovenské vydanie, v rámci súborného diela vydanie prvé
Odborná konzultácia a autor obrazového scenára
doc. PhDr. Pavol Valachovič, CSc.
Autori fotografií Dr. Peter Zamarovský a archív
Grafická úprava Lubomír Mika

Vydal Perfekt, a. s., Karpatská 7, 811 05 Bratislava, ako svoju 299. publikáciu.
Rok vydania 2002
Zodpovedná redaktorka Elena Linzbothová
Jazyková redaktorka Mgr. Andrea Stúpalová

Sadzba a zalomenie Alias Press, Bratislava
Vytlačili Tlačiarne Banská Bystrica

ISBN 80-8046-195-3

ÚVODOM	8
I. KNIHA O BÁSŇACH	13
1. DESIATY ROK VOJNY	14
Trójska pláň: prehliadka inváznej armády. Achájci, Argejci, Danajci. Trójanania a spojenci jazykov rôznych. Agamemnón a Hektor hodnotia situáciu. „Divadlo pre bohov“. Už len 51 dní!	
2. JABLKO SVÁRU	23
Príčina trójskej vojny. Parisov súd. Odišla Helena dobrovoľne? Pokus o zmier, čiže klasický recept proti vojnám. Pandarov šíp. Tersites u Homéra a Čapka. Vojna pokračuje	
3. ACHILLOV HNEV	31
Prečo sa musel boj skončiť nerozhodne? Mor v achájskom tábore. Chryseida a Briseida. Achilles praje svojim druhom porážku! Intervencia na Olympe. Diomedov deň. Hektor sa lúči s Andromachou. Súboj	
4. PATROKLOS IDE NA SMRŤ	40
Búrlivý snem v Tróji. Zeus plní svoj sľub. Bezsenná noc achájskych kráľov. Achilles prekračuje mieru. Výzvedná výprava. Lode horia! Patroklov posledný boj	
5. ACHILLES VÍŤAZOM	48
Záchrana mŕtveho druhu. Achilles dostáva novú zbroj. Zápas mužov, bohov a živlov. „Tri razy obehli okolo dokola hradby Priamovho hradu...“ Mohyla na brehoch Hellespontu. Achillovo najväčšie víťazstvo	

Amazonky a lekcia mužskej povýšenosti. Etiópi tiahnu na pomoc Tróji. Achillova päta. Dve verzie o Aiasovej samovražde. Posledný útok - odrazený! Trójsky kôň. „Vysoko k nebu stúpala dym z Priamovho mesta...”

7. HRDINOVIA SA VRACAJÚ

69

Len päť ich malo šťastie... Vražda na mykénskom hrade. Tajomný ostrov Kyklopov. Odyseova odysea. Penelopa tká pohrebný rubáš. Návrat po dvadsiatich rokoch. Koniec všetkých strastí!

8. LEN PIESNE A TROSKY...

81

II. KNIHA O OBJAVOCH**87**

9. „JA TRÓJU NÁJDEM!”

88

Sedemročný chlapec má plán. Homér v kráme so zmiešaným tovarom. Stroskotanie pri ostrove Texeli. Poslíčkova kariéra. „Muž, ktorý vie dve reči, je hodný dvoch mužov.” Do Petrohradu! Bankár kalifornských zlatokopov. Milionárova bilancia

10. HRADBY POD KOPCOM HISARLIK

100

Schliemannovo veľké rozhodnutie. Deň v Homérovom rodisku. Cesta do Išky - okolo zemegule. „Diletant”. „Toto je môj syn Telemachos...!” *Ubi Illium fuit?* Štyridsať očí a sto dier do trójskej pôdy. „Najväčšia senzácia sveta!”

11. „POKLAD KRÁĽA PRIAMA”

112

Krásna Grékyňa. Sultánov ferman. „Dňa 11. októbra 1871 sa začínajú vykopávky...” Veľká veža a mŕtvi bojovníci. Nemčina ešte nepozná slovo *Hakenkreuz*. „Poklad, aký svet nevidel od čias conquistadorov!” Komu patrí zlato trójskych kráľov?

12. AGAMEMNÓNOV HRAD

123

Archeológia potrebuje reklamu. Cesta k „Levej bráne”. Ako to vlastne napísal Pausanias? Opäť zlato, nesmierne množstvo zlata! Agamemnónova tvár. „Pohľad do kultúry, o ktorej nemal svet potuchy!” Cisár a strážnik. Druhý Schliemannov omyl

13. TIRYNS A ZÁHADNÁ KRÉTA

135

„Volám pašu Ibrahima pred súd civilizovaného sveta!” Návrat do Tróje. Najlepší Schliemannov objav: Dörpfeld. Kde sú poklady kráľa Minya? Kyklopský hrad. Akrobat, tanečník, toreador? „Múmie krokodílov ma nezaujímajú!” Hľadá sa Ariadnina niť

14. „NAVŽDY JE VZKRIESENÁ TRÓJA...” 148

Triumfy. Dörpfeld: „Musíme začat' zhora!" 3 = 2. Homérova či Priamova Trója? Kverulantský kapitán a vedecká konferencia na Hisarliku. Schliemannove nové plány. Grécko pochováva héroa

15. VYKOPÁVKY POKRAČUJÚ 159

Schliemann zomrel - Dörpfeld kope ďalej... V Mykénach sa začínajú európske dejiny!" Evans prichádza na Krétu. Minoov labyrint - mýtus a pravda. Exkurz do Londýna 1952. Američania v Tróji. Posledné slovo C. W. Blegena: „Trója Vlla!"

16. HOMÉROVSKÉ HRADY DNES 179

III. KNIHA O OTÁZKACH 189

17. OTÁZKY OKOLO TRÓJE 190

Bola vôbec trójska vojna? Do ktorej rodiny národov patrili Trójanovia? Závoj záhad nad achájskym svetom a Krétou. Prekvapujúce výpovede chetitských archívov. Otázky *ad absurdum*. „Vcelku uzavretý problém"

18. HOMÉROVSKÁ OTÁZKA 200

Žil Homér? Antické životopisy a moderné bádanie. Otázka vzniku *Iliady* a *Odysey*. Spory „analytikov" a „unitárov". „Jadrová teória". Hypotézy a fakty. Nájde sa východisko?

NAMIESTO DOSLOVU 211

Znovuobjavovanie Priamovho pokladu

Bohovia a hrdinovia Homérových básní 214

Prehľad literatúry 224

OBJAVENIE
TRÓJE

O Parisovi a krásnej Helene, o bohatom Achillovi a chrabrom Hektorovi, o Patroklovi mužného ducha a staručkom kráľovi Nestorovi, o veľkej vojne Achájcov odetých kovom proti Tróji šľahanej vetrami hovorí táto kniha. O dobrodružstvách I'stvíeho Odysea a vernej Penelopy, o vyvrátení mesta kráľa Priama a strašnej smrti vладыku mužov Agamemnóna, o udalostiach, ktoré ospieval vo svojich hrdinských básňach Homér.

A nielen o tom: hovorí aj o mužovi, ktorý proti názoru celého učeného sveta pokladal Homéra nielen za básnika, ale i za historika - a na úžas všetkých súčasníkov našiel miesto, kde kedysi stála Trója, a vykopal jej hradby. O neuveriteľnom živote Heinricha Schliemannna, o jeho zostupoch do hĺbín tisícročí, v ktorých objavil nielen nesmierne poklady trójskych a achájskych kráľov, ale i prastarú kultúru, o ktorej ľudstvo doteraz nemalo tušenia.

A nakoniec táto kniha hovorí o otázkach okolo Homéra a jeho diela. Dvadsaťpäť storočí študujú už učenci tieto problémy - stojí hádam za to pozrieť sa, k čomu dospeli v tichých pracovniach európskych a amerických univerzít a čo objavili v troskách homérovských hradov v Malej Ázii a Grécku.

Je málo tém, ktoré by väčšmi pútali záujem ľudstva: zoznam prác o Homérovi a Tróji má vyše 200 000 (!) čísel a vieme bezpečne, že nie je úplný. Tento záujem je hádam prekvapujúci, nie je však bezdôvodný.

Homérova Ilias a Odysea sú najstaršie pamiatky gréckej literatúry, a ako vieme, gréckou literatúrou sa začína európska literatúra. Sú jedným z najcennejších výtvorov antickej kultúry a neodmysliteľnou súčasťou nášho kultúrneho dedičstva.

Tieto básne ovplyvnili a dodnes ovplyvňujú podstatnú časť svetovej umeleckej tvorby. Vymenovať básnikov, dramatikov a spisovateľov, v ktorých diela sa priamo alebo nepriamo odráža ich vplyv, znamená vymenovať všetky veľké mená z dejín literatúry - prinajmenšom literatúry písanej latinkou, azbukou, gotikou a alfabetou - ktoré do nej patria.

Homér je najčítanejším básnikom všetkých čias vrátane prítomnosti. Ani jedno dielo svetovej poézie nedosiahlo dodnes toľko vydání ako Ilias a Odysea. Platí o nich, čo o čare gréckeho umenia napísal Marx: „Ešte vždy nám poskytujú pôžitok a v určitom zmysle platia ako norma a nedostihný vzor.“

Dokonalý pôžitok z Homérových básní predpokladá však určitú prípravu; aj potom sa musí do nich postupne vnikáť, podobne ako do Beethovenovej hudby alebo do šerosvitu Rembrandtových plátien. Omnoho väčšiu prípravu vyžaduje štúdium takmer neprehľadnej filologickej a archeologickej literatúry, ktorá odpovedá na otázku, ako to s Homérom a trójskou vojnou v skutočnosti bolo.

Toto všetko nám dáva nádej, že kniha o Homérových básňach a o objavoch sveta Homérových hrdinov má svoje oprávnenie - a že nebude pre čitateľa nezaujímavá.

Keď hovoríme: pre čitateľa, myslíme to doslovne. Hoci sa táto kniha zaoberá látkou, ktorá býva predmetom učených štúdií, nesledovali sme ňou vedecké ciele. Písali sme ju ako oddychové čítanie pre ľudí, čo sa zaujímajú (alebo nezaujímajú) o stratené a znovu objavené svety dávneho a o ich kultúru.

Napriek tomu je táto kniha vedecky podložená. Na tom nič nemení, že sa na jej stránky dostali vzrušujúce príbehy. Ani jeden sme si nevymysleli: vyplynuli z antických predlôh a modernou vedou zistených faktov. A hlavne - zo sledovania ciest, ktorý-

bez niektorých epizód a v chronologickom postupe udalostí. Aj keď pre rozprávanie Iliady a Odysey môže byť vo vzťahu k originálu len ako klavírny výťah k symfónii, snažili sme sa v ňom zachytiť všetky hlavné motívy, a to pokiaľ možno priamo Homérovými slovami a vždy v jeho duchu. Pokiaľ sú tieto motívy v jeho básňach len naznačené a výklad si vyžadoval ďalšie rozvedenie, siahli sme po drámach Aischylových, Sofoklových a Euripidových (na dvoch miestach aj po veršoch Vergíliových a Ovidiových). Moderné spracovanie homérovských námetov sme necha-

Dobytie Tróje
a Aineiov útek:

1. Gréci zostupujú po rebriku z dreveného koňa. 2. Aias unáša Kassandru.
3. Bojová scéna.
4. Menelaos hrozí Helene pred chrámom bohyně Afrodity.
5. - 6. Priamova smrť.
7. Hekabu odvádzajú do otroctva. 8. Demofón a Akamos odvádzajú Aitru. 9. Aineias prchá s paládiom.
10. Aineias vynáša otca a vedie Askania z Tróje.
11. Návšteva Priamovej rodiny pri Hektorovom hrobe. 12. Odyseus sa nakláňa k Helene.
13. Neoptolemos obetuje Polyxenu na Achillovom hrobe.
14. Aineias nastupuje na loď.

mi učenci na svojich výpravách do tajomných svetov minulosti k týmto faktom dospeli.

V prvej časti sa opierame o text a interpretáciu Homérových básní. Ich obsah podávame veľmi zhustene,

li - až na jedno malé ápropos - úmyselne stranou.

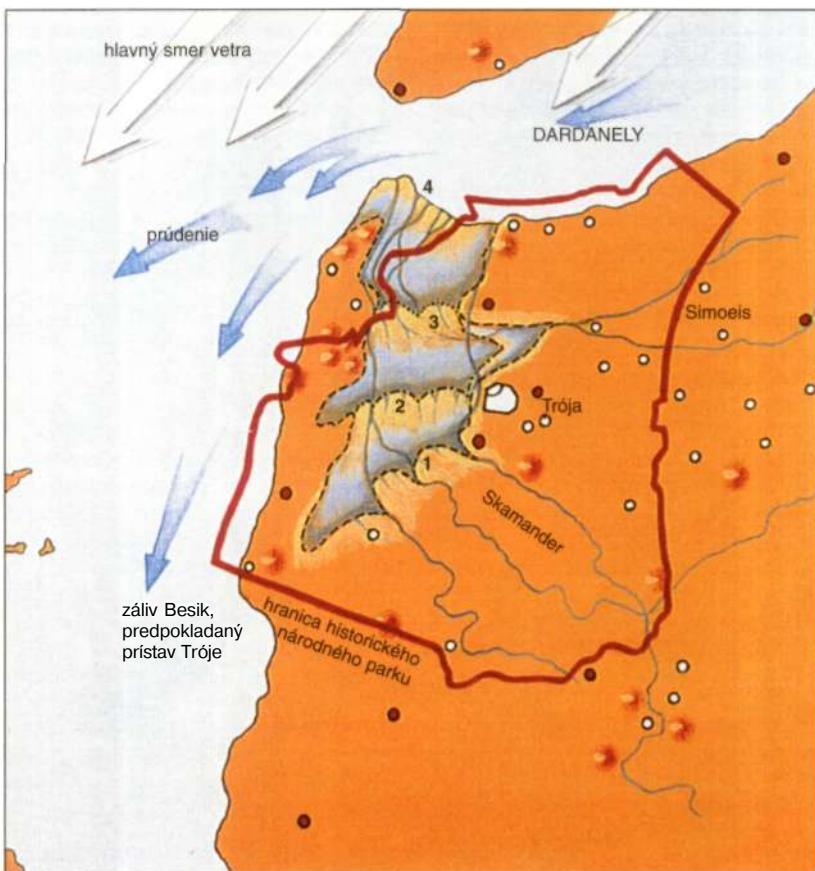
Čo sa týka druhej časti, chceli by sme ubezpečiť čitateľa, že sme tu ani nepodpatrením nepovolili uzdu fantázií. Schliemannov život je naplnený toľkými

neuveriteľnými dobrodružstvami a takými dramatickými zvratmi, že tu bolo treba skôr krotiť pero. Všade, kde môžeme, z nich je reprodukováná z dobových nechávame ho hovoriť jeho vlastnými slovami; citáty preberáme najmä z jeho vlastného životopisu a z jeho diel, v horej miere tiež z jeho posmrtno vydaných korešpondencií. Ak uvádzame niektoré citáty skrátené a bez ťažkopádnej dokumentácie (to platí aj o citátoch z prác iných bádateľov), čitateľ nám to iste nebude zazlievať.

V tretej časti sme sa sústredili len na hlavné body „homérskej otázky“. Kde

Slovný výklad sme doplnili výberom ilustrácií, nákresov a plánov; väčšina z nich je reprodukováná z dobových prameňov a v našej literatúre prvý raz.

Pri písaní tejto knihy sme použili nižšie pramene, z ktorých časť, prístupnú v našich knižniciach, uvádzame v Prehl'ade literatúry. Pri citátoch z Homéra sme sa pridžali prekladu Iliady a Odyseje od M. Okála (1962 - 1966); za preklady ostatných cudzojazyčných textov nesieme zodpovednosť sami. Nakoniec sa chceme poďakovať všetkým, ktorí nám

Mapa Tróje a okolia. Nánosy z riek postupne natolko posunuli líniu pobrežia, že pôvodne prístavné mesto sa ocitlo vo vnútrozemí.

chýbajú poznatky, uvádzame teórie a dohady a neváhame pripojiť vlastné stanovisko; čitateľ však vždy bezpečne pozná, na čom je. Keď pritom riskujeme omyl, máme aspoň tú pochybnú útechu, že pri riešení (ešte vždy nevyriešenej) „homérskej otázky“ sa neraz zmylili aj veľkí umelci.

pomohli prekliesniť sa „homérovskou džungľou“ a „trójskym rumoviskom“. Profesor M. Okál z bratislavskej univerzity nám ochotne dal k dispozícii poznámky k svojmu prekladu Homéra a prekonzultoval s nami niektoré sporné miesta z inojazyčných prekladov. Dr. L. Vidman z Kabinetu pre

grécke, rímske a latinské štúdiá pri Čs. akadémii vied v Prahe a profesor J. Špaňár z bratislavskej univerzity prečítali rukopis a pomohli nám pripomienkami. Profesorovi J. Chadwickovi z Cambridgeskej univerzity ďakujeme za pomoc pri riešení niektorých otázok trójskych nápisov. Osobitnou vd'akou sme zaviazaní profesorovi C. W. Blegenovi z univerzity v Cincinnati (USA) za najnovšie materiály o jeho dlhoročných vykopávkach v Tróji.

Marec 1966

V. Z.

Pre toto nové vydanie (prvé vyšlo roku 1962) sme text knihy zredigovali; niektoré partie sme upravili podľa dnešného stavu bádania, iné sme prepracovali podľa poznatkov z nových ciest po svete Homérových hrdinov. Menšie

zmeny sme urobili aj vo výbere ilustrácií a v prehľade mytologických postáv na konci knihy.

November 1976

V. Z.

Najnovšie vydanie Zamarovského diela *Objavenie Tróje*, prichádzajúce k novej generácii čitateľov na prahu 21. storočia, sme doplnili o ďalšie ilustrácie - mnohé farebné, ktoré od posledného vydania diela uzreli svetlo sveta v početných odborných i populárno-náučných publikáciách o Tróji. Veríme, že vzrušujúci Zamarovského text spolu s obrazovým materiálom a pritažlivým dizajnom si podmaní nových a nových čitateľov tohto bezpochyby špičkového diela slovenskej literatúry faktu.

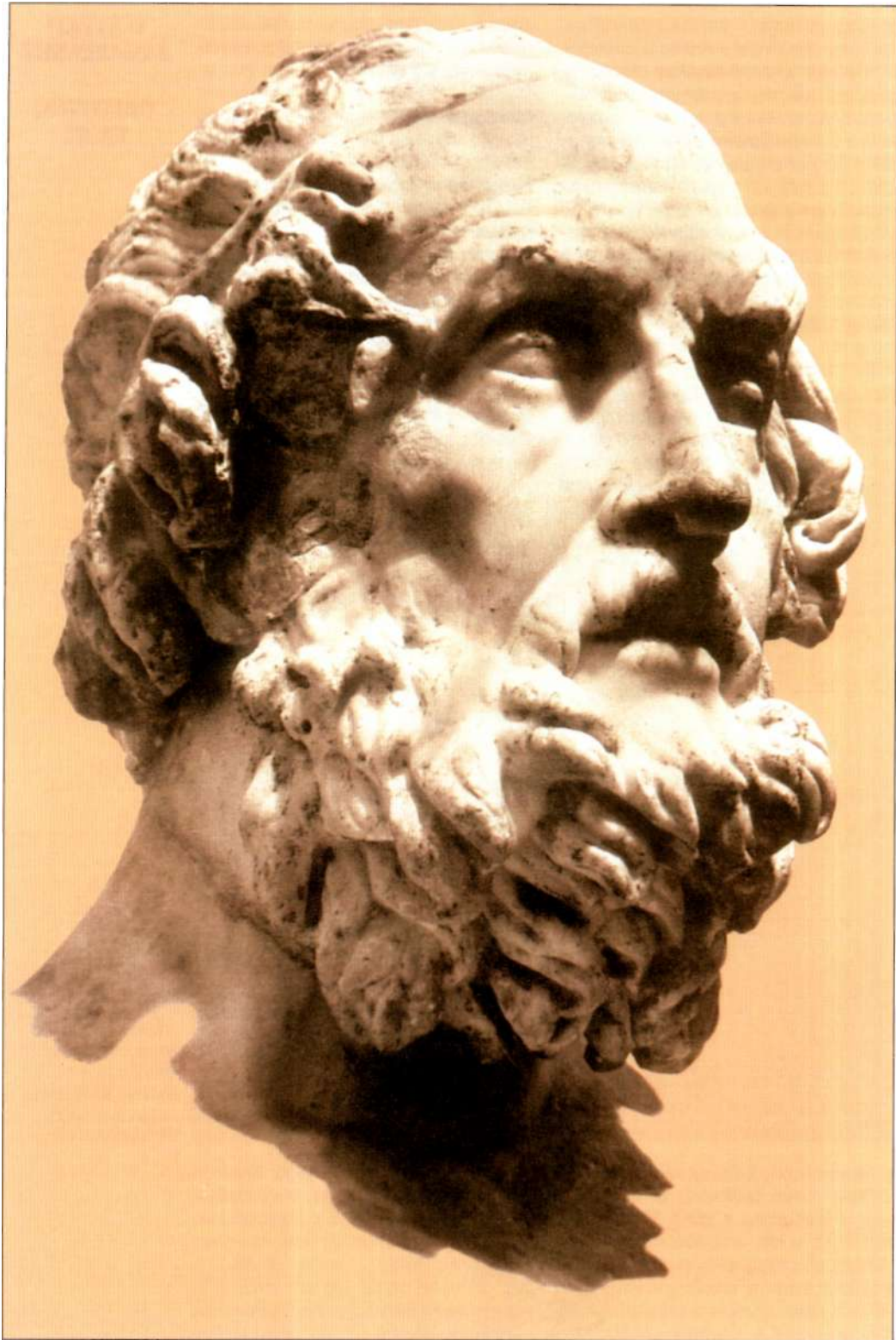
November 2002

PERFEKT

VOJTECH
ZAMAROVSKÝ

OBJAVENIE
TRÓJE

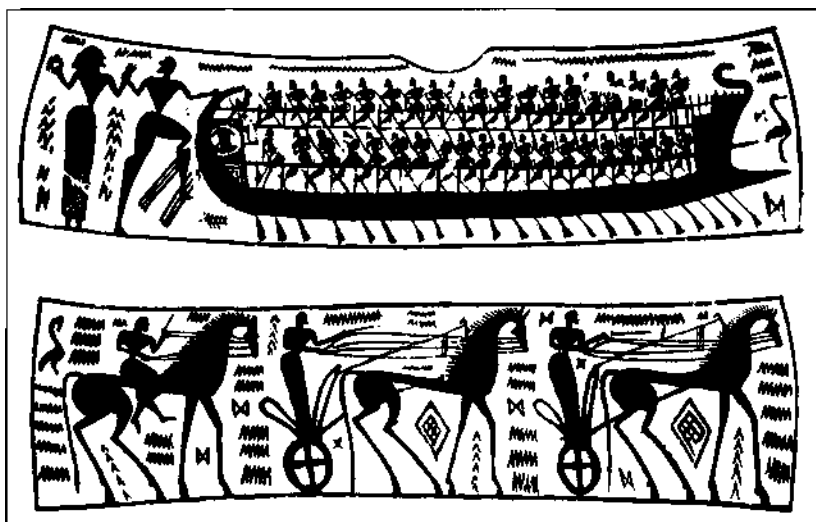

I. KNIHA O BÁSŇACH

1. DESIATY ROK VOJNY

Achájska loď a vozba.
Malba na kotlíku
z boiôtskych Téb
asi zo začiatku
7. storočia pred n. l.
(Britské múzeum,
Londýn)

Deväť rokov už uplynulo odo dňa, čo grécka flotila s 1186 loďami a so 100 000 mužmi na palube vyplávala z prístavu Aulidy (pri prielive, ktorý oddeľuje pevninové Grécko od ostrova Euboie) a po dobrodružnej plavbe pristála pri brehoch Tróje. Cestou omylom spustošila mesto spojeneckého kráľa Telefa, búrka ju rozprášila po mori, s veľkými ťažkosťami sa znova zoradila a po ďalšom trápnom incidente pri ostrove Chryse dosiahla konečne cieľ. Deväť rokov bolo už pochované i telo odvážneho Protesilaa, prvého padlého na trójskej pôde, a vysoká tráva pokrývala náhrobky mnohých iných bohatierov, ktorí prišli o život v službách boha vojny, kovového Area.

Teraz stálo loďstvo na suchej zemi a zaberalo pobrežie dlhej zátoky, v ktorej sa miešajú vody Marmarského

a Egejského mora. Tiahlo sa v mnohých radoch za sebou a na široký morský breh sotva sa stačili pomestiť všetky plavidlá obrovskej inváznej armády. Lodné trámy už hnili, laná sa trhali, ale duté lode s nesčíselnými veslami stáli tu ako záruka šťastného návratu, lebo Gréci si boli istí, že jedného dňa dobyjú hradby vysokej Tróje a vrátia sa víťazne do vlasti.

Za nekonečným pásom lodí, na pobrežnej strane, kam už nedorážal morský príboj, rozkladal sa opevnený tábor. Najstatočnejší bojovníci mali stany na krídlach; boli veľké, zbité z dubových brvien a ohradené husto zatĺčenými kolmi. Uprostred, pred zhromaždiskom mužov, týčil sa stan hlavného veliteľa spojených gréckych vojsk pred Trójou, mykénskeho kráľa Agamemnóna.

Mocný kráľ Agamemnón, Atreov syn, opustil zlatom bohaté Mykény i svoju manželku Klytaimnestru, aby sa postavil do čela veľkej trestnej výpravy proti Tróji. So stovkou lodí priplával cez búrlivé more a viedol družinu, ktorá bola zo všetkých spojencov najpočetnejšia. Vedomý si svojich vládárskych povinností, neváhal obetovať ani vlastnú dcéru Ifigeneiu bohyni Artemide, aby zabezpečil lodstvu šťastnú plavbu. Vladykom mužov bol za vojny i v mieri; v boji ho musel poslúchať každý kráľ i vodca, pred bitkou musel však on vypočuť mienku vojnovnej rady, a keď sa neozývalo ríňanie zbrani,

najväčšími horel túžbou po boji. Ved' pre neho vojna vypukla: chcel pomstiť urazenú česť a dobyť si späť manželku Helenu, ktorú mu uniesol syn trójskeho kráľa Paris.

Priamo na zhromaždisku mužov a hneď vedľa hlavného veliteľa mal svoj stan itacký kráľ Odyseus, Laertov syn. Priviedol k Tróji síce len dvanásť lodí, ale patril medzi najvážnejších vodcov: prevyšoval všetkých ostatných múdrosťou a dôvtipom, čo je vo vojne - a nielen vo vojne - vlastnosť rovnako užitočná ako hrdinstvo. Na pole cti a slávy sa mu, pravdu povediac, veľmi nechcelo; krátko pred

Obetovanie Ifigenieie pred začiatkom vojny s Trójou. Malba v Pompejách

mal každý bojovník právo vyjadriť na zhromaždení mužov svoj názor a on mu nesmel vziať slovo.

Nedáľeko Agamemnónovho stanu táboril jeho brat, ryšavý vladyka Sparty Menelaos. Viedol mužov lakedaimónskych, ktorí priplávali na šesťdesiatich lodiach, a zo všetkých vodcov

vypuknutím vojny sa oženil s krásnou Penelopou, ktorá ho obdarila synčekom Telemachom. Keď ho prišli povolať, predstieral šialenstvo: zapriahol do pluhu vola, začal orať pole a siať do neho soľ. Na tento regrútsky trik mu však čoskoro prišli: bohatier Palamedes mu položil pred záprah malého

Telemacha v plienkach a Odysseus sa pochopiteľne zastavil. Tak prezradil, že má všetkých päť pohromade - a mal ich po celý čas vojny. Bol najlepším radcom hlavného veliteľa a jeho prezieravosti sa rovnala len jeho odvaha, ktorá mu vyniesla titul „boriteľ miest“.

Na obidve strany od stredu tábora ježil sa morský breh končistými stanmi ostatných bojovníkov: udatného Diomeda, ktorý nikdy nezaváhal v boji a nebál sa veštieb ani bohov; krétskeho kráľa Idomenea, vnuka Minoovho, neprekonateľného v boji s oštepom; rodského Tlepolema, nebojácneho syna Heraklovho; aténskeho Menesteia, ktorému sa nikto nevyrovnal v riadení bojových vozov. A bol tu okrem stanov mnohých iných kráľov a kráľovských synov aj tábor udatného jazdca Nestora, kráľa z piesočného Pyla, ktorý už málo zasahoval do bojov: bol staručký, vládol už nad tretím pokolením ľudí a osobne pamätal časy, keď Theseus zabil v krétskom labyrinte Minotaura a Herakles čistil Augiášov chliev.

Na južnom krídle táboril so svojimi druhmi veľký Aias, syn salamínskeho kráľa Telamóna, nepremoiteľný v obrane a mohutnejší telom než duchom; bol tu tiež stan malého Aiasa, syna kráľa Lokrov, najlepšieho kopijníka celej armády. Severné krídlo chránil zasa tábor statočných Myrmidončanov, ktorých veliteľom bol syn kráľa Pelea z Ftie a morskej bohyně Tetidy, najslávnejší grécky hrdina pred Trójou - Achilles.

Keď kráľ Agamemnón pripravoval výpravu proti Tróji, veštec Kalchas mu predpovedal, že Gréci dobyjú Tróju len vtedy, ak sa vojny zúčastní Achilles. Ale Achillova matka, morská bohynia Tetis, vedela aj o inej veštbe: buď jej syn ostane doma a dožije sa vysokého veku bez toho, že by sa ničím preslávil, alebo dosiahne pred Trójou nesmrteľnú slávu, ale sa nevráti živý. Pretože matka dáva prednosť životu svojho dieťaťa pred jeho slávou, ukryla ho na ostrove Skyre u kráľa Lykameda, kde musel žiť medzi kráľovskými dcérami v ženskom rúchu. Agamemnón však jeho úkryt vypátral a poslal tam Odyssea s Diomedom. Preoblečení za kupcov dostali sa do paláca, rozložili pred kráľovské dcéry

drahé látky, náramky, šperky a podobné veci, o ktoré majú ženy vo všetkých časoch záujem, a medzi svoj tovar podhodili aj meč. Keď potom druhovia obidvoch kráľov zarinčali pred palácom zbraňami, dievčatá sa vystrašene rozprchli - jedna ruka sa však chopila meča. Achilles sa tak prezradil a Odysseus ho ani nemusel prehovárať, aby sa pripojil k výprave proti Tróji: zvolil si medzi Ftioi a nesmrteľnosťou. S výbrojou, ktorú dostal jeho otec ako svadobný dar od bohov, a so svojím druhom Patrokлом sa potom vybral na čele Myrmidončanov proti Tróji.

Teraz, na začiatku desiateho roku vojny, sedel v stane, trávil čas hrou na lýru a nebojoval. Ba čo viac: prial Grékom porážku!

Keď hovoríme „Gréci“, používame novotvar podľa latinčiny; Rimania nazvali celé grécke obyvateľstvo Graeci podľa malého kmeňa Graikov, ktorý obýval západné pobrežie Epeira a dostal sa s nimi ako prvý z gréckych kmeňov do styku. Gréci sami sa nazývali (a dodnes sa nazývajú) Heléni; tento spoločný názov pre všetky grécke kmene sa objavuje až v 8. storočí pred n. l. U Homéra sa nazývajú bez rozlišovania Achájci, Argejci alebo Danajci.

Achájci boli najmocnejší grécky kmeň a obývali severné a stredné Grécko, Peloponéz a Krétu. Argejci boli Gréci z Argolidy, polostrova na severovýchodnom pobreží Peloponézu, kde vládol kráľ Agamemnón. Danajci boli v najužšom zmysle obyvatelia mesta Argu v Argolide a svoje meno odvodzovali (tým istým právom ako Česi od praotca Čecha) od kráľa Danaa, ktorý pred dávnymi vekmi utiekol z Egypta a vystaval si v Argu hrad. Ak Homér nepoužíva niektorý z týchto troch názvov (ktoré nemajú nič spoločné s neskorším rozdeľovaním gréckych kmeňov na Aiolov, Dórov a Iónov), nazýva Grékov pred Trójou podľa jednotlivých krajín či drobných kráľovstiev, z ktorých pochádzajú.

Veľká armáda Grékov sa skladala z prostého ľudu, nižších veliteľov a bohatierov, ktorými boli spravidla vodcovia „živení Diom“, teda králi

a kráľovskí synovia. Týmto bohatierom a ich osudom venuje Homér hlavnú pozornosť; iné postavy sa objavujú len epizodicky a ako súčasť komparzu na veľkom javisku vojny. Nech sú však hrdinské činy „živených Diom“ hocako podmienené ich osobnými vlastnosťami, vždy treba za nimi vidieť masy radových vojakov, ktorí sa strácajú v sivej anonymite. Keď sa napríklad Achilles vyberá do susedných krajín, aby zaobstaral bojujúcej armáde proviant, neboluje sám, ale so svojimi Myrmidončanmi, ktorých privedol na päťdesiatich lodiach presne päť tisíc. Odyseus bojuje so svojimi Kefalénčanmi, pochádzajúcimi z Itaky, Zakynta, Samu a drsnej Aigilipy. Keď veliteľ padne, bojujú jeho vojaci ďalej: mužov z Fylaka, Pyrasa, Itóna, Antróna a Ptelea, ktorých bojovým vodcom býval Protesilaos, vedie teraz bohatier Podarkes. Až pod krokom všetkých týchto bezmenných Achájcov duní zem ako pod hromovládny Diom, keď v zovretých radoch kráčajú trójskou pláňou.

Králi a velitelia bojujú v lesklých pancieroch, so žiariacimi štítmí a striebrom zdobenými mečmi alebo so zbraňami z krásneho bronzu; výzbroj a výstroj radových vojakov sú prosté - ľanový štít alebo kazajka a krátky oštep, luk alebo prak. Iba vodcovia majú prilbice s hustým chocholom a len niektorí i bojové vozy s vozatami (na koňoch sa pred Trójou nebojujú). A aj skutočná bojachtivosť a túžba po sláve sa prejavuje len u mužov živených Diom a ich najbližších druhov; radoví vojaci bojujú hlavne preto, že musia. Napríklad múdry Nestor nikdy nezabudne rozostaviť svoj peší ľud pred bojom tak, že „zbabelcov do stredy postaví, aby tak každý vojak, hoci aj nerád, bojovať musel“. Znie to čudne u Grékov hérovskej doby - ale hovorí to Homér, a nie iba raz.

Medzi táborom Achájcov a Trójou vysokých hradieb sa tiahne široká rovina, kedysi plná kvetov, teraz pustá pláň. Niekdajšie ihrisko trójskej mládeže, hlaholiace smiechom detí a spevom práčok pri veľkej kamennej nádrži s vodou, sa premenilo na bojisko presiaknuté krvou, z ktorého sa už

deväť rokov ozýva hrozné stonanie mužov vraždených mečom, kopijou a smrtonosnými šípami.

„Krásna ľudnatá Trója“, proti ktorej Acháji bojujú, stojí asi štyri kilometre od pobrežia; je teda jedným z prastarých miest, podobne ako Atény alebo Knossos na Kréte, o ktorých píše Tukydidés (v 5. storočí pred n. l.), že „boli pre neustále hroziace nebezpečenstvo prepadnutia pirátmi zakladané obďaleč mora“. Obtekajú ju dve rieky: Skamandros, ktorý pramení na hore Ide a vyvierá z dvoch prameňov, „jedného teplého a jedného studeného“; druhou je prítok Skamandra Simoeis.

Podľa trójskej tradície založil Tróju Ilos (preto sa tiež nazýva Ilios alebo Ilion a spev o trójskej vojne Ilios), pravnuk Diovhov syna Dardana, ktorého meno žilo po dlhé storočia v názve obyvateľov severozápadného pobrežia Malej Ázie a dodnes sa ozýva v názve Dardanelského prielivu. Miesto jej založenia odporučil Ilovi sám Zeus; označil mu ho zhodením drevenej sošky bohyně Pallas Atény - slávneho *paládia*, ktoré malo mesto chrániť. Ilos opevnil len pahorok, kde si postavil palác a chrám pre paládiu; hradby okolo mesta vybudovali potom na Diova rozkaz bohovia Poseidón a Apolón. Mohli ľudia zbúrať hradby postavené bohmi?

Bchýňa Pallas Aténa
a bojovníci pred Trójou

Dovtedy sa už dva razy stalo, že trójske hradby padli. Prvý raz ich zbúral Diova syn Herakles a druhý raz Zemetras Poseidón (z hnevu, že nedostal za svoju prácu dohovorenú

odmenu). Keď Gréci pristáli v Troade, aby sa o to pokúsili po tretí raz, hradby už opäť stáli. A boli také mocné a rozľahlé, že ich nemohli ani obklúčiť. Jediný prístup do mesta od západu, od pobrežného tábora, chránila mohutná Skajská brána.

Mesto za nesmiernymi hradbami bolo krásne a výstavné: „Ilios širokých tried“, a vládol v ňom Ilov vnuk Priamos, kráľ Troady, mnohých krajín ázijských a početných ostrovov v Egejskom mori. Na Pergame, trójskej akropole, mal veľkolepý palác, ktorý obýval so svojimi manželkami (prvou z nich a kráľovnou bola šľachetná Hekaba), päťdesiatimi synmi, dvadsiatimi dcérami a príslušnými zatmi a nevestami. Bol statočný, vznešený a vládny; bojov sa už pre vysoký vek nezúčastňoval. Vo funkcii hlavného veliteľa ho zastupoval jeho najstarší syn Hektor, „štit Tróje“.

Hoci bol hrdinský Hektor jediný protivník hodný bohatera Achilla, udatní bojovníci boli aj jeho bratia. Ba ani Paris, ktorý väčšmi ako boj miloval krásnu Helenu (pričom ani inými ženami neopovrhoval), nebol práve zbabelec a ako lukostrelec priam vynikal. Jadro trójskej armády tvorili statní jazdci a slávni kopijníci, odhodlaní položiť život za svoje mesto, za ženy, za deti.

Proti spojeným silám Helady nestáli Trójanovia sami. Prišli im na pomoc predovšetkým Dardanci, ktorých vodcom bol udatný Aineias, pochádzajúci z toho praotca ako Priamos. Prišiel so svojimi mužmi i bohatý Pandaros s lukom, čo mu daroval boh Apolón, prišiel i chudobný Amfios, ktorý sa zmohol iba na ľanový pancier. A prišiel i Pylios so slávnymi Pelasgami, Akamas s tráckymi vojakmi, prišli i Károvania, čo hovoria hrubo, prišli i Paiónci s krivými lukmi a okrem mnohých iných prišli i spojenci z Frýgie a ďalej Lykie, ktorým velili bohatieri Glaukos a Sarpedón. Cez Egypt tiahli na pomoc Tróji dokonca etiópske vojská na čele s kráľom Memnónom.

Je však množstvo spojencov rôznych jazykov výrazom sily alebo dôkazom nemohúcnosti obstáť proti nepriateľovi sám? Tak či onak, najväčšia ťarcha boja spočívala na bedrách Trójanov. Spojenci nemali čo

stratiť než vojnu; pre Trójanov znamenala však porážka zničenie mesta, vyvraždenie mužov a odvlečenie žien a detí do otroctva. Zatiaľ čo Trójanovia bojovali na život a na smrť, mnohí spojenci hľadeli si len koristi alebo slúžili za žold. Vlastná trójska armáda bola však v porovnaní s Grékmi odporcom veľmi skromným. Agamemnón v jednom zo svojich prejavov na zhromaždení mužov vraví: „Ak by sme Trójanov sčítali a mužov achájskych rozdelili tak, aby tvorili desiatky, a každá z achájskych desiatok mala mať jedného Trójanov, čo by jej slúžil ako čašník - myslím, že mnohým Achájcom by sa veru neušiel čašník vôbec.“

Trója však napriek tomu odolávala.

Deväť rokov úspešnej obrany proti drvinej prevahe útočníka je nesporne výkon, ktorý mohol Hektora a všetkých Trójanov naplniť hrdosťou.

Namiesto hrdosti panuje však v Priamovom meste všeobecná sklennosť. Bohatá Trója, čo toľko storočí vládla mnohým krajinám a národom, chudobnie a slabne. Námorný obchod je prerušený, zlatý a bronzový poklad plynie do Meonie a Frýgie, na obyvateľstvo doliehajú nové dane. Rady bojovníkov rednú a mnohí už začínajú pochybovať o víťazstve - čo je vo vojne zo všetkého najhoršie. Dokonca aj Hektor zakolísal. Nie síce pred vojakmi alebo na sneme, ale medzi štyrmi očami sa svojej manželke priznal, že vie „ako v srdci, tak v myšli“, že Trója jedného dňa padne. Slovo „nádej“ alebo „víťazstvo“ miznú zo slovníka Trójanov. Ale povinnosťou mužov je bojovať i stratený boj.

V achájskom tábore je nálada takisto pod bodom mrazu. Ide to už príliš dlho stále dookola: boje a pochovávanie mŕtvych, hry pri lodiach a výpravy do okolia, bohatierske hostiny „delené rovnakým dielom“ a clivé spomienky na ženy a deti v otcovskej krajine. Správy z vlasti neprichádzajú, a to je vec, ktorá každého vojaka v každej armáde vždy najviac trápi - hneď po myšlienke, že sa mu nedostane dôstojný pohreb. Nevie Agamemnón, čo sa deje v jeho mykénskom paláci, nevie Odysseus nič

o svojej Penelope, nevie Achilles, či ešte žije jeho otec Peleus a ako vyzerá jeho syn Neoptolemos, ktorého nechal u svojej dávnej lásky Deidameie na ostrove Skyre. A prekliata svätá Trója stojí, piesočný vietor šľahá do jej nezdolných hradieb a vojna nemá konca!

Dlhé roky sa už Achájski utešujú všetkým možným. Spomínajú, ako sa zhromaždili v Aulide, v tieni stáročných platanov, aby obetovali bohom a prosili o šťastnú plavbu. Vtedy vyliezol z úkrytu pod oltárom hrozný had, červený ako krv. Vyplazil sa na najvyšší platan, temer až na vrcholec, kde bolo hniezdo s ôsmimi vtáčatami a samičkou. Zožral vtáčatá i samičku, a potom sa premenil na kameň. Bolo to divné, nepochopiteľné - a teda božské znamenie. Veštec Kalchas im to vysvetlil: deväť rokov budú obliehať Tróju, pretože had zožral deväť vtákov, potom ju dobyjú. Verili Kalchasovým slovám, veď predpovedával práve tak spoľahlivo ako Pýtia z delfskej veštiarne, ale verili aj svojim očiam: Trója stála a nič nenasvedčovalo tomu, že teraz odrazu padne. Stalo sa, čo sa muselo stať: na živnej pôde vojnových neúspechov vyklíčila v achájskych srdciach temná myšlienka: skoncovať so všetkým a vrátiť sa domov! Bohatieri, ktorí túžili po sláve, ju z celej sily dusili v hrudi; nie je predsa nič trápnejšie ako pohľad na hrdinu z prehratej vojny - odísť od Tróje bez jej zničenia sa rovnalo prehratej vojne. Potom sa zveril druh druhovi a prišiel deň, keď nespokojnosť vojakov prepukla: „Ako malí chlapci a manželov zbavené ženy všetci tu žalostne stonú a túžia sa vrátiť domov!“ konštatuje Odysseus.

Hlavný veliteľ Agamemnón si bol dobre vedomý, aké dôležité je poznať morálno-politickú situáciu v armáde. Rozhodol sa preto urobiť nesmierne riskantnú previerku. Zvolal vojnovú radu a predložil jej svoj plán: „Rozkážem povolať vojsko Achájcov kaderí dlhých, aby sa na snem poradil prišlo. Tam ich potom vyskúšam, ako mám právo, návrhom: vyzvem ich, aby na lodiach s mnohými veslami odišli domov. Vy sa však naopak snažte ich od toho odradiť a môj návrh zmarit!“

Vojnová rada súhlasila, a keď Agamemnón predniesol svoj návrh na búrlivej schôdzi, stalo sa, čoho sa vodcovia najviac báli. „V hrudiach prostých vojakov, ktorí neboli prítomní v rade, vzbudil nesmiernu radosť. Tábor ľudu sa pohlol ako dlhé vlny na mori; všetci sa s divým krikom hrmuli k lodiám, spod nôh sa im dvíhali mrákavy prachu a jeden druhého núkal, aby sa chopili lodí a stiahli ich na jasné more. Ihneď čistili jarky pod lodami, váľali podpery na zem a s veľkým hurhajem sa rýchlo chystali k návratu domov.“

Všetkým bola odrazu úplne ľahostajná Trója i krásna Helena z Argu, pre ktorú toľko Achájcov našlo smrť v ďalekej ázijskej zemi. „Nech si to ryšavý vladyka Sparty vybaví s Parisom sám, čo kvôli jednej ženskej hubit' tak mnoho poriadnych chlapcov?“ - a vojaci pri dutých koráboch vôbec netušili, že to isté hovorí už aj ľud za pevnými hradbami Tróje. Jediná myšlienka ovládla ľud a stala sa nezdolnou silou: skoncovať s nešťastnou vojnou!

„Vtedy by Achájski boli od Tróje aj napriek osudu odišli domov.“ - To sa však nesmelo stať. Museli zasiahnuť bohovia.

Bohovia boli pôvodcami tejto vojny, rovnako ako všetkých vecí, ktorých príčinu ľudia nechápali: búrok a zemetrasení, morových epidémií, šťastných či nešťastných náhod. A keďže sa táto vojna začala z vôle bohov, bez ich vôle sa nemohla ani skončiť.

Skvelý a ľudnatý je svet gréckych bohov, zosobňujúcich vonkajšie sily prírodné i spoločenské, ktoré ovládajú život ľudí. Bohovia sú všade; žijú nad svetom ľudí, pod ním, v ňom i okolo neho. Nie sú síce jeho stvoritelia (v tom sa odlišuje grécke náboženstvo od mnohých iných), nie sú dobrí ani zlí, sú však mocní - hoci aj nad nimi je ešte osud, proti ktorému sami nič nezmôžu. Ľudia môžu žiadať bohov o pomoc, môžu si ich nakloniť obetami a modlitbami a bohovia im trebárs pomôžu, ak ich žiadosť neodporuje osudu. Keď niektorý z bohov zanevrie na človeka, človek ešte nie je stratený; môže si znovu získať jeho priazeň alebo, ak má odvahu, môže sa s ním

- sám alebo s pomocou iného boha - pustiť do boja a nemusí mu podľahnúť.

V čase trójskej vojny vládne už tretia generácia bohov; prvé dve zmietli revolúcie. Víťazný vodca poslednej vzbury, hromovládny Zeus, sa vyhlásil za najvyššieho boha a rozdelil si moc so svojimi dvoma bratmi: Poseidónovi prenechal vládu nad morom a Hádovi nad podsvetím. Sám si, prirodzene, ponechal to najlepšie - nebo a zem. Je absolútny vládca nad bohmi a ľuďmi, a to z titulu svojej sily; nezneužíva ju, a preto nie je tyran. Je trochu pohodlný, unavuje ho už dlhá vláda, spory s bohmi a najmä jeho manželka (a sestra) Héra.

nej dobre vyzerajúcej bohyne, ktorú by nechal na pokoji. S bohyňou Létou má napríklad syna Apolóna, zlatovlasého boha strelby z luku, a dcéru Artemidu, panenskú bohyňu lovu; mal ľubostné pletky aj s bohyňou Maiou, matkou boha Herma, rýchlonohého posla bohov, s bohyňou úrody Demeter, s bohyňou Temidou a mnohými inými. Neraz sa mu zapáčila aj niektorá žena narodená z ľudí; v tomto ohľade nebol medzi bohmi výnimkou. A svoju najmilšiu dcéru Pallas Aténu, iskernozrakú bohyňu vojny a múdrosti, nemal - na zlosť všetkých bohýň - vôbec s nijakou ženou: poradil ju

Vrch Olympos
v strednom Grécku,
sídlo gréckych bohov

Zlatotróňna Héra má v rade bohov rezort ochrany manželstva. Pri styku s ostatnými bohmi je vznešená, ale so svojím mužom sa neustále škriepi a robí mu scény, až z toho vznikajú na zemi búrky. Nerobí to ostatne bez príčiny, Zeus je - a najmä v mladších rokoch bol - veľký zálečník a niet jedi-

z vlastnej hlavy, odkiaľ mu vyskočila v plnej zbroji.

Zeus a Héra mali svoje sídlo na hore Olympe v strednom Grécku, v nadoblačných výšiniach nad ľudskými strastami. Tu si dali postaviť skvelé paláce i ostatní bohovia, s výnimkou tých, ktorí sú svojou funkciou

viazaní na pobyt v podsvetí alebo v morskej ríši Poseidónovej. Hlavným zamestnaním bohov sú hostiny; pijú nektár a jedia ambróziu, čo im zabezpečuje nesmrteľnosť a stálu sviežosť, bez ktorej by nesmrteľnosť nestála za nič. Zháňaním jedla alebo jeho prípravou sa neobťažujú; nosia im ho každý deň holuby odniekiaľ zo západu. Ináč si krátia čas poradami; mnoho sa na nich hovorí (a nie vždy k veci), ale niekedy sú celkom zábavné - ozýva sa na nich smiech, až sa otriasajú nebesá. Nešťastím je, že bohovia nepovažujú uznesenia týchto porád vždy za záväzné; podľa toho to tiež vyzerá na svete.

Olympské paláce vybudoval boh Hefaistos, syn Diou a Hérin. Narodil sa chromý, a matka ho preto zvrhla z Olympu do mora. Zachránila ho však morská bohyňa Tetis, matka Achillova. Hefaistos sa vyučil kováčskemu remeslu a nezanechal ho ani po návrate na vysoký Olymp; je jediným bohom, ktorý kedy pracoval vo výrobe a nevyužil príbuzenské vzťahy, aby sa tak zbavil práce v potu tváre.

Keď zasadol Zeus na trón, museli sa mu k nohám posadiť posolkyne: bohyňa dúhy Iris, bohyňa mieru Eirene a bohyňa víťazstva Nike. Pri výkone sudcovskej funkcie stála pri ňom bohyňa zákonného poriadku Temis a bohyňa spravodlivosti Dike (pretože zákonný poriadok a spravodlivosť bývajú dve rôzne veci). Pri hostinách ho obveseľovali bohyne spevu, hry a tanca Charítky a Múzy; obsluhoval ho Ganymedes, ktorý sa k vysokej funkcii čašníka bohov dostal pre svoju krásu, hoci bol obyčajným človekom (aj keď nie celkom obyčajným: bol synom trójskeho kráľa Troa). Charítky vedeli aj tkať, ale pracovali len zriedkakedy a, pochopiteľne, len pre najlepšiu klientelu. Ich dielom bolo napríklad zlaté rúcho bohyne lásky Afrodity (dcéry Diovej a Dioninej), ktorá mala za manžela chromého Hefaista a za milenca, ako to už býva, muža omnoho horšieho - vlastného švagra Area, zúrivého boha vojny, odporného pre neúctu k poriadku, ľuďom i bohom.

Ináč ani boh podsvetia Hádes nebol zvlášť obľúbený; jeho temnej ríši sa každý zd'aleka vyhýbal. Sídlil

tam v prísne stráženom paláci so svojou manželkou Persefonou a s početným štábom spolupracovníkov. Všetci mali svoje funkcie presne rozdelené. Napríklad podsvetný súdny tribunál sa skladal z troch sudcov: Aiaka, bývalého kráľa z Aiginy, Minoa, krétskeho exkráľa a majiteľa známeho labyrintu s obludou Minotaurom, a spravodlivého syna Diovho Radamantya. Hádovi slúžil tiež čierny boh smrti Tanatos, bohyne pomsty Erinye, boh omamného spánku Hypnos a mnohí iní, s ktorými sa neradi stretávajú nielen ľudia, ale aj bohovia. Mnoho takýchto menej príjemných -

Boh smrti Tanatos a boh spánku Hypnos odnášajú mŕtve telo Sarpēdōna, ktorého zabil Patroklos. Červenofígúrový kráter, asi 490 - 480 pred n. l. (Louvre, Paríž)

a samozrejme i príjemnejších - bohov sídlilo však aj na Olympe a v morskej ríši Poseidónovej. Ľudia im preukazovali príslušnú úctu, lebo sa ich báli; najviac však túžili po tom, aby im nebránili žiť podľa vlastných predstáv a želaní.

Bohovia niekedy opúšťajú svoje sídla, lebo nič nie je také nudné ako večná nemenná pohoda. Chodia na hostiny k Etiópom, ktorých si obzvlášť obľúbili pre ich zbožnosť; navštevujú svoje chrámy, aby čúchali k obetiam; rekreaujú sa zo svojej nečinnosti pobytom medzi ľuďmi. Héru možno najčastejšie vidieť v Mykénach alebo v Sparte, Afroditu v Pafe na ostrove Cypre, Apolóna v Delfách; Zeus si najmä za trójskej vojny obľúbil horu Idu, pretože z nej mohol veľmi pohodlne sledovať boje.

A bolo na čo sa dívať! Na trójskej pláni nebojovali predsa len ľudia, ale i bohovia - niektorí na strane Achájcov, iní na strane Trójanov. Bolo zábavné

pozerat', ako tam poskakuje, zúri a od zlosti ide prasknúť odporný Ares; nie bez škodoradosti pozeral Zeus, ako jeho trocha namyslená dcéra Afrodita ochutnala bronzové ostrie oštepú, ktorý do nej vrazil obyčajný človek. A zatiaľ čo úbohí smrteľní bohateri tam bojovali podľa prísnych pravidiel vojenskej cti, bohovia menili smer šíпов, zahaľovali svojich obľúbencov hustým mračnom, vháňali ich nepriateľom prach do očí, ochromovali im údy, neviditeľní ich ranili od chrbta, rozširovali nepravdivé správy - skrátka, správali sa ako skutoční nadľudia, neviazaní nijakými zákonmi, súcitom alebo zmyslom pre *fair-play*. A teraz, pre takú maličkosť ako únava z deväťročných bojov, malo by sa toto božské divadlo skončiť? Či nie sú bohovia všemocní?

Z ich vôle sa zrodila táto vojna, oni k nej dali príčinu a sledujú ňou svoje vlastné ciele - budú ju žiť i naďalej. Právny dôvod na priamu intervenciu bol viac ako dostatočný: osud určil pád Tróje, svojím odchodom nesmú Acháji porušiť osud!

Kedže hrozilo nebezpečenstvo, že Zeus predloží celú vec najprv rade bohov, kde sa bude o nej dlho a neplodne diskutovať, rozhodla sa jeho manželka Héra zasiahnuť do udalostí sama. Mala osobný dôvod, aby nepriala Tróji, rovnako ako Aténa, ktorú si dala zavolať, aby jej riekla: „Ihned' choď k vojsku Achájcov odetých pancierom z kovu! Lahodnou rečou ich oslov a utíš ich všetkých, za nič nedovoľ' stiahnuť ohnuté lode do morskej tóne!"

Aténa jasného zraku poslúchla, pretože tento rozkaz bol v súlade s jej vlastným želaním, zniesla sa do

achájskeho tábora a tmočila ho Odyseovi. Súčasne mu dala aj inštrukcie, pravda, len rámcové, lebo Odyseus sa dômyslom rovnal bohom a vedel si poradiť sám.

Najdôvtipnejší z Grékov stál pred ťažkou úlohou. Rozhodol sa použiť dosť neobvyklý, ale účinný argument - pravdu. Šiel od kráľa ku kráľovi, od vodcu k vodcovi a povedal mu toto: „Si blázon! Nepatrí sa byť zbabelý, nesluší ti tvoj strach! Sadni si a rozkáž aj svojim chlapom, by si sadli! Asi si zabudol, čo vladár zamýšľa v srdci: skúša achájských synov, ale čochvíľa bude ich trestať!"

Králi a vodcovia si uvedomili dôsledky, keby v tejto previerke neobstáli. Rozkazovali, prosili, sľubovali, nadávali; dosiahli, že vojaci boli ochotní vrátiť sa aspoň na snem, kde by sa celá vec znova prerokovala. Za obzvlášť spupnými zašiel sám Odyseus. Keď zbadal niekoho z mužstva, že sa veľmi rozkrikuje, udrel ho žezlom a skríkol na neho: „Ty niktoš! Ticho tu sed' a počúvaj rozkazy tých, ktorí sú lepší než ty! Nie je predsa možné, aby tu každý Achájec vládol

- nedobrou vecou je vládnutie mnohých, vladárom nech je len jeden!"

A keď sa vojaci vrátili na snem, dosiahol Agamemnón, že dali súhlas pokračovať vo vojne až do konečného víťazstva. Dva argumenty mali pritom rozhodujúci význam - Odyseov: „Hanbou by bolo tak dlho tu byť a s prázdnyimi rukami vrátiť sa domov!" a Nestorov: „Nech sa z vás nikto nevracia domov, dokiaľ si trójsku ženu nenesie v lakt'och!" A do tretice: veštec Kalchas sa zaručil, že Trója padne skôr než lístie zo stromov.

Začínal sa desiaty rok vojny.

2.

JABLKO SVÁRU

Príčinou či zámienkou trójskej vojny (tieto dva termíny básnici - a napodiv aj dejepisci - niekedy zamieňajú) bol teda únos krásnej Heleny z Argu záletným princom Parisom z Tróje.

O Helene sa dalo naozaj povedať: krásna žena - hotové nešťastie (čo, pravdaže, neznamená, že každá žena, ktorá pôsobí nešťastie, musí byť nevyhnutne krásna). Mala sotva šesťnásť rokov, a už sa kvôli nej dostalo takmer celé Grécko na pokraj vnútornej vojny, lebo sa o ňu uchádzali prakticky všetci achájski princovia a králi, ktorí sa práve chceli ženiť. Katastrofe zabránil len Odyseov dôvtip. Poradil totiž jej otcovi, spartskému kráľovi Tyndareovi, niečo originálne: aby nechal stranou všetky dynastické ohľady a dovolil jej vybrať si ženicha podľa vlastnej voľby. Všetci sa mali - pod trestom vyškrtnutia z listiny kandidátov - slávnostne zaviazat', že jej voľbu bez námietok uznajú a že víťaza nezabijú, ale naopak, budú mu vo všetkom pomáhať.

Kráľ Tyndareos, ktorý mal s Helenou toľko starostí, nebol vlastne ani jej otcom, ale pestúnom. Jej vlastným otcom bol sám najvyšší boh Zeus, matkou, pravdaže, Tyndareova manželka Léda. Ináč Zeus mu pomohol rozmnožiť potomstvo ešte o jedného syna, hrdinského Polydeuka. Tyndareos mlčal, lebo nechcel prísť o korunu, ba navonok prejavoval uspokojenie, že má manželku, ktorá sa páči i jeho najvyššiemu pánovi. Sám mal s ňou tiež deti: syna Kastora (po smrti sa zmenil na hviezdu, rovnako ako Polydeukes, a obidvaja dodnes žiaria

Vajce, z ktorého sa narodila Helena. Jej únos sa stal zámienkou pre mykénskeho Achájov na útok proti maloázijskej Tróji. Amfóra, asi 375 - 350 pred n. l. (Paestum, Národné archeologické múzeum)

na nebi ako Blíženci) a dcéru Klytímnestru, ktorú výhodne vydal za mykénskeho kráľa Agamemnóna.

Šťastným či nešťastným mužom, ktorého si z toľkých vážnych a vážnych uchádzačov Helena vybrala, bol Agamemnónov brat Menelaos. Keď Tyndareos zomrel, nastúpil po ňom na spartský trón, žil spokojne vo svojom paláci, tešil sa z krásy svojej ženy (a neskôr i dcéry Hermiony) a považo-

val sa za najšťastnejšieho muža na svete. Nemal najmenej potuchy, čo zatiaľ prichystal pre neho osud.

Na pobreží hlbokého mora, v jaskyni Kentaura Cheiróna, polomuža a polokoňa, slávila sa jedného dňa svadba morskej bohyně Tetidy a ftijského kráľa Pelea. Bola to najväčšia spoločenská udalosť sezóny a osobitný lesk jej dodala prítomnosť olympských bohov. Prišli v plnom počte a s dvojnásobne dobrou náladou - po prvé preto, že sa im podarilo prinútiť Tetidu, aby si vzala smrteľného človeka, takže jej syn, ktorý mal podľa veštby prevýšiť otca, bude zasa len smrteľným človekom a neohrozí postavenie ani jedného boha; po druhé preto, že sa im podarilo zariadiť, aby pozvánku na svadbu nedostala bohyňa sváru Eris, takže mali nádej, že sa raz budú môcť spokojne zabávať.

Olympskí bohovia sa zložili Peleovi na svadobný dar a slávnostne mu ho odovzdali: skvostnú vojnovú výzbroj. Boh mora Poseidón mu navyše priviedol ešte pár nádherných koní a jeho hostiteľ, Kentaur Cheirón, mu venoval kopiju z pelijského jaseňa, ktorý bol tvrdý a ťažký ako železo. Po obrade a obvyklých gratuláciách nasledoval veľkolepý estrádny program: Apolón zahrал na zlatú lýru, potom vystúpili s najnovším číslom svojho baletného repertoára Charitky a nakoniec Múzy zaspievali ľubeznú, osobitne na túto príležitosť zloženú pieseň o sláve, ktorá očakávala Peleovho a Tetidinho syna. Po obrade sa rozprúdila volhá zábava a jej dôstojný priebeh nerušil ani zúrivý Ares, ktorý prišiel výnimočne v civile a nerobil nijaké výtržnosti. Mladší bohovia tancovali a starší sedeli a debatovali. Zeus si hovel vo svojom zlatom kresle a so záľubou si prezeral tri bohyně na druhej strane stola - svoju manželku Héro a dcéry Aténu a Afroditu. Ako starý záletník riešil v duchu problém, ktorý ho už dávno trápil: ktorá z nich je vlastne najkrajšia?

Keď bola zábava v najlepšom, ozval sa naraz temný úder. Hudba zmĺkla, tanec ustal a všetci prítomní zarazene hľadeli na stôl uprostred jaskyne. Urazená bohyňa sváru Eris si totiž vymyslela zákernú pomstu. Neľu-

tovala cestu do ďalekých záhrad Hesperidiek (boli až niekde v dnešnom Maroku alebo vo Francúzsku a muselo sa tam ísť cez Gibraltár čiže Heraklove stĺpy) a odrhla tam zlaté jablko s nápisom „Tej najkrajšej!“. Vrátila sa ešte včas, aby ho hodila na stôl medzi Héro, Aténu a Afroditu.

Keď bohyně zazreli nápis, automaticky siahli po jablku a každá si ho chcela vziať. Každá sa považovala za najkrajšiu a ani sa neostýchala dať to druhým najavo. Vznikla trápna scéna a dobrá nálada bola preč.

Nevie sa už ani presne, ktorá z bohýň sa prvá obrátila na Dia, aby spor rozhodol. Isté je však to, že Zeus nemal najmenšiu chuť do celej záležitosti zasahovať. Nemusel byť ani vševvedúci, aby vedel, že ak rozhodne tak či onak, dve bohyně sa naňho určite nahnevajú. Chvíľu rozmýšľal, či by nemal ustanoviť nejakú komisiu, ktorá to bude skúmať tak dlho, že sa zase pre niečo pohašteria a na jablko zabudnú. Potom mu zišla na um naozaj božská myšlienka: zbavi sa všetkých troch aj s jablkom a zodpovednosťou za rozhodnutie - pošle ich niekam ďaleko za more!

Vzal jablko, podal ho poslovi bohov Hermovi a prikázal mu, aby dovedol všetky tri bohyně na horu Idu pri Tróji. Tam žije mládenec, ktorý ešte nepozná ženy, a je teda pre svoju nepredpojatosť a neznalosť zložitosti problému kompetentný, aby spor rozhodol. Volá sa Paris, je pastier, ale nie hocaký: v skutočnosti je to syn trójskeho kráľa Priama.

Že Paris nežil v kráľovskom paláci, ale medzi dobytkom na vysokej Ide, malo hlbokú príčinu, vyplývajúcu priam zo základných záujmov štátu. Pred jeho narodením mala totiž Priamova manželka Hekaba hrozný sen. Snívalo sa jej, že vidí horiacu fakľu, ktorá zapáli a zničí Tróju. Priamos sa obrátil na dvorného veštca a ten mu sen vysvetlil v tom zmysle, že sa Hekabe narodí syn, ktorý zapríčini pád Tróje. Priamos síce namietal, že podľa Diovho prísľubu, tľmočeného starším konkurenčným veštcom, je Tróji určená večná sláva, ale istota je istota, a pretože bol obozretný vladár, rozkázal

odnieť novorodeniatko na ldu a po-
hodit' ho v lesnej húštine.

Osud však neurčil Priamovmu
synovi zahnúť. Zachránila ho med-
vedica, potom ho našiel pastier Age-
laos, ujal sa ho, prijal ho za vlastného
a dal mu meno Paris. Najdúch vyrás-
tol v krásneho mládenca a vďaka svo-
jej medvedej dojke vynikal nad svoji-
mi druhmi nesmiernou silou. Pretože
ich chránil pred divou zverou a lúpež-
níkmi, nazývali ho Alexander, čo zna-
mená „ochranca mužov“. O svojom
pôvode nevedel, o politiku sa na roz-
diel od svojich bratov nestaral, žil si
teda bezstarostne a spokojne.

Onoho dňa, keď Tetis slávila svad-
bu s Peleom, pásol ako zvyčajne kozy
na svahoch ldy. Z ničoho nič sa obja-
vil pred ním boh Hermes s tromi
bohyňami. Pochopiteľne, že sa naľa-
kal a snažil sa utiecť. Kam však utečie
človek pred bohom rýchlym ako myš-
lienka? Hermes ho zastavil, predsta-
vil mu bohyne a podal mu jablko. „Daj
ho tej, ktorú uznáš za najkrajšiu! Je to
príkaz Diou: máš byť sudcom v ich
spore o prvenstvo v kráse!“

Paris nechápal, ako prišiel k takej-
to cti, a pravdu povediac, ani o ňu
nestál. Rozpačite si prezeral bohyne,
zdali sa mu všetky rovnako krásne -
alebo ináč krásne, čo je to isté. Postav-
u a chôdzu, na čo hľadí muž v prvom
rade, mali úplne dokonalaú, upravené
boli taktiež bezchybné; ich povaha -
a podľa povahy, ak vôbec podľa niečo-
ho, rozumný muž rozhoduje, ktorej
žene dá prednosť - ostávala mu,
pravda, skrytá. Tu však nešlo o voľbu
manželky, ale len kráľovnej krásy,
a preto stačilo súdiť podľa zovňajšku.

Ale bohyne mu čoskoro prezradili aj
svoju povahu; každá sa začala tak
vychvalovať a ostatné dve hanit', že
Paris si pomyslel niečo o celom žen-
skom pokolení a bol na najlepšej ces-
te dať jablko prvej koze zo svojho stá-
da. To by však bolo proti Diovej vôli
a s najvyšším bohom je dobre byť
zadobre. Dá teda jablko tej, na ktorú
vyjde rečňovanka; nech je to tá, ale-
bo tá. Lenže bohyne hovorili toľko
a tak rýchlo, že Paris sa neustále mýlil
a voľky-nevoľky ich musel počúvať.
Nakoniec sa uchýlili k takému spôso-
bu argumentácie, ktorý kvalifikujú
zákony stanovené ľuďmi ako „nedo-

volené ovplyvňovanie sudcu poskyt-
nutím či prisľubom neoprávnených
výhod“. Héra mu ponúkla, že keď dá
jablko jej, zabezpečí mu vládu nad
celou Áziou; Aténa mu sľúbila vojens-
kú slávu a víťazstvo v každej vojne,
Afrodita najkrajšiu manželku. Prosto-
duchý Paris sa tak dostal do situácie,
že mu neostávalo, než aby rozhodol
podľa svojich sklonov a záujmov. Na
čo by mu bola vláda nad Áziou? A na
čo dokonca vojenská sláva, najpo-
chybnejšia a najprechodnejšia zo
všetkých sláv? Ale mať peknú ženu -
prečo by nemohol mať peknú ženu?
Podal jablko Afrodite.

Najkrajšou zo smrteľných žien bola
podľa súhlasného úsudku bohov i ľudí
manželka spartského kráľa Menelaa.

Tieto tri udalosti, ktoré pôvodne
nemali nijakú spojitosť, skĺbili sa
potom riadením osudu v začiatok
hroznej tragédie.

Po stretnutí s bohyňami neostal
Paris v tienistých lesoch ldy dlho. Hoci
Hekaba mala osemnásť vlastných
a tridsaťjeden nevlastných synov,
neprestávala za ním trúchliť. Priamos
sa preto rozhodol usporiadať na jej
potešenie a na počesť strateného
syna veľké hry. Víťaz mal dostať naj-
lepšieho býka z Priamovho stáda, kto-
ré sa páso na svahoch ldy. A čo
nechcela náhoda - tento býk bol prá-
ve z Parisovho stáda a Paris ho mal
zo všetkých býkov najradšej. Rozho-
dol sa teda, že ho - hoci nerád - sám
odvedie do mesta a ostane tam na
hrách, aby sa dozvedel, komu pri-
padne. Keď videl zápasníkov, zišlo mu
na um, že by si s nimi celkom pokoj-
ne poradil. A keby tak vyhral - to by
predsa dostal svojho najmilšieho býka
späť! Dal sa preto zapísať do zozna-
mu súťažiacich a vďaka svojej med-
vedej sile a každodennému tréningu
pri výkone zamestnania všetkých pre-
mohol, dokonca i jasného favorita
Hektora.

Víťazstvo neznámeho pastiera
považovali kráľovskí synovia za
nesmiernu potupu. Hektorov brat
Deifobos vytasil meč a chcel Parisa
zabiť. Bezbranný Paris sa schoval do
azyly Diovho oltára, kde ho uvidela
Priamova dcéra Cassandra, ktorá ako

OBJAVENIE
TRÓJE

veštkyňa hned' poznala, kto tento pastier v skutočnosti je. Priamos a Hekaba sa veľmi potešili, že našli strateného syna, a s veľkou slávou ho uviedli do kráľovského paláca. Márne pripomínala Cassandra, že Paris má zaviniť skazu Tróje; bol jej určený smutný úd, že jej predpovediam nikto neveril, hoci boli vždy správne.

Paris sa čoskoro vžil do nového postavenia a zabudol na zlaté jablko i na stretnutie s bohyňami. Ale bohyne nezabudli. Héra i Aténa, urazené vo svojej ženskej samolúbsti, začali snovať pomstu a kvôli Parisovi znenávideli celú Tróju. Afrodita zasa premýšľala,

hostinu a predstavil ich svojej manželke Helene. Paris uvidel na vlastné oči najkrajšiu zo smrteľných žien a na prvý pohľad sa do nej zaľúbil. Ani on nebol Helene nesympatický; jeho mužná postava, bohaté orientálne rúcho a dlhé zlaté kadere sa jej videli rovnako pôvabné ako jeho mladosť.

Ktovie, ako by sa boli veci vyvinuli, keby kráľ Menelaos nebol musel na druhý deň odísť na služobnú cestu na Krétu. Dnes by sa mohol do večera vrátiť, ale vtedy to bola vec na niekoľko dní. Ospravedlnil sa hostom, pove-

Únos Heleny. Zľava
doprava: Aineias, Paris
(Alexandros), Helena,
Afrodita, Peito.
Makronova malba
na čaši, okolo roku
480 pred n. l. (Múzeum
krásnych umení
v Bostone)

ako by splnila svoj sľub. Prebudila v Parisovi túžbu po žene a vyzvala ho, aby si postavil loď a vybral sa do Sparty, mesta krásnych žien.

Keď potom s druhom Aineiom spúšťal loď na jasnú hladinu mora, prišiel k nemu veštec Helenos a odhovárал ho od cesty; márne však bolo aj chmúrne varovanie Kassandrino. Na mori rozpútal boh Poseidón, nepriateľ Tróje, strašnú búrku a vyslal nepriaznivý vietor; Parisovi kyberneti (ako sa vtedy volali kormidelníci) udržali však kurz na juhozápad. Po namáhavej plavbe pristáli potom v ústí Euróta pri brehoch Lakónie. Na druhý deň už kráčal Paris s Aineiom po širokých triedach a okolo kasárenských dvorov preslávnjej Sparty.

Kráľ Menelaos prijal hosti z ďalekej krajiny vládne, usporiadal na ich počesť

dal im Do videnia! a Helene prikázal, aby im vo všetkom vyhovel. A keď si Helena vysvetliła tieto slová príliš široko, mala na tom vinu predovšetkým bohyňa lásky Afrodita. Vnukla Parisovi dar ľubeznej reči a Helena, navyknutá na lakonické vety svojich krajanov, jej jednoducho podľahla. Zabudla na všetko, na muža, na dcérku, na vlasť a tajne odplávala s Parisom do Tróje.

Podľa oficiálnej verzie, rozšírenej v achájskom vojsku, neodišla Helena dobrovoľne, ale Paris ju uniesol. Ak to hovoril Menelaos, nemuselo sa to iste považovať za smerodajné; Helena sama sa o tom jednoznačne nikdy nevyjadřila (čo je prinajmenšom podozrivé). Vojaci tomu však verili a všetci králi s múdrom Nestorom na čele ich v tom utvrďovali. Ved' „oplatiť

Heleny vzdychy a trýzeň" bol jeden z hlavných cieľov tejto vojny!

Ale tak či onak Paris sa dopustil dvoch ťažkých zločinov, ktoré nemohli ostať bez trestu. Po prvé, zneužil právo pohostinstva; v Grécku ani najhorší lupič neublížil človeku, u ktorého bol hosťom. A po druhé, Paris sa neuspokojil len s najkrajšou ženou, ale vzal si i prostriedky na jej vydržiavanie: s Helenou odniesol totiž Menelaovi aj pokladnicu.

Nech už boli Parisove zločiny hocako veľké a urážlivé, iste nestáli za to, aby sa pre ne hubili muži z celej Helady a z mnohých ázijských krajín, ktorí sa ničím neprevinili.

Za deväť rokov bojov prišli na to aj vojaci obidvoch nepriateľských táborov. Dospelí k názoru, ktorý sa napriek svojej nezrelosti často objavuje u prostých ľudí všetkých krajín sveta, keď premýšľajú o vojne: ak majú veľkí páni dačo proti sebe, nech si to vybaví sami a nezaťahujú do toho ľud.

Keď takto zmýšľa ľud obidvoch táborov, vodcom neostáva, než jeho vôľu splniť - ak nie sú zbabelci. A na čele armád pri Tróji (doslova na čele, nie niekde v kryte za frontom) rozhodne nestáli zbabelci. Preto tiež v prvý deň desiateho roku došlo k súboju vodcov, ktorý mal rozhodnúť vojnu, aby už ani jeden vojak nemusel obetovať svoj život chmúrnemu Hádovi.

Vladyka mužov sformoval armádu ako obvykle podľa kmeňov a rodov a vydal rozkaz na pochod proti trójskemu mestu. Mrákavy prachu sa dvíhali, keď vojsko kráľoča plánuje, ako keď hory zahalí hmla. Keď to zbadali Trójanovia z vysokej hradnej veže, ihneď upovedomili hlavného veliteľa; o chvíľu nato sa už otvorila mohutná Skajská brána a vyšli z nej vojská vedené Hektorom, ktorý do diaľky žiaril leskom svojej prilby. Len čo sa dostali k achájskym šikom na dostrel šípa, vystúpil z prvého radu Paris v leopardej koži a mocným hlasom vyzval Achájcov, aby vyslali vodcu, ktorý by sa s ním stretol v rozhodnom boji.

Ktorý z vodcov mal výzvu prijať? Oči celého vojska sa obrátili na kráľa Menelaa. Spartský kráľ bez váhania zoskočil z voza: kázala mu to mužská

i vojenská česť. Ako hladný vlk, ktorý zazrel tučnú korisť, vyskočil proti pôvodcovi vojny. Ale Paris odrazu stfpol, akoby zazrel hada, v strachu zabudol na svoju odvahu a ustúpil nazad do dardanských šikov.

„Paris!“ zvolal Hektor. „Krásavec po ženách divý! Ako sa odteraz budú smiať Achájski kaderí dlhých! Mysleli, že si snád' bohatier, podobou rovný bohom, ale ty nemáš mužnosť a ani silu! Ty teda s vladymkom Sparty nemieniš biť sa? Bol by si poznal, akého chrabrého muža si olúpil o skvelú ženu!“

„Právom ma, Hektor môj, káraš!“ spamätal sa Paris. „Ak teda chceš, aby som bojoval so spartským kráľom, všetkým Trójanom rozkáž, aby si sadli, a vyzvi k tomu i achájskych mužov! Mňa ale zaved' doprostred vojska, nech sa tam pustím do boja s Menelaom o krásnu Helenu a jeho poklad! Kto z nás dvoch v tomto boji vyhrá, vezme si poklad i Helenu domov. Vy však dohodnite posvätnú zmluvu o mieri a priateľstve: naši nech zostanú v Tróji a oni nech odídu domov!“

Hektora Parisove slová potešili; vystúpil zo stredu trójskych vojsk a mávajúc kopijou vykročil smerom k Achájcovi. Obrátil sa na kráľa Agamemnóna a predniesol mu Parisov návrh. V armáde nastalo hlboké ticho. Prerušil ho Menelaos.

„Počujte všetci, čo teraz poviem! Trápi ma predsa zo všetkých najväčší žiaľ! Dúfam, že teraz sa konečne zmieri trójsky a danajský ľud; veď všetci ste mnoho skúsili pre môj a Parisov spor, pre jeho chybný sudok. Komu z nás dvoch je určená smrť, ten nech príde o život - vy sa však čo najskôr zmierte!“ Potom navrhol, aby sa o tomto spôsobe ukončenia vojny uzavrela zmluva, ktorú potvrdí z trójskej strany prísahou sám kráľ Priamos. Agamemnón a Hektor prejavili súhlas a trójske i danajské mužstvo plesalo v srdci i v mysli, že sa už konečne zbaví nešťastnej vojny.

Keď prišli poslovia na Priamov hrad, radosť zavládla v celom ľudnatom meste. Tak ako všetci trójske ženy a matky v palácoch či vo výstavných domoch alebo v chatrčiach chudoby tešila sa i krásna Helena. Kráľ

jej síce nikdy nič nevyčítal („nijakú nevidím na tebe vinu, to iba bohovia majú vinu, že mi do zeme zanesli tento slzavý boj“), ale na očiach všetkých Trójanov videla, že ju nemajú radi, lebo jedine pre ňu vznikla táto ukrutná vojna. Teraz sa všetko skončí, a to je hlavné! Ako - to je naozaj vedľajšie. Ak vyhrá súboj Paris, ostane nad'alej jeho manželkou, aj keď už dávno nie je, aký kedysi býval. Ak vyhrá Menelaos, vráti sa k nemu, ved' v srdci beztak už dávno túži po svojom mužovi z mladých liet, po dcérke i po milej otcovskej krajine.

Staručký Priamos dal ihneď zapriahnuť kone a prišiel na bojisko. Vodcovia obidvoch strán určili zatiaľ presné podmienky súboja i mieru, ktorý mal po ňom nastať. Vladačka mužov a trójsky kráľ s nimi súhlasili; uzavretú zmluvu potvrdili potom obeťou bohom a strašnou prisahou: „Slávny veľký Zeus i ostatní bohovia veční: ktokoľvek z nás prvý poruší druhému prisahu túto, tomu nech mozog sa vyleje na zem ako toto víno, i jeho deťom, a jeho ženy nech otročia iným!“

Nato sa obaja súperia pripravili na súboj. Každý si pripol na lýtka holene, potom si prikryl prsia tepaným pancierom, na plece si zavesil striebrom zdobený bronzový meč a na hlavu si nasadil pevne kovanú prilbu s hustým chocholom; na ľavú ruku si navliekol remene štítu a pravou uchopil dlhý oštep s bronzovým hrotom. Takto vstúpili obaja doprostred vojska, na miesto určené pre boj, a dlho na seba hľadeli strašidelným zrakom.

Všetci napäto čakali, ktorý z nich začne zápas. Prvý sa odhodlal Paris: mocným rozmachom hodil svoj ťažký oštep na Menelaos, mieriac mu priamo doprostred prs. Vladačka Sparty ho však šikovne zachytil štítom a zrazil na zem. Všetci Achájski si s úľavou vydýchli. Teraz bol na rade on. Namieril oštep a prudko ho hodil: ťažkou ranou prerazil Parisov štít, takže kovový hrot mu prerazil pancier, ktorý mal na tele, a povedľa slabín mu pretrhol rúcho. Paris sa však obratne prehol v boku a o vlások unikol smrti. Spartský kráľ nečakal a vrhol sa na neho s mečom. Keď však udrel o hrebeň Parisovej prilby, meč sa mu rozletel na štyri kusy. Strašne zahrešil, ale aj

napriek tomuto zjavnému znameniu nepriazne bohov sa boja nevzdal. Vedomie, že stojí sám, bez božej pomoci, vniklo mu napopak obrovskú silu: priskočil k prekvapenému sokovi, holou rukou ho chytil za chochol prilby, skrútil ho na bok, až ho remeň na hrdle škrtol, a takto ho vliekol za sebou k achájskym radom, aby mu niekto podal meč, ktorým by ho zabil.

Parisov osud zdal sa byť spečatený. Ale vo chvíli najväčšej tiesne, keď sa už dusil a čakal Menelaos smrtiaci úder, zasiahla bohyňa Afroditá: pretrhla remeň a udivený spartský kráľ naraz pocítil, že drží v ruke prázdnu prilbu. S jedom ju odhodil a zdvihol oštep, aby Parisa preklal. Afroditá však svojho chránenca neopustila. Zastrela ho nepreniknuteľným mrakom a nikým nevidená ho odniesla na vlastných rukách z bojiska - priamo do spálne krásnej Heleny.

Márne hľadal Menelaos svojho súperia v radoch Trójanov a medzi dardanským vojskom. Nikto z nich nevedel, kam sa v tejto chvíli podal, a nikto by ho ani nebol ukryl; všetkým bol už dávno odporný ako boh smrti.

Zachránený Paris si zatiaľ spokojne hovel na mäkkej posteli, akoby sa bol trochu unavil tancom. Nemal najmenšiu chuť vrátiť sa do boja: svoju mužnosť chcel Helene dokázať ináč. Veľmi nerada sadla si k nemu na lôžko, lebo žiadna žena si neváži muža, ktorý sa vyhýba splniť, čo mu povinnosť káže.

Po zmätku, v ktorom sa nikto nechopil zbrane, aby neporušil slávnostné prímerie, vstal kráľ Agamemnon a vyhlásil svojho brata za víťaza. Achájski hlasno súhlasili - Trójanovia mlčali, čo bol za danej situácie takisto prejav súhlasu.

Keď takto muži na trójskej pláni dospeli k riešeniu, aké je hodné mužov, zišla sa u Dia rada olympských bohov, aby ho posúdila. Afroditá žiarila rastosťou a mnohí galantní bohovia jej (pravdaže, za chrbtom Héry a Atény) blahozelali k úspechu, na ktorý môže byť o to viac hrdá, o čo menej na svojho miláčika. Zeus zasa podpíchoval vznešenú manželku a iskernozrakú dcéru: „Ktovie, kde ste

sa zasa túlali, keď kráľ Menelaos bojoval na pláni! Ale to nič, obišiel sa aj bez vás a súboj vyhral!" Potom však otvoril schôdzku, podal stručný náčrt situácie a vyslovil názor, že by azda bolo správne učiť zadosť právu: „Uvážme preto, čo máme robiť?! Máme zasa rozpútať strašnú a hroznú vojnu, alebo dožiť už obidvom stranám priateľský mier? Ak by to teda bolo vám všetkým milé, navrhнем toto: nech v Tróji bývajú naďalej Trójania, zato však Atreov syn nech si odvedie Helenu domov!"

Diov návrh sa stretol s prudkým odporom Héry: ihneď sa k nej pridala Aténa a zúrivy Ares, ktorý vyskočil z miesta, hulákal a rinčal zbraňami. Väčšina bohov čakala, ako to dopadne, pretože v rade bohov je lepšie pridať sa k víťaznej strane. Héra hovorila dlho, nahlas a nevecne (vyčítala Diov dokonca pot, ktorý preliala námahou, keď zháňala ľudí, čo by boli ochotní zničiť Tróju). Dia to nakoniec rozhnevalo a vzal jej slovo: „Ty si sa dočista zbláznila! Zdá sa mi, že toho Priama i jeho syna a všetkých Trójancov by si najradšej za živa zjedla!" Héra sa nedala umlčať a vznikla z toho zasa jedna zo scén, pri ktorých sa otriasal Olymp. Skončilo sa to tak, ako sa to medzi bohmi a v manželských hádkach na svete obyčajne končí. Zeus bol rád, že sa dostal k slovu, aby rezignovane riekol: „Urob si teda, čo chceš!"

V tej chvíli sa Héra zmenila na najláskavejšiu manželku na nebi. Sľúbila Diov, že ak bude chcieť zničiť nejaké mesto, nebude proti tomu, i keby to bolo mesto, ktoré má rada, trebárs Mykény, alebo hociktoré iné, ktoré nemá rada. Ved' je s ním vždy jednej mysle, nech si zbúra kdekolvek čokoľvek, ona mu v tom nebude brániť, ved' proti jeho sile aj tak nič nezmôže. „Preto si teraz urobme obidvaja po vôli - po tvojej ja potom, po mojej vôli ty teraz! Prikáž Aténe ukriždiť Danajcom, pyšným na víťazstvo - aj proti prisahou schválenej zmluve!"

Aténu nebolo treba dvakrát ponúkať. Ako meteor z jasného neba zletela do stredu vojsk, vzala na seba podobu trójskeho vojaka a hľadala muža, ktorý by bol ochotný porušiť slávnostnú zmluvu.

Našla ho v Pandarovi, synovi bohatého lykijského kráľa Lykaóna, ktorý bol majstrom v strelbe z luku. Stál tam bezradne medzi svojimi štítonosmi a v pochabej mysli ľutoval, že náhly koniec vojny ho pripraví o slávu a korist'.

„Hrdina múdry a udatný, nechcel by si mi vyplniť prosbu? Bol by si taký smelý, že by si vystrelil rýchly šíp na kráľa Menelaa? U všetkých Trójancov získal by si si vďaka a slávu a Parisa by si si zaviazal najviac! Určite by ti priniesol skvostný dar, keby sa dozvedel, že slávny Atreov syn zahynul od tvojej strely!"

Pandaros dlho nepremýšľal, na to nemal mozog zvyknutý. Oprel o zem luk z parohov divého capa a rýchlo ho napol, vytiahol z tuľajky šíp, priložil ho na strunu, uchopil sa zárez, natiahol tetivu k hrudi a krytý štítmí druhov pozorne namieril: hlas struny sa rozozvučal a šíp s ostrým hrotom vyletel proti vladykovi Sparty.

Nebolo však Menelaovi určené, aby zahynul zákernou strelou. Aténa ju od neho odvrátila, ako matka odháňa od syna muchu, keď leží v lahodnom spánku, a zrazila ju na stranu. Šíp ho zasiahol do boku, prerazil mu pancier i ochranný pás a ľahko ho zranil. Napriek tomu vystrekol z rany mocný prúd krvi.

Prímerie bolo porušené. Jednoznačne z trójskej strany.

Keď sa neosvedčil klasický recept proti vojne a jej pretáhovaniu, kládli to achájski synovia za vinu bohom. A keď hľadali príčiny na tomto svete, bez veľkej námahy zistili, že sa za tým skrýva ctižiadostivosť vodcov a zo všetkého najviac túžba po koristi, ktorá tiež napála Pandarov luk a zmariť nádej na mier.

Jeden z achájskych vojakov povedal to napokon rovno a jasne: Tersites, najväčšia ohava zo všetkých, ktorí pod hradby Ilia prišli, šmatľavý, na nohu chromý, hrbatý, s hrudbou prepadnutou, pritom však rečník s hromovým hlasom. Bol to papuľhatý chlap a na sneme predniesol dlhú reč - ak sa dá jeho nadávanie kráľom a najmä Agamemnónovi nazvať snemovou rečou, v ktorej vyslovil iba zlomok z toho, čo

počul pri nočnom ohni v achájskom tábore muž z našej krajiny, ktorý mal k trójskej vojne len o niekoľko desiatok rokov bližšie ako my.

Tersites predovšetkým odmietol tézu, že vojna sa vedie kvôli Helene z Argu: „Je odkvitnutá až-až a k tomu potvora, aká nemá páru. Ja by som za ňu nedal ani vrecúško fazule, ja by som tomu sprostému Menelaovi prial, aby sme tú vojnu vyhrali a on dostal Helenu naspäť. Celá Helenina krása je legenda, podvod a trochu šminky.“

Keď mu druhovia namietali, že nebojujú len za nejakú legendu, odbavil ich tým, že do toho jednoducho nevidia. „My Heléni bojujeme po prvé preto, aby starý lišiak Agamemnón nahrabal plné vrecia koristi, po druhé preto, aby fičúr Achilles ukojil svoju neskrrotnú tížiadostivosť, po tretie preto, aby nás podvodník Odyseus okrádal na vojnových dodávkach, a konečne preto, aby akýsi podplatený jarmočný spevák, nejaký Homér, alebo ako sa ten vandrovník volá, za pár špinavých šestákov robil slávu najväčším zradcom gréckeho národa, a pritom hanobil alebo aspoň umlčal tých pravých, skromných, obeťavých hrdinov achájskych, ako ste vy. Tak je to!“

Tersitovi sa takéto reči, pochopiteľne, nevyplatili. Odyseus, ktorý prvý zbadal, ako tým podlamuje bojovú morálku, zašiel za ním osobne. „Tersites, tlčhuba bez hanby! Ak ťa tu ešte raz pristihnem také hlúposti tárať, môžeš sa tešiť: strhnem ti plášť i rúcho, i sukňu i odev, čo ti zakrýva ohanbie, potom ťa poriadne zbijem a strašnými údermi rezko ťa poženiem k lodiam, že budeš plakať a hľadiet, kam by si zmizol!“ A aby o tom nepochyboval, udrel ho cez obe plecيا žezlom, až sa celý skrútil a z očí mu vyhrkli slzy.

Táto epizóda, považovaná vždy iba za vtip, skrýva v sebe však vážne jadro - napokon ako každý vtip, ak je dobrý.

Šíp, ktorý vystrelil Pandaros, bol nielen porušením posvätného prímeria, ale i urážkou hromovládneho Dia, ktorý bol svedkom zmluvy. Za takých okolností sa cítil Agamemnón, rozhnevaný zákerným zranením svojho hrdinského brata, v plnom práve obnoviť boj. Bol si istý pomocou najvyššieho z bohov, a preto vydal rozkaz zaútočiť.

Trójania nemali inej voľby, ako sa zo všetkých sil brániť.

3. ACHILLOV HNEV

Hektor pri obrane Tróje.
Hlava dvoch mincí
asi z 1. storočia
pred n. l., ktoré našiel
Schliemann v Tróji
(Štátna múzeá v Berlíne)

Na trójskej pláni vzplanula strašná bitka - najstrašnejšia od toho dňa, keď achájske loďstvo pristálo pri brehu a vyvrhlo zo svojich útrobov nesmiernu silu vojska.

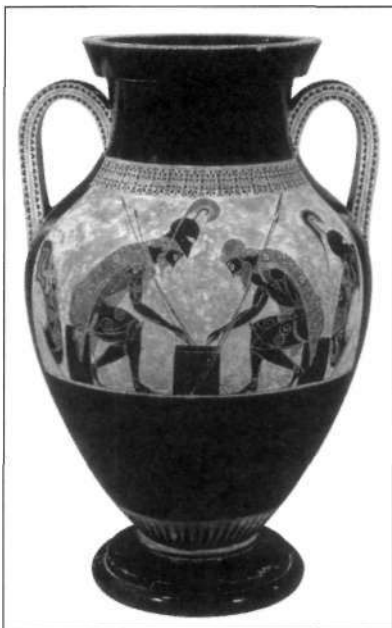
Vtedy tam čakal Hektor so statnými kopijníkmi, aby skolil každého, kto so zbraňou v ruke vstúpi na trójsku pôdu. Gréci váhali, lebo podľa veštby mal prvý, kto sa dotkne zeme, prvý tiež padnúť. Keď Odyseus videl, že táto veštba môže zmarit' vylod'ovaciu operáciu, vyhodil na breh svoj štít a šikovne naň skočil. Mladý Protesilaos, ktorý najviac zo všetkých horel túžbou po hrdinských činoch, uvidel Odysea na brehu a vyskočil za ním. Dotkol sa zeme - a vtom ho preklal Hektor. Nato sa Achájsi s divým krikom vyrútili na breh a začala sa krvavá bitka. Trójanania platili životom za každú piad' otcovskej pôdy a Gréci si rovnako drahú vykupovali na ňu prístup. Presilou tiesnený Hektor vydal po ťažkých stratách rozkaz ustúpiť za hradby Tróje.

Dnes bol však rozhodnutý, že povel na ústup neprejde ohradou jeho zubov. Hrozne ho trápilo vedomie, že hoci bráni vlasť, vedie nespravodlivý boj. Ale teraz už nešlo o právo či nespravodlivosť, ale o život a smrť - jedine bezhraničná odvaha mu poskytovala nádej, že trójske vojsko si opäť získa priazeň najvyššieho z bohov. A kráľ Agamemnón, vedomý si toho, že má právo a Dia na svojej strane, bol takisto rozhodnutý ukončiť dnešnú bitku víťazstvom.

Keď teda Pandaros porušil prímerie a boj bol neodvratný, vладыka mužov nariadil vytvoriť bojový šik; to isté urobil Hektor. Králi a vodcovia zaujali svoje miesta vpredu, aby sa zrazili prví a strhli príkladom mužstvo. Zazneli повелы, vojská sa pohli. Prostý vojenský ľud trójsky i danajský šiel do bitky bez slova, len zo strachu z vodcov. Keď sa potom s obrovským rachotom, podobným nárazu spenenej vlny na skalnatý morský breh, zrazili vyduté štíty, konal, čo mu

kázala povinnosť: ved' v bitke bojuje každý vojak predovšetkým o vlastný život.

Prvý sa priblížil k trójskemu šiku statočný Antilochos, Nestorov syn, ktorý bol z celej achájskej mládeže najrýchlejší v behu. Proti nemu vybehol trójsky hrdina Echepolos, ktorý vždy bojoval v prvých radoch. Dnes však bojoval naposledy. Len čo si obaja bojovníci pozreli do beľma očí, Nestorov syn rýchlosťou blesku vyrazil vpred a mečom ho udrel do ťažkej kovanej prilby. Kým sa Echepolos spamätal, vrazil mu do čela oštep a razom ho zbavil života.

Achilles a Aias hrajú kocky. Egejská malba na amfore, okolo roku 530 pred n. l. (Vatikánske múzeá, Rím)

Nad padlým hrdinom sa rozpútal zúrivy zápas: ako hladní vlci vrhli sa na seba vojvodcovia i vojská. Agenor, popredný muž trójsky, napadol Elefónora, syna abantského kráľa, ktorý chcel vyzliecť Echepola z krásne sa lesknúcej zbroje; zo strany mu vrazil kovový oštep medzi oči. Veľký Aias sa zrazil so Simoisom; bodol ho do prs blízko bradavky takou obrovskou silou, že mu hrot kopije vyšiel až plecom. Priamov syn Antifos sa mocne rozohnal, aby ho pomstil; minul však cieľ a jeho oštep zasiahol Leuka, Odyseovho druha, takže sa s ranou v slabiniach zvalil stá podťatý topol'. Druhá smrť strašne rozzúrila itackého kráľa;

vykročil z radu, smelo sa priblížil k skupine trójskych vodcov, rýchlo si vybral cieľ a celou silou hodil svoj oštep. Zasiahol Priamovho syna Demokoóna do ľavej sluchy, hrot mu vyšiel pravou a bohatier ihneď padol, až sa pod jeho pancierom zatriasla zem.

Keď zazrel statočný Hektor, ako mu brat na samom začiatku boja vypustil dušu, sachom sa bolesťou a o krok cúvol. V tej chvíli ustúpil zároveň s nim i celý trójsky šik. Achájski sa nato ihneď s ohlušujúcim krikom vrhli vpred, vrazili klin do trójskeho vojska a stále postupujúci hubili trójskych mužov. Bitka sa začala meniť na ústup Trójanov. Vtom sa však ozval mohutný hlas: „Vzmužte sa, statní jazdci, Danajcom neustupujte!“ Volal to Apolón, verný ochranca Tróje, ktorý zostúpil z pergamských výšin, aby povzbudil Hektorovo vojsko. „Bite ich! Nemajú kamenné telá ani železné čelá, aby ich neprerazil váš ostrý kovový oštep! Nebojuje predsa v ich radoch syn Tetidy striebornonohej! Pri lodiach sedí Achilles a zožiera sa tam trýznivým hnevom!“

Áno - Achilles nebojoval, sedel vo svojom stane. Bez neho, ako určil osud, nemohla Trója padnúť a statní Trójanania nemohli, ako určil ten istý osud, Achájcov zahnať. Nemohol teda dnešný boj rozhodnúť vojnu, hoci sa znovu rozpútal s nesmiernou silou.

Keď sa toho dňa Achilles nezúčastnil boja, mal na to dôvod - a každý Achájec ho chápal.

Bol najchrabrejší bohatier z celej armády a až do dnešnej bitky bol vždy prvý v boji; nik sa mu nevyrovnal odvahou, silou, rýchlosťou a ani zásluhami. Na ňom ležala najväčšia ťarcha deväťročných bojov - hoci i ostatní bojovali dobre - a to nielen bojov s Trójanmi, ale aj s vojskami susedných kráľovstiev, do ktorých podnikal vojnové výpravy, aby zabezpečil achájskej armáde jedlo a povzbudil ju na duchu radosťou z koristi.

Hovorilo sa o ňom, že je nezraniteľný, lebo božská matka ho vraj po narodení ponorila do vôd podsvetvej rieky Styxu, takže mu celé telo - s výnimkou päty, za ktorú ho držala - pokrýval neviditeľný pancier. Bol však otužilejší, pretože Tetis ho od detstva

naterala ambróziou a kalila nad ohňom. Raz ju zazrel Peleus; keď videl syna v plameňoch, myslel, že ho chce Tetis zabiť, a vytasil na ňu meč; úbohej bohyni neostalo nič iné, ako bez slova vysvetlenia čo najskôr zmiznúť do morských hĺbín. Potom mu našiel vychovávateľa; stal sa ním múdry Foinix a neskôr Kentaur Cheirón, ktorý ho živil medvedími mozgami a pečenými levmi, takže vyrástol v takého junáka, že ako desaťročný zabil holými rukami diviaka a dohonil jeleňa. Naučil ho aj všetkým potrebným umeniam, najmä hudbe a spevu; v tom sa ďalej zdokonalil za pobytu medzi dcérami kráľa Lykameda. Všetko mal Achilles dožičené v najvyššej miere, oplýval všetkým, čo zdobí a ctí muža - len jednu jediná vec mu osud odoprel: aby bol šťastný.

Dalo by sa predpokladať, že kráľ Agamemnón si hrdinu, ako bol Achilles, mimoriadne vážil. Ostával však len pri oficiálnych poctách a tituloch; v hlbke duše na „prielomcu šíkov“, „ničiteľa miest“ a „boriteľa hradov“ žiarlil. Táto žiarlivosť nebola prejavom lásky, ale začiatkom nenávisťi. Kedysi mu dokonca ponúkol ruku svojej dcéry Ifigenieie a Achilles sa napriek odporu celého vojska postavil proti tomu, aby ju obetovali bohom za šťastnú plavbu. Vtedy v Aulide došlo medzi nimi k prvej roztržke; urovnalo sa to len tým, že Ifigenieia dobrovoľne vystúpila na obetný oltár (z ktorého potom za záhadných okolností zmizla - až neskôr sa ukázalo, že ju uniesla bohynia Artemis do Tauridy, na dnešný Krym). Nemôže však otec odpustiť ženichovi, že miluje jeho dcéru väčšmi ako on sám, ani veliteľ podriadenému, že ho prevyšuje hrdinstvom - ibaže je väčší človek ako Grék hérojskej doby.

Dlho skrývaná (a v posledných časoch už ani neskrývaná) Agamemnónova nevráživosť voči Achillovi otvorene prepukla začiatkom desiateho roka vojny.

Achilles sa vrátil so svojimi Myrmidončanmi z jednej z obvyklých výprav. Tentoraz bol hlboko vo vnútrozemí, až v mýzijských Tébach, a privedol i zajatcov; bolo medzi nimi aj niekoľko dievčat, ktoré sa mali rozdeliť vojakom. Najkrajšiu z nich si právom hlav-

ného veliteľa pridelil Agamemnón; bola to dcéra Apolónovho kňaza Chrysa, ktorá padla do zajatia náhodou, keď bola v Tébach na návšteve. Danajský ľud s tým súhlasil a Achilles takisto; netúžil po Chryseide, mal vo svojom stane šváru Briseidu, dcéru kráľa Brísea z Pedeseie, ktorú zajaľ, keď vyvrátil mesto Lyrnessos, kde vládol jej manžel. A nebola to len obyčajná zajatkyňa, ktorá sa s ním mala deliť o stan a lôžko počas vojny: mal ju rád, ona jeho tiež a po vojne sa chcel s ňou oženiť.

Zakrátko nato ohlásili heroldi príchod otca zajatej Chryseidy. Bol to dôstojný stavec, prišiel bez hnevu v myslí, v ruke mal žezlo a na čele stužku na znak kňazskej nedotknuteľnosti. Pozdravil achájskych vodcov, najmä Agamemnóna, a zaželel im, aby čoskoro vyvrátili Tróju a šťastne sa vrátili domov. Potom im predniesol svoju prosbu: aby mu za bohaté výkupné vrátili dcéru.

Kňazova reč sa ľudu i vodcom páčila, výkupné bolo skvostné a nahlas prejavovali súhlas. Iba Agamemnón sa zachmúril. Azda preto, že dievča bolo naozaj pekné, no hádam i preto, že chcel pred kňazom a hlavne pred vojskom ukázať svoju moc, návrh odmietol. A ako každý človek, ktorý vie, že nekoná správne, začal namiesto vysvetľovania nadávať a vyhrážať sa: „Strat' sa mi z očí, stavec, nech ťa tu už nevidím, ani sa sem už nevráť! Nebude ti veru to žezlo a posvätná stužka na nič! To dievča nevydám: staroba ju nájde v mojom dome v Argu, kde bude na krosnách tkať a u mňa spávať na lôžku! Chod' preč a nejeduj ma, lebo sa nevrátiš domov zdravý!"

Achájci sa nad kráľovou spupnou rečou zhrozili a zhrozil sa i stavec. Poslúchol rozkaz, odišiel na morský breh, zdvihol ruky a vrúcne vyzval boha Apolóna: „Vyslyš ma, bezchybný strelec, ráč mi splniť prosbu: potrestaj Danajcov svojimi strelami za moje slzy!"

Apolón, urazený v osobe svojho kňaza, prosbe vyhovel. Chopil sa luku a tuľajky, zniesol sa ako noc z olympských výšin, sadol si neďaleko achájskych lodí a začal strieľať svojimi šípami: najprv do mulov a psov,

OBJAVENIE
TRÓJE

potom do ľuďí - a bez milosti ich hubil. Apolónove strely prinášali mor.

Deväť dní lietali po celom tábore šípy zo strieborného luku boha Apolóna, deväť dní horeli hranice mŕtvych tiel na brehoch tienistého mora. A kráľ nerobil nič, aby mor odvrátil.

Každému Achájcovi bolo jasné, že túto pohromu zaviniť kráľ, jedine kráľ. Od kňazov predsa už dávno vedeli, že mor je ranou, ktorou trestá hriešnikov Apolón. Agamemnón to, pravda, tiež vedel. A hádam práve preto, z obavy pred výčitkami, že privolať Apolónovu pomstu, nezvolal snem, kde by sa poradil, ako odčiniť potupu kňaza a zmieriť boha. Ba nehládal pomoc ani u kňazov, ani u veštcov!

Keď už bola situácia celkom neudržateľná, rozhodol sa zasiahnúť Achilles. Dal zavolať mužov na zhromaždisko, aby sa poradili, čo robiť. Všetci ho radi poslúchli a zišli sa v takom počte, že ich schôdzka sa prakticky vyrovnala snemu. Prišli aj králi, prišiel aj veštec Kalchas a prišiel aj Agamemnón, ale s hnevom v srdci, lebo sa cítil ukrátený vo svojom práve zvolávať snem.

Achilles vstal, pozdravil hlavného veliteľa a vysvetlil mu svoje obavy o osud vojska, ktoré nivočí okrem vojny i mor. „Preto sa spýtajme dajakého veštca alebo kňaza, prípadne vykladača snov, čo sa Apolón takto nahnevá na nás: či niekto nesplnil sľub alebo nepriniesol obeť!“

Nedalo sa to povedať taktnejšie; nepadlo nijaké slovo o pravej príčine moru, ani kráľovo meno. Vladyka mužov mlčal. O slovo sa teda prihlásil Kalchas. „Dobre, poviem to teda. Ty mi však, Achilles, prisahou potvrd', že sa ma zastaneš rukou i slovom: myslím si totiž, že sa nahnevá muž, ktorý nám Danajcom vládne!“

Achilles mu sľúbil ochranu - a Kalchas vyslovil nahlas, čo aj tak už všetci vedeli. Potom vyhlásil, že Apolón sa dá zmieriť jedine tak, že kráľ vráti Chrysovu dcéru, ale bez výkupného a s patričným ospravedlnením.

Agamemnón sa na neho osopil: „Nedobry prorok si, Kalchas, vždy mi veštiš len zle! Nech je tak po tvojom, veď mi na srdci leží jedine osud vojska! Vrátim Chrysovi dcéru, hoci sa mi

páči väčšmi než Klytaimnestra, manželka z mladých liet! Pravda, s jednou podmienkou: že za ňu dostanem náhradu, ktorá mi bude po vôli!“

„Isteže!“ vstal Achilles, aby ho o tom ubezpečil. „Lenže teraz sa má vec takto: koristiť, ktorú som priniesol, je už rozdelená. Kedže v najbližšom čase nemožno dúfať v nejaký bohatý plen a o chlapov nemožno žiadať, aby na hromadu zniesli a znovu delili, čo im už patrí, vydaj to dievča zatiaľ len bohovi kvôli! Keď však dobyjeme Tróju, trikrát, štyrikrát ti to odplatím!“

Kráľ sa týchto slov chytil a dávna zlosť v ňom prepukla: „Nechci ma oklamať, Achilles, ani sa nepretvaruj, veď ináč bývaš priamy a čestný muž! Ty chceš tým teda povedať, že si svoj podiel necháš a ja mám sedieť s prázdnyimi rukami? Keď mi dá achájsky ľud náhradu, ktorá mi bude po vôli - dobre! Keby mi ju však nechcel dať, sám si ju vezmem! Hoci od teba, alebo od iného z vodcov!“

Kráľova reč Achilla nesmierne rozhnevávala. Taká urážka! Vraj ho chce oklamať, vraj sa pretvaruje, vraj hľadá iba na seba! A to mu povedal rovno do očí pred celým vojskom! Neovládol sa: „Mlč, vladyka mužov! Veď je to nehanebnosť, sebecká duša! Kto ťa má z Achájcov poslúchať? Veď ja som nešiel do vojny pre svoju vlastnú vec! Trójanovia nie sú mi ničím vinní - kvôli tebe som tuná, psia hlava, aby som pomohol vrátiť ti bratovu česť! Na to ty nehľadiš, ba teraz mi dokonca hrozíš, že mi odoberieš podiel, pre ktorý som tak mnoho skúsil! Napokon - Acháji mi ho dali!“

O tom nebolo pochyb; o koristiť sa zaslúžil jedine Achilles a podiel z nej, ktorý sa nikdy nevyrovnal Agamemnónovmu, dal mu achájsky ľud, ktorého právom bolo rozdeľovať koristiť na sneme. Iba snem, a nie kráľ, mohol mu ho tiež vziať. To by však bojovníkovi, ktorý sa ničím neprevinil, nikdy neurobil. Odoprieť alebo dokonca odobrať slobodnému mužovi podiel na koristi bola strašná pohana - rovnala sa vylúčeniu z rodu a kmeňa, pozbaveniu práv, premene na „cudzinca bez cti“. A práve tým sa vyhrážal Achillovi Agamemnón!

Lež Agamemnón sa nielenže vyhrážal, ale svoju hrozbu aj splnil.

„Ked' musím dať svoju Chryseidu, musíš mi dať svoju Briseidu.“

Nevedel Achilles, čo ho viac zranilo: či to, že mu kráľ odobral milovanú dievča, alebo že ho v zlosti nazval zbabelcom, o ktorého pomoc nestojí, či to, že ho svojim rozkazom potupil pred celým vojskom. A hlavne s jednou vecou sa nemohol zmieriť: že okrem Nestora nestratil nikto jediné slovo na jeho obranu. Ako je to možné, že chlapi, ktorí sú odvážni v bitke, kde ide o život, na schôdzke trpnú strachom a mlčia ako hrob?

Zabiť mal Agamemnóna, zabiť ho mal hneď po tom, keď vydal rozkaz vrátiť Chrysovi dcéru! Smie však vojak vziať ruky na svojho veliteľa, aj keď mu krivdí? Jedno však urobí a potvrdí to prísahou: nevyjde zo svojho stanu v pancieri od olympských bohov, ktorý mu dal otec, nepôjde do boja - nech sa presvedčí kráľ i achájsky ľud, hubený Hektorom, akého zavrhol muž! Nesadne na voz, ktorý ťahajú nesmrteľné kone, nevezme do rúk pelijský oštep, dokiaľ ho kráľ nebude prosiť o pomoc!

Ked' potom kráľovi posli odviekli plačúcu Briseidu, Achilles s bolesťou v srdci opustil druhov, odišiel na morský breh a hľadiac na lesklú hladinu s plačom volal na matku: „Ked' si ma zrodila, matka, na taký krátky život, mal mi dať olympský Zeus aspoň česť k tomu!“

Tetis začula plač a nárek syna, rýchlo sa vynorila zo strieborných morských vln a podobná hmle si sadla naproti nemu. „Drahá matka, ak môžeš, zstaň sa svojho syna! Vystúp na Olymp a popros Dia, aby pomohol Trójanom zatlačiť achájske vojsko až k lodiam v zálive, nech má ľud kráľa po krk a kráľ nech pozná svoj omyl, že ma tak znechtí!“

Bola to hrozná žiadosť - ved' mnoho achájskych mužov muselo zahnúť v boji, aby kráľ poznal, že bez Achilla nemožno Trójanov zdolať. Ale pretože syn má u matky pravdu proti všetkým ľuďom, bez rozmýšľania riekla:

„Pôjdem teda na snežný Olymp k vládcovi bleskov, aby som predniesla túto tvoju žiadosť, hádam ma poslúchne. Ty zatiaľ ostaň pri lodiach, a keď sa hneváš, stráň sa bojov a vojny!“

Ked' Tetis slúbila synovi intervenciu u samého Dia, bola si takmer úplne istá úspechom. Po prvé bola krásna, a krásna žena pochodí všade lepšie než škaredá. Po druhé, keď bol Zeus hostom na jej svadbe, slúbil jej chrániť syna. A okrem toho - bol jej nemálo zaviazaný vďaka.

Kedysi - bolo to už dávno - skončilo sa ktorési zasadanie bohov strašnou hádkou, v ktorej sa proti Diovi postavila väčšina bohov, medzi nimi i Héra. S pomocou Poseidóna, ktorý prišiel na Olymp zo svojej morskej ríše, podarilo sa im ho zviazať a chceli ho zvrhnúť na zem. Zeus hrozne

Achilles obväzuje raneného Patrokla. Malba Sosiovhovho maliara na čaši z čias okolo roku 490 pred n. l. (Státne múzeá v Berlíne)

kričal a jeho volanie o pomoc začula dobromyseľná Tetis, ktorá sa práve zabávala v podmorskom paláci svojho otca Nerea s ohavným storukým obrom Briareom, Poseidónovým synom, ktorého sa ináč každá bohyňa štítla. Poprosila ho, aby pomohol starému Diovi, a Briareos jej pre jej vľúdnosť ochotne vyhovel. Vyskriabala sa na Olymp, a keď ho tam zazrel boh Poseidón, vrhol sa na neho, aby ho zhodil, lebo sa za takú ohavu hanbil. Prítom pustil povraz a ostatní bohovia tiež, pretože pri pohľade na Briarea temer skameneli. Zeus využil to, čomu sa hovorí moment prevkapania, a rýchlo sa zbavil púť. Briareos potom už nepotreboval ani štvrtinu svojich rúk, aby ho celkom oslobodil. Zeus znovu zasadol na trón a jeho prvou vecou bolo, že pozval Tetidu, aby jej poďakoval za obetavý zákrok a slávnostne slúbil, že jej hocičo splní, čo si kedy bude od neho želať. Ako ho poznala, svoje slovo vždy dodržal.

Lenže tentoraz tu bola malá komplikácia. Bohovia si vzali, ako vopred riadne ohlásili, dvanásťdennú celolympuskú dovolenku. Odobrali sa na juh do Etiópie, kam veľmi radi chodievali, pretože Etiópi čiže muríni (v presnom preklade: ľudia s opálenou tvárou) boli nesmierne zbožní a pohostinní. Na Olymppe nezostal nikto, kto by bol niekto, a Tetis dobre vedela, že na dovolenke neradno bohov vyrušovať úradnými vecami.

Keď však Helios dvanásť rás prešiel so svojim slnečným vozom z východu na západ a bohovia sa so skvelou náladou vrátili do svojich sídel, vznikla sa nad morské vlny, vyletela vysoko k nebu a zamierila na Olymp. Zazrela Dia na najvyššom vrcholku hory, ako si tam sedel obdáleč ostatných bohov. Pristála pri jeho nohách, jednou rukou mu objala kolená a druhou ho poškrabkala pod bradou, na čo si veľký boh ešte od svojich záletníckych rokov náramne potrpel. Keď sa na ňu usmial, povedala mu rovno a bez okolov: „Ak som ti bola, olympský Zeus, niekedy medzi bohmi prospešná slovom alebo skutkom, ráč mi vyplniť túto prosbu: vráť mi synovi česť! Vladyka mužov ho urazil, pretože mu vzal podiel na koristi, a teraz ho má sám. Pocti ho preto ty, múdry olympský Zeus: dožič dotiaľ Trójanom, aby víťazili, dokiaľ mi Achájcici nevrátia synovi česť!“

Zeus sa zamračil, nepovedal nič a dlho premýšľal. Tetis sa pritulila tesnejšie k jeho kolenám a pozrela mu do očí: „Daj mi určité slovo, povedz áno - alebo ma vyžeň! Aspoň uvidím, ktorá z bohýň je najmenej ctená!“

Najvyšší boh sa poškriabal na chrbte a mrzuto riekol: „To som naozaj potreboval! Ved' ma doženieš do hádky s Hérou, zasa ma dopáli svojimi rečami! Beztak sa na schôdzach bohov so mnou stále len háda, že vraj nadržujem Tróji!... No spoľahni sa, kvôli tebe to spravím!“ A na znak súhlasu svojimi tmavými brvami kývol, až sa vysoký Olymp zachvel.

Vládca bohov sľub splnil. Zoslal Agamemnónovi sen, v ktorom mu naznačil, že nadišla vhodná chvíľa poraziť trójske vojská. Vladyka mužov

sa dal oklamať a zabudol - a veštec Kalchas takisto - že Achájcici nemôžu zvíťaziť, keď v ich radoch nebojuje bohatier Achilles. Započal preto boj.

Keď boh Apolón povzbudil svojím hlasom Trójanov, objavil sa na pláni čoskoro aj boh Ares, aby im pomohol, hoci nedávno sľúbil Hére a Aténe, že bude bojovať na strane Acháčjcov. Héra videla, že je zle, a rýchlo vyzvala Aténu, aby pomohla vojskám, ktoré majú pomstiť Parisov zločinný skutok.

Trójanovia sa bili statočne, aj keď utrpeli veľmi ťažké straty. Agamemnón zrazil v plnej rýchlosti z vojnového voza hrdinu Odia a ťažkým oštepom ho pripichol k zemi; Menelaos skolil syna statnému Strofiovi a Meges Antenorovi; krétsky kráľ Idomeneus preklal kopijou trójskeho spojencu Faista a jeho druh Meriones zahubil strašnou smrťou Ferekla, ktorý kedy si pomáhal stavať Parisovi loď: vrazil mu oštep do pravého stehna šikmým smerom nahor, až mu prebodol mechúr, takže sa zrútil do prachu a prosil smrť, aby mu zastrela oči. Aj iní bohatieri i prostí vojaci udatne bojovali: nad všetkými však vynikol z Acháčjcov Diomedes, Tydeov syn.

Nedalo sa poznať, v ktorých radoch sa bil, lebo zúril po pláni ako záplava riek, ktorá sa s hukotom vyliala z brehov. Na začiatku boja zranil ho Pandaros; pochabý lukostrelec už jasal, že ho zabil dobre miereným šípom. Požičal si dokonca voz (svoje kone nechal vo vlasti, lebo sa bál, že v Tróji budú mať núdzu o krmivo), aby si na ňom odviezol Diomedovo telo. Keď sa však k nemu priblížil, Tydeov syn sa vzchopil a skolil ho dobre miereným úderom: hrot kopije mu presekol bradu, vyrazil zuby a odrezal jazyk pri samom koreni v krku, takže sa zadusil krvou. Ako ranený lev hubil potom Diomedes trójskych vojakov, ktorí pred ním nestihli utiecť; len múzy by mohli povedať, koľko ich vtedy zabil, lebo človek by nemohol zrátať ich počet.

Božská Aténa, ktorej vždy prinášal bohatú obeť, sňala mu z očí mrákavu, aby mohol rozoznať mužov od bohov. „V nijakom prípade sa neodváž bojovať s večnými bohmi priamo! Iba ak by náhodou prišla Afrodita - tú trebárs kopijou bodni!“

Aténina sokyňa prišla zachrániť svojho syna Aineia, dardanského vládcu, ktorý bol po statnom Hektorovi najudatnejším obrancom Tróje. Keď ju Diomedes zazrel, priskočil k nej a zľahka jej vrazil hrot kopije do kože nad dolným koncom dlane. „Nabudúce sa do bojov nemiešaj,“ povedal, keď videl, že jej z rany tečie nesmrteľná krv. „Či ti už nestačí mámiť slabé ženy?“

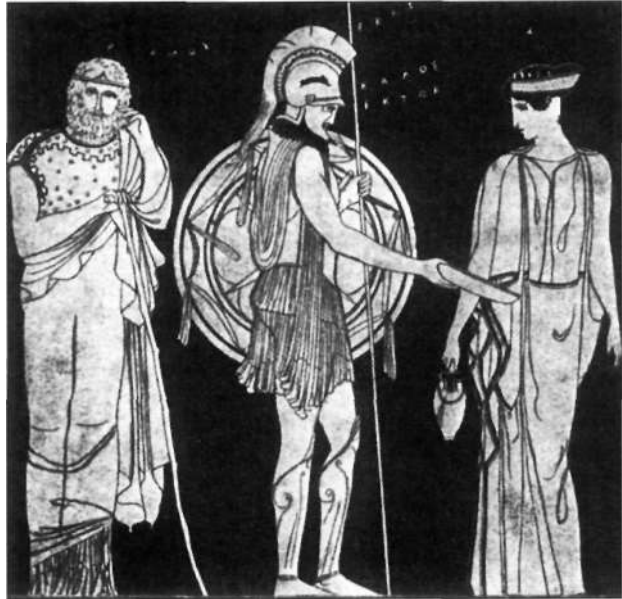
Ranená bohyňa lásky ozlomkrky utiekla z boja: rana ju páliła a ešte väčšmi horela pomstou. Keď zazrela svojho milenca Area, ako stál opodiaľ bitky na vojnovom voze a hľadel, kam by sa rozbehol, vrhla sa pred ním na kolena s prosbou, aby ju odviezol na snežný Olymp. Tam potom bedákajúc predniesla Diovi sťažnosť, že Achájsi teraz už bojujú aj proti nesmrteľným bohom. Héra a Aténa sa jej škodoradosne smiali: „Asi keď zvädzala nejakú Achájkou odenú v kove a nežne ju pohľadzala, pichla sa o jej sponku!“ Zeus vybavil jej sťažnosť jednoducho a rýchlo: zakázal jej účasť v bojoch. „Ty si zvädzaj mužov a ženy; toto má na starosti Aténa a rýchly Ares!“

Areovi nebolo treba dvakrát pripomínať, o čo sa má starať. Zniesol sa opäť do trójskych šíkov a Achájsi ihneď cúvli. Jediné Diomedes sa nezľakol: vyskočil na svoj vojnový voz a hnal sa bez bázne proti samému bohovi vojny. Aténa v obave o jeho osud odstrčila Stenela, jeho vozataja, a sama schytila opraty, aby riadila voz proti svojmu zúrivému bratovi. Keď sa priblížili, Ares sa rozohnal a hodil kovový oštep: Aténa ho však zrazila pod voz, takže sa minul cieľa. Diomedes potom pokojne namieril kopiju a tvrdým úderom zasiahol boha do slabín. Kovový Ares zrazil ako desattisíc mužov, ktorí sa vrhajú do zápasu - a rýchlo z bojiska zmizol. Keď silný Diomedes zahnal Area, odišla aj Aténa. Strašný boj achájskych a trójskych mužov planul naďalej bez účasti bohov.

Diomedov úspech povzbudil Achájskov: trójska armáda začala cúvať. Veľký Aias prelomil šik a uvoľnil cestu druhom, Odysseus zatlačil rady dardanských spojencov a ostatní achájski bohatieri tiež tlačili obrancov Tró-

je. Vo chvíli, keď už trójsky ľud začal klesať na myslí, ozval sa Hektor: „Chrabří Trójanania a slávni spojenci naši! Ukážte, že ste chlapi, a tvrdo sa bráňte! Odídem do Tróje, aby som prikázal starcom a ženám modliť sa k bohom za naše víťazstvo a sľúbil im slávnú obeť!“

Svojimi slovami vliat Hektor do vojaska novú silu. Jeho odchod z bojiska hodnotili všetci ako prejav dôvery, že sa udržia sami, ako záruku, že situácia nie je taká vážna, aby si vyžadovala prítomnosť hlavného veliteľa. A Hektor vedel, že mužov v boji treba posilniť vedomím, že všetok ľud mes-

ta je s nimi a robí všetko, aby im zabezpečil pomoc od bohov.

Keď prišiel ku Skajskej bráne, zbehli sa k nemu ženy a vypytovali sa na svojich mužov, bratov a najmä synov; tíšil ich, lebo vedel, že mnohým z nich bol určený na dnešný deň smútok a žiaľ. Potom sa odobral rovno do kráľovho veľkého domu a prikázal matke, aby so ženami popredných mužov priniesla Diovi a Aténe obeť. Odtiaľ odišiel k Parisovi, aby mu rozkázal vrátiť sa do boja; našiel ho v ženskej sieni. „Môj milý švager,“ trpko ho uvítala Helena, „bodaj by ma bol vtedy radšej pohltil vír, nebola by som teraz príčinou takýchto útrap! Keď mi však bohovia túto strasť určili, mal ma

Hektor sa líči s Priamom a Hekabou. Malba Epikteta ml. na amfore, okolo roku 490 pred n. l. (Státné antické zbierky v Mnichove)

za ženu dostať nejaký lepší muž, ktorý by cítil hanbu a výčitky ľudí!" Paris sa zamrzela a sľúbil, že ihneď pôjde, len čo sa trochu upraví. „Dožeň ma ešte v meste!" prikázal mu Hektor. „Idem sa pozrieť domov, chcel by som vidieť ženu i svojho malého synka. Predsa nemôžem vedieť, či sa k nim ešte vrátim!"

Nenašiel ich však doma, neboli ani v chráme; Andromacha odišla ku Skajskej bráne a z jej cimburia sledovala boj. Tam ju aj potom stretol; práve sa vracala domov, vedľa nej kráčala slúžka a niesla na rukách malého Astyanakta.

Hektor sa mlčky usmial, keď zazrel svojho synčeka, a jeho žena prišla k nemu so slzami v očiach. Vrucne mu stisla pravicu a tichučko riekla: „Maj rozum! Tvoja chrabrosť ťa zahubí! Či nemáš súcit s našim nevinným dieťaťom a ani so mnou? Takto ťa čoskoro stratím, skolia ťa Achájci v boji! Oh, keby som stratila teba, to by mi lepšie bolo pod zemou ležať! Nemala by som nijakú útechu na svete, len žiaľ. Ved' nemám rodičov, matku mi zabila Artemis a otca Achilles! Aj sedem mojich bratov zahubil toho istého dňa! Hektor môj, ty si mi otec, ty si mi drahá matka, ty si môj rodný brat, ty si môj milý a krásny manžel! Zľutuj sa nado mnou a ostaň tuná, bráň sa na hradbách, ak nechceš, aby z tohto nemlúvniatka bola sirota a zo mňa vdova!"

„Na to všetko ja myslím, žena!" odvetil Hektor. „No strašne by som sa hanbil pred chlapmi v Tróji i pred trójskymi ženami s dlhými vlečkami, keby som sa ako zbabelec vyhýbal vojne a prizeral sa bojom len z diaľky! Ani by mi to nedal môj duch; som predsa zvyknutý statočne bojovať vždy v prvých radoch, chcem predsa zachovať slávu otcovu i svoju! Lebo dobre viem ako v srdci, tak v myslí: príde raz deň a záhuba stihne lios svätý, kopijník Priamos padne i všetok Priamov národ... Na srdci mi však neleží ani tak budúci osud Trójanov, ani samotnej Hekaby, ani Priama vládcu a ani mojich bratov: aj keď sú statoční, zúrivi nepriateľ ich skolí do prachu zeme! Bojím sa o osud tvoj, že ťa niektorý Achájec v kovovej zbroji olúpi o slobodu a v slzách odvedie z Tróje... Potom, poddaná inej, muse-

la by si v Argu tkávať na krosnách alebo nosiť vodu - nerada síce, nič by sa ale nedalo robiť! Nieкто by hádam utránil slovo, keby ťa videl, ako prelievaš slzy: „Hľa, to je Andromacha, manželka Hektora vládcu, ktorý bol najlepší v boji, keď bránil svätú Tróju!" Prebudil by ti tým len novú bolesť v srdci, lebo bol by už mŕtvy, kto by ťa mohol poroby zbaviť! Nech ma však mŕtvoho prikryje mohyla z hlíny prv, než by som počul tvoj nárek, až ťa násilne povlečú z vlasti!"

Hektor zmĺkol a vztiahol ruky za chlapcom. Ten však rýchlo uhol a s krikom sa stúlil na prsia pestúnky, lebo sa naľakal otcovho vzhľadu: mal strach z iskriacej bronzovej prilby a z veľkého chochola, ktorý sa na nej hrozivo kýval. Usmial sa otec a s ním i matka: ihneď si prilbu sňal z hlavy a položil ju na zem. A keď synáčika pohojdal v náručí a potom vybozkával, podal ho žene, vztiahol k nebesiam ruky a vrucne sa modlil: „Zeus i ostatní bohovia všetci! Dajte, nech tento môj chlapec vyrastie tak ako ja: nech má rovnakú silu a mocne v lliu vládne, nech je hviezdou v národe trójskom - nech o ňom hovorí ľud: Ten je oveľa lepší než otec!"

Hektora dojal pohľad na malé dieťa a plačúcu ženu, nežne ju pohladil a s úsmevom jej riekol: „Nesmieš byť taká a v srdci sa trápiť! Ak to nie je môj osud, nikto ma nehodí Hádovi ako korisť! Údelu svojmu, pravda, neujde žiaden človek, nech je vznešený alebo prostý, keď sa raz narodil na svet. Ty sa však teraz vráť domov a staraj sa o svoju prácu! Vojna je vecou chlapov a najmä mojou, ved' bránime Tróju, ktorá nás zrodila všetkých!"

Potom si nasadil prilbu a šiel, ako sa na chlapa patrí.

Na pláni uprostred krutého boja a hory padlých vyzval potom Hektor achájskych kráľov, aby vyslali muža, ktorý s ním zvedie súboj. Všetci sa zachveli - odoprieť by bola hanba a podstúpiť zápas s Hektorom sa doteraz odvážil jedine Achilles.

Prvý sa prihlásil vladyka Sparty, hoci bol omnoho slabší, a po ňom osem vodcov. Žreb padol, ako si všetci priali, na toho, ktorý bol najsilnejší:

na syna salamínskeho kráľa, veľkého Aiasa. Bez otáľania sa pustil s Hektorom do neľútostného boja; podobní hladným levom alebo diviakom, ktorí sa vrhli na surové mäso, bili sa obaja vojvodcovia na smrť, dokiaľ ich úplne nezastrela noc - ani jeden však druhého nepremohol. Keď Hektor navrhol, aby pre dnešok prestali, ved' zajtra tiež bude deň, Aias si odopol lesklý

kovový pás a dal ho Hektorovi na znak úcty a uznania jeho chrabrosti; Hektor ho nato odmenil striebrom vykladaným mečom.

Ako sa rozišli vodcovia, tak sa rozišli i obe vojská; nie však v priateľstve, ale len preto, že všetci už únavou klesali a oči im zatváral spánok. Nebolo víťaza, nebolo porazeného - výsledkom strašnej bitky onoho dňa boli len mŕtvi.

ACHILLOV
HNEV

4. PATROKLOS IDE NA SMRŤ

Napriek veľkej únave z boja zvolali hlavní velitelia svojich radcov - Agamemnón vojnovú radu, Hektor dokonca ľudový snem.

Trójsky snem sa zišiel ako obvykle na veľkom nádvorí pred bránou kráľovho domu. Prítomní boli všetci vodcovia, dostavil sa i kráľ. Keď v žiari horiacich fakiel Hektor otvoril schôdzu, rozpútala sa búrka: hovorili mnohí, niekedy i naraz, a hlavne prudko. Ľud žiadal vodcov, aby skončili vojnu; sporné bolo len to, ktorú cestu zvolit'. Nato vstal Antenor, popredný muž z kráľovských radcov, ktorý dnes stratil syna a bol známy ako zástanca práva. „Trójanovia, čujte moje slová, i Dardanci, spojenci všetci! Duch mi v prsiach velí: Helenu z Argu a s ňou i všetky poklady vydajme Atreovcom! Ved' teraz vedieme vojnu proti posvätej zmluve, ktorú sme sami porušili! Myslím, že z iného rozhodnutia nemôže vyplýnuť pre nás prospech!"

Ozval sa búrlivý súhlas; spomedzi mužov vstal však Paris: „Antenor! To, čo si povedal, nie je mi rozhodne milé! Ak to hovoríš vážne, nie je najmenších pochýb, že ti bohovia pomiatli rozum. Poviem to rovno a jasne: svoju ženu si nevydám nikdy! Poklady, ktoré som kedysi odniesol z Argu, pravda, ochotne vrátim, ba ešte k nim pridám zo svojho!"

Uprostred vravy, v ktorej sa však nikto netrúfal postaviť proti kráľovmu synovi, ujal sa slova sám Priamos. Aby vyhovel synovmu želaniu i želaniu ľudu, rozhodol takto: „Trójanovia, spojenci slávnii! Chodte teraz domov, zjedzte si večeru ako inokedy, potom postavte strážu a bedlivo bdejte! Ráno

vypravím posla k achájskym lodiam, aby oznámil Atreovcom, čo teraz ponúkol Paris, a podal im rozumný návrh, aby sme sa teraz zdržali bojov, dokiaľ nespálime mŕtvych. Bojovať môžeme potom, ak nás predsa rozvedie božstvo!"

V tom istom čase, keď sa Trójanovia rozchádzali domov, končil poradu aj kráľ Agamemnón. Na rozdiel od svojich súperov Achájci najprv ukojili hlad a smäd; ich schôdza bola potom krátka. Keď zrelo uvážili, čo môže nastať, prijali Nestorov návrh: len čo pochovajú mŕtvych, postavia veľkú hradbu, aby chránila lode a tábory; potom vyhlbia širokú priekopu, ktorá by zastavila prípadný trójsky útok.

S prvými lúčmi ružovej zory prišiel k Atreovcom Priamos posol: Achájci Parisov návrh zamietli a súhlasili iba s tým, aby sa na jeden deň prerušil boj a všetci si odniesli mŕtvych. Krátko potom sa opäť stretli na pláni medzi trójskimi i achájskimi, ale bez zbraní: len ťažko mohli rozoznať, ktorí z padlých sú ich druhovia - najprv im museli umyť usadnutú krv z tváre a údov. Potom ich spálili na hranici, úprimne trúchlili v srdci a na ich počesť sa zišli na veľkej tryzne.

Keď sa skončil deň pokoja medzi búrkami zbraní, Trójanovia si ľahli zavčasu spať, aby užili lahodný spánok. Achájci ešte stávali múr - a potom do noci pili, pretože z ostrova Lemna prišli koráby s vínom. Za med' ho kupovali, za lesklé železo, za kravské kože, za živý dobytok alebo za svojich otrokov. Kúpili si ho mnoho a mnoho ráz každý z nich pozrel poháru na dno.

Diovi trvalo dlho, kým si rozmyslel, akým spôsobom vyhovie žiadosti striebornohej Tetidy. Zásielka z Lemna nebola síce súčasťou jeho plánu, no predsa mu nemálo pomohla, aby Trójanovia slávil deň po veľkej achájskej pijatike ešte väčšie víťazstvo.

Celú noc premýšľal a strašne hromžil; ráno potom zvolal bohov na poradu na vrchol Olympu. Pretože vedel, že na bohov platí iba prísnosť a sila, povedal vážnym hlasom: „Všetkým vám dôrazne zakazujem pomáhať vojsku Danajcov alebo Tróje! do bitky, zrazím ho bleskom alebo vlastnou rukou ho zvrhnem do hĺbín Tartaru! Presvedčíte sa potom, o čo mám väčšiu silu!”

Bohovia zastrašene mlčali; Zeus sa tváril tak hrozne, že tentoraz mlčala i jeho manželka Héra. Iba Aténa sa mu odvážila po schôdzi, akoby súkromne, povedať: „Bolo by nám však ľúto, keby statoční Achájski mali nešťastne zahynúť! Keď nám to kážeš, zdrži sa každý z nás účasti na strašnej bitke. Môžeme im však pomôcť aspoň radou?” Zeus sa usmial: „Neboj sa, nejako to už s nimi bude! Prísnejšie hovorím, než v duchu zmýšľam - o tom však nikomu nič!” Nato zapriahol božský voz, nasadol doň a vydal sa na cestu medzi hviezdnatým nebom a zemou. Pristál na Ide, sadol si na vrchol hory, rozostrel okolo seba hustý mrak a obrátil zrak na Priamovo mesto.

Muži v Tróji sa chystali do boja. Bolo ich s vojskami spojencov omnoho menej než Achájcov, napriek tomu však chceli zviest' rozhodujúcu bitku: chceli využiť, že dnes proti nim nestojí Achilles. Potom sa otvorila brána a s veľkým hlukom sa vyhrnulo vojsko: pechota i vojnové vozy.

Achájski v tejto chvíli ešte len vstávali; keď však začuli hluk, rýchlo sa chopili zbraní a začali sa stavať do bojových šíkov. Trójanovia sa na nich vrhli; mali výhodu v tom, že boj začali čerství a podľa vlastného plánu, najviac ich však posilňovalo vedomie, že sa nestretnú s Achillom. S achájskymi vojakmi bolo to práve naopak; ochabnutí krátkym spánkom a množstvom vína, sklesnutí neprítomnosťou bojovných Myrmidončanov a ich vod-

cu a k tomu prevkapaní rýchlym útokom strácali mužov i pôdu. Prvý raz za celý čas vojny ustúpil krétsky kráľ i jeho statočné mužstvo; ustúpil malý i veľký Aias, ustúpil Odyseus a len ťažko sa zachránil Nestor, ktorého zasiahol Paris šípom. Najdlhšie vydržal na svojom mieste hrdinský Diomedes: podnikol dokonca útok proti Hektorovi, ale Zeus ho bleskom donútil cúvnuť - tri blesky musel zoslať, pretože tri razy sa postavil proti Diovej vôli.

Keď Zeus niekoľko úderov zoslať blesky, mohutným hlasom povzbudil trójske mužstvo: „Hor sa na danajskú hradbu, aj tak je nanič, nezastaví náš útok! Každý z nás ľahko preskočí i ten ich jarok!” Hneď nato Achájski s hrôzou počuli: „Keď potom prídeme k danajským dutým lodiam, ihneď prineste plameň, aby som im ich spálil a ich obrancov pozabíjal, keď sa tam budú dusiť v dyme!”

Agamemnón sa rozkríkol na mužov, ktorí cúvali k hradbe: „Hanba, vy zbabeli niktoši, ste baby s dlhými vlasmi! Kde sú chvastavé reči, keď ste chľastali po okraj plné miešadlá vína, že vraj si každý z vás sám trúfne na sto, na dvesto Trójanov a že ich potľčie a vráti sa ako víťaz?” Potom sa obrátil s pokornou prosbou na vládcu bohov i ľudí: „Splň mi len toto želanie, všemocný Zeus: dožič nám, nech sa odtiaľto dostaneme, nech sa nám aspoň podarí utiecť! Nedaj, aby achájsky ľud stihla záhuba od zbrani trójskych!”

Zeus sa zľutoval a poslal mu znamenie. Aj keď tým vial do srdca Achájcov novú odvahu do boja, nemohli odolať a Hektor ich tlačil k hradbe. Keď to zazrela Aténa, v strachu o ich osud sa rozhodla zostúpiť k bránam Olympu aj proti Diovej vôli. Zeus však postavil k bránam Olympu stráž; odišla teda do jeho paláca, vzala si z jeho šatníka rúcho a keďže šaty robia nielen človeka, ale i boha, oklamala naivné Charitky, ktoré stáli pri bráne. Nato nasadla s Hérkou na vojnový voz a švihla kone, ale švihla priveľmi silne, takže to začul Zeus. Ihneď vyslal k nim Iridu, posolkyňu bohov, aby im tľmočila najprísnejší rozkaz, že sa musia okamžite vrátiť: „Ináč im bleskom ochromím kone, obe ich z voza zvrh-

nem, ani za desať rokov sa im nezho-
ra rany, ktoré im spôsobím hromom!"

Iris to tmočila a v radosti z toho, že
sa raz môže vytiahnúť nad Diovou
dcérou a vznešenou manželkou, pri-
dala k tomu ešte aj niečo zo svojho.
Héra sa zľakla: „Aténa, to je už veľa!
Nemám najmenšiu chuť púšťať sa do
boja s vládárom bleskov - pre mizer-
ných smrteľných ľudí! Obráť sa, ide-
me domov!"

Achájci ostali teda v boji bez rady
i bez pomoci a Hektor ich na čele svo-
jich statočných jazdcov tlačil čoraz
väčšmi k hradbe, dokiaľ Heliov sneč-
ný voz nezašiel do vŕd Okeana,
vlečúc za sebou noc.

Šťastný výsledok bitky, ktorú len zá-
pad slnka nepremenil na rozhodné
víťazstvo, pohol Hektora, aby sa ne-
vracal s vojskom za hradby Tróje, ale
aby rozložil tábor na pláni. Snem mu
to schválil: bolo rozumné vrhnúť sa na
Achájcov hneď na úsvite a využiť to,
že sa v ich radoch nebije Achilles.

Tisíc ohňov žiarilo celú noc medzi
vírnymi prúdmi Skamandra a hlbokým
čiernym morom; pri každom spalo
päťdesiat mužov. Stráže bedlivo pozor-
ovali Achájcov, aby neušli za tmy na
lodiach alebo nevtrhli do mesta, keď
v ňom zostali len starci, ženy a deti.

Achájcom však ani nenapadlo, aby
vtrhli do Tróje; hlboko boli skrúsení
ústupom, ktorý bol predzvesťou
porážky. A zatiaľ čo Hektor prinášal
ďakovnú obeť bohom, Agamemnón
dal zvolať zhromaždenie mužov, aby
sa poradil, čo majú robiť. „Kedže sa
Diovi asi zapáčilo, aby som sa bez
slávy vrátil, navrhnem toto: ujdime na
rýchlych lodiach domov, do milej
otcovskej zeme! Ilios širokých tried
beztak nemožno dobyť!"

Nastalo mŕtve ticho. Tentoraz sa
mužstvo nehralo k lodiach: iné je vra-
cať sa z vlastnej vôle, iné byť k tomu
prinútený. Po dlhom mlčaní vstal Dio-
medes: „Najprv sa, vладыka, postavím
proti tvojej nemúdrej rade, ako mám
na sneume mužov právo! Nehnevaj sa!
Dotkol si sa však mojej mužnosti
i mužnosti Achájcov statných! Ty si
naozaj myslíš, že sme takí zbabelí,
ako si vravel, keď zúril boj? Keď tak
strašne clivíš za vlastňou, nuž choď si

domov! Cesta je voľná, lode ti stoja
priamo na morskom brehu, nech sa ti
páči! Ale Achájci kaderí dlhých zоста-
nú tuná, dokiaľ nepadne trójsky hrad!
Nech trebárs odídu aj oni domov - ja
tu so Stenelom zostanem a budem
bojovať, dokiaľ sa nedočkám konca
trójskeho mesta!"

Achájsky ľud s tým súhlasil a chvá-
lil statočné slová. Kráľ teda svoj návrh
odvolal a zvolal vodcov na vojnovú
poradu do svojho stanu. Dal im pri-
praviť hostinu, pretože pri jedle je
vždy lepšia nálada a lepšia myseľ,
a potom vyzval Nestora, aby povedal
rozumné slovo. „Poviem to tak, pre-
mocný kráľ," odvetil Nestor, „ako to
cítim v srdci. Od toho dňa, čo si dal
Achillovi násilím odobrať to jeho diev-
ča, stále mám na mysli jedno: po-
škrvniť si, kráľ, prvému z našich boha-
tierov česť! Už je ozaj načas, aby
sme hľadali cestu, ako ho zmieriť vľú-
dnymi slovami a vzácnymi darmi!"

Boli to slová zo srdca všetkých.
Preto tiež všetci s napätím upreli zra-
ky na kráľa, čo na to povie. Nenechal
ich čakať: „Čo si mi, Nestor, vytkol, nie
je nepravda! Urobil som chybu - pri-
znávam! Urazil som muža, ktorý má
väčšiu cenu ako celé vojsko! Keď som
však poblúdil, patrí sa, aby som svoj
blud napravil. Vrátim mu dievča, ko-
ré som mu násilne vzal! Prísahou
potvrdím, že som s ňou nemal styky,
aké bývajú medzi mužom a ženou.
Dám mu i sedem iných, ktoré sú
šikovné na rôzne práce a prevyšujú
ostatné krásou. Dám mu aj nesmier-
ne dary: desať talentov zлата, sedem
trojnožiek, dvadsať žiarivých kotlov
a dvanásť nádherných koní. Až raz
dobyjeme Priamov hrad, rozdelím sa
s ním o korisť, ako si bude sám želať.
Keď sa vrátíme domov, môže sa stať
hoci aj mojím zaťom, a to bez venných
darov, ba sedem ľudnatých miest mu
ešte pridám. To všetko splním, ak sa
prestane hnevať!"

Nebolo možné pohaniť kráľove slo-
vá, ani jeho dary. S radosťou zvolili
posolstvo, ktoré sa malo vypraviť do
Achillovho stanu; za vodcu určili Foi-
nika, ktorý mal na neho veľký vplyv,
lebo ho v mladých rokoch vo Ftii
vychovával. S ním potom odišiel
v sprievode dvoch kráľových hlása-
teľov veľký Aias a dôvtipný Odysseus.

Zatiaľ čo posli kráčali po brehu hučiacoho mora, Tetidin syn sedel vo svojom stane, hral na lýru a spieval hrdinskú pieseň. Bol tam s ním iba jeho druh Patroklos.

Keď posli vstúpili, obaja bohateri vstali a Achilles ich vlúdne privítal: „Priatelia prichádzajú, teším sa tomu! Ved' ste mi zo všetkých Achájcov, hoci sa na všetkých hnevám, predsa len najmilší!“ Ponúkol im kreslá s nachovou prikrývkou, rozkázal priniesť miešadlo a namiešať silné víno, potom im podal chlieb a mäso, ktoré posypal soľou. Keď si zajedli, Odysseus vstal:

„Achilles môj! Prišli sme za tebou, nie však na hody, prišli sme radi, nie však s radosťou v srdci! Veľmi sa bojíme, či sa nám podarí zachrániť lode, keď ty sa strániš boja, ozdoby mužov! Obďaleč lodí a hradby si už Trójanovia rozložili tábor a Hektor sa vyhráža, že nám všetkým pozráža pri lodiach hlavy a lode že spáli! Sám mám hrozny strach v duši. Obleč si preto pancier, ak chceš Achájcov zachrániť, aby nebolo neskoro!“

Achilles mlčal, a tak Odysseus pokračoval v reči. „Keď ťa tvoj otec Peleus posielal z Ftie ku kráľovi Mykén, kládol ti na srdce jedno: Snaž sa krotiť divé srdce v hrudi, vlúdnosť je omnoho lepšia. Hľad' vždy potláčať zhubný a škodlivý spor, aby ťa všetci mávali v úcte, mladí muži i starci! To ti povedal otec - prestaň sa teda už hnevati, vyžeň hnev zo svojho srdca! Kráľ ti ponúka dary, aby si sa zmieril!“

Achilles nepreriekol slovo, ani keď počul výpočet nesmiernych darov. Odysseus sa znovu pokúsil obmäkčiť jeho myseľ: „Keď sa ti už príliš sprotivil v srdci Atreovci - nuž aspoň s ostatným achájskym mužstvom maj súciti!“

„Prefikáný Laertov syn,“ odvetil Achilles, „prestaň už s tými rečami! Poviem ti do očí, čo si o tom myslím. Koľko som prebdel noci bez spánku, koľko som strávil dní v krvavých bojoch - a či to nebolo iba kvôli Helene z Argu? Čože len Atreovcom sú ich ženy milšie? Ved' každý riadny a rozumný muž ľúbi si ženu a stará sa o ňu! Tak som ľúbil aj ja Briseovu dcéru - a on mi ju vyrval! Nech mi dá teraz pokoj, nech sa snaží len s tebou a inými kráľmi odvrátiť oheň od lodí!

Ja si zásobím svoje koráby, stiahnem ich na šire more a na tretí deň budem už v rodnej Ftii. Nechcem kráľove dary, nechcem sa mu stať zaťom! Len mu to všetko verejne povedz!“

Posli na seba zarazene pozreli: nestalo sa ešte dôvtipnému kráľovi z Itaky, že by takto pochodil. Vstal teda Foinix a skúsil to ináč: „Achilles, bohatier rovný bohom! Urob, o čo ťa prosíme, aspoň mne kvôli! Ved' som sa o teba staral, keď si bol malý. Koľko ráz si mi zaslinal rúcho, keď som ťa pestoval na vlastnej hrudi? Čo som pre teba skúsil! Skrot' svoju hrdú myseľ, nemôžeš predsa mať srdce, v ktorom

Odysseus prehovára Achilla, aby sa zmieril s Agamemónom. Atická hydria, Epiktetos ml., asi 480 - 460 pred n. l. (Štátne antické zbierky v Mníchove)

nie je cit! Ved' i bohovia sa dajú obmäkčiť prosbou, uprosiť sa dali i najhrdší bohateri! Keby ti kráľ nedával dary a chcel sa naďalej hnevati, nenavádzal by som ťa, aby si sa zmieril!“

Achilles vypočul jeho reč i mnoho príkladov, ktoré v nej dával, a potom povedal mierne: „To je mi jedno, deduško, netúžim vôbec po takej pocyte! Nechci ma opantať plačom, radšej si ľahni; dám ti pripraviť lôžko, ved' je už noc! Ostatní posli oznámia kráľovi, čo som mu odkázal a na čom nezmením jediné slovo!“

„Tak poďme, Odysseus!“ ozval sa Aias. „Vidím, že poslanie nesplníme. Nejedem noch už dokonca od vraha prijal za brata výkupné, ba za smrť vlastného syna! On má však v prsiach odporný bezcitný hnev - pre obyčajnú ženskú! Ved' mu ich dáva kráľ sedem, tú jeho taktiež, a mnoho iného k tomu! Achilles, počuj! Nie je správne prekročiť mieru! Zmier sa už s kráľom!“

„Veľký Aias! Kypí mi žilč, keď si spomeniem, ako sa ku mne zachoval kráľ, a to pred tvárou ľudu! Akoby som bol nejaký cudzinec bez cti! Ale teraz už choďte a povedzte vladkyvi: nebudem bojovať, dokiaľ nepríde Hektor k achájskym lodiam, aby ich spálil! Svoj koráb i svoj stan si ubránim, Hektor sa pred ním určite zriekne boja!”

Nedalo sa nič robiť. Dlhو mlčali achájski vodcovia, keď potom počuli Achillov odkaz kráľovi Agamemnónovi. Nakoniec vstal Diomedes: „Vladyka mužov! Škoda ho prosiť a ponúkať mu dary! Ten pôjde do boja jedine vtedy, keď ho k tomu prinúti vlastné srdce. Rozkáž, aby sme išli spať! A ráno, keď svitne slnko, vyved' pred lode mužstvo i vojnové vozy, všetkých vojakov povzbud' a hlavne - sám bojuj dobre a v prvom rade!”

Agamemnón nemohol po schôdzke zaspáť, ale premietal si všetko v duši. Potom sa vzpriamal na lôžku, hodil si na plecيا kožu stiahnutú z leva, uchopil oštep a vyšiel pred stan. Tam stretol Menelaa, ktorému sa takisto vyhýbal spánok.

„Chod', brat môj, pozrieť, či stoja stráže! Idem k múdremu Nestorovi, mám veľkú obavu o náš tábor!” Nestor taktiež nespál a kráľ sa mu priznal: „Nemám pokojnú myseľ, v duši mám strach, srdce mi ide od hrôzy vyskočiť z hrude! Nepriateľ je blízko, čo keď sa mu zachce prepadnúť v noci tábor!”

Nestor mal rovnaké obavy. Obišli všetkých vodcov - ani jeden nespál, okrem Diomeda; ležal pred stanom so štítom pod hlavou a oštepom v ruke. Keď ho prebudili, odišli k lodiam a rozhodli sa na Nestorov návrh vyslať zveda do trójskeho tábora na pláni.

Na to bolo treba nemalú odvahu; na kráľovu výzvu povstal jedine Diomedes. „Keby sa však so mnou odvážil odísť ešte jeden! Keď idú spolu dvaja, vždy je viac dôvery i väčšia odvaha v duši!” Zdvihli sa obaja Aiasovia, vladkyňa Sparty aj iní vodcovia; Diomedes si vybral Odysea, ktorý sa na takú výpravu veľmi dobre hodil pre svoju ľstivosť i smelosť.

Keď sa potom plazili po bojisku medzi mŕtvymi telami a kalužami krvi, zistili, že Hektor sa tiež rozhodol

využiť tmu a poslal k Achájcom zveda. Zazreli totiž muža z trójskeho tábora, ktorý si kráčal k lodnému tábora.

Bol to akýsi Dolón, veľký boháč a ešte väčší milovník koní. Hektor chcel vedieť, či sa Achájsci neradia, aby ušli na rýchlych lodiach: ako odmenu tomu, kto mu prinesie správu, sľúbil najlepšie kone, ktorých sa zmocní, keď budú plieniť achájsky tábor. Dolón dostal chuť na nesmrteľné kone, na ktorých chodil do bitky Achilles; požiadal Hektora, aby mu prisahou potvrdil, že mu ich daruje, a s ľahkou myslou sa vybral na zvedy.

Pretože myslel viac na odmenu ako na zverenú úlohu, nespozoroval achájskych zvedov. „Nechajme ho prebehnúť cez pláň, potom sa na neho vrhneme,” zašepkal Odyseus, „keby nám ušiel, utečie do rúk našich stráží!” Ľahli si teda k padlým, nechali ho pokojne prejsť a potom Diomedes na neho vykrikoval, aby sa zastavil, a hodil kopiju - náročky ho však netrafil, takže ho preletela a zapichla sa do zeme pred ním. Dolón sa zachvel od strachu a zostal stáť; triasol sa na celom tele a nahlas drkotal zubami: „Živte ma, bohatieri, môžem sa vykúpiť, v dome mám mnoho zlata, striebra a bronzu!” - „Na svoju záhubu nemysli,” tíšil ho Odyseus, „a poctivo povedz, prečo si sa sem vybral? Si tu len sám? Ideš sem z vlastnej vôle, alebo poslal ťa Hektor? Čo by chcel vedieť? Kde máte zbrane, kde stoja vaše kone? O čom sa radili Trójania večer?”

Dolón mu všetko popravde povedal; povedal mu i to, kde sú ktorí spojenci, a z vlastnej vôle pripojil, že práve prišiel trácky kráľ Resos, ktorý má najväčšie kone, aké človek videl. Potom požiadal, aby ho zviazali a odviekli k achájskym lodiam. Vidieť, že nemal rozum: kedy si víťaz váži zbabelého zradcu, kedy splní, čo sľúbil, keď na ňom vyzvedel správy? Diomedes na neho opovržlivo pozrel, vytiahol meč - Dolón márne prosil o milosť: zatiaľ mu rovno do krku a jediným úderom mu oddelil hlavu od tela.

Obaja achájski vodcovia sa nato odobrali smerom, ktorý im udal Dolón, a prišli k tábora kráľa Resa. Odyseus vypriahol v tichosti kone a Diomedes v tichosti pozabíjal spiacich mužov

mečom - jedného po druhom, nakoniec kráľa. Potom sa s koristou rýchlo vrátili k achájskym lodiam.

Úspech výzvednej výpravy Achájcov povzbudil, ale Trójanovia vítali nový deň s neschmornou radosťou. Po dlhých rokoch bojov mali po prvý raz nádej, že dnes porazia Achájcov na hlavu - tak, že nebudú môcť ani len utiecť!

Hektor postavil svoje vojsko na vyvýšenej strane pláne, Agamemnón vytvoril šik pred priekopou pri hradbe. Nato dal Hektor znamenie mečom. Päťdesiatisíc mužov sa vrhlo s krikom do zúriveho útoku na achájske vojsko.

Zrážka bola strašná - achájsky šik ju však vydržal. Vladyka mužov si vzal k srdcu Diomedove slová: bojoval v prvom rade a bojoval, ako sa na vodcu patrí. Zabil okrem mnohých Trójanov aj dvoch synov kráľovho radcu Antenora; druhý z nich, Koón, ho však v súboji poranil na ruku, takže musel pre veľkú bolesť a stratu krvi opustiť boj. Diomedes sa znova odvážil napadnúť Hektora: vrazil mu ťažký oštep do prílby, až klesol na zem a len útekom do trójskych radov unikol smrti. Potom však aj on utrpel ranu: Paris mu strelil do nohy, aj keď mal pred ním strach ako mekavá koza pred veľkým levom. Odyseus sa prebil taký kus pred prvý rad, že ho Trójanovia obkľúčili ako poľovní psi diviaku v lese. Zraneného kopijou, ktorá mu prenikla štítom i pancierom k rebrám, ho zachránil Aias. Statočne sa bili i ostatní bohatieri a s nimi i muži, ktorých nepoznali králi podľa mena; napriek tomu však achájske voje museli cúvať.

V popoludňajšom slnku bol pohľad na pláň milší supom než ženám; boj však plápolal ďalej ako plameň živelný tučným sadlom. Pretože zo všetkých bohýň je Štastena vo vojne najvrtkavejšia, museli pre zmenu ustúpiť Trójanovia. Achájskom prišiel totiž na pomoc Poseidón, ktorý využil chvíľu, keď Zeus prestal pozorovať bojisko, lebo si bol istý, že nikto z bohov sa neodváži porušiť jeho prísny zákaz. Keď Héra spozorovala, že sa Poseidón blíži na pláň, dala si zavolať boha Hypna a sľúbila mu za ženu prekrásnu Charitku Pasiteu, ak uspí Dia, aby

Poseidón mohol bez obáv Trójanov zahnať. Boh spánku splnil Hérinu prosbu a Trójanovia ustupovali, dokiaľ sa Zeus neprebudil. Keď videl, čo sa stalo, ihneď začal robiť poriadok: zavolať Apolóna, aby uzdravil Hektora, ktorého zranil veľký Aias; potom zahnal z bojiska Poseidóna, ktorý sa najprv staval na odpor, ale po chvíli poslúchol. Nakoniec vzal svoju strašnú egidu, nezdolný štít, a prikryl ňou Trójanov, takže Achájsci museli pred nimi ustúpiť až k samej hradbe pred lodným táborom.

Trójanovia prekročili priekopu a v piatich prúdoch sa vrhli na hradbu.

Zasypali ju privalom oštepov, kopiji a skál, ktoré na ňu padali ako husté snehové chumáče z oblohy za búrlivého zimného rána. Potom sa na ňu vrhli útokom: na oboch stranách cimburia tiekli prúdy krvi danajských i trójskych mužov. A keď sa množstvo tiel zosypalo z hradby, stáli na nej víťazní obrancovia na čele s veľkým i malým Aiasom.

Keď Zeus videl, že trójske vojsko nemôže hradbu dobyť, povzbudil svojho syna Sarpedóna, vodcu lykijských oddielov, aby sa o to pokúsil. Ten potom, chrániac sa veľkým štítom, vrhol sa na hradbu ako lev, čo už dlho nežral, a preto sa odvážil skočiť do ohradeného dvora, hoci tam videl pastierov s oštepami, ako strážia stáda. Vyskočil až na cimburie, mocne ho uchopil a obrovskou silou ho strhol. Odkryl tak kus hradby a jeho dru-

Trójsky spojenec Pessos so svojimi koňmi. Červenofigúrová malba, asi 6. stor. pred n. l. (Britské múzeum, Londýn)

hovia ihneď prielomom prenikli. A zatiaľ čo veľký i malý Aias bojovali s Lykijčanmi, Hektor schytil ťažký balvan a celou silou ho hodil do brány, takže jej vyrazil čap. Pod ťarchou balvana praskli závary a krídla sa rozleteli na obidve strany. Trójanovia vtrhli do brány a Achájski nemali inú možnosť, než rýchlo ustúpiť k lodi.

Tam sa vzbopili k poslednej záľaj obrane. „Priatelia, teraz ukážme, akí sme chlapi! Kto z boja zuteká, nech nedúfa v milosť!“ volali na seba achájski vojaci, zatiaľ čo kráľ sa s vodcami radil, či nemá vydať rozkaz, aby každý hľadal spásu, kde môže. Keď mu však odvaha vojakov vrátila ducha, dal sa príviesť i s ostatnými ranenými vodcami na miesto boja, aby povzbudil mužstvo. „Nech si každý z vás spomenie na svoje malé deti, na milé ženy i na starých rodičov v drahej vlasti,“ volal Nestor i Hektor.

Hoci sa všetci Achájski bili s nesmiernou odvahou, nad všetkými vynikol veľký Aias. Okolo slúch mu hučala prilbica, ako na ňu padali úde-ry, a temne mu dunel štít, ktorým odrážal dlhé kopije s kovovým hrotom. S odvahou statného jazdca, ktorý v trysku skáče z koňa na koňa, skákal z lode na loď a veľkou loďnou tyčou, dlhou dvadsaťdva laktov, odrážal z krytých palúb Trójanov, ktorí sa vrhali ako vysoké vlny búrlivého mora na boky lodí. A keď ho žiadny bohatier nezdoval a ruka mu začala malátnieť únavou z boja, priskočil k nemu sám Hektor a obrovským mečom mu presekol tyč. Aias zamával pravicom naprázdno - musel sa obzrieť, kam by z dosahu striel na chvíľu cúvol.

Vtom vrhol Hektor horiacu fakľu na loď - a loď ihneď vzplanula ohňom.

Achilles sledoval boj zo zadnej paluby svojho korábu. Odrazu zavolať na Patrokla: „Priateľ môj, vidím voz kráľa Nestora, ako tam vezie z bojiska raneného muža, ktorý sa úplne podobá Machaónovi! Chod' pozrieť, či je to on! Vždy som ho mal rád a lekár má vo vojne cenu množstva mužov!“

Patroklos ochotne šiel; bol to skutočne Machaón, Asklepiov syn, výborný lekár. „A čo tvoj Achilles naraz ľu-

je achájských synov, ktorých poranil oštep?“ spýtal sa Nestor s neskrývanou výčitkou. „Čaká, až nám vzplanú lode pri mori? Dovrav mu - ty mu hádam obmäkčíš srdce! A ak sa bojí nejakej vešty, teba nech aspoň pošle a svoje vojsko! Nech ti dovolí obliecť si jeho zbroj, možno, že Trójanovia pomýli podoba, takže v strachu ustúpia a náš ľud si zatiaľ naberie silu!“

Nestorove slová Patrokla dojali; keď sa vrátil, nezadržal slzy nad strašným osudom druhov. „Čo si sa, Patroklos môj, rozplakal ako malé dievča? Ľutuješ azda Achájcov, že hynú pri dutých lodiach? Ved' si to zavinišli sami!“

„Achilles, spomedzi Achájcov prvý,“ odvetil Patroklos, „nehnevaj sa na mňa! Hrozná strasť dolahla na chrabrý danajský ľud! A ty sa nechceš zmieriť! Kto z teba má teraz osoh? Peleus nebol ti otcom, Tetis nebola matkou, ty si sa narodil zo skál - také máš v hrudi srdce! Dovoľ mi aspoň, aby som šiel do boja ja - a daj mi svoju výzbroj i svoje vojsko, aby si Trójanovia mysleli, že si sa na nich vrhol ty sám!“

„Patroklos, prebada, čo si to riekol?“ zhrzil sa Achilles. „Čo sa však stalo, nechajme byť! Ved' nie je možné večne sa hnevať! Povedal som predsa, že skončím hnev, keď sa boj priblíži k lodi. Keď si to teda želáš - obleč si môj pancier, ved' do boja mojich statočných chlapov, zachráň nám lode! Počuj však, čo ti teraz poviem, kladím ti to veľmi na srdce: keď ich zaženieš od lodí, vráť sa mi ihneď naspäť! Nie aby sa ti zachcelo bezó mňa bojovať ďalej! Nevod' mi vojsko k Tróji, niektorý z bohov by ťa tam mohol zabiť! Nech si Achájski bojujú sami, dokiaľ neprídu s prosbou a nenavrátia mi česť!“

Len čo to povedal, zazrel, ako na jednej z lodí vyšľahol plameň, ktorý zapálil Hektor. Povzbudil Patrokla, aby sa ponáhľal, a sám mu zhromaždil vojsko. Keď k štítu priliehal štít, k mužovi muž a k prilbici prilba, vydal rozkaz, aby na čele s Patroklom prepadli Trójanov zbroku.

„Achillovi vojaci buďte!“ vyzval Patroklos bojovních Myrmidončanov a vrhol sa s nimi na trójsky oddiel, ktorý najviac dorážal na boky lodí. Búrlivý jasot ozval sa z palúb a Trójanovia střípli

strachom. Stačil jediný pohľad na Achillovo vojsko a ich rady začali cúvať.

Patroklos bojoval nesmierne chrabro - osud mu prvý raz dožičil bojovať na čele veľkej armády; dosiaľ vždy býval len verný Achillov tieň. Uhasil planúci požiar - ani pol lode nepohltil oheň, a tak rýchlo Trójanov zahnal - a vyrazil za ustupujúcim vojskom, aby ho mocným úderom zničil. Krvou sa mu hrial meč a hľadal Hektora krytého kovom.

Ústup Trójanov sa zmenil na bezhlavý útek. Muži padali z vozov pod osi, korby sa s treskom prevracali, kone dupali po pešách a peši šliapali po ranených druhoch; až k mrakom sa dvíhal zvrátený prach, ako ozlomkrky utekali trójsky ľud od lodí za hradby mesta. Patroklos veľkou okľukou zaskočil predné rady, aby zničil jadro trójskej armády medzi riekou a mestom. Už ani nepočítal, koľko mužov skolil; zo slávnych bohatierov padol pod jeho mečom aj lykijský kráľ Sarpedón, Diov syn, ktorý dobyl achájsku hradbu.

Vítazstvom opojený Patroklos zatúžil zabiť samého Hektora; keď ho nenašiel na bojisku, myslel si, že sa schoval za trójskou hradbou. Vrhol sa teda na hradbu a tri razy sa pokúsil dobyť ju priamym útokom - tri razy ho však z nej zhodil boh Apolón. Pri štvrtom pokuse sa mu dal poznať a strašným hlasom ho zahnal.

V tej chvíli stál však Hektor pred Skajskou bránou a váhal, či sa má pustiť do boja, alebo odvolať vojsko za hradby. Kým takto premýšľal, pristúpil k nemu Apolón v podobe Asia, jeho vlastného ujca. „Čože sa nemáš

do boja, Hektor, veď je to hanba! Nie je to Achilles, nemá pelijský oštep!" Hektor nato vyskočil na voz, dal povel bratovi Kebrionovi, ktorý bol jeho vozatajom, a ako blesk vyrazil proti Patroklovi.

Patroklos neváhal. Zoskočil z voza, zdvihol zo zeme kameň a dobre miereným úderom rozbil Kebrionovi čelo. Voz sa však rútil ďalej, a keď sa priblížil k Patroklovi na krok, Hektor vyskočil a strhol ho za hlavu na zem. Hneď sa medzi nimi rozpútal zápas, podobný zápasu atlétov na hrách. A zatiaľ čo sa obidvaja bohatieri vŕľali v prachu, okolo nich sa strhla ukrutná bitka.

Tri razy zaútočil Patroklos, keď sa vyslobodil z Hektorových rúk, do radov Trójanov, a tri razy ich deväť zabil. Keď sa však štvrtý raz rozohnal, priskočil k nemu odzadu Apolón, zrazil mu prilbu na zem a udel ho do chrbta, až sa mu rozopol pancier. Trójanania s údivom videli, že proti nim nestojí božský Achilles - a kopijník Euforbos mu potom bez strachu vrazil do odkrytého chrbta oštep. Nato priskočil Hektor a prebodol ho bronzovou kopijou.

Patroklos padol, až zadunela zem. „Len sa nechvastaj, Hektor, že si ma zabil!" zvolal, strácajúc silu. „Mňa zahubil osud rukou Apolóna, z ľudí Euforbos, ty ma však vraždíš až tretí. Ale to vedz: ty tiež už nebudeš nažive dlho, za tebou stojí smrť, čoskoro ťa skolí hrdinský Achilles!"

Po týchto slovách mu vyletela z hrude duša na cestu do Hádovej ríše, plačúc nad údelom, že musí opustiť mladosť a mužnosť.

5. ACHILLES VÍŤAZOM

Víťaz má právo na zbroj porazeného; ako pri každom práve musí však mať i schopnosť a silu, aby ho uplatnil. A pretože mŕtvy Patroklos mal na sebe skvostnú Achillovu výzbroj, ktorú Achájski nechceli vydať bez boja, rozpútal sa o ňu zúrivy zápas. A ešte strašnejší boj vzplanul potom o Patroklovo telo.

Hektor sa najprv snažil zmocniť Achillových nesmrteľných koní. Rozbehol sa za nimi, aby mu neušli, a vtom zazrel pred nimi Apolóna. Potešený v srdci zrýchliil beh, ale boh ho zastavil: „Sú to nedosažiteľné kone, muž zo smrteľných rodičov ich nedokáže skrotiť, ani v behu riadiť!“ Hlboko sklamaný Hektor sa obrátil - a obrátil sa v poslednej chvíli: nad Patroklovým telom stál rozkročený vladyka Sparty. Jeho dlhá kopija mierila na Euforba, ktorý sa domnieval, že má právo na Achillovu výzbroj, pretože prvý Patrokla zranil. Keď sa však pokúsil o to, aby ju z neho vyzliekol, zvolal Menelaos: „Ustúp, Euforbos, nepúšťaj sa do boja so mnou, lebo ťa postihne záhuba ako tvojho brata Hyperenora, ktorý bol inakší silák, a predsa sa nevrátil z boja so mnou na vlastných nohách!“ Euforbos však na jeho slová nedbal. Omámený lacným úspechom a drahou výzbrojou precenil svoje sily. Vrhol sa na spartského kráľa, by ho preklal oštepom; hrot sa mu však ohol na jeho štíte. Menelaos mu potom jediným úderom vrazil oštep do krku, až mu na druhej strane vyšiel šijou, a tak poslal jeho dušu do Hádovej ríše.

Vtom však pribehol na miesto boja Hektor. „Beda mi,“ zľakol sa Menelaos, „sám predsa proti Hektorovi neobstojím!“ A keď sám sebe povedal, že nie je zbabelé vyhnúť sa istež smrti, ak nie je možné ani za cenu života zmeniť výsledok boja, s hlbokým smútkom v duši ustúpil, aby sa čo najskôr s posilou vrátil.

Hektor vytasil meč, aby odtiaľ Patroklovi hlavu; potom to nechal a vyzliekol mu pancier, hodil ho do korby svojho voza a snažil sa priviazať na oje Patroklovo telo, aby ho odviekol do Tróje. Na to mu však neostal čas; z boku sa na neho vyrútil veľký Aias so štítom ako veža, za ním sa prihnal malý Aias s kopijou a mnohí iní bohatieri spolu s Menelaom. Hektor vyskočil na voz a zmizol v trójskych radoch.

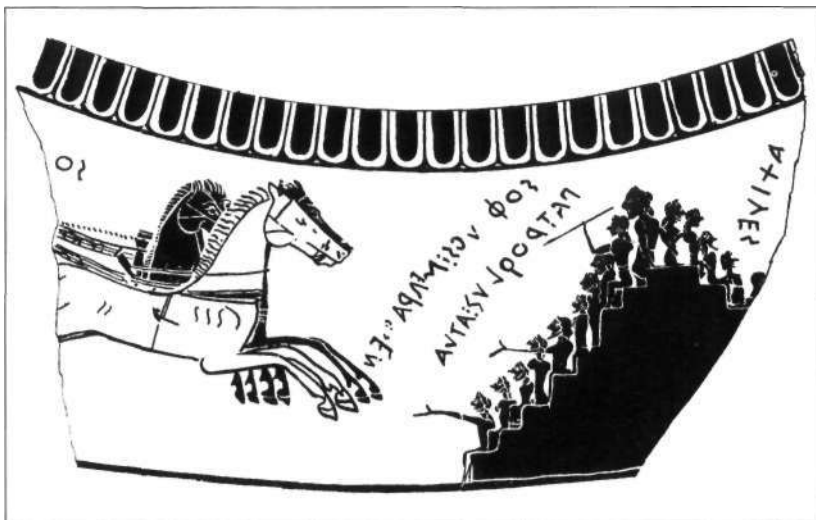
Namiesto pochvaly, aká patrila víťazovi nad mužom, pred ktorým sa dalo na útek celé vojsko, čakali ho tu výčitky: osopil sa na neho predovšetkým Glaukos, ktorý prevzal velenie nad lykijským vojskom. „Zbabelec! Predtým si sa bál priskočiť na pomoc Sarpedónovi, synovi Dia, takže ho Patroklos zabil. A teraz sa zasa bojíš zápasit' s Aiasom, hoci nie je medzi Achájcami prvý! Nuž ber na vedomie: odidem s celým lykijským oddielom domov, nemienim bojovať pod vodcom, ktorý má strach!“ S údivom hľadalo vojsko, ako si na to Hektor vyzliekol pancier, aby vzal na seba Achillov, a hnal sa potom na miesto, z ktorého pred veľkou presilou cúvol. Okolo Patroklovoho tela vzplanula nová bitka a jej žiar sáral stá plameň živými fučiacim víchrom.

Achájci pred mocným náporom ustúpili. Stačila však len malá chvíľa, keď Hektor zvolal na Aineia, aby sa predsa len pokúsil chytiť Achillove kone, ktoré stáli obďaleč bitky v žiali, že ich vozataj padol - a vtom sa Menelaos s krétskym Merionom zmocnil Patroklovho tela. Rýchlo sa s ním uberal k lodiam a obaja Aiasovia ho odvážne kryli: veľký štítom a malý kopijou.

Pretože hrozilo nebezpečenstvo, že útočný Hektor obranu prerazí, odhodlal sa vládyka Sparty na rozhodný čin. Zvolal na Antilocha, aby priviedol na pomoc Achilla: teraz už

sa ozývalo rinčanie zbraní, rýchle vystúpil na ňu a strašným hlasom skrikol. Hektor hneď pustil Patroklovo telo, ku ktorému sa práve prebil, a o krok cúvol. Aténa zapálila Achillovi nad hlavou ohnivý stĺp, ktorý uviedol trójsky ľud do zmätku. A keď skrikol druhý, a potom tretí raz, vydesení Trójanania sa dali na útek - dvanásť vojvodcov v tej chvíli stratilo život v zmätku vlastných vozov a oštepov. Nato už Achilles na vlastné oči uvidel mŕtveho druha a z očí mu vyhrkli slzy.

Vtom sa stal zázrak - na trójsku pláň sa odrazu zniesla noc. Vzneše-

Menelaos s telom mŕtveho Patrokla. Rímska kópia gréckej sochy z konca 3. stor. pred n. l. (Florenca)

predsa nejde o staré spory, ale o to, aby telo jeho priateľa nehodili trójskym psom, ako sa vyhrážal Hektor. Rýchly Nestorov syn vyskočil na voz s nesmrteľným záprahom a kone ochotne bežali k tábore svojho pána.

Antilochos zastihol Achilla pred stanom, kde s radosťou v srdci počúval, ako sa vzdáľuje bojový hurháj; ani vo sne mu nezišlo na um, že by Patroklos zabudol na jeho radu. Správa o jeho smrti ho zasiahla ako blesk z jasného neba. Onemel od bolesti - zaryl ruky do prachu, vysypal si ho na hlavu, potom sa bezvládne zvalil na zem, hádzal sa a trhal si vlasy. Až po dlhej chvíli vykrikol a prepukol v hrozny plač. Všetci sa triasli strachom, že si vrazí do krku meč.

Zrazu vstal, akoby neprítomný duchom sa odtackal k hradbe, odkiaľ

ná Héra pokynula Heliovi, aby zišiel so svojím vozom do vôd Okeana a zahalil závojom z čiernej tmy Achilla i jeho druha a jeho žiaľ.

„Aká je nešťastná hrdinova matka!“ zvolala Tetis k svojim sestram Nereidám v hĺbinách morskej ríše, keď k nej doletel Achillov výkrik. Hneď sa vydala na cestu, aby zmiernila jeho bolesť.

„Zeus mi prosbu splnil,“ povedal jej trpko. „Čo z toho však mám, keď mi zahynul najdrahší priateľ! Keď som nemohol oddialiť hodinu jeho smrti! Na mieste chcem byť mŕtvy, keď nepomstím jeho smrť a neskolím Hektora vládcu!“

„Čo si to riekol, syn môj? Keď zomrie Hektor, zomrieš aj ty, tak určil osud!“ - „Nezdržuj ma, matka, aj keď

Pohrebne hry na Patroklovo počesť: Sofilova vázová malba okolo roku 580 pred n. l. (Národné archeologické múzeum v Aténach)

ma máš rada! Idem do boja ihneď, smrť podstúpim rád, keď mi Hektor zaplatí, čo mi je dlžen!"

„Nemôžeš, syn môj, do boja, tvoja výzbroj je predsa v Hektorových rukách! Všetka sa s ňou nakrátko chvastá! Čakaj do svitania, prinesiem ti novú prekrásnu výzbroj, ktorú ti zhotoví Hefaistos!"

Tetis svoje slovo ako vždy dodržala. Hneď sa vzniesla na Olymp a krivý syn Hérin ju privítal vládne: ved' sa ho ujala, keď ho matka pre telesnú chybu tajne zvrhla z olympských výšin. „Je to moja svätá povinnosť odplatiť Tetide, čo má tak krásne striebrom sa lesknúce nohy, že mi zachránila život a že ma po deväť rokov živila v hlbokkej jaskyni pod hladinou mora! Splním jej všetko, čo môžem splniť a čo sa vôbec dá splniť!"

Od práce spotený Hefaistos sa najprv umyl, potom si sadol za prestretý stôl, a keď sa najedli, vypočul Tetidinu prosbu. Nato bez slova vstal a dal sa do práce. Rozdúchal dvadsať mečov - fúkali automaticky a prijímali pracovné i kontrolné rozkazy priamo z jeho mozgu - do panvi nahádzal cín, meď, striebro a zlato, na klát položil nákovu, pravicou chytil kladivo, ľavicou kliešte a veľmi šikovne začal vyrábať a potom zdobiť zbroj, ktorej sila a krása mala byť dôkazom umenia majstra.

Najprv zhotovil štít; dal mu päť vrsťtiev a celý ho pokryl umelecky tepanými obrazmi. V prostriedku vytvoril zem, nebo a more. Na prvom páse vytepal dve mestá: v jednom žili ľudia v mieri, slávili svadbu a sediac v kruhu konali súd; v druhom bol obraz mesta vo vojne. Na druhom páse štítu zobrazil vidiecky život: orbu, žatvu, vinobranie; na treťom život pastierov, útok leva na stádo a tanečnú slávnosť. Štvrtý pás vyplnil obrazom Okeana. Okolo potom vytepal lesklú trojitú lemovku a do štítu upevnil z vnútornej strany remeň vybíjaný striebrom. Potom zhotovil pancier na prsia, ktorý žiaril jasnejšie ako planúci oheň, ďalej krásnu kovanú prilbu so zlatým chocholom, nakoniec bezchybné holene z cínu. Celé svoje dielo, práve tak vhodné do boja ako úchvatné na pohľad, s úsmevom položil pred Achillovu matku.

Tetis sa zniesla stá jastrab z výšin snežného Olympu, a kým zažiarila zora, vložila zbroj božského zbrojára do rúk svojho smrteľného syna.

Keď sa trójskej pláne dotkli zlaté lúče slnka, Achilles vstal od mŕtveho priateľa, nad ktorým celú noc trúchlil, dal zvolat' mužov na zhromaždisko a pred tvárou všetkých navrhoval kráľovi zmier. Vladačka mužov priznal verejne svoju vinu, vrátil mu Briseidu a poslal mu sľubené dary. Teraz však bolo už Achillovi všetko ľahostajné - srdce a myseľ mu zožierala jedine túžba po boji, v ktorom by pomstil priateľovu smrť.

S radosťou poslúchol kráľov rozkaz vydaný všetkým Achájcom, aby sa pripravili do bitky. Obliekol si novú výzbroj; priliehala dobre, bola pevná a ľahká ako krídla, žiarila ako slnko. Vzal otcov ťažký oštep z pelijského jaseňa a vystúpil na voz. Smutne hľadeli na neho kone: vedeli, že čoskoro zomrie. Vyčkal povel a nedbajúc na chmúrne veštby rozbehol sa s divým krikom proti trójskemu vojsku.

Trójania stáli už na pláni sformovaní do šiku; nenocovali v meste, pretože Hektor chcel zavčas rána znova napadnúť achájsky tábor a dovŕšiť víťazstvo, ktoré mal včera na dosah ruky. Bol pevne presvedčený, že Achilles nebude ani dnes bojovať, pretože nemá svoju výzbroj; keby sa napriek tomu zúčastnil v bitke, rozhodol sa mu postaviť tvárou v tvár, aj keby mal v súboji padnúť. Márne mu radil prezieravý Pulydamas, aby sa radšej stiahli za nedobytné hrady, proti ktorým nezmôže nič ani Achilles.

Zatiaľ čo achájske voje sa hnali po pláni ako mrazivý sneh, ktorý ženie víchor, Zeus dal zvolat' bohov na poradu. Pretože Tetide svoj sľub už splnil, rozhodol sa vrátiť im slobodu, aby sa zúčastnili vojny. Vyhlásil, že sám sa nemieni miešať do priebehu bitky; im však dovoľuje, aby bojovali, ak majú chuť, na ktorej strane chcú. Nato sa bohovia ihneď zniesli na trójsku pláň: Héra, Aténa, Poseidon a Hermes na stranu Achájcov, Afrodita, Apollón, Artemis a Ares na stranu Trójanov.

Vojská sa zrazili s nesmiernym hlučkom: Ares hučal ako búrka, Aténa sa

ho snažila prekričať, Zeus rachotil hromami a bleskami a Poseidón tak strašne otriasal zem, že vystrašil dokonca Háda, ktorý si sprvoti myslel, že sa otvára zem a odkrýva sa jeho chmúrna podsvetná ríša.

Achilles sa vrhol v šialenom lete do stredu trójskych vojsk a dychtivo hľadal Hektora s iskriacou prilbou. Ale Hektor sa zatiaľ držal vzadu; poslúchol Apolóna, ktorý povzbudil Aineia, aby sa namiesto neho vydal do prvých radov. „Čo by si sa ho bál?“ povedal Aineiovi. „Tetis je preda sa nižšia bohynia než tvoja matka! Pri víne si sa chvastal, že sa s ním pustíš do boja - teraz to dokáž!“

Aineias zdvihol kopiju. Achilles však odmietol jeho výzvu. „Ty sa hľadáš vrátiť, nemáš dost' sily, už som ťa neraz zahnal! Nepokúšaj osud!“ Aineias napriek tomu hodil do neho kopiju. Štít mu však neprerazil, zato jeho štítom preletel pelijský jaseň, až od hrôzy stfpol. Achilles nato priskočil k nemu s vytaseným mečom, aby ho zabil a nemárnil zbytočne čas. A napriek svojmu lepšiemu pôvodu bol by Aineias na mieste zhylný, keby sa nad ním nebol zľutoval Poseidón, ktorý ináč pomáhal Achájcom. „Vynesme ho z dosahu smrti, aby nezhylnul bez detí a nezmizol úplne Dardanov rod, ktorý bude nad ľudom trójskym po Priamovom páde mocnou rukou vládnuť, a po ňom i synovia synov, ktorí sa narodí v budúcich časoch!“ Pristúpil k Aineiovi a veľkým oblúkom ho prehodil ponad hlavy vojakov ďaleko za bojisko.

„No, len si let!“ zavola za ním Achilles a ešte s väčším zápalom pustil sa do boja s trójskym vojskom, stále hľadajúc Hektora. Kam zamieril so svojím vojnovým vozom, všade padali pred ním statní Trójanania ako dozreté obilie pod žencovú kosou. Okrem mnohých iných bohatierov zabil Ifitióna, ktorému rozrazil oštepom čelo, Demoleóna, ktorému prerazil sluchy cez bronzovú prilbu, a tiež Hippodamanta, ktorého prebodol odzadu, práve keď sa obracal s vozom, aby pred ním ušiel. A zabil aj Polydora, najmladšieho Priamovho syna, ktorý mu v detskej hlúposti vybehol z prvého radu rovno pod oštep.

Keď Hektor zazrel, ako sa mu brat zvalil na zem s hroznou ranou v bru-

chu, vyskočil ako plameň a proti rade boha zamieril k Achillovi. „Teda tu si, ty vrah môjho drahého druha!“ zvolal s jasotom Achilles. „Dlho sa mi už nebudeš vyhýbať na cestách bitky! Pristúp, nech ťa na mieste skolím!“

Tri razy Achilles vyrazil a tri razy bodol oštepom do hustého vzduchu; keď sa po štvrtý raz rozohnal, zistil, že Hektora znovu zachránil Apolón. „Však ťa ja dostanem, aj keď neskôr, no preda sa!“ V zúrivom hneve sa vyrútil dopredu a rozdával údery na všetky strany: bodal mužov oštepom a sekal ich mečom, cez padlých letel do najhustejších radov, kone šliapali po mŕtvych telách a rozbitých štítoch, z kolies i z korby stekala horúca krv a sám bol celý spenený od krvi.

V neľútostnom boji zahnal Trójanov k brodu vo vírivom Skamandre a roztrhol tam ich vojsko na dvoje: jedna časť sa dala na útek k Iliu, druhú zatlačil do rieky. Statní muži utekali pred ním ako plaché rybičky pred veľkým delfínom; bez milosti ich hubil. Nakoniec už ani vlastne nebojoval, ale len vraždil: Priamovho syna Lykaóna, malého chlapčeka bez zbrane, zabil vo chvíli, keď mu s plačom objímal kolená a prosil o zľutovanie; pretal mu šiju a jeho mŕtvolu hodil s posmechom do rieky, aby sa nažrali ryby. Všetci si mysleli, že od pachu krvi zošalel, pretože sa vyhrážal Trójanom, že ich do jedného zahubí a že ich pred ním nespasí nijaký boh.

Xantos, boh rieky Skamandra, sa cítil dotknutý Achillovou spupnosťou a vyzval Asteropaia, vnuka riečného boha Axia, aby ho skrotil. Ale zúrivy Achilles i jeho zabil a hodil do rieky. Xantos potom zvolal na Achilla, aby prestal vraždiť v rieke, lebo mŕtvy jej bránia v ceste k moru. Keď mu Achilles výsmešne odpovedal, že bude zabíjať Trójanov, kde sa mu zachce, rozburil boh Xantos vody Skamandra. Rieka začala so strašným hukotom vyhadzovať mŕtvych, vyliala sa na breh a jej vlny hnali sa rovno na Achilla. Nakoniec podomleli jeľšu, ktorej sa zachytil, aby sa neutopil, a ťahali ho do víru.

„A to mám, Zeus, zahynúť ako nejaký pastier, ktorý sa utopí v potoku? To mi vraj osud určil takú slávu?“ Bohovia začuli jeho volanie a ako strážcovia osudu vdýchli mu do srdca silu,

aby sa ubránil vodám. Xantos si potom pozval na pomoc svojho brata, boha potokov Simoeisa. Jeho bahno sa začalo valiť na Achilla a hrozilo, že ho úplne pohltí. Pomohla mu však Héra: vyslala Hefaista, aby riekou skrotil. Na bojisku vzplanul zúrivý oheň božského kováča; rýchlo vysušil zatopenú pláň, zapálil jeľše, buky i trstie na brehu a sálal takú žiaru, že rieka začala klokoťť varom. Stalo sa, čo sa stáva len zriedka: nad vodou zvíťazil oheň. Hefaistos zahasil požiar až potom, keď mu boh Simoeis slávnostne odprisahá, že už nikdy nebude Trójanom pomáhať, dokonca ani keď bude ich krásne výstavné mesto horieť.

Rovnaký boj ako medzi mužmi a medzi živlami rozpútal sa aj medzi bohmi; zem im pod nohami stonala a vzduch sa triasol od ich hrozného kriku. Aténa poranila Area a zahnila ho z boja; rozum zvíťazil nad slepou zúriivosťou. Poseidón vyzval na súboj Apolóna: ochranca Tróje ustúpil nezdoľnej sile Zemetrasa a pána morí. Héra vytrhla luk z rúk Artemidy a vysypala jej šípy z tulajky, Afrodita dostala úder, až klesla na kolená, a potom rýchlo ušla: na bojisku ozaj nebolo miesta pre strely panenskej bohyně, ani pre strely bohyně lásky. A keď bohovia opustili smutné javisko premnohých vrážd, ostali na ňom len ľudia.

Po záhube vojska, ktoré zutekalo ku Skamandru, vyrázil Achilles proti armáde, ktorá ustúpila k Tróji, a obrátil ju na divý útek. Keď kráľ Priamos zazrel z vysokej veže, ako Achilles ženie trójskych jazdcov a ostatných kopijníkov, nariadil otvoriť bránu, aby sa mohli ukryť za hradbami mesta. Statočný Agenor sa postavil proti Achillovi, aby ho zdržal a trebárs vlastným životom vykúpil čas potrebný na záchranu druhov. Keď sa i posledný vojak dostal do bezpečia, vbehol tak tiež do mesta a brána sa zavrela.

Na bojisku zostal len Hektor. Stál pri Skajskej bráne, akoby ho tam bol prikoval osud.

Zdesený trójsky ľud hľadel z vysokých hradieb na Hektora, ako stojí celkom sám pred bránou, aby sa zrazil s Achillom. Úzkostné ticho preťal Priamov hlas: „Hektor môj, syn drahý, ne-

čakaj na toho muža, nech ťa nestihne smrť! Veď je oveľa silnejší! Ustúp za hradby! Keď padneš ty, padne záštita Tróje!” Potom na neho zvolala matka: „Poslúchni, syn môj, otca! Bráň sa za hradbami! Nepúšťaj sa do boja s Achillom, má väčšiu silu! Zabije ťa a hodí tvoje telo achájskym psom!”

Hektor sa však ani nepohol a premýšľal v duši: ak teraz ustúpi, mnohí mu budú vyčítať, že je príčinou záhuby vojska, lebo sa nestiahol za hradby, keď sa proti nim postavil Achilles. Nielen Pulydamas, ale aj iní povedia právom: „Hektor zahubil ľud, pretože precenil vlastnú silu!” Teraz mu neostáva, než dokázať svoju silu - alebo padnúť pred zrakom celého mesta. Preto ani slová otca a matky mu neobmäkčili srdce a skôr mu podlomili, ako vzpružili bojovú myseľ. Sám predsa najlepšie vedel, kto je Achilles!

Naraz mu preblyso hlavou: čo keby si dal dole prilbu a oštep oprel o múr, vyšiel mu v ústrety a slávnostne sľúbil, že vydá Helenu a s ňou i poklady, ktoré odniesol Paris, a že na dva diely rozdelí bohatstvo Tróje, aby si Achájci vzali ten, ktorý chcú, a odišli domov? Nezmysel! Teraz už nie je čas viesť s ním reči o starých známych veciach - najlepšie bude zraziť sa s ním čo najskôr v boji!

Nečakal dlho - od úbočia ldy sa vyrútil strašný Achilles, ktorého tam odlákal Apolón v podobe Trójana Antenora. Hnal sa priamo na Skajskú bránu ako sám Ares - pelijský oštep sa mu chvel v rukách a zlatý pancier žiaril na ňom sťa slnko na jasnom nebi.

Keď ho Hektor zazrel, stratil naraz odvahu a premožený strachom dal sa na útek. Achilles sa za ním vrhol ako skalný orol, ktorý zazrel plachého zajaca. Hektor zamieril k ceste, čo viedla od hradby k lesu, a hneď nato hnali sa obidvaja k prameňom krásnych prúdov, z ktorých vytekal vírny Skamandros. Utekal statočný bohatier, no stíhal ho muž ešte lepší; bol to šialený pretek o nesmiernu cenu - o Hektorov život. Ako sa víťazné kone ženú okolo stĺpa na dostihoch, keď bežia o veľkú cenu, tak aj oni tri razy obehli dookola hradby Priamovho hradu - a všetci bohovia sa na nich dívali.

Ako niekedy vo sne nemôže človek utiecť alebo dohoniť toho, kto pred ním

beží, tak ani v tomto behu nemohol Hektor utiecť a Achilles ho nemohol dohnať. Keď sa chcel Hektor dostať pod ochranu trójskych šípov alebo zamieriť ku Skajskej bráne, aby sa zachránil útokom, Achilles ho vždy zatlačil hlbšie na pláň a bežal po vnútornej strane kruhu okolo hradieb. Achájcom, ku ktorým sa tak Hektor priblížil, zakázal Achilles strieľať - sám chcel pomstiť priateľa a dobyť si slávu.

Keď sa však štvrtý raz blížili k prameňom rieky, vzal olympský Zeus zlaté váhy osudu a položil na misky dva žreby smrti: rýchleho Achilla a statného jazdca Hektora. Potom ich pomaly zdvihol - Hektorov žreb klesol až k Hádovej ríši.

Apolón opustil svojho chránenca; proti osudu sú aj bohovia bezmocní. Na túto chvíľu čakala Aténa. Zostúpila z výšin, zastavila Achilla, aby si oddýchol, a sľúbila mu, že prinúti Hektora bojovať. Vzala na seba podobu Deifoba, Hektorovho brata, a jeho hlasom zvolala: „Prišiel som ti pomôcť, brat môj, aj keď otec a matka prosili, aby som zostal na hradbách! Prestaň už bežať, vyrazme na neho spoločne, kopije nešetrimo! Buď nás obidvoch zabije, alebo sám ho vlastnou rukou skolíš!”

Povzbudený náhlou pomocou Hektor sa zastavil a zvolal: „Nebudem, Peleov syn, ďalej už utekať! Vyzvem ťa na súboj - jeden z nás dvoch nech zhyne! Keď padneš ty, nezohavím ti telo, len ti vyzlečiem zbroj, a potom ťa vydám druhom, aby ťa pochovali - sľúb mi to taktiež!”

Achilles na neho opovržlivo pozrel: „Hektor, ty prekliaty vrah, od teba nechcem nič počuť! Ako je nemožná dohoda medzi vlkom a baránkom, tak aj medzi nami je vylúčená zmluva! Teraz sa priprav splatiť mi priateľa krv - hneď ťa zabije Aténa týmto oštepom slávnym!”

Zahvizdol ťažký pelijský oštep a letel bezchybne rovno na Hektora, ale Hektor sa dŕhol a oštep sa zabodol do zeme ďaleko za ním. „Chybil si, Achilles, podobný bohom! Si len tíchu-ba a vedieš chytrácke reči, aby si ma vystrašil ako malého chlapca! Oštep mi nevraziš do chrbta, keď budem utekať! Pôjdem oproti tebe, vraz mi ho do prs, ak môžeš - no teraz sa vyhni

môjmu bronzu!” Vrhnutý oštep zasiahol Achillov štít a odrazil sa nabok.

Hektor sa obzrel, aby požiadal brata o nový oštep - brata však nebolo nikde. „Beda! To iste si Aténa zahrala so mnou, stojím tu sám! Teraz ma čaká smrť! Ale nezhytnem bez boja ani bez slávy - nech o mne ešte aj potomkovia vedia!”

Rýchlosťou blesku vytasil Hektor ostrý meč, prikrčil sa k zemi a hneď nato ako leopard vrhol sa zúrivým skokom na Achilla. Ten zatiaľ pozorne hľadal na jeho tele miesto, kam by mu najlepšie vnikol hrot oštepu. Pancier z krásneho bronzu, ktorý sám nosil do boja, kryl mu bezchybne celé telo. Vidieť bolo len krk a mäkkú šiju - a presne do toho miesta bodol Achilles Hektora, keď proti nemu zdola vyskočil, a ostrým kovom hrotu mu zasadil smrteľnú ranu.

Hektor sa zvalil do prachu a strácajúc s krvou silu, prosil Achilla: „Pre dušu tvoju, pre tvojich rodičov, pri nohách ťa prosím: nedaj ma roztrhať achájskym psom! Prijmi zlato a bronz, ktorého ti dá môj otec nesmierne množstvo, a vráť moju mŕtvolu do mesta, aby ma mohli Trójanovia spáliť!”

„Prestaň tu kňučať!” vykrikol víťaz. „Aj keby tvoj otec vyvážil tvoje telo zlatom, nebude ťa môcť položiť v Tróji na úmrtné lôžko a matka ti neskropí slzami rany - dám ťa roztrhať vtákom a psom.”

„V hrudi máš železné srdce, nemal som ťa prosiť! Ja predsa nebol som príčinou tejto vojny, ale ten, z ktorého viny vzplanula, čoskoro ťa skolí pri Skajskej bráne, nech si hocako udatný muž!”

S týmito slovami Hektor vypustil dušu a smrť mu zastrela oči.

Achilles vytiahol zo šije mŕtveho bohatiera krvavú kopiju, vyzliekol mu zbroj a víťazným pokrikom privolał Achájcov. S úžasom hľadeli na Hektorovu statnú postavu a ani jeden z nich sa nezdržal, aby do neho nevrazil kopiju alebo oštep. „Ved'ten preslávný Hektor je na dotyk oveľa mäkší, než keď nám zapálil lode planúcim ohňom!” volali ako chlapci, ktorí sa odvážia potiahnuť leva za chvost, keď je už mŕtvy.

Avšak víťaz si vymyslel krutejšiu potupu: na obidvoch nohách prerezal Hektorovi šľachy, prevliekol cez ne remene, potom ho priviazal za nohy k vozu a hlavu mu nechal v prachu. Vyskočil na voz, švihol do koní a vláčil jeho telo v zúrivom triumfe okolo trójskych hradieb.

Hrozný žiaľ zachvátil trójsky ľud; muži a ženy kričali hrôzou, ako keby ich krásne výstavné mesto pohľcoval plameň. Staručký kráľ Priamos sa od bolesti zvíjal na dľažbe, Hekaba si trhala šedivé vlasy a bila sa do pŕs. Zúfalý nárek doletel do komnát Andromachy; sedela pri krosnách a práve

Achilles so zabitým Hektorom. Malba na atickej hydrii, okolo roku 520 pred n. l. (Štátne antické zbierky v Mníchove)

prikazovala slúžkam pripraviť pre Hektora kúpeľ. Keď začula nárek, vstala a v nedobrej predtuche bežala k hradnému múru. Tam potom uvidela svojho manžela mŕtveho, ako ho Achilles surovo vláči za vozom a s tvárou v prachu okolo hradieb mesta. Bol to pohľad nad ľudské sily - v mdlobách sa zrútila na zem.

Achilles zamieril potom k lodnému taboru, tri razy obišiel mŕtveho Patrokla a zostúpil z voza. Položil mu na prsia krvavé ruky a zvolal: „Raduj sa, druh môj! Už začínam plniť, čo som ti slúbil! Hektora dám teraz roztrhať psom a pred tvojou hranicou podrežem hrdlá dvanástim zajatým mládencom z popredných trójskych rodín!“ Nato mu hodil k nohám Hektorovo telo a odišiel k večne šumiacemu moru, kde potom unavený bojom a žiaľom zaspal.

V hlbokom sne, ktorý spíňa najvрейšie priania, sa pred ním zrazu zjavil Patroklov duch. Požiadal, aby dal jeho mŕtvolu pochovať, lebo ináč nemôže prekročiť podsvetnú rieku Styx a vstúpiť do Hádovej ríše. Potom ho poprosil, aby mu Achájski postavili mohylu,

ktorá by bola spoločná pre oboch; keď sa naplní Achillov osud a padne v boji, nech ich popol Achájski zmiešajú a vložia ho do spoločnej urny, ktorú im prinesie Tetis. Achilles túžobne vystrel ruku za priateľovým tieňom, ale tieň zmizol. S plačom sa prebudil a v plači ho zastihol i ružový svit zory.

Vladyka mužov dal zatiaľ postaviť vysokú hranicu z dubov, vyťatých na svahoch Idu. Keď sa všetci vojaci zhromaždili, vyniesli Myrmidončania Patroklovo telo a s mužnou myslou ho položili na hranicu. Celú ju prikrýli vlasmi, ktoré si odstrihli zo žiaľu; Achilles mu obetoval svoje zlaté kadere, ktoré slúbil bohovi Spercheiovi za šťastný návrat do Ftie. Králi zabili na počesť Patrokla veľa oviec a volov a ich tukom mu pokryli telo; okolo postavili nádoby s medom a olejom. Na hranicu dali i telá dvanástich trójskych mládenčov, ktorých svojmu druhovi obetoval a vlastnou rukou zabil Achilles.

Celú noc horela vysoká hranica a ráno poliali králi jej žeravé uhľiky vínom. Potom pozbierali Patroklove kosti a dali ich do zlatej dvojuchej urny. Nato vymurovať jej základy a vložili do nej urnu. Achájske mužstvo potom na ňu nasypalo mohyly z hlíny - nie však priveľmi vysokú; mali ju neskôr zvýšiť, keď do nej uložia Achillov popol.

Podľa starého zvyku zišli sa potom muži na pohrebné hry, v ktorých sa odvádzajú myseľ od smútku. Celý deň trvali preteky na vozoch, pástiarске zápasy s ostrou kopijou, súťaž v hode diskom, preteky v strelbe z luku a v hode oštepom. A skvostné ceny, ktoré venoval Achilles, navždy mali víťazom pripomínať pamiatku hrdinu Patrokla.

Po celý ten čas a mnoho dní potom ležal Hektor potupne v prachu a ukrutný víťaz ho každé ráno priväzoval za voz a vláčil okolo Patroklovho hrobu. - Ale i trójskemu hrdinovi bolo napokon dožičené, že ho slávnostne pochovali v meste, ktoré bolo jeho kolískou a malo sa stať i jeho náhrobným pomníkom.

Čo vystrájal Achilles s mŕtvim Hektorom, presahovalo mieru, na ktorú boli zvyknutí dokonca i bohovia. Zeus si

pozval Tetidu: „Ved' preto dal osud človekovi rozum, aby znášal bolesť a krotil svoju vášeň - k rozumu prived' si syna!”

Bohyňa nemeškala, vstúpila do synovho stanu a vľúdne mu riekla: „Synáčik môj, ako dlho chceš trápiť svoje srdce žiaľom a plačom? Ved' nedbáš na jedlo, nedbáš na lôžko, dobrá vec je tiež dievčinu objat! Nebudeš dlho nažive, prečo sa takto trýzniš a hneváš bohov? Vyžeň už z mysle hnev a vydaj Hektora otcovi, nech ho pochová v Tróji!”

Súčasne zoslal Zeus posla aj na trójsky hrad. Prikázal bohyni Iride

však oveľa nešťastnejší, nemám už nikoho, kto by ma bránil! Mal som päťdesiat synov, keď ste sem prišli; najlepší, ktorý mi zostal, padol tvojou rukou, keď otcinu bránil! Nevráti sa mi živý! Preto ťa prosím, úbohý otec, aspoň o jeho telo! Chcem ho vykúpiť, nesiem ti nesmierne dary. Zmiluj sa nado mnou! Zo všetkých na svete som predsa najúbohejší - ved' som urobil to, k čomu sa dosiaľ neznížil ani jeden otec: k ústam synovho vraha s prosbou som zdvihol pravicu a bozkal som mu ruku!”

Achilles neveril vlastným očiam, keď videl pri svojich nohách trójske-

Priamos prosí Achilla o Hektorovu mŕtvolu. Malba na atickej čaši, okolo roku 460 pred n. l. (Britské múzeum v Londýne)

povzbudiť kráľa, aby zachránil Hektorovo telo. Priamos ju veľmi rád poslúchol. Hneď si dal pripraviť voz, naložil naň nesmierne skvosty z pokladnej siene, zapriahol kone, ktoré si sám choval a krmil, a spolu s Idoiom, svojím vozatajom, vydal sa podvečer na cestu k achájskym lodiam. A skôr ako utíchol Hekabin plač a nárek synov a dcér, vstúpil do Achillovho stanu - uviedol ho do neho boh Hermes, ktorý rozlial achájskym strážam po očiach spánok.

Staručký kráľ podišiel k stolu, pri ktorom práve končil vrah jeho syna večeru, objal mu kolená a pobožkal ruky - hroznú krvavú ruky, ktoré mu zabili toľko detí. „Achilles, podobný bohom! Prosím ťa pre tvojho otca, ktorý je na prahu krutej staroby, ako som ja, vyslyš moju prosbu! Možno ho tiež niekto sužuje a nemá pri sebe nikoho, kto by ho bránil! Predsa však vie, že žiješ, a to ho teší v srdci. Ja som

ho kráľa. Starcovu zúfalstvo, ktoré ho priviedlo k tomuto poníženiu, jeho pokorná prosba a hlboký žiaľ mu prenikli k srdcu. Spomenul si na svojho otca i na vlastný smútok za padlým priateľom a jemne mu odstrčil ruku. Potom vstal a zdvihol aj jeho: „Mnoho si vytrpel, nešťastný starec! Teraz sa však už posad' a prestaň sa trápiť, zo žiaľu nemáme predsa nijaký osoh! Ved' my smrteľní ľudia musíme stále žiť v nejakých strastiach - tak nám to určil osud!”

„Nenúť ma, potomok Diov, sadnúť si do kresla, kým som nevidel mŕtveho syna - a ráč najprv za neho výkupné prijať!” Achilles splnil starcovu prosbu, potom mu ponúkol jedlo a lôžko, ak by si chcel odpočinúť a hoci aj u neho prespať. Nakoniec sa ho spýtal: „Za koľko dní by si chcel, Priamos, pochovať svojho slávneho syna?”

„Ak teda dovoľíš, aby som Hektora pochoval, budem ti do smrti vďačný!”

VOJTECH
ZAMAROVSKÝ

OBJAVENIE
TRÓJE

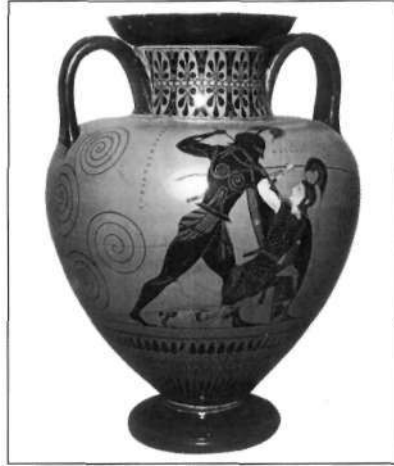
Vieš predsa, ako sme v meste obklúčení, ako ďaleko máme do hory po drevo a ako sa všetci boja! Deväť dní by sme chceli ho v paláci oplakávať, desiateho dňa chcel by som usporiadať pohreb, a potom ľudovú tryznu, jedenásteho dňa by som chcel nad jeho popolom postaviť mohylu.

Bojovať môžeme začať dvanásteho dňa - ak je to nevyhnutné!"

„Stane sa, Priamos, po tvojej vôli! Zadržím tak dlho besnenie vojny, ako si želáš!" Dojatý bolesťou nešťastného starca premohol Achilles svoj hnev a zvíťazil nad neskrotnou vášňou: dokázal, že je hrdina, ba čo viac - človek.

6. PÁD SVÄTEJ TRÓJE

Aineias v boji o Tróju

Achilles zabíja kráľovnú Amazoniek Penthesileiu. Malba na atickej časti okolo roku 460 pred n. l. (Britské múzeum v Londýne)

Po Hektorovej smrti sa aj tak zlá situácia Tróje ešte zhoršila. Priamo vo mesto stratilo najstatočnejšieho obrancu a medzi vodcami nebolo nikoho, kto by ho nahradil. Katastrofálna porážka v poslednej bitke znížila silu armády na polovicu a úplne podlomila jej bojového ducha. Na obyvateľstvo doľahli nové bremená a s nimi i beznádej. Trójske vojsko si už vôbec netrúfalo opustiť hradby a na bitku s Achájcami na otvorenom poli sa nedalo ani pomyslieť. Skajská brána zostala zatvorená na sedem zámkov; otvárali sa iba krídla východných brán - keď cez ne odchádzali spojenci, ktorí sa vzdali nádeje na korisť a slávu.

Boli tu, pravda, mohutné hradby, proti ktorým nezmohol nič ani Achilles, ani hocako silný achájsky voj. Lenže - ako dlho sa udrží pevnosť, ktorej obranou nie je útok?

Trója sa zdala odsúdená na záhubu. Ale stalo sa, čo nikto neočakával: keď už kapitulantská nálada dosahovala vrchol, prišla mužom v obliehanej Tróji prekvapujúca pomoc. Dokonca dva razy za sebou!

Prvý raz im ju priniesli ženy - bojovné Amazonky na čele s kráľovnou Penthesileiou. Neprivedla ich túžba po koristi, ani priateľstvo k Priamovi alebo nenávisť voči Achájcom, ale kráľovnin vlastný záujem. Nešťastnou náhodou zabila totiž vlastnú sestru, a keďže sa to stalo na poľovačke, nahnevala sa na ňu bohyňa lovu Artemis. Keď sa kráľovná dozvedela, že urazená bohyňa pomáha Trójanom, usúdila, že ak im poskytne pomoc, vydobyje si znovu jej priazeň. Vybrala sa teda zo svojej ďalekej ríše na brehoch čierneho Pontského mora a prihnala sa tryskom k vodám Hellespontu. Pretože v núdzi je každý

spojenec dobrý, ak má chuť bojovať, Priamos ju prijal ako vlastnú dcéru a pustil i jej divú ženskú armádu do hradieb Tróje.

Na slávnostnej hostine sa pred trójskymi vodcami Penteseleia vystatovala, že jej stačí jediný deň a porazí dlhovýchý Achájcov na hlavu a spáli im lode. Hneď na druhý deň ráno sa podľa sľubu vrhla so svojou ženskou jazdou na ich tábor. Achájci vyslali proti nej oddiel zložený z kuchárov, správcov zásob a tílhubov, ako bol Tersites. Amazonky však čoskoro poučili vladkyu Agamemnóna i všetkých vojakov odených kovom, ako sa

s druhým spojencom Trójanov museli viesť Achájci dlhú a ťažkú vojnu. Z ďalekého juhu prišiel na pomoc svojmu strýkovi Priamovi slávny kráľ Memnón s čiernymi Etiópmi. Bol to dôstojný protivník veľkého Achilla: syn bohyně zory Eos, obrovskej postavy (ako vidieť zo sôch, ktoré si dal postaviť v Egypte, keď tiahol okolo Nílu) a v zbroji z Hefaistovej dielne. Uprostred trójskeho vojska žiaril stá jasná hviezda, a ak sa vyrovnal Achillovi svojou mužnou krásou, odvahou za ním takisto nezaostával.

Pomoc veľkého etiópskeho vojska povzbudila na duchu Trójanov,

Achilles bojuje s Memnónom. Boju sa prizierajú Tetis a Eos, matky oboch hrdinov. Miska, ktorú signoval Gorgos, asi 500 pred n. l. (Atény, Múzeum agory)

neopláca podceňovať ženy. Nakoniec museli do boja zasiahnuť najväčší hrdinovia: silný Diomedes, veľký Aias a sám Achilles. Ale bojovná kráľovná sa ich nezľakla a vyzvala Achilla na osobný súboj. Keď odmietol, že nebude bojovať so ženou, vrhla sa na neho s kopijou a začala sama boj. Dopadlo to však tak, ako sa to stáva vždy, keď odvaha prekročí mieru: zrútila sa z koňa prebodnutá mečom. Achillovi bolo ľúto, že zabil ženu - a k tomu krásnu ženu - a vydal jej telo Trójanom. Amazonky sa nato rýchlo vrátili k domácim kozubom, kde ich čakali verní manželia s deťmi, a zložili slávnostnú prísahu, že už nikdy nezdvihnú zbrane proti achájskym mužom.

Ak bol boj s Amazonkami iba epizódou, ktorá sa skončila za deň,

takže sa znovu odvážili do bitky na otvorenom poli. Memnón bojoval, sťaby mu Trója bola rodnou vlasťou, a hubil Achájcov, akoby sa im mstil za smrť vlastného brata. Achilles sa mu na cestách bitky vyhýbal: sľúbil to svojej matke, ktorá ho prosila, aby si predĺžil život, pretože z bitky, v ktorej zabije Memnóna, ho už odnesú na štíte.

Hrdina je však preto hrdina, že kládie povinnosť vyššie než vlastný život. V jednej z krutých bitiek, v ktorej trójske vojsko preniklo takmer až k achájskym lodiam, Achilles naraz zazrel, že Memnón zaútočil na kráľa Nestora. Pretože starý kráľ by sa už nebol ubránil ani omnoho slabšiemu mužovi, obrátil voz a bez ohľadu na osud hnal sa mu na pomoc. Memnónov útok medzitým zadržal vlastným telom

mladý Antilochos, ale záchranu otca zaplatil životom. Víťazný Memnón zoskočil z voza, aby mu vyzliekol výzbroj, ale v tej chvíli priletel k nemu ako boh pomsty rýchly Achilles. Zhrozený nad smrťou druhu, ktorý mu bol po Patroklovi zo všetkých Achájcov najmilší, vrhol sa šialeným skokom na kráľa Etiópcov. Nabodol sa pritom rukou na ostrý hrot jeho kopije a cúvol - ale len preto, aby sa lepšie rozohlnal oštepom: zasiahol Memnóna do ramena. Obaja ranení bohatieri vytasili meče a zrazili sa s takým lomozom zbraní, že všetci olympskí bohovia s údivom obrátili oči na ich zápas. Nekonečný sa zdal najväčší súboj, k akému kedy došlo na trójskej pláni, lež ani jeden zo zápasiacich hrdinov nemohol druhého premôcť. Ich matky s plačom prosili Dia, každá za svojho syna. Zeus nato vytiahol zlaté váhy osudu a položil na ne žreby obidvoch bojovníkov: Memnónov klesol - a hneď nato klesol i Memnón, zasiahnutý hrotom pelijského jaseňa, ktorý mu strašnou silou prerazil pancier a prebodol srdce. Červená krv bohatiera sčernela, pretože jeho matka sa zniesla na miesto súboja v podobe temného mraku, ktorý svojim smútkom zahallil slnce.

Etiópi sa po smrti kráľa vrátili ako sťahovací vtáci do svojej slnečnej vlasti a nikdy viac z nej so zbraňou v ruke nevyšli. Šipy a ostré oštepky si však ponechali, keby azda niekto odedť v kove k nim prišiel so zlým úmyslom v srdci. Keď sa potom Memnónova matka premenila na krvavé zore a s plačom odišla na západ za svojim slnečným bratom, Achilles vyrazil na čele Myrmidončanov proti trójskemu vojsku a hnal ho v smere predĺžených tieňov k mestu. Ako zúrivy lev dokáže obrátiť na zdesený útek stádo baranov, tak pred jeho oštepom utekali statní jazdci a odvážni kopijníci; ktorému z nich sa len trocha podlomili kolenná, nenašiel spásu za strmou hradbou. Vo svojom šialenom lete bol by Achilles vrhol i do Skajskej brány, ktorú už strážcovia nestačili zavrieť, keby ho nebol zastavil Apolón.

Boh so strieborným lukom na neho výhražne zvolal: „Stoj, Achilles, podobný bohom! Nie je ti súdené, aby si dobyl posvätnú Tróju! Uspokoj sa so

slávou, ktorou si beztak už prevýšil smrteľných mužov!” Achilles však v zlosti na neho skrikol: „Z cesty, prekliaty ochranca zrahou mojich druhov! Koľko ráz si už zmenil leť môjho oštepku, aby netrafil cieľ! Ústup, lebo prisahám: sám skúsiš, ako chutí bronzové ostrie!”

Apolón sa zľakol, ustúpil a zahalený do hustého mraku sa vzniesol na trójske hradby. V hneve nad hroznou urážkou a nad vlastným ústupom zabudol, že keď bol hostom na Tetidinej svadbe, sľúbil Achilla chrániť. Jediná myšlienka zostala v jeho mysli a jediná túžba mu ovládla srdce: aby sa pomstil.

Bohyňa Eos smúti za mŕtvym synom Memnónom. Duridova maľba na čaši, po roku 490 pred n. l. (Louvre, Paríž)

Naraz uvidel muža, ktorý by vykonal pomstu; stál pri cimburí v leopardej koži a strieľal šipy do hustých radov achájskeho vojska. Pristúpil k nemu a povedal: „Paris, čo márneš nadarmo šipy na mužov z davu? Ak je ti ľúto tých tisícov obrancov hradieb, ktorých už postihla smrť, a ak máš na mysli svojich drahých, vystreľ šíp na Achilla a pomsti si padlých bratov!”

Paris sa nedal dva razy ponúkať. Obrátil leštený luk na bohatiera, ktorý pod hradbou zrážal kopijou trójskych mužov, priložil vybraný šíp s dvojitým hrotom, napál strunu až k prsiam a vypustil strelu. Apolón usmernil jej let tak, že zasiahla Achilla do päty nekrutej kovom.

Achilles padol ako jasné slnko zrazené z nebeskej klenby a zem sa zachvela, až praskli trójske hradby. Vzápätí však opäť vstal a mocným trhnutím vyrval šíp z päty. Zahnuté háčiky mu vytrhli z nohy veľký kus živého mäsa. Keď videl, ako mu rýchlo uniká so silou život, obrátil

OBJAVENIE
TRÓJE

čelo k Priamovmu hradu, zareval ako tisíc levov a so strašným prekliatím zákerného boha a svätej Tróje vypustil dušu.

Dlho ležal bohatier Achilles pred trójskou hradbou v krvavom prachu úplne sám. Trójanania sa báli k nemu priblížiť, hoci bol mŕtvý, a Danajci stáli sťa kamenné sochy, neveriac vlastným očiam.

Prvý, kto premohol ochromujúcu bolesť, bol veľký Aias; vybehol z radu, aby odniesol Achillovu mŕtvolu. Hneď nato vyrazil so Skajskej brány i veľký

slávnostnou nádherou a množstvom obetí prekonal jeho pohreb i poslednú poctu, ktorú vzdal nedávno Patroklovi. Z Olympu sa zniesli Múzy a spievali na jeho počesť pohrebný hymnus; plakali všetci bohovia, plakal i Apolón, najviac však Tetis. A keď dohorela vysoká hranica, ktorú zapálil boh ohňa Hefaistos, stalo sa všetko podľa Achillovho želania: jeho popol zmiešali achájski králi s popolom Patroklovým a do spoločného hrobu vložili i urnu s popolom mladého Antilocha. Achájski muži navšili potom nad hrob vysokú mohylu hliny, aby na večné veky hlásala ich slávu.

Boj o Achillovu mŕtvolu. Nad padlým Achillom bojuje Aias, vľavo Aténa s kopijou a egeidou, vpravo Paris s lukom a Aineias so štítom. Malba na chalkidskej amfore asi z polovice 6. storočia pred n. l. (Podľa Monumenti inediti, originál sa stratil)

voj Trójanov, aby sa zmocnil tela a zbroje padlého hrdinu. Aiasovi hrozil boj s nesmiernou presilou, odvážne mu však pribehol na pomoc Odysseus a mocnými údermi na všetky strany zadržal trójsky nápor. Vtom však zasiahli do bitky i jeho stotoční Kefalénčania a súčasne s nimi i chrabrí Myrmidončania na čele so starým Foinikom. Keď sa z Tróje prihnalo ďalšie vojsko, vrhol sa proti nemu kráľ Menelaos s mužmi zo slávnej Sparty, Menesteus so svojim aténskym vojskom, a potom Kréťania, Rodosania a vojská všetkých kráľov, ktorým velil vladyka Agamemnón. Vo chvíli prepukla okolo Achillovho tela ukrutná bitka a ako nezmarňý oheň hubila mužov obidvoch strán. A keď bitke nebolo konca, Zeus sa rozhodol, že ju zahasí privalom nebeských vôd; rozpútal veľkú búрку a bleskami prinútil Trójanov cúvnuť. Aias, chránený pred trójskymi šípami a oštepami Odysseom, odniesol potom mŕtveho Achilla k lodiam.

Osemnásť dní trúchlil achájsky ľud nad svojim najväčším bohatierom;

Dvaja hrdinovia boli pri pohrebných slávnostiach vyznamenaní čestným miestom, lebo sa najväčšmi zaslúžili o záchranu Achillovho tela: Aias a Odysseus. Jednému z nich mala tiež pripadnúť jeho výzbroj. Ťažko však bolo rozhodnúť, ktorému - ich zásluhy boli úplne rovnaké a obaja ju rovnako dôrazne žiadali. Vznikol z toho spor, ktorý sa skončil tragicky: Aiasovou smrťou.

Zachovali sa o tom dve verzie. A ako sa často stáva aj pri udalostiach, ktoré sú nad slinko jasnejšie a majú mnoho očitých svedkov, obidve tieto verzie sa líšili podľa toho, či ich rozprávali prívrženci tej alebo onej strany. Zhodovali sa iba v tom, že spor sa riešil pred tvárou celého vojska na zhromaždisku mužov a že ho vyhral Odysseus.

Podľa prvej verzie dal kráľ Agamemnón predviesť zajatých Trójanov a položil im otázku, kto im viac uškodil, Odysseus alebo Aias. Trójanania pozreli na zbrane i na bohatierov a väčšina z nich, ktorá pochopila, o čo tu ide, vyhlásila, že Aias. Agamemnón

sa zamyslel: niet predsa pochyb, že zlost' nepriateľov je neklamným meradlom zásluh. Ak teda Trójanania mienia zbroj prisúdiť Aiasovi, chcú tým zrejme poškodiť Odysea: majú teda na neho väčšiu zlost'. To, pravda, znamená, že im spôsobil viac škôd ako Aias; zbroj by mal teda podľa spravodlivosti dostať Odyseus. Po tejto zaiste nie jednoduchej, ale v zásade správnej úvahe rozhodol, že Trójanania majú hlasovať. Pri sčítaní hlasov tajne vymenil žreby a za víťaza vyhlásil Odysea.

Aias nesmierne zosmutnel. Od dlhého hĺbania, ako ho asi Agamemnón podviadol, a od zlosti spojenej so žiaľom sa mu nakoniec pomiatol rozum. (Jeho priatelia vinili z toho bohyňu Aténu, ktorá sa mu vraj takto pomstila, lebo sa spoliehal len na svoju silu a pohrdal jej pomocou; nepriatelia zasa tvrdili, že k tomu došlo v dôsledku značného množstva vína, v ktorom hľadal pravdu a topil žiaľ.) V takom stave sa vypravil v noci k Agamemnónovi, aby ho zabil. Prišiel k ohrade s býkmi, ktorá sa navlas podobala ohrade z kolov okolo hlavného stanu, preskočil ju a v domnienke, že vraždí kráľa a jeho druhov, zabil niekoľko nič netušiacich pastierov a ešte viac býkov. Ostatný dobytok prihnal do svojho stanu, a potom ho taktiež zabil. Keď sa mu vrátilo vedomie, zhrozil sa nad svojím činom, ušiel na morský breh a z hanby sa prebodol mečom.

Podľa druhej verzie neboli sudcami v tomto spore zajatí Trójanania, ale Achájsi na sneme mužov. Obaja bohatieri predniesli svoje dôvody a ich prejavy sú dodnes slávne: Aiasov pre nakopenie chýb a neobratností, Odyseov pre skvelú argumentáciu a umenie získať si masy i vodcov.

Prvý vstal Aias (už to bolo nevýhodné; posledné slovo máva na schôdzi vždy väčšiu váhu) a vyhlásil, že nie je v rečnení zbehlý, zato však vyniká činmi: čo zmôže pravcou, Odyseus zmôže len jazykom. O zbroj sa uchádza po prvé pre svoje zásluhy; len nech si všetci spomenú, ako sa zaslúžil napríklad o záchranu lodí! Po druhé pre svoj pôvod: je vnukom slávneho Aiaka, potomka oblačného Dia. Po tretie preto, že Odyseus na

rozdiel od neho v bitke neraz ustúpil a vlastne nikdy nič nedokázal za svetla a bez cudzej pomoci; napríklad pri známej výzvednej výprave nezabil Dolóna alebo Resa on, ale Diomedes. Akým právom chcel Odyseus zbroj prvého rytiera? Išiel predsa do vojny posledný a ešte predstieral šialenstvo! Ostatne, ani by takú zbroj neuniesol, bola by mu iba na škodu: nepriateľ by mal dôvod, aby ho o ňu olúpil, nie aby sa ho bál, a s takou ťarchou by sa mu ťažko utekalo. „Konečne - načo toľko rečí? Nech rozhodne skutok: hodte pancier a zbrane mŕtveho hrdinu medzi nepriateľov,

rozkážete ich priniesť a ozdobte nimi toho, kto sa s ňou vrátil!"

Keď Aias skončil, vstal Odyseus: „Priatelia, keby sa splnila vaša i moja túžba, nebol by rečnil pochybný dedič tejto skvelej zbroje: Achilles, ty by si mal svoje zbrane, a my zasa teba!"

Po tomto práve tak obratnom úvode ako nemúdom Aiasovom závere si utrel oči, akoby mu bola vyhrkla slza. Požiadal o prepáčenie, že je výrečnejší než Aias; všetci predsa vedia, že tento dar používal dosiaľ vždy len na prospech slávnych Achájcov, mohutne vládnucich zbraňou, len nerád ho teraz používa pre seba. Nemieni sa však na rozdiel od Aiasa chvastať, zatiaľ čo Aias sa tu vystatoval hneď svojím pôvodom, hoci dedovia, pôvod a všetko, čo sme sami nevytvorili, nie je našou zásluhou. Ostatne, sám pochádza takisto od Dia a pradedom mu bol aj boh Hermes. Pokiaľ ide o Aiasove zásluhy v boji o lode, priznáva ich, pretože nie je jeho zvykom znižovať zásluhy iných. Ale nech to nerobí ani Aias: „Nech si neprivlastňuje zásluhy všetkých a nechá i vám

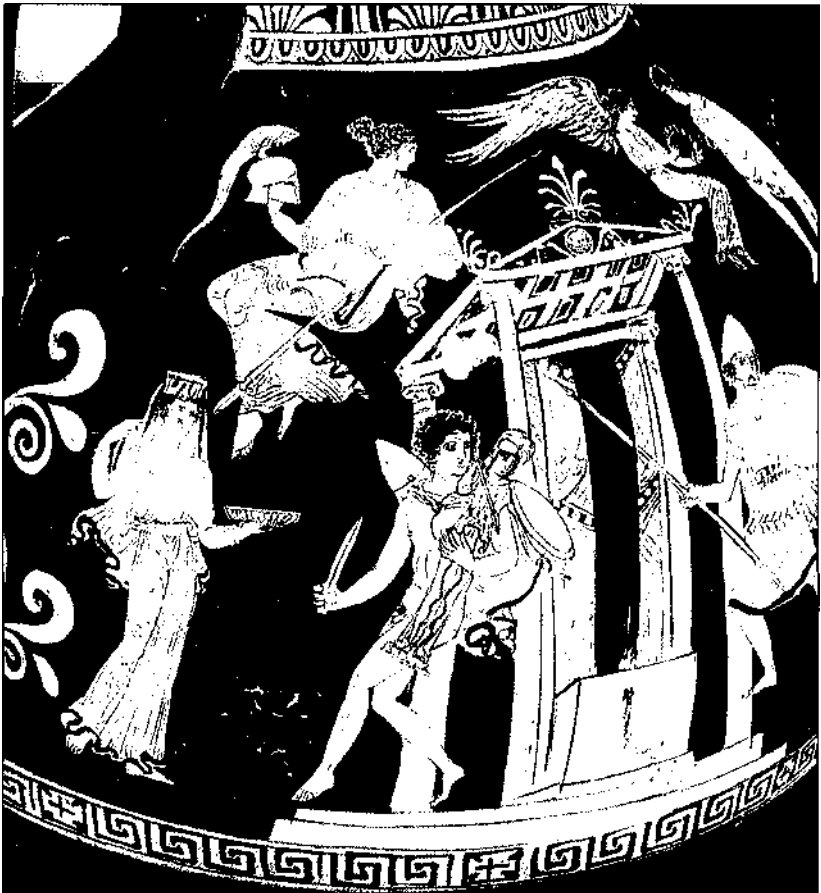
Odyseus a Aias žrebuju o Achillovu zbroj, uprostred Atény. Červenofigúrová malba na miske, asi 480 pred n. l. (Štátné múzeum v Berlíne)

časť pocty, priatelia, ved'vy ste sa bili hrdinsky tiež!" Aias má silnú ruku, to je pravda, lenže dá sa vojna vyhrať len silou a bez rozumu, ktorý ukáže, kam upriamiť silu? Ved' podceňovať rozum je urážkou všetkých jasnozrivých Achájcov a najmä vodcov! Ostatne sám Aias priznáva, že koľko dokáže rukou, dokáže Odysseus jazykom, čo okrem toho dokáže Odysseus rukou, je Odysseovi jasne k dobru! „Kto má najväčšie právo byť veľkého Achilla dedič? Ten, kto veľkého Achilla do achájskych radov priviedol!" Že vraj neunesie jeho zbroj? „Dost' mám, priatelia, síl, aby som uniesol takú vä-

a s koristou sa vrátili do miliej otcovskej zeme!"

Vodcovia boli dojatí a vojaci taktiež: pririekli zbroj bohatierovi síce nie horšiemu, ale výrečnejšiemu. A veľký Aias, víťaz v toľkých bitkách, nepremohol svoj hnev nad porážkou v rečnickom súboji. „Nezmôže Aiasa nikto - iba sám Aias!" zvolal a vrazil si do hrude meč.

Keď Odysseus skončil svoju reč pripomienkou, že priniesol z Tróje sochu Pallas Atény, skončil ju veľmi šikovne. Všetci vojaci mali ešte v čerstvej pamäti tento hrdinský čin a všetci

Odysseus a Diomedes
ocinásajú paládium
z Aténiného chrámu
v Tróji. Asi 370 -
360 pred n. l.
(Národné archeologické
múzeum, Neapol)

hu, a mám aj ducha i vtip, aby som ocenil vašu poctu! A keď už nedáte tie zbrane mne, nedajte ich človekovi prázdneho ducha, dajte ich Aténe! Ozdobte nimi jej sochu, ktorú som odvážne priniesol priamo z trójskeho hradu, aby sme vyhrali vojnu

vedeli, že bol nevyhnutnou podmienkou víťazného skončenia vojny.

Táto Aténina socha nebola totiž ničím menším než slávnym paládiom, ktorým Zeus označil Ilovi miesto, kde má založiť Tróju. Dokiaľ bolo paládium na trójskom Pergame, podľa Dio-

ho sľubu nikto nemohol Tróju dobyť. Na tom nemohlo nič zmeniť ani to, že sama Pallas Aténa na mesto zanevrela a neprijímal obete vo svojom chráme, ba ani to, že proti Tróji dokonca bojovala.

Odyseus sa odhodlal ulúpiť paládium v spolupráci s Diomedom, pretože dôvtip kombinovaný so silou má v podobných prípadoch najväčšiu nádej na úspech. Aby ho Trójanovia nepoznali, zohavil si tvár bičom, obliekol sa do handier a ako žobrák sa vkradol východnou bránou do Tróje. Diomedes zasa predstieral mrzáka s ohavnou chorobou. Po zaľudnených uliciach, na ktorých boli žobráci a mrzáci častým javom, dostali sa nepozorovane na hrad, vnikli do Aténiného chrámu a pod rúškom noci nevelkú drevenú sošku odniesli. Ich chvat na spiatocnej ceste vzbudil však podozrenie stráží: keď ich zastavili, vytiahol Diomedes ukrytý meč a presekal Odyseovi, ktorý niesol sochu, cestu k bráne. Potom sa už obaja ľahko dostali po známych cestách domov.

Tento skvelý úspech, ktorý práve tak zvýšil bojovú morálku Achájcov, ako otriasol duchom Trójanov, nebol však jediný, ktorý Odyseus po Achilovej smrti dosiahol. Už pred touto dobrodružnou výpravou sa raz odplávil do trójskeho tábora na výzvedy a priniesol oveľa cennejšiu správu ako kedysi od Dolóna. Z úkrytu vypočul Priamovho syna Helena, ktorý ubezpečoval svojich krajanov, že Trója nepadne, lebo pod jej hradbami chýbajú dvaja muži, bez ktorých nie je možné ju dobyť: Achillov mladý syn Neoptolemos a slávny lukostrelca Filoktetes s otrávenými šípami.

Odyseus potom zariadil, aby sa obaja títo muži dostali čo najskôr do achájskeho tábora. Pokiaľ išlo o Neoptolema, nebolo to spojené s nijakými ťažkosťami. Žil ako kedysi Achilles na ostrove Skyre u kráľa Lykameda a rovnako ako Achilles horel túžbou po hrdinských činoch. Keď mu Odyseus navrhol, aby pokračoval v boji, ktorý nemohol dokončiť jeho otec, bez váhania sa vydal na cestu. Naproti tomu u Filokteta musel použiť celý svoj dôvtip - a takmer nepochodil.

Slávny lukostrelca mal všetky príčiny Achájcov nenávidieť. Keď sa pred vyše deviatimi rokmi blížilo loďstvo s inváznou armádou k ázijským brehom, dal kráľ Agamemnón zastaviť pri pustom ostrove Chryse neďaleko Lemna, aby priniesol obeť na oltári, na ktorom obetoval pred svojou úspešnou výpravou proti Tróji hrdina Herakles. Filoktetes, Heraklov dávný druh, sa ponúkol, že kráľa privedie k oltáru. Keď sa však k nemu priblížil, vyliezol spod kríka veľký had, ktorý sa nažral jedovatých bylín, a uhryzol Filokteta do nohy. Spôsobil mu bolestivú ranu, ktorá šírla neznesiteľný zápach. Vojaci

Zranený Filoktetes, opustený na ostrove. Atická náhrobná váza, asi 430 - 420 pred n. l. (Metropolitné múzeum v New Yorku)

preto odmietli vziať nešťastného lukostrelca so sebou, a keď sa začal búriť, Odyseus poradil kráľovi, aby ho tam jednoducho nechal. Po celých deväť rokov si potom na neho nikto nespomenul - až teraz, ako to už býva, keď ho potrebovali.

Na pustom ostrove mal nešťastný bohatier veľmi ťažký život; rana páčila, ťažko si zháňal potravu a ani jedna loď ho nechcela pre zápach vziať na palubu a odviezť. Odyseovi bolo, pravda, jasné, že ho nestačí iba odprosiť a požiadať, aby sa vrátil medzi Achájcov. Premýšľal o dare na zmierenie; dá sa však niečím nahradiť hanebná zrada a deväť stratených rokov? Rozhodol sa teda pre väčšiu istotu použiť lest'. Prehovoril Neoptolema, aby odplával na Chryso a predstieral Filoktetovi, že sa vracia domov, lebo ho Agamemnón urazil, a že ho vezme so sebou; keď ho dostane na loď, obráti kormidlo k Tróji a dovezie ho do achájskeho tábora. Spočiatku sa Neoptolemovi všetko darilo, potom sa to však indiskréciou nejakého vojaka

prezradilo a Filoktetes sa chcel radšej vrhnúť do mora, ako ísť k Achájcom. No kým si Odysseus stihol vymyslieť novú lešť, zjavil sa Filoktetovi Herakles a prikázal mu, aby sa odobral do Tróje: jím šípom prenesie bolesť na iného muža, ktorý sa veľmi previnil proti achájskemu i trójskemu ľudu. Krátko nato sa Filoktetes ohlásil u kráľa Agamemnóna, a tým sa zlikvidoval i nešťastný „incident pri Chryse“.

Hneď v prvý deň po príchode do achájskych radov sa Filoktetes vyznamenal ako výborný strelec: vzal si na mušku pôvodcu vojny - a nechybil. Otrávený šíp z Heraklovho luku spôsobil Parisovi nezahojiteľnú ranu. Ušiel na ldu a čoskoro tam zahynul v strašných mukách, práve na miestach, kde prežil šťastnú mladosť ako prostý pastier. Jeho starí druhovia ho tam našli schúleného v kroví a vystrojili mu podľa svojich možností dôstojný pohreb. Krásna Helena k hranici neprišla; našla si zatiaľ útechu na lôžku Parisovho brata Deifoba.

Rovnako ako Filoktetes, preukázal Achájcom cenné služby i Neoptolemos. Napriek svoju mladému veku mal obrovskú silu a ani odvahou nezaprel otca; ináč zdedil skôr horšie stránky jeho povahy, a pretože mu chýbala veľkomyselnosť, bol len obyčajný zabijak. Ale v bojoch pod trójskymi hradbami išlo už iba o život a o smrť - nebol teda zbytočný. V krutom súboji zabil i bohatiera Eurypyla, Telefovho syna, ktorý bol po Memnónovi posledným hlavným veliteľom armád svätej Tróje.

A tak keď achájski vojaci pri táborových ohňoch a ich velítelia v Agamemnónovom stane hodnotili situáciu, dospeli k záveru, ktorý im naplnil radosťou myseľ i srdce. Teraz už podľa veštíeb nechýbalo nič, aby Trója padla. Vojna trvala už desiaty rok, ktorý mal priniesť podľa výkladu božieho znamenia v Aulide konečné víťazstvo. Padol Achilles, ktorý sa podľa určenia osudu nemal dožiť ukončenia vojny. Zahynul Paris, ktorý mal byť iba príčinou, nie svedkom zániku Tróje. V achájskom tábore bol Neoptolemos a bol v ňom i Filoktetes, na oltári pred zhromaždiskom mužov stála socha Pallas Atény z hlavného trójskeho

chrámu. A rozbor vojnovej situácie potvrdzoval to isté, čo veštyby: vzhľadom na oslabenie trójskej armády v dôsledku strát a odchodu spojencov, ako aj zlého stavu na zhrubom, lebo vojny morálky a všeobecne vyčerpanie stojí Trója bezprostredne pred pádom.

Vojnová rada sa rozhodla pre generálny útok.

Hlavný veliteľ Agamemnón sústredil všetky sily spojených achájskych armád a nariadil dobyť Priamovo mesto jediným mocným úderom.

Achájske mužstvo sa vrhlo s bezpríkladnou odvahou na trójske hradby. Trójanovia útok odrazili.

Ktorý boh pomáha Trójanom, aké kúzlo ich chráni? Je možné, že po Parisovej smrti nemá už Héra ani Aténa záujem o pokorenie Tróje? Nemýlil sa Kalchas - neznamenal onen skamenený had v Aulide skôr to, že trójski muži sa za deväť rokov vojny preprenia na obrancov pevných ako kameň? Nebolo by najlepšie spustiť koráby na vodu a vrátiť sa domov do vlasti?

Okrem Diomeda, ktorý si také otázky zo zásady nekládol, nezaoberal sa nimi jedine Odysseus. Namiesto toho premýšľal, ako by sa dala Trója dobyť. Po dobrom - lepšie rečeno normálnym spôsobom - to zrejme nepôjde. Hradby sú nedobytné, pretože ich bránia muži, ktorí vedia, čo by ich čakalo, aj ich ženy a deti, keby podľahli. Preto sa aj Trójanovia napriek celkovej ochabnutosti pri každom achájskom útoku vzchopia... Čo však trójski spojenci? Keby sa tak dal podplatiť nejaký oddiel v meste, ktorý by napadol obrancov odzadu, alebo otvoril bránu...

Vtom mu napadla myšlienka, s ktorou sa zveril najprv len hlavnému veliteľovi. Agamemnón s ňou súhlasil. „Chrabrosť, či lešť - kto už sa na to vo vojne pýta?“ Potom s ňou súhlasila i vojnová rada a zhromaždenie mužov. A napriek tomu, že o tomto pláne vedeli všetci Achájski, nedozvedel sa o ňom ani jeden Trójan.

Príslušník fockého oddielu Epeios, staviteľ lodí a zručný umelec, postavil na Odyssov návrh obrovského dreveného koňa. Brucho mu urobil ako trup veľkého korábu a rebrá obil

dookola jedl'ovými doskami: nohy mal vyššie než rebrík. Do tmných útrobov koňa ukryli sa potom najudatnejší bohateri: Achillov syn Neoptolemos, lukostrelec Filoktetes, spartský kráľ Menelaos, veliteľ Kréťanov Idomeneus a jeho druh Meriones, silný Diomedes, malý Aias a okrem mnohých iných i Epeios a Odysseus. A keď Acháji pevne zavreli otvor, ktorým vstúpili odvážni muži do koňa, vydal kráľ Agamemnón rozkaz spustiť lode na more, zapáliť tábor a vyplávať smerom na juhozápad.

Trójanovia pozorovali nezvyčajný pohyb v achájskom tábore, ale nemali odvahu vyslať tam zveda. Až keď videli vysoký oblak dymu a lode na obzore, otvorili brány a bežali k moru. Objímali sa od radosti a padali na kolená, aby ďakovali bohom: lode plávajú k ostrovu Tenedu, a teda do helénskej zeme, tábor je zničený a trójska vlasť je konečne zbavená vojnových útrap! Vzrušene pobiehalo po troskách tábora: tu stáli stany krutých Myrmidončanov, tu táboril Achilles, až sem prenikol hrdinský Hektor, tu bola priekopa a tu zhromaždisko mužov, tu bývali boje! Potom sa zhŕkli pri veľkom koni.

Všetci sa nesmierne divili. Čo si s ním počať? Hodiť ho do mora alebo vtiahnuť do mesta? Alebo ho hneď na mieste spáliť? Či mu preraziť brucho a preskúmať, čo v ňom je? Najlepšie hádam bude doviest' ho do Tróje a postaviť ho na hrad!

Vtom sa objavil pred ľuďmi, ktorý sa líšil v názoroch, Apolónov kňaz Laokoón s dvoma synmi: „Čože bláznite, krajanovia moji? Myslíte, že je to nejaký danajský dar? Bojím sa Danajcov, aj keď prinášajú dary! Je to nejaký prístroj na naše hradby alebo nejaké kľamstvo - hádam sú v tom dokonca ukrytí muži!“ Schytil kopiju a vrazil ju koňovi do brucha. Zarinčali v ňom zbrane, akoby zaerdžal od bolesti.

Kým si však mohli Trójanovia rozvážať Laokoónove slová, upútal ich pozornosť žalostný krik. Pastieri našli v krovisku muža; ruky mal zviazané za chrbtom a nahlas bedákal. Priviedli ho ku kráľovi: menuje sa vraj Sinón a utiekol z achájskeho tábora, pretože mal byť obetovaný za šťastný návrat vojska do vlasti, ktoré sa už

vzdalo nádeje, že dobyje Tróju; preklímal všetkých Danajcov a najviac Odyssea, ktorý ho vybral ako obeť, aby ho Kalchas na oltári zabil. Potom sa jeho kľatby opäť premenili na nárek: „Beda mi, ktorá zem a ktoré more ma prijme? Do vlasti, úbožiak, nemôžem, a trójsky ľud, plný spravodlivého hnevu, ma zabije taktiež!“

Starý kráľ Priamos vo svojej veľkomyseľnosti a v radosti zo skončenia vojny rozkázal rozviazať mu putá, prijať ho medzi Trójanov ako slobodného muža, a potom sa ho spýtala, či vie, načo Danajci postavili toho obrovského koňa.

Na túto otázku Sinón netrpezlivo čakal. „Koňa postavili na príkaz veľca Kalchasa, aby Danajci odčinili neblahý zločin a urážku bohyně Atény - lúpež svätého paládia. Vztyčili ho preto do takej veľkej výšky, aby neprešiel cez Skajskú bránu a nedal sa dopraviť na hrad, kde by potom ochraňoval Tróju ako predtým Aténina socha. Ak ho Trójanovia poškodí, stihne ich nešťastie; ak ho však vlastnými rukami vtiahnu do trójskych hradieb, pritiahnu ich vnuci so záhubnou vojnou do Argu a dobyjú mykénske hradby, nech sú hocako silné.“ K tomu pripojil rôzne podrobnosti, čo vzbudzuje vieru - presne tak a tými slovami, ako ho naučil Odysseus.

Trójanovia Sinónovi uverili - s výnimkou Laokoóna. Kým sa však dostal k slovu, aby ich varoval, vyplávali z tichého mora dva hady: hrud' mali vztyčenú z vln, krvavočervené hrebeňe niesli nad vodou a hrozne sa zví-

Reliéf trójskeho koňa na nádobe z hrobky v Mykón. Pravdepodobne najstaršie zobrazenie tohto námetu, asi 670 pred n. l. (Múzeum v Mykón)

OBJAVENIE
TRÓJE

jajúc do kruhov mierili rovno k nemu. Najprv sa vrhli na jeho dvoch synov, ovinuli sa im okolo údov a začali ich hrýzť. Laokoón im pribehol na pomoc s kopijou v ruke, ale hady ho ovinuli klzkými telami okolo boku a šije a zúrivo do neho vrážali zuby plné čierneho jedu. Nešťastný Laokoón sa snažil roztrhnúť slučky, ktoré ho zvierali a dusili spolu so synmi; zúfalý krik všetkých troch sa niesol až k nebu. Hady ich zahubili a potom sa s chvatom odplazili do mesta, kde sa ukryli v chráme bohyně Atény.

Zdesení Trójania mali pre tento zázrak jediné vysvetlenie: Laokoóna

stihol trest Atény, pretože svojou kopijou zneuctil posvätnú sochu. Teraz už jednotnej mysle a spoločnou silou vtiahli koňa do mesta; pod podstavec z klátov, v ktorom mal zapustené nohy, položili valce a okolo krku mu uviazali ľanový povraz. Aby sa obrovský kôň dostal dovnútra, zbúrali časť mestských hradieb. V prielome sa kôň štyri razy zasekol a štyri razy v ňom zarinčali zbrane. Ale víťazstvom opojení Trójania nepočuli nič; za spevu a v sprievode hudby ťahali koňa ďalej a ďalej, všetci mu upratovali cestu a deti boli šťastné, keď sa ho mohli aspoň dotknúť. Potom ho s veľkou

Trójania prepravujú
dreveného koňa
do mesta. Freska
z Pompejí, 1. stor. n. l.

Dobytie Tróje. Do zajatia
sa dostala aj kráľovna
obéra veštkyňa
Kassandra, ktorá
predpovedala pád
mesta. Freska z Pompejí

slávou postavili na hradné nádvorie pred Aténin chrám.

Nebolo v krásnej ľudnatej Tróji nikoho, kto by sa neradoval - a veštkyňa Kassandre, ktorá sa jediná nad koňom zhrozila, sa všetci smiali. Ovenčili chrámy a oltáre, d'akovali bohom, že sa skončila vojna, a dlho slávili veľkú verejnú hostinu vo výstavných domoch a na širokých triedach svätej Tróje. Potom sa pohrúžili do hlbokého spánku.

Bola to posledná noc, čo si trójsky ľud ľahol na lôžko vo svojom meste.

Achájske loďstvo sa zatiaľ vrátilo od ostrova Teneda, za ktorým sa ukrylo, aby vyčkalo noc. Len čo pristálo pri známych brehoch, vzplanul na korme veliteľskej lode dohovorený signál. Sinón otvoril závoru na bruchu koňa a ukrytých bojovníkov vypustil von. Hneď vtrhli do mesta, ktoré uspala radosť a víno, razom zabili stráža a na prielom v hradbách pripevnili fakle, aby označili svojim druhom z lodí, kadiaľ majú vniknúť do mesta.

Nastalo strašné vraždenie, ktoré sa až po úplnom víťazstve Achájcov zmenilo na bitku. Akoby z hrozného sna prebudení Trójanania sa začali zúfalo brániť: mečmi a roštami, na ktorých ešte pred chvíľou opekali mäso, hrotmi oštepov i horiacimi brvnami zo svojich vlastných domov. Podbúrali dokonca vysokú hradnú vežu a zvrhli ju na veľký achájsky oddiel; iný však prešiel cez jej trosky. Achájski nepoznali milosť - zabíjali vojakov, zabíjali deti, zabíjali starcov a odvliekali ženy. A Trójanania ani o milosť neprosili, veď jediná je premožených spása: v žiadnu nedúfať spásu!

Do Priamovho paláca vtrhol oddiel vedený Neoptolemom; našiel všetky kráľove dcéry, nevesty a vnúčatá schúlené v objatí pri oltári bohov. Priamovi synovia stáli pred nimi s vytasenými mečmi: nikto z nich však neodolal Achillovej sile, ktorá omladla v Neoptolemovi. Zúfalý kráľ ho prosil, aby ho ušetril hrozného pohľadu na smrť svojich detí: nech je šľachetný ako jeho otec, ktorý premohol hnev a vydal mu Hektorovo telo. Neoptolemos mu namiesto odpovede prebodol pred očami syna Polita, ktorého predtým priniesli

raneného z boja. Priamos sa nato opásal a hodil doňho bezmocnou rukou oštep; odrazil sa od štítu ako trieska zdvihnutá vetrom. „Teda ty takto, starý? Chod' si aj so svojimi rečami do Háda, požaluj sa tam u môjho otca na moje hanebné činy, povedz mu, aký je jeho Neoptolemos zvrhlý!“ Potom zdrapil staručkého kráľa za riedke šedivé vlasy, stiahol ho do kaluže synovej krvi, roztraseného ho privliekol pred oltár a vrazil mu do hrude meč.

Nikto z Priamových synov neunikol smrti; posledný zahynul Deifobos,

Dobytie Tróje. Poprava trójskych zajatcov (Nástenná freska v etruskej hrobke vo Vuleji)

Dobytie Tróje. Neoptolemos zabíja malého Astyanaka, bohyňa Afrodita chráni Helenu pred Menelaom (v strede), vpravo dolu leží Priamos a čaká smrteľný úder. Kráter, druhá polovica 4. stor. pred n. l.

VOJTECH
ZAMAROVSKÝ

OBJAVENIE
TRÓJE

Hrdinovia
Homérových eposov

ktorého preklal kráľ Menelaos na lôžku svojej bývalej a od tej chvíle i terajšej ženy. Rovnaký osud postihol všetkých Priamových vnukov; ani Astyanax, maličký Hektorov syn, sa nedožil smutného údely siroty, čo žobore pri cudzích stoloch - surový vojak ho vytrhol z rúk nešťastnej Andromachy a zhodil ho z vysokej hradby. Z trójskych bohatierov sa zachránil jedine dardanský vodca Aineias, ktorý vyniesol z horiaceho mesta i svoj-

ho otca Anchisa a syna Askania. Na vysokej Ide sa potom naposledy obzrel na Priamovo mesto: plameň a dym stúpajú až k nebeskej klenbe.

Keď potom Achájski odniesli z chrámov a palácov nesmiernu korisť a v troskách dobytého mesta zhasol posledný uhol, prišiel boh Poseidón a svojim trojzubcom rozbúral základy hradieb.

Rubáš piesku prikryl potom miesto, kde stála preslávná Trója.

7. HRDINOVIA SA VRACAJÚ

Po dobytí Tróje a rozdelení koristi vyplávali achájske lode opäť na šire more. Ich klenuté boky sa hlboko norili do temných morských hlbín pod ťarchou nákladu zlata a striebra, bronzu a lesklého železa, drahého náčinia a množstva otrokýň.

Lode však neplávali spoločne, ale rozdelené na niekoľko skupín. Medzi Achájcami, jednotnými v boji, prepukli totiž hneď po víťazstve spory, obvyklé medzi spojencami, ktorí vyhrali vojnu. V týchto sporoch sa mnohí kráľi znepriatelili medzi sebou a s mocnými bohmi. Bola to neblahá predzvesť návratu i toho, čo malo nastať potom.

Len päť achájskych vodcov malo to šťastie, že sa vrátili so svojim mužstvom bez nehody domov. Po štyroch dňoch plavby pristál silný Diomedes v úrodnom Argu a starý kráľ Nestor na piesočnom Pýle. Bez úhony sa vrátil aj lukostrelec Filoktetes a mladý Neoptolemos, ktorý si priviedol do otcovskej Ftie zajatú Andromachu, manželku slávneho Hektora. Zanedlho priplával aj Idomeneus k brehom krétskej zeme, krásnej a ľudnatej, uprostred jagavého mora.

Prvý, na koho padol nešťastný žreb, aby zahynul bez slávy, bol malý Aias. Prípojil sa k loďstvu kráľa Agamemnóna a dostal sa so svojou flotilou štyridsiatich lodí až k Euboi, za ktorej dlhými brehmi ležala jeho lokridská vlasť. Tam sa však strhla nečakaná búrka a hodila jeho loď na pobrežnú skalú. Boh mora Poseidón sa však nad ním zmiloval; prikázal vlnám, aby ho vyniesli na breh.

Zachránený Aias volal na svojich druhov, aby sa nebáli, nech si berú príklad z neho: sám svojou silou a vôľou premohol rozbesnené živly. Toto sebavedomie sa Poseidónovi znepáčilo: udel trojzubcom do skaly, na ktorej stál Aias, a roztľal ju na dvoje. Polovica skaly sa zrútila s rachotom do mora a strhla Aiasa so sebou do hlbín. - Ale aj iných bohatierov a prostých vojakov postihla záhuba na širom mori. A tí, ktorým osud dožičil uzrieť brehy rodnej zeme, museli ešte prežiť nesmierne strasti.

Spartský kráľ Menelaos sa vrátil aj s Helenou do Sparty - ale až po siedmich rokoch. Hneď za ostrovom Lesbom mu búrka rozohnala lode; znovu ich však našiel a priplával s nimi až k Sunijskému mysu. Tam mu z neznámych príčin Apolón zabil kormidelní-

Kassandrina smrť
po príchode do Mykén.
Miska (kylix),
5. stor. pred n. l.
(Archeologické
múzeum, Ferrara)

ka šípom; napriek tomu sa mu však podarilo priplávať na dohľad lakónskych brehov. Pri myse Maleia, postrachu plavcov, zastihla jeho flotilu nová strašná búrka; niekoľko lodí zahnal vietor na Krétu a vrhol ich na breh, iné zanesli vysoké morské vlny až k plytkému ústiu Nilu. Na jednej z týchto lodí bol i Menelaos so svojou manželkou; v bezmocnej zlosti i ľútosť nad stratou lodí a záhubou druhov zabudol priniesť bohom obeť za vlastnú záchranu. Bohovia sa mu za to pomstili: z ich vôle musel potom dlhé roky blúdiť po egyptskej zemi i po jej blízkom a ďalekom susedstve. Prešiel

Mykénsky kráľ Agamemnón šťastlivo odolal s celým svojím veľkým loďstvom búrke pri Euboí, v ktorej zahynul Aias, a čoskoro vstúpil na pôdu svojej vlasti. Pobožkal otcovskú zem a skropil ju slzami radostného dojatia. Potom prikázal vojakom, aby zapálili na najbližšom kopci vysokú hranicu z dreva. Bol to dohovorený signál: keď odchádzal do vojny, sľúbil svojej manželke Klytaimnestre, že jej takto už zďaleka pošle rýchlu správu o víťaznom návrate.

Klytaimnestra na tento signál nedočkavo čakala. A nielen ona sama.

Menelaos sa stretá
s Hélenu v Tróji. Medzi
nimi bohynia lásky
Afrodita a letiaci Eros.
Malba na atickej kanvici,
okolo roku 440 pred n. l.
(Vatikánske múzeá)

Libyu s piesočnými púšťami i Feníciu s veľkými prístavmi, bol v Sidóne a na Cypre, dostal sa až k Etiópom na samom konci sveta. Keď sa vrátil po Níle, rieke živenej Diom, opäť k slávnému moru, priniesol konečne obeť, na ktorú bohovia čakali. Morský boh Proteus, ohavný stavec, ktorý žil so stádami tuleňov na ostrove Fare, mu potom poradil, ako sa dostane domov; prezradil mu aj osudy ostatných achájskych bohatierov po odchode z Tróje. Egyptská kráľovná Polydamna dala Helene zázračný liek z popola čarovných rastlín: kto ho vypil zmiešaný s vínom, zabudol na všetky strasti. A tak zabudla Helena na svojich dvoch predošlých manželov i Menelaos na jej neveru. Po návrate do Sparty žili dlho a šťastne spojení predošlou láskou - a na rozdiel od rozprávok nielen do smrti, ale i po smrti. Bohovia ich totiž preniesli do Elysia, kde sa žije večne a bez starostí, ktorým nemôže uniknúť nikto na tomto svete.

Na mykénskom hrade sa totiž stalo, čo sa často stáva, keď sú manželka pre vojnu alebo iné mužské veci dlho vzdialení od svojich verných žien. Zatiaľ čo kráľ zvädzal v Tróji boje, doma mu zviezol bratranec Agistos manželku. Najprv sa proti tomu bránila, potom však podľahla jeho sladkým rečiam - a teraz už mali spoločne pripravovaný plán, ako sa kráľa zbavia. Agistos, pravda, netúžil len po Agamemnónovej žene, ale predovšetkým po jeho majetku a vladárskej moci.

Keď sa blížil desiaty rok vojny, v ktorom mala Trója podľa vetyby padnúť, postavil na stráž zveda, aby vo dne v noci bedlivo pozoroval, či sa kráľ nevracia; za včasnú správu mu sľúbil dva talenty zlata. Keď zved zazrel, ako vzplanula čakaná hranica, okamžite to ohlásil Agistovi - a Agistos nemeškal. Rozkázal pripraviť na hrade veľkú hostinu a do hodovnej siene ukryl dvanásť vybraných chlapov, najlepších vojakov zo svojho kraja. S koňmi a vozmi sa potom vybral uvítať kráľa a jeho sprie-

vod. Priviedol ho domov a pri hostine ho zabil pri stole, ako keď niekto usmrť býka pri žľabe. Nikto z kráľovských druhov neušiel Aigistovým najatým vrahom, všetci zahynuli. Smrti neušla ani Cassandra, ktorú si kráľ priviezol ako otrokyňu; Klytáimnestra ju sama prebodla dýkou. Všetky svoje obete dali potom rýchlo pochovať na pláni pri hradbách ako zdochliny nečistých zvierat.

Teraz už mohol zákerný Aigistos otvorene vykonať svoje plány. Oženil sa so zradnou Klytáimnestrou a vyhlásil sa za mykénskeho kráľa. Sedem rokov vládol potom ťažkou rukou nad Mykénami a držal ľud v poddanstve. Ale len sedem rokov - v ôsmom roku prišiel pomstiteľ!

Bol to Orestes, Agamemnónov syn, ktorého pred Aigistom zachránila pestúnka. Sprevádzal ho priateľ Pylades, syn fockého kráľa Strofia, na ktorého dvore našiel po otcovej smrti útočisko. S pomocou Elektry, svojej mladšej sestry, ktorá ho poznala už len podľa vlasov a vlastnoručne utkanej sukne, dostal sa Orestes do paláca a dal sa ohlásiť Klytáimneste: prináša vraj správu o smrti jej syna. Matka v poslednej skúške neobstála; zvest' o smrti zákonného dediča mykénskeho trónu prijala s netajenou radosťou a dala zavolať Aigista. Keď sa objavil vo dverách, Orestes ho prebodol mečom; potom zabil aj matku. Ľud, ktorý sa zbehol na okružle nádvorie mykénskeho hradu, neprejavil so zavraždeným tyranom a zradnou kráľovnou manželkou najmenšiu sústrasť.

Krvavou pomstou sa však rozpútane vášne neutíšili. Aj keď Orestes cítil, že konal správne, keď zabil vraha svojho otca, neunikol výčitkám svedomia, že preliat krv vlastnej matky. Hrôza začala obchádzať mykénsky hrad: Orestovi sa zjavili bohyne pomsty Erínye, ktorým sršal z očí plameň a okolo hlavy sa vinuli jedovaté hady, a neúprosne ho prenasledovali. A bol by z nich zošalel, keby sa nad ním nebol zľutoval Apolón, ktorý ho predtým podnietil k pomste. Spolu s Aténou, ktorá nemala matku, a preto nesúdila jeho čin veľmi prísne, poradil mu ústami Pýtie v delfskej veštiarni, ako sa zachráni. Mal sa odobrať do ďalekej Tauridy a očistiť sa tam od

viny pred sochou bohyne Artemidy, ktorú ako ochrankyňu žien a darkyňu prirodzenej smrti jeho čin najviac urazil. Táto cesta bola spojená s veľkým nebezpečenstvom, lebo divý kmeň Taurov zajaľ každého cudzinca, ktorý sa priblížil k posvätnéj soche, a obetoval ho bohyni. Orestes zvolil medzi týmto nebezpečenstvom a výčitkami svedomia a vybral sa s Pyladom k Artemidinej soche.

Pylades sa ukázal ako ozajstný priateľ; dal sa namiesto Oresta zajať a zachránil ho tak pred istou smrťou. S pomocou kňažky, ktorá ho mala obetovať na oltári pred sochou, sa však Orestovi podarilo Pylada oslobodiť a všetci traja ušli. Ukázalo sa totiž, že touto kňažkou nebol nikto iný ako Orestova staršia sestra Ifigeneia, ktorú mal pred sedemnástimi rokmi obetovať Kalchas v Aulide, aby zabezpečil achájskemu loďstvu šťastnú plavbu do Tróje, a ktorú vtedy bohyňa Artemis uniesla do Tauridy.

Orestes, zbavený pohľadu na syčiace hady Erínyi, vrátil sa s Pyladom cez Nehostinné (Čierne) more do Mykén; Ifigeneia sa stala kňažkou v novom Artemidinom chráme na morskom brehu pri Aténach. Keď obaja priatelia prekročili Leviu bránu na mykénskom hrade, čoskoro zistili, že sú tam nielen nežiaduci hostia, ale aj v krajnom nebezpečenstve života. Za Orestovej neprítomnosti sa totiž zmocnil vlády Aigistov syn Aletes, ktorý im pripravil záhubu: Orestovi preto, aby pomstil smrť svojho otca a súčasne sa zbavil zákonného panovníka, a Pyladovi preto, aby odstránil nápadníka Elektry, lebo sa s ňou chcel oženiť. Kyklopské hradby mykénskeho hradu sa stali opäť svedkami krvipreliať, ale inakšieho, než pripravil Aletes. Orestes zákerného soka predišiel a v obrane svojho života a zákonného práva ho v krvavom súboji zabil. Na trón zlatom bohatých Mykén zasadol opäť kráľovský rod Atreovcov.

Keď sa blížilo desiate výročie pádu svätej Tróje, boli už všetci Achájski, ktorí vyviazli z vojny a z mora, dávno vo vlasti. Len jeden z nich sa ešte stále nevracal a ani neprišla správa, že by bol zahynul. Bol to itacký kráľ Odysseus.

Achilles. Malba na attickej amfore, okolo roku 460 pred n. l. (Vatikánske múzeum)

Nikto neprežil väčšie útrapy ako on: tri roky blúdil po nezmerných moriach a stratil všetkých druhov a všetky lode. Teraz žil na krásnom ostrove porastenom jelšinou a vonným cyprusom, v klenutej jaskyni ovenčenej kvetmi a viničom so šťavnatým hroznom. A hoci žil uprostred nádhery, nad ktorou žasli i bohovia, v srdci bol hlboko nešťastný: nesmel ju opustiť.

Bol tu zajatcom nymfy Kalypso, dcéry Titana Atlanta, na ktorého ramenách spočívajú stĺpy, čo držia nebeskú klenbu. Nymfa túžila, aby sa stal jej manželom; zvädzala ho svojou nadzemskou krásou, božskými darmi i sľubom, že mu splní, po čom prahnú všetci smrteľní ľudia: že nikdy nezomrie. Ale Odyseus túžil iba po jednom - aby uvidel aspoň dym, ako stúpa nad jeho rodným krajom; potom chcel milerád zomrieť.

Na tento ostrov ho zahnal osud a hnev boha Poseidóna. Z Tróje odišiel šťastne a priaznivý vietor hnal jeho dvanásť červených lodí ku krajine Kikonov. Tam ho stihlo prvé nešťastie, a teraz dobre vedel, že si ho spôsobil sám. Napadol mesto Ismaros a vylúpil ho; zatiaľ čo jeho spojenci oslavovali víťazstvo hojným množstvom vína, dovalili sa kikonské vojská z celého kraja a zniesli sa na nich ako husté listie zo stromov v jesennom vetre. Keď sa po bitke dostali lode opäť na šire more, na každej chýbalo šesť zdatných mužov.

Pri myse Maleia, na samom juhu achájskej zeme, prepadla ho búrka a vietor zahnal lode ďaleko na juhozápad, k pustému ostrovu. Keď tam vystúpil na breh, vybral troch zdatných vojakov, aby preskúmali, aký je to kraj, či tam žijú ľudia a čím sa živia. Za piesočným pobrežím stáli ľudské obydlia; žili tam Lotofagovia, ktorí sa živili koreňmi sladkého lotosa: kto raz ochutnal tieto plody zeme, nechcel už nikdy nič iné jesť, ani opustiť ostrov. Lotofagovia prijali vojakov vľúdne a dali sa im najesť; Odyseus ich musel potom násilne priviesť na loď, dal ich zviazať a hodiť do podpalubia, aby neskočili do mora a neodplávali na ostrov, navždy zabudnúť na rodnú Itaku.

Vlastné útrapy sa začali však až po pristátí pri ďalšom ostrove v týchto neznámych končinách mora, na kto-

rý vstúpili ako prví ľudia. Bol to ostrov Kyklopov, ukrutných obrov so strašnou silou a iba s jedným okom uprostred čela. Tento ľud, ak sa dá nazvať ľudom, nepoznal právny poriadok ani mestá, nekonal ani snemy a býval v jaskyniach v horách; živil sa chovom dobytky, no neobrábal polia, pretože mu všetko rástlo bez orania a siatia. Ale to všetko sa dozvedel zvedavý Odyseus až o niekoľko dní, keď sa na svoju škodu vypravil preskúmať tajomný ostrov.

S dvanástimi vybranými chlapmi vystúpil na vysokú horu a vošiel do jednej z jaskýň, aby tam vyčkal príchod jej obyvateľov. Čakal až do večera, potom sa dovalil nesmierny obor s čriedou oviec a kôz a privälil na vchod balvan, ktorým by nehlo ani dvanásť párov koní. Všetci sa hrozne zľakli a schúlili sa do kúta jaskyne; obor ich spozoroval, až keď si urobil oheň. „Kto ste, cudzinci?“ spýtal sa. „Máte tu dajakú prácu, prišli ste za obchodom, alebo ste lupiči?“ Odyseus mu s pýchou odpovedal, že sú Achájci, ľud kráľa Agamemnóna, ktorý vyvrátil slávnu Tróju. „Prišli sme ako hostia, počtíme ťa darom a ty nás pohosti alebo odaruj taktiež, ako sa patrí na ľudí, ktorí ctia zákony a nesmrteľných bohov!“ - „Cudzinec bláznivý, asi si zďaleka prišiel! My sa tu nebojíme bohov, sme silnejší než oni! A pokiaľ ide o pohostenie - nože pozri!“ Vtom uchopil dvoch Odyseových druhov, zabil ich úderom o zem, potom ich rozrezal na kúsky a bez zvyšku zjedol.

Odyseus a jeho druhovia takmer skameneli od hrôzy. Proti obrovskej sile boli úplne bezmocní. Nemohli ho zabiť, ani keď spal, ich meč by ho bol iba poškriabal a kopija by ho nebola bodla viac ako dievča, ktoré pichla ihla ozdobnej spony. Ale ani keby ho zabili, neboli by si pomohli, lebo obrovským balvanom, ktorým zavalil východ, nemohli pohnúť. Keď sa obor ráno prebudil, zjedol ďalších dvoch mužov na raňajky, a keď sa večer vrátil, rovnakým spôsobom ako včera si pripravil ďalších dvoch na večeru.

„Proti sile pomôže iba lešť,“ povedal Odyseus zdeseným druhom, „a aj najväčšieho siláka premôže víno.“ - „Kyklop, tu máš náš hostovský dar:

napi sa vína, keď si sa nasýtil ľudským mäsom!" Obor vzal mech a na dúšok ho vyplil. „Ako sa voláš, vodca, aby som sa ti mohol odplatiť darom za dar?" - „Nikto, Kyklop! Nikto ma volajú ľudia!" odvetil Odysseus. „Nuž, môj dar - teba zjem posledného, až po твоjich druhoch!" Nato si ľahol na lôžko a premožený vínom hlboko zaspal.

Na túto chvíľu Odysseus čakal. S pomocou ostatných druhov zdvihol veľikánsky kyjak, dlhý ako stožiar z dvadsať veslovej lode, zaostřil mu koniec mečom, vložil ho do žeravého popola v ohnisku a potom ho spoločnými silami svojich druhov vrazil do obrovho jediného oka. Obor strašne vykřikol, začal zúriť a volal na pomoc ostatných Kyklopov z okolitých jaskýň. Zbehli sa k jaskyni a pýtali sa ho, prečo kričí, akoby ho niekto vraždil. „Vraždí ma, vraždí!" reval, až sa skaly triasli. „A ktože ťa, Polyfemos, vraždí?" - „Nikto, priatelia, Nikto!" odpovedal obor. „Keď nikto, a ty tak v noci kričíš, to asi na teba zoslal Zeus nejakú chorobu alebo ťažký sen! Pomodli sa k svojmu otcovi, Polyfemos, k bohu Poseidónovi!" riekli a odišli.

Obor celú noc hrozne nariekal a snažil sa chytiť Odyssea i jeho druhov, aby sa pomstil; v temnej jaskyni nebolo však ťažké uniknúť slepcovým rukám. Ráno potom odsunul balvan, aby vypustil ovce, a obozretne si sadol ku vchodu, aby mu nikto z Achájcov neprekázol. Keď Odysseus zbadal, že každej ovci a koze ohmätáva chrbát, priviazal druhov pod bruchá silných baranov a napokon sa sám pod jedného zavesil. Polyfemos tak vypustil celú čriedu - a s ňou i šesť vojakov, ktorí prežili jeho besnenie, a siedmeho Odyssea. A keď sa dostali na loď, Odysseus si neodpustil, aby na obra posmešne nezavolať: „Aby si vedel, Polyfemos, kto ti spôsobil túto potupnú ranu: Ištivý Odysseus, Laertov syn, ktorý vládne v itackej zemi!"

Kyklop nato strhol vrchol veľkej hory a hodil ho do mora, odkiaľ prichádzal hlas; príboj vín skoro prevrhol loď. Potom zdvihol ruky k nebu a zvolal: „Tmavovlasý bože, ktorý sa s pýchou nazývaš mojim otcom, mocný Poseidón! Daj, nech sa Odysseus, Laertov syn, nevráti do itackej zeme! Ak mu však osud určil, aby sa vrátil,

nech sa tam vráti čo najneskôr a biedny, na cudzej lodi, a nech stratí všetkých svojich druhov!"

Boh mora Poseidón prosbu svojho oslepeného syna vypočul. Požiadal svojho brata, olympského Dia, aby mu nebránil v pomste. A Odysseus mohol ďakovať bohom, že nedožičili ľudom, aby poznali vopred svoj osud.

Hlboko skrúšený stratou druhov plavil sa potom Odysseus so svojimi mužmi po slanom mori na východ. Znenazdania sa pred ním objavil nový ostrov - najčudnejší, aký kedy človek na vlastné oči videl: plával na širom mori a bol obklopený medenou hradbou.

Rozkázal pristáť: čoskoro sa dozvedel, že je to ostrov kráľa Aiola, ktorému bohovia zverili vládu nad vetrami. Kráľ ich prijal vládne, celý mesiac ich hostil vo svojom paláci a dal si rozprávať o trójskej vojne a achájskom loďstve; Odysseus mu vyrozprával všetko veľmi ochotne a tak, ako si želal. Keď potom prejavil želanie vrátiť sa do rodnej zeme, Aiolos ho priateľsky prepustil a dal mu na cestu podivný dar: mech z kože deväťročného vola, ktorý potom veľmi starostlivo zaviazal striebornou stuhou. „Tu máš, Odysseus, do tohto mecha som uväznil všetky fučiacie vetry okrem Zefyra, ktorý ti poženie loď vpred do milej vlasti! Dbaj na to, aby si ho na mori neotvoril!"

Deväť dní sa potom plavili s priaznivým západným vetrom v plachtách a desiateho dňa zazreli brehy otcovskej zeme: videli už pastierov, ako sedia pri ohňoch. Ale dvaja muži, ktorých trápilo, že nedostali nijaký podiel z hojnej koristi, otvorili Aiolov mech, v ktorom tušili zlato a striebro. Skôr ako mohli do neho siahnuť, vyleteli z neho všetky vetry a razom rozpútali strašnú búrku, ktorá zahнала loď späť na šire more. Kviliace vetry sa tešili slobode, a keď sa vybúrili, vrátili sa s obrovským rachotom do krajiny svojho pána a prihnali tam so sebou aj achájske lode. Márne sa Odysseus vyhováral na nerozvážnosť vojakov: veliteľ je za svojich mužov zodpovedný a Aiolos sa na neho veľmi rozhneval. „Kto dokáže obrátiť proti sebe priateľský dar,

Odysseus oslepuje Polyféma. Malba na chalkidskej amfore z prvej polovice 6. storočia pred n. l. (Britské múzeum v Londýne)

nech sa rozlúči s každou nádejou - určite je odporný bohom!" S kliatbami vyhnal potom Achájcov na bezveterné more.

Šesť dní a šesť nocí hnali lode dopredu len svaly a veslá; siedmeho dňa pristáli pri brehoch krajiny, o ktorej síce už počuli, ale neverili, že skutočne jestvuje. Bola to krajina Laistrygonov, strašných ľudožrútov a obrov podobných Gigantom, ktorých bohovia zvrhli pre vzburu do hlbín zeme. Na rozdiel od Kyklopov žili v mestách, vládol im kráľ a mali aj zákony; ukázalo sa však, že právo u ľudí je horšie ako bezprávie u ľudí. Keď Odysseus vyslal k ich kráľovi posla, ktorý je u všetkých národov nedotknuteľný, kráľ ho jednoducho napichol na rošt a pripravil si ho na obed. Laistrygoni potom bez vyhlásenia vojny prepadli lode vyťahnuté na breh, rozbili ich veľkými skalami, mužov nabodli na trojzubé harpúny a pripravili si z nich ohavné hody. Takto žalostne zahynuli posádky jednástich lodí; zachránila sa iba Odysseova, ktorá kotvila v zálive pri strmej skale. Keď Odysseus videl, že obrana proti Laistrygonom je úplne nemožná a že každý pokus o záchranu druhov by sa skončil vlastnou záhubou, vytasil meč, pretal kotvový povraz a mocnými údermi vesiel svojich mužov unikol smrti.

Šeststoštyridsaťdva mužov prišlo kedysi z Odysseovho kráľovstva na brehy Tróje; teraz sa ich už len štyridsaťšesť vracalo s nádejou, že uvidí brehy rodnej zeme. Chrby vín, na ktorých plávali, ich však nepriniesli k skalnatej ltake, ale k ostrovu Aiaia, kde žila čarodejnica Kirke, dcéra boha slnka Helia.

Keď pristáli na aiajskom pobreží, nikto z nich netušil, že je im súdené zostať tu celý rok. Kirke premenila dvadsaťdva vojakov, ktorí sa vydali preskúmať ostrov, čarovným nápojom a šibnutím prúťika na špinavé prasaťa: dostali prasačie hlavy, prasačie telo, prasačie štetiny a aj chrochtali - ale rozum im zostal, ako mali predtým. Keď sa to ostatní dozvedeli, chceli zo strachu nechať nešťastných druhov napospas osudu a odplávať preč. Odysseus sa však odhodlane vybral ku Kirkinmu palácu a jeho smelosť sa

zapáčila bohovi Hermovi: dal mu bylinu, ktorá prekazí Kirkinu kúzla, a poradil mu, aby spokojne vypil nápoj, a potom na ňu vytasil meč a vyhrážal sa jej smrťou, ak mu nevráti druhov. Odysseus sa zachoval podľa rady boha: Kirke mu sľúbila nezrušiteľnou prisahou, že mu neublíži a že ak zostane u nej rok bývať, vráti mu slobodu a jeho druhom ľudskú podobu. Odysseus súhlasil a Kirke dodržala slovo. Nemali sa na jej ostrove zle, ale boli radi, keď nadišiel deň a Odysseus ju požiadal, aby ich prepustila:

„Isteže, Odysseus, nebudeš v mojom dome proti svojej vôli! Nepôjdeš však domov po rovných morských cestách! Inú púť ti je súdené vykonať predtým: do ríše Hádovej, kde vyhladáš tébskeho veštca Teiresia, ktorý ti povie, čo ťa neminie a čo máš robiť!" Odysseovi sa po týchto slovách zlomilo srdce v prsiach: dosiaľ sa nijaký človek zo smrteľných rodičov nevrátil z Hádovej pochmurnej ríše živý. Bol však ochotný podstúpiť túto strašnú cestu - ved' viedla do vlasti!

Kirke zoslala lodi priaznivý vietor, ktorý ju zanesol na ďaleký sever, do krajiny Kimmeriov, nad ktorou nikdy nesvieti slnko. Tam našiel Odysseus vysokú skalú, z ktorej padajú vody do podsvetnej rieky Acheróna. Pri tomto vchode do podsvetia vyryl mečom hlbokú jamu a nalial do nej krv obetných zvierat. Po chvíli sa k nej začali zlietať duše zomretých; priletela i Teiresiova a predpovedala mu, že sa na ltaku vráti i proti vôli boha Poseidóna, bude však musieť prekonať ešte veľa strastí. I jeho druhovia sa vrátila, ale len vtedy, ak neurazia boha Helia.

Slová neomylného veštca dodali Odysseovi silu a odvahu: keď má človek istotu, že nakoniec všetko dobre dopadne, nebojí sa nijakej prekážky. Aj duša jeho neďávno zosnulej matky mu vdýchla novú nádej: ubezpečila ho, že jeho verná Penelopa žije, i jeho otec Laertes a syn Telemachos, a že ho túžobne čakajú. Napriek tomu však odchádzal z tejto temnej ríše nesmierne sklesnutý. Videl tam Sizyfa, ako valí hore brehom obrovský balvan, ktorý sa mu z vrcholka vždy skotúľa nadol; videl i Tantalua, ako ho trápi hlad a smäd a nemôže dočiahnuť ovocie, ktoré visí nad ním. Stretol

sa i s mnohými starými druhmi a všetci bedákali nad svojím osudom: Agamemnón preklínal Klytáimnestru a radil mu, aby neveril ani Penelope, lebo všetky ženy sú rovnaké; Aias mu ani po smrti nechcel odpustiť, že ho pripravil o Achillovu výzbroj; Achilles sa síce tešil, že jeho syn Neoptolemos si dobyl pri Tróji veľkú slávu, ale hrozne nariekal nad smutným životom v posmrtnej ríši: „Chcel by som radšej byť otrokom chudáka v cudzine, ako tu v Hádovom sídle všetkých tých mŕtvych kráľom!”

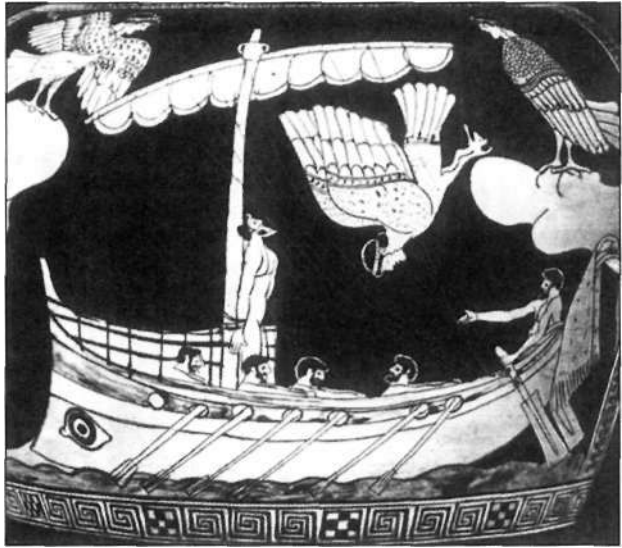
Keď sa dostal Odyseus z prahu temného podsvetia zasa na slnko, sadol na loď a vrátil sa s druhmi na Kirkin ostrov. Pripravil sa v duši na rovnú cestu domov - a znova ním otriasla hrôza, keď sa dozvedel, kadiaľ táto cesta povedie. A nebyť rád, ktoré mu Kirke dala, nikdy by ju nebol prekonal živý.

Najprv sa musel preplaviť so svojimi druhmi okolo ostrova Sirén, ktorých čarovným hlasom nemôže človek odolať: keď však vystúpi na breh, vrhnú sa na neho ako upíry a vycicajú mu krv. Zapchal druhom uši voskom, aby spev Sirén nepočuli; sám sa dal priviazať k stožiaru a prikázal, že ak by volal, aby ho zbavili pút, majú ho priviazať ešte pevnejšie.

Len čo šťastlivo preplávali okolo ostrova skazy, plného tlejúcich kostí z roztrhaných plavcov, zazreli veľký príboj a dym a začuli strašný rachot. Blížili sa k morskej úžine: na jednej jej strane číhala obluda Skylla, na druhej strašný vír Charybda. Odyseus svojim druhom neprezradil, kadiaľ sa poplaví; vedeli dobre, že kto chce uniknúť Charybde, padne za obeť Skylle. Dôrazne im však rozkázal, aby veslovali so všetkých síl a neobzerali sa napravo ani naľavo: spoliehať sa iba na seba a držať sa rovno, v tom je jediná spása! Keď sa plavili okolo skally, na ktorej žila Skylla, schytili kopiju, aby ju prebodli; nezazrel ju, hoci si takmer vyočil oči. Vtom však začala preukrutne jačať Charybda: chrlila do výšky prúdy vriacej vody, a potom ich zasa vpíjala strašným vírom do morských hĺbok. Vydesený pozrel na túto príšeru; stačil okamih, a vtom mu Skylla vyrvala z lode šesť druhov. Strašne kričali o pomoc a v smrteľ-

ných krčoch sa trepotali ako chytené ryby - vo chvíli však zmizli v hrtane obludy.

Teraz už Odyseus dúfal, že prekonal všetky zlá na svete. A naozaj: na obzore sa objavil krásny ostrov. Na veľké sklamanie čoskoro však poznal, že je to Heliov ostrov Trinakia, ktorému sa podľa Kirkinho dôrazného upozornenia mal vyhnúť. Druhovia sa však proti tomuto jeho úmyslu a prisnemu rozkazu postavili. „Je to násilie od vás,” zvolal, „ale sľubte mi pod prísahou, že tu nezabijete ani jednu kravu alebo ovcu, pretože patrí bohu!” Druhovia zložili prísahu a vystúpili na

breh. Poseidón však rozpútal búрку a loď nemohla odplávať. Za niekoľko dní začal ich trápiť hlad. Vyčkali, kým Odyseus zaspal, a pretože chceli radšej hneď zahynúť, ako pomaly umierať hladom, zabili niekoľko kráv: stiahnuté kože však začali liezť a mäso na roštoch bučalo ako živý statok. Helios to zazrel zo svojho nebeského voza a strašne sa rozgneval. Pretože nemohol opustiť službu, požiadal Dia, aby ho pomstil, a pripojil vyhrážku: „Ak mi neodpykajú stratu tých kráv, zostúpim do Hádovej ríše a mŕtvym tam budem svietiť!”

Zeus prikývol obočím, že mu želanie splní. A keď Odyseus a jeho druhovia vyplávali na more, rozpútal neskrtnú búрку a hodil do lode blesk: v plameňoch sa prevrhla a všetci pre-

Odyseus sa plaví okolo ostrova Sirén. Malba na atickom stamne, okolo roku 480 pred n. l. (Britské múzeum v Londýne)

vinilci zmizli v tmavých vlnách. Iba Odysseus, ktorý boha neurazil, sa zachránil na úlomku sťažňa. Na ňom znovu preplával medzi Skyllou a Charýbdou a po deväťdňovej plavbe bez jedla a pitia ho vlny zahnali k brehom Ogygie, kde žila nymfa Kalypso.

Zatiaľ čo Odysseus takto zápasil o svoj život a návrat, čakala ho na rodnej Itake manželka Penelopa, staručký otec Laertes a syn Telemachos, ktorý vyrástol na statného muža. Málokto okrem nich troch už dúfal, že sa s ním uvidí skôr ako v Hádovej podzemnej ríši.

Penelopa tká pohrebný rubáš, vľavo Telemachos. Malba na atickej amfore, okolo roku 440 pred n. l. (Mestské múzeum v Chiusi)

Ako plynuli roky, prichádzali na Odysseov hrad muži dobrého rodu zo všetkých ostrovov jeho kráľovstva i z iných krajov Helady, aby ponúkli Penelopinu otcovi dary a Penelope ruku. „Pretože tvoj slávny manžel iste zahynul, vezmi si za muža mňa! Pod' so mnou do môjho domu alebo, ak sa ti páči, ostanem tuná pri tebe ja!“ Penelopa však pevne verila, že Odysseus sa vráti, a všetkých pytačov zdvorilo odmietla. Nakoniec sa uchádzачi o jej ruku a kráľovstvo dohodli, že ju prinútiť, aby si jedného z nich vzala: dokiaľ sa nerozhodne, zstanú v jej dome a budú žiť z jej majetku. Nebola to malá hrozba - postupne sa ich zišlo dohromady stoosem!

Keď sa potom vrátil do vlasti aj kráľ Menelaos a nepriniesol správy, rozhodla sa manželka ľstivého Odysea, že si všetkých nádejných ženichov pozve: „Bujari pytači moji, keď sa teda

už zdá, že môj jasný manžel naozaj zahynul, nenúťte ma ihneď sa vydat' a čakajte, zakiaľ neutkám jeho starému otcovi pohrebné rúcho! Nebolo by predsa slušné, aby nemal rubáš, čo by mi na to povedali itacké ženy!“ Ženísi súhlasili. A Penelopa tkala: čo cez deň utkala, v noci vypárala.

Tri roky takto pytačov klamala, aby získala čas. Začiatkom štvrtého roka ju však prezradila jedna zo slúžok. Ženísi vtrhli do jej komnaty a pristihli ju, ako práve pára; potom už musela, aj keď nerada, pohrebný rubáš dotkať. Dala im teda nádej na čoskorú svadbu - všetkým. A každému odkázala jedno a to isté, aby ich proti sebe pohnevala.

Nech boli ženísi hocako rôznej mysle, v jednom sa všetci zhodli: že si čas čakania príjemne skrátia. Ráno prichádzali do Odysseovho domu, dali si zabiť niekoľko kráv alebo oviec z jeho stáda, potom si sadli na dvor a hrali v kocky. Sluhovia im zatiaľ piekli a krájali mäso a miešali iskrivé víno s vodou; keď ich zunovala hra, sadli si za stoly, jedli a pili, potom zasa hlučne spievali, zabávali sa spoločným tancom a viedli spupné reči. Tak to šlo deň čo deň.

Staručký kráľ Laertes sa na to už nemohol dívať; opustil radšej palác a presťahoval sa do malého domca vo svojom vinohrade. Ešte viac však trpel neprístojnosťou ženichov mladý Telemachos. A keď sa blížilo desiate výročie dobytia Tróje, rozhodol sa urobiť tomu koniec.

Keď práve rozmyšľal, ako by ženichov napriek veľkej presile vyhnal, prišiel k nemu host'. Predstavil sa ako Mentos, syn taťijského kráľa, priateľa jeho otca. Telemachos sa trpkosť sťažoval na svoje trápenie. Mentos mu poradil, aby zvolal snem a vyslovil tam svoje želanie, potom aby vyzval ženichov na návrat domov a napokon aby sa vybral pátrať po otcovi. A hlavne: nech sa ženichom pomstí - verejne alebo tajne!

Telemachos urobil všetko podľa Mentovej rady; prvý raz od Odysseovho odchodu sa konal na Itake snem. Neuzniesol sa však na ničom, lebo Leiokritos, jeden z najspupnejších ženichov, ho násilím rozohnal. A Eurymachos,

ktorý čo do bezočivosti nezaostával za ním, dokonca vyhlásil, že ak sa Odyseus vráti, vlastnou rukou ho zabije a vezme si Penelopu. Márne dohovára! Mentor, Odyseov priateľ a Telemachov radca, mužom na smene, že sa dali zastrašiť; proti násiliu sú reči starcov bezmocné - na silu platí len sila.

Ale Aténa nenechala Telemacha v núdzi. Tak ako predtým vzala na seba Mentovu podobu, teraz vzala na seba podobu múdneho Mentora a odišla do prístavu. Tam prikázala plavcovi Neémonovi, aby pripravil rýchlu loď. Vyzvala Telemacha, aby do nej vstúpil; potom zoslala priaznivý severný vietor a celý deň a celú noc sa s ním plavila po mori, až pristál na piesočnom Pýle.

Starý kráľ Nestor sa návšteve syna svojho najmilšieho druha z trójskej vojny nesmierne potešil. Dlho mu rozprával o Odyseových hrdinských činoch, ale o jeho osudoch po odchode z Tróje nevedel nič. Poradil mu, aby sa vybral do Sparty ku kráľovi Menelaovi, ktorý sa vrátil z vojny posledný a určite sa s Odyseom stretol alebo o ňom počul. Sám mu pripravil rýchly voz a za sprievodcu mu dal svojho syna Peisistrata.

Dva dni trvala zdatným mladíkom cesta cez úvaly messénskeho a lakónskeho kraja, kým sa dostali k výstavným domom širokej Sparty. Keď prišli k palácu kráľa Menelaia, slávil sa tam dve svadby naraz: kráľ vydával svoju dcéru Hermionu za Achillovho syna Neoptolema a súčasne ženíl svojho syna s prostým dievčaťom zo Sparty. Menelaos pozval obidvoch pútnikov do hodovnej siene. Ani sa nespýtal, kto sú a odkiaľ prichádzajú; jeho stôl bol prestretý pre každého, kto k nemu zavítal, aby sa tak odplatil za pohostinstvo, ktorého sa mu na dlhých cestách často dostalo od celkom neznámych ľudí. Telemachos obdivoval nádheru kráľovho paláca - vysoký krov, množstvo bronzu a elektrónu, lesk zlatých nádob, striebra a slonovej kosti. „Nie je mi na radosť tento majetok tuná, hoci som sa premnoho nablúdlil svetom, kým som ho priviezol,“ povedal mu na to Menelaos. „To všetko i život a spánok mi strpčuje spomienka na dvoch mužov: na brata, ktorý zahynul

vražednou rukou, keď sa vrátil víťazne z vojny, a ešte viac trúchlím za mužom, ktorý skúsil viac útrap než hocikto z nás a stále je ešte v dialke. Ako asi narieka za ním jeho šľachetná Penelopa, jeho otec Laertes, jeho syn Telemachos!“

Pri zmienke o otcovi vyhrkli Telemachovi slzy z očí, ale kým sa Menelaos spýtal, či je azda príbuzný kráľa Odysea, vstúpila Helena. „S úžasom hľadím, ako sa tento cudzinec podobá jasnému Odyseovi! Nie je to jeho syn, nie je to Telemachos, ktorého opustil, keď ste sa pre mňa, nehanebnú, vypravili na lodiach pod trójske hradby?“

Keď Nestorov syn potvrdil, že mladík je skutočne Telemachos, Menelaos ho objal, a aby ho utešil, vyrozprával mu všetko, čo sa o jeho otcovi dozvedel od morského starca Protea: že Odyseus žije, ale na ostrove nymfy Kalypso, ktorá mu bráni vrátiť sa domov.

Telemachos sa nesmierne potešil, ale hneď nato zosmutnel. Dlho do noci premýšľal, ako by otcovi pomohol vrátiť sa. Nikto z ľudí nevedel, kde je ostrov mocnej nymfy. Keď ho i zo spánku prebudili tieto myšlienky a otvoril oči, na veľké prekvapenie videl, že nad jeho lôžkom stojí iskernozraká Aténa s kopijou. „Vráť sa, Telemachos, čo najskôr domov, aby ti ženisi nezhtli všetko a aby si matku našiel ešte doma! Jej otec a bratia jej radia, aby si vzala Eurymachu, ktorý ponúka jej otcovi zo všetkých ženíchov najviac! A ešte niečo ti poviem: poprední zo ženíchov striehnu na teba v prielive medzi skalnatým Samom a Itakou. Chcé tá usmrtiť skôr, ako sa vrátiš do rodnej zeme!“

Telemachos sa rýchlo vrátil do Pýlu a nasadol na loď. Keď sa dostal k prvému mysu skalnatej Itaky, vystúpil na breh a loď poslal obvyklou cestou do prístavu.

Potom zamieril k chatrči pastiera prasiat Eumaia, aby sa u neho skryl, a poslal matke správu o návrate z ďalekej cesty.

Eumaios privítal Telemacha s úprimnou radosťou; ako vlastný otec sa tešil, že unikol nástrahám ženíchov. Potom ho uviedol do svojej chatrče,

OBJAVENIE
TRÓJE

aby mu pripravil jedlo. Na haluzí prikrýtom srnčou kožou sedel vetchý stavec. Ihneď vstal, aby uvoľnil miesto kráľovmu synovi.

„Len ostaň sedieť, stavec!“ riekol mu vlúdne Telemachos. „Povedz mi, kto si a odkiaľ si prišiel, ak sa ti páči!“ Stavec však nemohol dostať zo seba slovo, a tak mu Eumaios stručne povedal, čo sa od neho doteraz dozvedel. Bojoval vraj pri Tróji, po návrate domov sa vysťahoval do Egypta, tam prišiel o všetkých druhov a chcel sa vypraviť do Sýrie; na mori ho však zastihla búrka, loď sa mu potopila a po mnohých strastiach sa

prišla prať bielizeň do ústia rieky. Užasol nad jej krásou a z úst mu vyškli slová: „Si dcéra smrteľných ľudí, alebo bohyňa?“ Touto poklonou polichotená Nausikaá mu odpovedala, že je dcérou kráľovnej Arete, manželky vládcu blaženej krajiny Fajákov, kráľa Alkinooa. Uviedla ho do otcovho paláca s krásnou výzdobou z bronzu, zлата a lesklej modrej skloviny a kráľ Alkinoos usporiadal na jeho počesť hostinu. Keď slepý spevák Demodokos spieval o hrdinských činoch Achájcov pred Trójou, Odyseovi vyhlkli slzy; na kráľovu otázku sa priznal, že sám je jedným z nich, a povedal svoje meno. Potom mu rozprával príhody zo svojej bludnej púte do vlasti a hlboko ho dojal. Niektorí mladí Fajáci nechceli veriť, že majú pred sebou slávneho Odyssea; presvedčil ich však o tom víťazstvom na veľkých športových hrách, ktoré kráľ Alkinoos usporiadal na druhý deň. Keď ho potom poprosil, aby mu pomohol vrátiť sa domov, rád jeho prosbe vyhovel: dal mu bohaté dary, ktorými mu viac než nahradil stratenú korisť z Tróje, a vychystal mu loď. Fajáci mali najlepšie lode na svete: boli rýchle ako myšlienka a nepotrebovali kormidelníkov - stačilo uviesť len prístav určenia a plávali k nemu samy najvýhodnejším kurzom. Na takejto lodi sa potom Odysseus dostal konečne do svojej rodnej vlasti; Fajáci ho vyložili aj s kráľovými darmi na breh v noci, kým spal. Ráno ukryl poklady do hlbokkej jaskyne, a keď sa pozrel do studničky, z ktorej sa chcel napiť, na veľké prekvapenie videl, že má podobu starca. Dala mu ju Aténa, aby ho ženísi predčasne nepoznali a nepripravili zákerne o život.

Odysseus a Nausikaá. Malba na atickej amfore, okolo roku 460 pred n. l. (Štátne antické zbierky v Mníchove)

zachránil na ostrove Tesprótov; tam vraj počul, že sa Odysseus už vracia domov. Sem sa dostal, keď Tesprótom utiekol, lebo ho chceli predať do otroctva; zajtra chce odísť do mesta a žobrať na živobytie.

Telemachos sa však čoskoro dozvedel, že na tomto príbehu je pravdou len to, čomu Eumaios neveril: že sa Odysseus už vracia domov. Po siedmich rokoch prinútili totiž bohovia nymfu Kalypso, aby ho prepustila. Postavil si pevnú plť a osemnásť dní sa plavil po mori, kým zazrel zem. Avšak v tej istej chvíli spozoroval ho boh Poseidón, ktorý sa vracal z návštevy u Etióпов, a zo starého hnevu rozbil mu svojím trojzubcom plť. Dva dni sa plavil Odysseus na brvne po rozbuřenom mori, na tretí deň sa dostal k pobrežným skalám; nakoniec sa mu s vypätím všetkých síl podarilo priplávať do ústia tichej riečky, a keď vystúpil na breh, hneď sa vyčerpaný zvalil na zem a zaspal. Z posilňujúceho spánku ho prebudili výkriky dievčat z družiny princeznej Nausikay, ktorá

Stavec, s ktorým sa Telemachos stretol v Eumaiovej chatrči, nebol nikto iný ako sám Odysseus. Nedá sa povedať, kto mal väčšiu radosť: či syn, keď sa mu otec dal poznať, alebo otec, keď po dvadsiatich rokoch uvidel syna. Túto radosť zo stretnutia im neskalilo ani to, že Odysseus sa už od Eumaiia dozvedel, čo v jeho dome vystrájjajú ženísi a že ich oboch chcú pripraviť o život. Mal už pripravený plán, ako sa ich zbaviť. Ako všetky Odysseove plány zakladal sa na kombinácii odvahy, ľsti a sily.

Rozhodli sa bez otáľania konať. Telemachos sa vrátil tajne do mesta a Odysseus sa vybral za ním v Eumaiovom sprievode ako starý žobrák. Takto preoblečený sa dostal nepozorovane do paláca a dokonale sa oboznámil so situáciou; ľahko tiež zistil, kto mu zostal verný a kto sa dal kúpiť. Ženísi si ako obyčajne krátili čas hrou a potom si sadli k hostine. Telemachos pozval otca do hodovnej siene, aby si pod zámienkou prosby o almužnu ženíchov zblízka prezrel. Nikto ho nepoznal, iba starý pes Argos, ktorý však nemal už silu, aby sa zdvihol. Ženísi žobráka surovo odháňali; Anti-

Eurymachos a rad-radom ostatní ženisi - vo všetci márne. Rozhodli sa teda, že sa posilnia jedlom a pitím, a potom to skúsia znova. A keď už vypili hodne vína, obrátil sa na nich starý žobrák s prosbou, či by to mohol tiež skúsiť. Všetci sa smiali a znova ho podľa svojho zvyku urážali; nakoniec mu to však na Penelopinu žiadosť predsa len dovolili. Starec sa chopil luku, bez námahy napol tetivu, sadol si na zem, priložil šíp - a hneď prvým výstrelom prestrelil ucha všetkých dvanástich sekier. „Tvoj hosť ťa nezahanbil, statočný Telemachos! Sila a bohovia ma ešte

Odysseova pomsta na ženíchoch. Malba na atickej váze, druhá polovica 5. storočia pred n. l. (Štátne múzeum v Berlíne)

noos ho dokonca udel a Eurymachos hodil doňho podnožku. Šľachetná Penelopa sa ho však zastala a prísne zakázala, aby niekto v jej dome urážal žobráka; rozkázala slúžke Euryklei, aby mu umyla nohy, ako sa hosťovi patrí, a pripravila mu lôžko. Stará pestúnka však spoznala jazvu na jeho nohe; Odysseus sa jej priznal, no prísne jej prikázal, aby mlčala ako hrob. Jeho návrat zostal preto tajomstvom aj pre samotnú Penelopu - tak ho na nepoznanie premenila bohyňa Aténa.

Odysseus prišiel do svojho paláca skutočne v najvyšší čas. Penelopa už vyčerpala všetky prostriedky, ako oddialiť svoj vydaj. Určila ženíchom poslednú skúšku, ktorá mala byť na druhý deň ráno. Dala priniesť Odysseov luk a postavila za sebou dvanásť sekier: kto prestrelí šípom otvory vo všetkých sekerách, za toho sa vydá.

Ženísi si s obdivom prezerali ťažký luk a jeden z nich ho podal Telemachovi, aby ho napol; nestačili mu sily. Leiodes mu ho vzal z ruky, aby ho napol sám; hoci vynikal silou, lukom ani nehol, taký bol pevný. Nato sa ho pokúsil napnúť Antinoos, po ňom

neopustili! A teraz pripravíme ženíchom nové prevkapanie!"

S týmito slovami zhodil Odysseus zo seba žobrácke handry, vysypal pred seba šípy z tuľajky a zvolal na ženíchov: „Prvý cieľ som zasiahol dobre. Rovnako dobre zasiahnem všetky!" A vtom už vyletel šíp, ktorý pretal Antinoovi hrdlo. Ďalší zasiahol Eurymacha. Ženísi s hrozným krikom vyskočili a utekali k stene, kde mali rozvešané zbrane - lenže zbrane dal Odysseus už predtým tajne odniesť. Na obranu im ostali len krátke meče a nábytok v miestnosti. Keď vystrelal Odysseus šípy, vrhol sa na nich s oštepom a hubil ich ako lev, ktorý napadol stádo splašených oviec; Telemachos a Eumaios mu pomáhali kopijami. Nikoho v sieni neušetril, okrem herolda Medóna, ktorý so ženíchmi nedržal, a speváka Fémia, ktorý ženíchom spieval iba z donútenia a na ničom nemal vinu. Ale zo ženíchov nikto dnešný deň neprežil, hoci im zradný otrok Melantios priniesol nakoniec zbrane. Všetci zahynuli i s nevernými sluhami ako obetný dobytok na oltári bohyne pomsty.

Vitázny Odyseus stál prvý raz po dvadsiatich rokoch vo svojom paláci opäť ako kráľ. No predsa mu bolo súdené podstúpiť ešte jednu skúšku - poslednú zo všetkých.

Penelopa, v ktorej sa za dlhé roky jeho neprítomnosti utvrdila nedôvera k mužom, nechcela veriť, že má pred sebou svojho manžela, aj keď mu Aténa vrátila podobu. Keď ju požiadal o lôžko, prikázala slúžkam, aby mu ustlali kráľovskú posteľ - ale nie v kráľovskej spálni.

„Žena, čo si to riekla! Kto by to lôžko zo spálne odniesol? Veď má nohy z olivového kmeňa, ktorý som nároč-

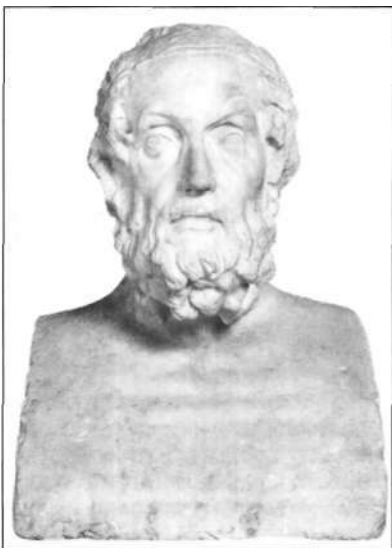
Penelopa radostne zvolala: „Nehnevaj sa na mňa, muž môj, že som ti nepadla okolo krku! Stále som mala obavu, že ma nejaký mužský podvedie, vieš predsa, akí sú ľudia! Toto tajomstvo nášho lôžka poznáme však len my dvaja - teraz si mi už presvedčil srdce!“

Vitázny návratom posledného muža zo slávnej trójskej vojny nemal však ešte nastat' pokoj zbrani. Príbuzní zabitých ženichov - a boli takmer v celom achájskom svete - osnovali pomstu. Mal zhnúť v bratovražednom boji hrdina, ktorý skúsil najväčšie strasti a záhubou ženichov splnil len vôľu bohov?

Iskernozraká Aténa prišla s ľútosťou k svojmu otcovi: „Máš ozaj v úmysle naďalej živiť zú vojnu a strašný hurhaj bitky? Nechceš už, prosím ťa, dopriať priateľský mier obidvom stranám?“

Najvyšší vládca bohov, olympský Zeus, jej na to riekol: „Čože to nebol tvoj plán, aby sa Odyseus vrátil a všetkých ženichov strestal? Teraz, keď sa už pomstil, rozhodneme takto: Nech je Odyseus naďalej kráľom a my vyhladíme spomienku na vraždu synov a bratov z pamäti všetkých! Nech sa majú vospolok radi, ako sa mali predtým, nech majú mier a bohatstva hojnosť!“

Stalo sa, ako rozhodol Zeus - veď nič nie je nemožné olympským bohom, ak to neodporuje tomu, čo určil osud. Tak sa skončili rozbroje vojny a útrapy mužov a žien, ktoré vznikli vinou bohyně sváru i bohyně lásky a nerovného činom Parisa z Tróje.

Busta básnika Homéra.
Rímska kópia
z 2. stor. pred n. l.
Výška 28 cm
(Kapitolské múzeum,
Rím)

ky nechal v zemi, keď som okolo neho staval spáľňu! Čože ten kmeň niekto podrezal a premiestnil posteľ inam?“

8.

LEN PIESNE
A TROSKY

Zmlíkol tón lýry a doznel Homérovverš: básnik dosiahol cieľ, v Helade nastal mier. Skončili sa osudy ľudí, ktorým bolo určené, „by sa i budúcim povestní stali v básňach” - v najväčších básňach, aké kedy vytvoril človek.

Zdá sa to neuveriteľné: tieto básne sa zrodili v čase, keď ľudstvo nepoznalo železný pluh, a dožili sa času, keď vytvorilo raketu na vzlet do vesmíru. A ešte stále poskytujú umelecký pôžitok, počtom vydaní prekonávajú súčasných básnikov, čítajú sa vo všetkých svetadieloch - a budú sa čítať, dokiaľ bude na svete život.

Keď hovoríme, že sú to najväčšie básne svetovej literatúry, nemáme na mysli len to, že vydržali previerku takmer stovky generácií ľudského rodu. A ani ich rozsah, aj keď je úctyhodný: majú dovedna 27 803 veršov, z toho *Mas* 15 693 a *Odysea* 12 110. Existujú, pravda, aj básne s väčším počtom veršov (chorvátske, kirgizské a uzbecké eposy), existujú aj básne staršie (sumerské, egyptské, chetitské) a existujú pochopiteľne aj básne, ktoré sú bližšie čítaniu jednotlivých dôb a národov (v každej z asi tritisíc rečí, ktorými hovoria a hovorili ľudia na tejto zeme-guli). Dosiaľ však nijaký kritik nepostavil nijakého básnika nad či pred Homéra - za celý čas, čo sú na svete básnici a kritici. Právom: niet básnického diela, ktoré by prevyšovalo Homérove eposy umeleckou výškou, myšlienkovou hĺbkou, univerzálnosťou koncepcie a - čo je azda najdôležitejšie - vplyvom na všeludskú kultúru.

„Je to rozhodne najdokonalejší výtvor všetkých vekov!” vyhlásil

o Homérových básňach Gogol' - a je ľahostajné, že sme uviedli výrok Gogoľov, a nie Puškinov alebo Goetheho či Schillerov, ktorí povedali to isté, len trochu pozmenenými slovami. Rovnako sa vyjadrili všetci, ktorí majú právo, aby vyslovili svoje hodnotiace slovo: Corneille a Racine, Taso a Ariosto, Turgenev a Tolstoj, Kollár a Čapek. Náš Hollý pripojoval k Homérovmu menu epiteton „božský”, Hviezdoslav velebil „Homérovu lutnu a jeho večný hlas”, Vajanský vyhlásil, že nepozná „nič krajšieho, múdrejšieho, ohromnejšieho” ako *Ilas* a *Odyseu* (a čítal ich po celý život, a to v origináli). Ak nechcem v tomto výpočte autoritatívnych autorít privedmi prekročiť dvadsiatu, uvedme za sochárov už len Michelangela a Rodina, za maliarov Rembrandta, Rubensa a Turnera. A za estetikov a kritikov trebárs Belinského: „Keď čítate Homéra, vidíte najvyššiu možnú plnosť umeleckej dokonalosti; ale tá nepohlcuje celú vašu pozornosť, neobdivujete výhradne ju: najviac vás prekvapuje a zaujíma starohelénsky svet. Ste na Olympe medzi bohmi, ste v bojoch medzi hrdinami, ste očarení ušľachtilou prostotou, tou pôvabnou patriarchálnosťou hérojskej doby národa, ktorý kedysi predstavoval celé ľudstvo.”

Ak Homérove umenie vie uchvátiť moderného človeka, oboznámeného s umeleckými dielami piatich tisícročí a piatich svetadielov, ľahko si vieme predstaviť, ako pôsobilo na ľudí antiky.

„Homér vychoval Heladu,“ hovorí Platón, „Heléni ho vždy považovali za učiteľa vo všetkých ľudských situáciách a záležitostiach a na každú životnú otázku hľadali i nachádzali u neho odpoveď.“ Jeho básne mali pre Grékov (a neskôr i pre Rimanov) nemenší význam ako Biblia pre Židov.

Homérov výchovný vplyv sa prejavil predovšetkým tým, čo stavia jeho básne na úplne osobitné miesto v epickej poézii všetkých národov: „humánnym názorom na svet s kladným pomerom k životu“ (I. M. Tronskij). V Homérovych postavách sú stelesnené najcenejšie črty antickeho slobodného človeka, ktorých pestovanie a rozvíjanie podstatne prispelo k tomu, že malý národ Grékov sa stal svojím vkladom do pokladnice všeľudskej kultúry jedným z najväčších. Homérovi hrdinovia sú vzory, v ktorých našiel každý Grék podnet na napodobňovanie i výstrahu. Prítom Homér nemal k ničomu ďalej ako k priamemu poučovaniu. Ukázal hrdinstvo vo vojne i ľudskú statočnosť a vytrvalosť pri vrtkavosti osudu, silu rozumu, spravodlivosť - a oslávil ich. A rovnako veľkolepo ukázal i dôsledky porušovania zásad, ktorými sa mal grécky človek správať - napríklad známeho *mégen agan* („ničoho príliš“) pri Achillovej nezmieriteľnosti. Za koľko desiatier hovorí trebárs Sarpedónovo želanie: „Aby som vždy bol hrdina nad iných výtečný, ak nechcem zneuctiť rod svojich predkov!“ Alebo ustavičná túžba bohatierov „zanechať čistú a slávnu pamiatku synom a vnukom!“

Homér vychoval Grékov pre vojnu i pre život v mieri; obidvoje bolo pre nich rovnako dôležité, pretože vojna a mier sa podelili takmer rovnakým dielom o celú dobu antickeho Grécka. A ak sú Homérove básne básňami o vojne, rozhodne nie sú velebením vojny. Vojna je Homérovi nutným zlom - zlom skôr z vôle bohov než ľudí - ktoré môžu ľudia pri vypätí všetkých síl prekonať zmierom. To mu, pravda, nebráni oslavovať vojnovú zdatnosť: s rovnakým nadšením opisuje hrdinstvo Grékov, vedúcich podľa všeobecného presvedčenia spravodlivú vojnu, ako hrdinstvo Trójanov, brániacich svoju vlasť. Proti vojne stavia

svet mieru a práce, život v usporiadanom štáte a v rodinnej pohode. („Nič veru lepšieho a ani krajšieho na svete nie je nad to, ako keď zmýšľaním svorni si spoločne domácnosť vedú žena i muž.“) Porovnanie týchto dvoch svetov nenecháva na pochybách, komu patria Homérove sympatie - práve tak ako zdôrazňovanie odporu prostých vojakov k vojne alebo priam naturalistické líčenie bojových scén. Nikdy nepredstiera, že vojnu možno viesť „humánne“, a ani na chvíľu neponecháva nikomu ilúziu, že hrôzy vojny možno odstrániť ináč než odstránením vojny. Vidí rub i líce vojny, nielen hrdinov, ale i hrozné vraždenie - a nikto to po ňom nezobrazil otrasnejšie, ani Goya v *Hrôzach vojny*, ani Barbusse v *Ohni*, ani Mailer v *Nahých a mŕtvych*.

Avšak najväčší - a z historickej perspektívy iste najcenejší - vplyv mal Homér na estetickú výchovu starých Grékov. „Homér oslavoval zvieratá a rastliny, vodu a zem, zbrane i kone,“ hovorí Dión Chrysostomos, „len čo sa o niečom zmieni, nie je schopný prejsť okolo toho bez chvály a oslavy. I toho jediného, ktorého hanil, Tersita, nazýva hromohlasným rečníkom.“ Niet pochýb, že jeho neustále hľadanie, velebenie a požadovanie krásy vo všetkom podstatne prispelo k onomu vycibreniu estetického vkusu Grékov, z ktorého vznikli stavby Iktínove a Kallikratove, maľby Apellove a Duridove, drámy Aischylove, Sofoklove a Euripidove, sochy Skopove a Praxitelove alebo div sveta, ktorým bol Feidiov Zeus v Olympii. (Ostatne sám Feidias vyhlásil, že túto sochu vytvoril podľa 528. až 530. verša prvého spevu *Iliady*. Podobne sa vyjadril i Aischylos, najväčší dramatik ľudských vášní popri Shakespearovi: „Pozbieral som len odrobinky z bohatého stola Homérovej hostiny.“)

Ak mohol povedať Anatole France, že parížske krajčírky nemôžu nemať vkus, pretože od detstva majú pred očami stavby na brehoch Seiny, tak isto možno povedať i to, že antickej Gréci, ktorí sa od detstva učili Homérove verše, nemohli zo seba nevydať staviteľov, sochárov, maliarov, básnikov a dramatikov, ktorých diela dosiahli to, čo nazývame vrcholom

umeleckého majstrovstva. Majstrovstva, ktoré umelci v ďalších tisícročiach len málokedy prekonal, ale o to častejšie napodobňovali. Gréci však považovali Homéra nielen za básnika (a to za básnika *kat exochén*: ak povedal Grék „básnik“ bez ďalšieho určenia, myslel tým Homéra), ale i za historika. Inými slovami: Homérove básne boli im pamätníkom udalostí, ktoré sa skutočne odohrali, pomníkom hrdinov, ktorí skutočne žili.

O historickej pravdivosti obsahu *Iliady* a *Odysey* nepochyboval v staroveku nikto, ani historici - „otcom histórie“ Herodotom počínajúc a „po-

statu a zmysel opisovaných udalostí. My síce kladíme na historikov vyššie požiadavky, ale o rozbor Aristotelovho názoru nám tu nejde: uvádzame ho len na ilustráciu, prečo antika považovala Homérove básne za verný opis histórie, za samu históriu.

V tomto presvedčení ju utvrdzovalo i to, čomu my hovoríme „hmotné pamiatky“. Grécko už prežilo svoj predklasický, klasický i poklasický vek - a ešte vždy stáli v Argolide trosky mykénskeho a tiryntského hradu, ešte stále nezmizli z povrchu zeme paláce na Itake, v Pýle a Orchomene. Ešte koncom 2. storočia n. l. navštívil tieto

LEN PIESNE A TROSKY

Básnická škola v Aténach. Žak stojí a recituje za sprievodu hudobníkov verše podľa učiteľovej predlohy. Malba na atickej váze, okolo roku 480 pred n. l. (Štátne múzeá v Berlíne)

sledným historikom antiky“ Ammianom Marcellinom končiac. A ak opisu historických udalostí predchádzali v týchto básňach mýty a legendy, bolo to v poriadku, lebo história je jedným z odborov, ktorých vysvetľovanie nemožno začať na začiatku. I kritický Tukydidés považuje všetkých Homérových héroov za „ľudí, ktorí sa živili chlebom zeme“; iba ich činy sa mu zdajú „básnickým výmyslom prikrášené“. Všimnime si: iba „prikrášené“.

Podľa názoru antických ľudí nebolo nikdy vierohodnosti nejakého opisu (a najmä opisu historických udalostí) na ujmu, keď bol napísaný čitateľne, pútavo, krásne - alebo priam vo forme básne. Ba Aristoteles, jeden z najväčších mysliteľov staroveku, pripisoval poézii dokonca väčšiu „pravdivosť“ ako histórii, pretože historikovi stačí opísať skutočnosť, kým básnik musí vystihnúť pod-

miesta Pausanias a podal v *Opise Helady* i opis miesta, kde bol pochovaný Agamemnón a jeho druhovia, zavraždení po návrate z Tróje!

A Trója pre antický svet tiež nezanikla. Keď ju víťazní Achájci a Zemetras Poseidón premenili na trosky, vznikol „Nový Ilios“. (Ubehlíci z Tróje odplávali na dvadsiatich lodiach - podľa rímskej tradície, zbásnenej vo Vergíliovej *Aeneide* - pod Aineiovým vedením na západ a po dlhom putovaní sa usadili v Itálii; Aineiov syn Askanios sa stal pod zlatinizovaným menom Iulus zakladateľom rodu, z ktorého odvodzoval svoj pôvod Caesar.) O Novom Iliu sa zachovalo množstvo správ, medziiným i také, z ktorých sa dá súdiť, že bol postavený na mieste Priamovho Iliu. Podľa Herodota ho navštívil pred svojou výpravou proti Grécku (r. 480 pred n. l.) perzský kráľ

Xerxes a obetoval na trójskom Pergame tisíc kusov dobytka bohyni Aténe. Podľa Xenofonta ho navštívil asi o sto rokov neskôr spartský vojvodca Mindaros. Podľa Arriana sa tu zastavil roku 334 pred n. l. i Alexander Veľký a našiel tu dokonca zbrane, ktoré potom rozkázal nosiť - pre šťastie - pred vojskom do bitky. A v čase, keď sa podľa nášho letopočtu písal približne rok jeden, navštívil Tróju na svojej veľkej ceste po celom známom svete „otec zemepisu“ Strabón a podrobne ju opísal.

Strabón verí len vlastným očiam, a môžeme mu teda veriť i my. „Na

množstvo národov, Grékov i Negrékov, ktoré túto krajinu obývali, a okrem toho množstvo spisovateľov, ktorí o nej - nie vždy celkom jasne - písali. Na prvom mieste tu treba uviesť Homéra...”

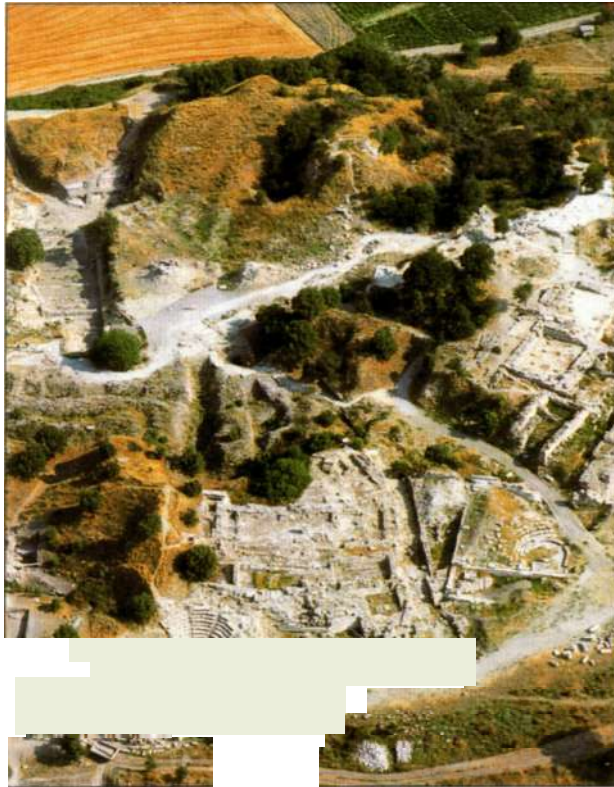
Podľa toho ruiny Priamovho Iliu (alebo presnejšie: Priamovho hradu) na začiatku nášho letopočtu ešte jestvovali a pod nimi či vedľa nich sa rozkladal Nový Iliion. Ale Strabón sa spýtal: „Sú tieto ruiny skutočne pozostatky Priamovej Tróje?” Mal však dôvody, aby si túto otázku položil. Veď tradícia nebola „vždy celkom jasná” a homérska Trója bola už i jemu „staroveká”: delilo ho od nej - podľa údajov gréckych historikov o trójskej vojne - približne toľko storočí, ako nás od Mojmirovho Velehradu (ktorý sa našim archeológom ešte stále nepodarilo nájsť)!

Stačí však nesmelá otázka kritického učenca, aby zmietla stáročnú istotu viery? Aby sa pochybovalo, kde bol Iliion? Alebo či bol vôbec Iliion?

Jediný antický filozof, ktorý sa stal k tejto viere skepticky, bol kynik Demetrios - a je to len náhoda, že sa narodil v mestečku Skepsis? Ináč sa v tejto svojej viere nedal starovek otriasť. Homérske motívy v tragédiách Aischylových, Euripidových a Sofoklových, v básňach Vergíliových a Ovídiových, na nesčíselných dielach sochárov a maliarov ho v nej len utvrdzovali. A v tejto svojej viere antický svet aj zomrel - v Grécku, v Ríme, v Alexandrii.

Tisíc rokov a ešte dlhšie rástla potom tráva zabudnutia na hrobch mykénskych vládcov a na tiryntských hradbách, piesok zavial paláce na Pýle a Tróju prikryl závoj bezdejinnosti.

Zostali iba nesmrteľné básne.

Letecký pohľad na Tróju najsevernejšom pobreží (Malej) Ázie je územie Tróje, o ktorej sa toľko hovorí,” píše v úvode k 13. knihe *Geografie*. „Hoci tu leží v ruinách a osamelosti, venujeme jej v našom opise mnoho miesta. Pritom musíme poprosiť čitateľa o zhovievavosť, pretože vinu na tejto podrobnosti nemožno pripísať ani tak nám, ako skôr ľuďom, ktorí sa zaujímajú o slávne a staré veci. Ďalším dôvodom je potom

Keď sa v 18. storočí nášho letopočtu - v storočí osvietenstva, racionalizmu a kriticismu - začali študovať Homérove básne metódami modernej vedy, zostal z ich obsahu len výplod básnickej fantázie. Ich jedinečná umelecká hodnota sa, pravda, uznávala, ba kládla sa vyššie než hocikedy od dôb staroveku (to bol práve hlavný dôvod ich štúdia), ale - ako mohol moderný učenec veriť v historickú existenciu

hrdinov, ktorých splodili bohovia s pozemskými matkami? Ako mohol veriť v historickú pravdivosť básní, ktoré sa začínajú tým, že boh Apolón strieľa šípy do achájskych bojovníkov pri Tróji, a končia sa tým, že mier medzi znepriatelenými Achájcami na Itake dojednáva bohyňa Aténa?

Ako mohol veriť v historickú existenciu nejakej Tróje či pravekej Sparty alebo Agamemnónovho „kyklopského hradu“, keď sa nemohol presvedčiť, povedzme, aspoň o ich troskách? Cesta do Grécka, ktoré bo-

lo pod tureckou nadvládou, bola nebezpečnejšia ako etnografická výprava medzi peruánskych lovcov lebiek - ved' odchodom do Turecka riskoval kedysi aj cisársky vyslanec život alebo pobyt v žalári!

Učencom sa nakoniec podarilo dokázať, že pomník nad kov a kameň trvalejší, ktorý postavil hrdinom trójskej vojny Homér, je staroveký mýtus. Ba i Homéra vyhlásili za mýtickú osobu a Tróju s Mykénami preniesli do ríše bájí - niekam do susedstva Ofira alebo Atlantídy.

II.
**KNIHA
O OBJAVOCH**

9. „JA TRÓJU NÁJDEM!“

Heinrich Schliemann.
Fotografia z roku 1881

Povedzme si hned' na začiatku: Trója sa vrátila z ríše bájí do sveta skutočnosti!

Čo by zostalo z najnapínavejšej detektívky, keby sme sa vopred dozvedeli, ako sa skončí? Príbehu o objavení Tróje to však nemôže prekázať. Je a zostane vzrušujúcim dobrodružným románom, ktorého postavy a situácie by si mohol vymyslieť iba Alexander Dumas. A najzvláštnejšie na ňom je, že je pravdivý. Jeho hlavný hrdina sa narodil 6. januára 1822 v meklenburskej dedinke uprostred bukových hájov, ktorá sa po nemecky volá Neu-Bukow, a zomrel 26. decembra 1890 v Neapole. Volal sa Johann Ludwig Heinrich Julius Schliemann.

Dlhé meno, z ktorého sa ujalo Heinrich ako hlavné, bolo jediným prepychom,

ktorý mohol Ernst Schliemann svojmu piatemu dieťaťu (z jedenástich) dožiť. Bol evanjelický pastor, chudobný ako kostolná myš, a ináč čudný patrón: mal na svoj čas dobré - a na náš výborné - humanistické vzdelanie a široké záujmy, medzi nimi aj o antic-kú poéziu, archeológiu, pijatiku a ženy. Posledné dva nakoniec zvíťazili; doslovne prepil svoju faru a kňazskú dôstojnosť, potíkal sa ako vagabund a nejaký čas mal aj krčmu, v ktorej si bol najlepším zákazníkom. Ale k tomu došlo až neskôr, keď mu zomrela prvá žena, Heinrichova matka.

Vtedy v Neu-Bukowe, a potom v Ankershagene, kam sa roku 1823 presťahoval, mal ešte čas a náladu, aby deťom rozprával rozprávky. Pretože v tom čase ešte bratia Grimmovci svoje rozprávky nevydali, vymýšľal si ich sám a vyberal si pre ne témy z *Iliady*, *Odysey* a *Aeneidy*. Deti počúvali a boli nimi nadšené (ako všetky deti, ktorým sa rozpráva o achájskych a trójskych hrdinoch, pred dvoma tisícročiami rovnako ako dnes). Najväčšími však Heinrich: „Celá moja neskoršia práca bola ovplyvnená týmito dojmami z najranejšej mladosti.“

„Vo svojej detskej prostote“ tomu všetkému veril; a práve tak veril aj strašidelným historkám, ktoré mu rozprávala pestúnka. V Ankershagene žil kedysi rytier Hennig von Holstein, zvaný Bradenkierl. Za živa vraj upiekol pastiera, ktorý prezradil meklenburskému vojvodovi, že ho chce zákerne prepadnúť: za trest mu potom vo výročný deň smrti vyliezala z hrobu ľavá noha v hodvábnej pančuche. Heinrich

čakal deň čo deň na cintoríne, a keď sa noha neukazovala, prosil otca, aby hrob vykopal a vypátral jeho tajomstvo; pri pátraní po presnej lokalizácii hrobu však zistil, že zlosyn Bradenkierl je pochovaný, ako sa na rytiera patrí, vo farskom kostole. Keď počul otca nariekať na nedostatok peňazí, odporúčal mu, aby vykopal zlatú kolísku z pohanskej mohyly za mestom, o ktorej mu matka rozprávala, alebo zlatý poklad spomenutého rytiera, zakopaný (podľa toho istého prameňa) pod okrúhlu vežu ankershagenského zámku. Prečo by sa mu to nemalo podariť, keď napríklad pán von Grundlach vykopal na svojom poli v susednom Ramshagene drevené sudy s pivom starých Rimanov?

Tieto historiky opakuje každý Schliemannov životopisec a má ich priamo od neho (z úvodu ku knihe *Ilios* z roku 1881). Aj dve ďalšie by boli celkom banálne, keby...

Skrátka, na celom svete sa hrajú chlapi na vojakov a na vojnu, a nemeckí nie sú v tomto ohľade rozhodne výnimkou. Schliemannova parta sa však nehrala na obľúbených „vysokých chlapíkov“ Fridricha Wilhelma I., ani na Valdštejna a Gneisenaua pri Kolbergu, ale - pod vplyvom pasttorových rozprávok - na trójsku vojnu. Každý mohol byť podľa ľubovôle dvoma i tromi hrdinami (len s Hektorom boli problémy: nechcel ním byť nikto, „lebo to nie je kresťanské meno, tak sa môže volať iba katolík alebo pes“). Helenou bývala Minna Meincková zo susednej dediny Zahren, Achillom a Odyseom Heinrich Schliemann; okrem toho predstavoval i väčšinu olympských bohov a pre svoju funkciu Dia si sám zhotovil „zlaté váhy osudu“.

Druhá z týchto historiek vošla do histórie. Na Vianoce 1829 dostal Heinrich Schliemann okrem ponožiek a obvyklých praktických vecí, ktoré by musel aj tak dostať, veľkú knihu. Jej titul si už vedel sám prečítať, hoci chodil do školy ešte len štvrt' roka: *Dejiny sveta pre deti*. Od Dr. Georga Ludwiga Jerrera, biskupa na Seelande a profesora teológie v Kodani.

Bola to úbohá mravovnácka zlátnina vydaná pre účely kresťanskej výchovy detí s kriklavými farbotlačovými obrázkami; Heinrich Schliemann bol však

nadšený. Rýchlo listoval cez výjavy z potopy sveta, zničenie Sodomy a Gomory a iné doklady Hospodinovej všemohúcnosti, až našiel, čo hľadal: obraz horiaceho mesta s obrovskými hradbami. „Aeneas uteká s otcom Anchisom na chrbte a so synom Askaniom, ktorý sa ho drží poslušne za ruku, z horiacej Tróje.“ Veľkou bránou v pozadí valilo sa do mesta grécke vojsko s povievajúcimi chocholmi a pri hradbe stál obrovský drevený kôň.

„Otec, mýlil si sa, keď si o nehdy hovoril, že nijaká Trója nikdy nebola! Jerrer ju musel vidieť, keď ju tak krásne namaľoval!“

„Syn môj, to je vymyslený obraz!“

„A mala Trója naozaj také veľké hradby?“

Pastor prikývol. „Každé veľké mesto malo kedysi hradby.“

„Tak teda nemohli zmiznúť. Hádám sú len zasypané - ako tie tri mestá pod Vezuvom.“

„Lenže pri Tróji sa o tom nemôžeme presvedčiť. Aj keby skutočne existovala... Nikto nevie, kde stála!“

„Tak aby si vedel: keď budem veľký, ja Tróju nájdem!“

S prípravou na takú veľkú prácu (a „ušľachtilý životný cieľ“, ako ho utrdil otec) sa rozhodol začať hneď. Predovšetkým si našiel spoločníka: Minnu Meinckovú. „Dohovorili sme sa, že keď budeme veľkí, vezmeme sa a preskúmate všetky ankershagenské tajomstvá, a potom že nájdeme a vykopeme Tróju. Nič krajšie sme si nevedeli predstaviť, ako stráviť život pátraním po pamiatkach minulosti...“

Túto prípravu mu neprerušila ani matkina smrť (1831) a odlúčenie od Minny. Otec ho poslal k svojmu bratovi do Kalkhorstu; naučil sa tam (od študenta filozofie Andresa) za rok obstojne po latinsky, takže na Vianoce 1832, desaťročný, mohol priniesť „ako vianočný dar otcovi latinskú (aj keď gramaticky nie celkom bezchybnú) prácu o hlavných udalostiach trójskej vojny a o Agamemnónovom a Odyseovom návrate“.

Dvanásťročný odišiel na gymnázium do Neustrelitzu; zaradili ho hneď do tretej triedy. Učil sa dobre, ale profesori boli k nemu zdržanliví a spolužiaci sa

„JA TRÓJU
NÁJDEM!“

Sofia Engastromenová,
druhá manželka
H. Schliemanna.
Na hlave má diadém
z „Priamovho pokladu“.

ho stránili. „Prečo mnou opovrhujú ako Tersitom? Pretože - ale to ešte nevedel - jeho otca zbavili miesta. Z akých dôvodov, ľahko si domyslíme: po dlhom procese a s podmienkou, že všetko nahradí, súd mu dovolil uverejniť vyhlásenie, že „v jeho pokladnici sa nič chýbajúceho nenašlo“.

Po troch mesiacoch mu riaditeľ kvôli otcovi a deravým topánkam odporučil prejsť na reálku: „sám predsa uzná, že sa nehodí medzi mladých pánov“. Medzi novými spolužiakmi sa cítil dobre; synovia remeselníkov a lokajov „mladých pánov“ sa od neho neodlišovali lepším kabátom, ani nekládli dôraz na „česť a hodnosť“ rodičov (čo sú síce dva pojmy, ale na gymnáziu splyvali). Ale po dvoch rokoch sa i toto štúdium skončilo; nenašiel sa nikto, kto by mu bol dal na byt, stravu a knihy. Príbuzní Minny Meinckovej mu našli učňovské miesto v neďalekom Fürstenbergu.

Bolo to veľmi výhodné miesto: len tri míle od Neustrelitzu, s bytom a stravou, iba so šesťnásťhodinovým pracovným časom denne a za učenie nemusel platiť! „Päť a pol roka som slúžil v malom obchode s miešaným tovarom vo Fürstenbergu; prvý rok u pána Holtza a potom“ (keď pán Holtz zomrel a jeho manželka predala celý inventár obchodu i s učňom) „u jeho nástupcu, dobrehého pána Theodora Hückstaedta. Mojou prácou bolo predávať haringy, maslo, pálenku zo zemiakov, mlieko, soľ, cukor, olej, lojové sviečky atď. a mlieť zemiaky pre pálenicu, zametať krám a podobne. Náš obchod bol taký biedny, že celoročný obrat nečinil ani 3000 toliarov; považovali sme za veľmi šťastný deň, keď sme predali tovar za 10 - 15 toliarov... Od piatej ráno do jedenástej večer som bol takto zamestnaný a nezostala mi ani sekunda na štúdium. Ostatne čoskoro som zabudol aj to málo, čo som sa v škole naučil, ale lásku k poznávaniu, k vede som nestratil - tú som nestratil nikdy. A tak do smrti nezabudnem, keď jedného večera...“

Bolo to niekedy na jeseň 1840, práve zametal prázdny krám. Naraz sa rozleteli dvere a do miestnosti sa vrútil opilec. Prevalil sa cez pult a zreval: „Pálenku!“

Schliemann sa zľakol a chvíľu váhal, ale chlap - podľa vzhľadu mly-

nársky chasník - opakoval svoj rozkaz: „Poslúž, sopľoš, inteligentovi, máš pred sebou študovaného človeka! *Ménin aeide, theá, Péléiadeó Achilléos...* Počuješ?!”

Počul, nalial pohárik a povedal: „Znie to pekne!”

„Bodaj by neznelo, veď to napísal Homér! Ale čo ty vieš, kto bol Homér! O hneve Peleovca, bohyňa, Achilla, spievaj... Rozumieš?”

„To je začiatok *Iliady*!” zvolal Schliemann. „Kedysi som tiež študoval, ale toto poznám od otca. Bol pastor...”

„Môj tiež, miláčik, a tiež ťa vykopli zo školy, však? Tak naley! Druhú! Ako hovorí neviem už kto: *Carpe diem*! To je pre zmenu po latinsky a znamená to: slop!”

Schliemann nalial a požiadal mlynára, aby mu predniesol ešte nejaký verš od Homéra. „Zadarmo len smrt! Zaplat' štamperlík! Mňa tie štúdiá tiež niečo stáli!”

„... a onoho večera mi tento mlynársky chasník (volal sa Niederhoffer) odrecitoval vyše sto veršov Básnika a skandoval ich s vášnivým pátosom. Hoci som mu nerozumel ani slovo, melodická reč pôsobila na mňa hlbokým dojmom, takže som sa neubránil slzám nad svojim nešťastným osudom. Tri razy mi musel opakovať božské verše a zaplatil som mu za to tri poháriky pálenky, rád som za ne dal tých pár fenigov, čo tvorili celý môj majetok.”

Verše opitého mlynára vyviedli Schliemannu z miery. Bude môcť niekedy uskutočniť svoje plány s Minnou? Plány s Trójou? Ako tovariš určite nie. Keby tak bol učenec, ako slávny archeológ Winckelmann...

Zúfalo premýšľal. Prečo vlastne nemohol študovať? Pretože otec nemal peniaze. Prečo nemal otec peniaze? Pretože málo zarábal a mnoho utrácal. Prečo toľko utrácal? Pretože nevedel hospodáriť a krotiť svoje vášne. Prekliate peniaze! A určujú ľudský osud! Keby mal peniaze, mohol by študovať, oženiť sa s Minnou, vykopať Tróju! Ale na to treba veľmi mnoho peňazí. Hádám milión toliarov, hádam viac! Určite viac, ako pán Hückstaedt zarobí za celý život.

„JA TRÓJU
NÁJDEM!“

História Tróje inšpirovala umelcov po stáročia. Tak je to aj na detaile obrazu nemeckého maliara Mathisa Gerunga (1500 - 1570).

Vo Fürstenbergu sa nestane nikdy miliónárom. To iba ak v Hamburgu... Nie, iba v Amerike! To je krajina neobmedzených možností, všetci to vvidia... Ako sa však dostať do Ameriky? A predovšetkým - z Fürstenbergu?

Musí si usporiť na cestu. To znamená viac pracovať, aby viac zarobil. Pri takej práci, akú robí teraz, síce ešte nikto nezbohatol, ale... Zatiaľ však nemá inú možnosť. Určite sa nájde východisko! Ináč je s jeho plánmi koniec!

Našlo sa. Iba teraz plne chápeme, aký bol vo svojom postavení nešťastný: „Prišlo to naraz ako zázrak. Pri dvíhaní príliš ťažkého suda prasklo mi v prsiach a začal som chrliť krv. Nemohol som ďalej zastávať svoju prácu...“ Dobrý pán Hückstaedt nepotrebného tovariša ochotne prepustil.

Odišiel za otcom: žil v neďalekom Gehlsdorfe a mal tam vraj obchod. Našiel ho práve pred bankrotom a v novom manželstve s dvoma novými deťmi. „Po podiel po matke si prišiel? Presne ťa vyplatím! Zdedil si 117 toliarov; keď odrátam, čo som na teba vydal na šaty, topánky, školu, zápisné za učňa... ostáva rovných 29 toliarov. Lenže ich teraz nemám!“ - „Aj to si prepil?“ zamiešala sa do reči jeho žena. Nastala strašná hádka a chorý Schliemann uznal za najlepšie nepozorovane odísť.

O tejto návšteve vo svojom životopise nepíše; vieme o nej len z neskorších listov súrodencom. „Vo svojom zúfalstve odišiel som peši do Hamburgu, kde sa mi podarilo nájsť ihneď miesto.“ Stal sa predavačom v obchode pána Lindemanna, potom u pána Deycka. „Pretože som pre veľké bolesti v prsiach nemohol vykonávať ťažké práce, moji šéfovia zistili, že som pre nich zbytočný, a tak som ani na jednom z týchto miest nevydržal viac ako osem dní.“ Bolo mu ľúto tým viac, že mal sľúbený plat 180 toliarov ročne - toľko, čo za rovnaký čas zarobil pán Hückstaedt.

Ináč bol Hamburgom nadšený - nakoľko môže byť človek nadšený mestom, v ktorom má hlad. Zdalo sa mu, že sníva: ruch svetového prístavu, tisíce plynových lúč, les stožiarov, na obdiv vystavované bohatstvo. „Sú to kniežatá v tých drahých kožu-

choch a ekvipážach?“ spýtal sa druhá, s ktorým ho zvedla cesta pri hľadaní práce. „Nie, obchodníci! Export-import. Také podnikanie je lepšie ako zlatá baňa!“

Mesiac hľadal prácu. „Vyznáte sa v účtovníctve?... Mohli by ste byť korešpondentom? Viete reči?“ Na všetko mal a počul jedinú odpoveď: „Nie!“ Rozhodol sa teda dať Hamburgu zbohom a odísť do Ameriky. Ako sa však dostane bez peňazí do Ameriky? No - ako sluha na lodi, ako čierny pasažier, to je jedno! A keď sa už druhý týždeň ponevial po prístave a ponúkal svoje služby, začul dobre oblečeného pána hovoriť meklenburským dialektom. Oslovil ho. „Vraviš Schliemann? Nie si syn Luisy Bürgerovej zo Sternbergu, čo sa vydala za pastora Schliemanna?“ Prisvedčil. „Si skutočne celá matka. Vieš, hrávali sme sa spolu ako deti. Ja to už nejakozariadim!“

Nič nevzpruží človeka tak ako vedomie, že si vie vyvdorovať šťastie. Maklér J. F. Wendt splnil svoj sľub, zariadil u kapitána Simonsena, že ho vzal na svoju loď ako kajutového sluhu. Bola to malá briga s dvanásťčlennou posádkou; volala sa *Dorothea* a cieľom jej plavby bol prístav La Guayra vo Venezuele.

Schliemann predal zimmik a kúpil si učebnicu španielčiny. Kým sa preplavil cez more, bude ju vedieť naspamäť.

Ráno dňa 21. novembra 1841 vyplávala *Dorothea* z hamburského prístavu. V noci z 11. na 12. decembra stroskotala v búrke pri ostrove Texeli.

„Texel“ znie veľmi španielsky, ale je to ostrov pri holandskom pobreží. Len tam sa malá briga za tri týždne dostala; za Hamburgom ju zastavilo na mori bezvetrie, potom ju vánok zaniezol k Helgolandu a tam sa z ničoho nič rozpútal pravý orkán a hodil ju na plytké pobrežie. Nikto si nezachránil nič, iba holý život - jedine Schliemannovi vyplavilo more na druhý deň celý jeho majetok: malý kufrik s bielelizňou, učebnicou a odporúčajúcimi listami. „Bol som na tom vlastne lepšie než Odyseus.“

Holandsko bolo krajinou Fajákov len prvý deň; rola kráľa Alkina pripadla

pruskému konzulovi, ktorý mu zaplatil cestu do Amsterdamu. Tam potom urobil Schliemann to isté, čo väčšina zúfalcov, ktorých morí hlad - prihlásil sa do koloniálnej armády. Lenže vojenski páni majú nezmeniteľné zásady: chlap, ktorý si má ísť do kolónie po smrť, musí byť zdravý ako buk - krv môže plávať až po priestrele pľúc.

„Keď sa moje skromné prostriedky úplne vyčerpali, neostávalo iné, ako predstierať chorobu, a tak ma prijali do verejnej nemocnice. Z tejto hroznej situácie ma zachránil opäť J. Wendt, ktorému som z Texela napísal o našom stroskotaní a že sa pokúsím o šťastie v Amsterdame. Šťastná náhoda chcela, že môj list dostal pri slávnostnej hostine v spoločnosti priateľov. Správa o mojom nešťastí vzbudila všeobecný súcit, a tak usporiadal pre mňa zbierku, ktorá vyniesla 240 zlatých. Túto sumu mi poukázal prostredníctvom konzula Quacka a súčasne napísal pruskému generálnemu konzulovi v Amsterdame W. Heppnerovi, ktorý mi zanedlho našiel miesto v kancelárii firmy F. C. Quien.

Najprv som sa snažil osvojiť si čitateľný rukopis a za dvadsať hodín, ktoré som si zaplatil u slávneho kaligrafa Magného, sa mi to aj podarilo. Hneď nato som sa pustil do štúdia rečí, aby som si zlepšil postavenie. Mal som ročný plat 800 frankov, z čoho som vydal polovicu na štúdiu a z druhej polovice som žil, a to veľmi, veľmi skromne. Byt, za ktorý som platil mesačne osem frankov, bol úbohým podkrovnou izbičkou, kde sa nedalo kúriť; v zime som sa tam triasol od zimy, v lete ma morila neznesiteľná horúčava. Na raňajky som mával ovsenú kašu, obed ma nikdy nestál viac ako 16 fenigov, večere bývali menej výdatné. Ale nič nepo-áda človeka viac do štúdia ako bieda a istá nádej, že sa z toho neúnavnou prácou dostane...

Ale moja vášeň študovať viedla k tomu, že som mechanickú prácu kancelárskeho sluhu vo firme F. C. Quien začal zanedbávať, a to najmä potom, keď som ju začal považovať za neprimeranú svojim vedomostiam. Predstavení ma, pravda, nechceli povýšiť; pravdepodobne si mysleli, že

ko sa ukáže neschopný ako poslíček, nemôže zastávať vyššie miesto.

Napriek tomu sa mi však 1. marca 1844 podarilo dostať miesto korešpondenta a účtovníka vo firme B. H. Schröder & Cie v Amsterdame, kam ma prijali na začiatok s platom 1200 holandských zlatých ročne."

Za tieto dva roky sa Schliemann naučil nielen čitateľne písať, ale - pri dvanást hodinovom pracovnom čase - aj účtovníctvu a okrem toho po holandsky, anglicky, francúzsky, španielsky, portugalsky, taliansky (a vlastne i po nemecky, lebo dosiaľ hovoril len po meklenbursky). „Muž, ktorý vie dve reči, je hodný dvoch mužov!“ Podľa tohto Napoleonovho výroku bol Schliemann hodný siedmich mužov a pán Schröder neprerobil, keď mu dal plat jedného a pol účtovníka.

Čitateľa bude hádam zaujímať, ako sa možno naučiť v takom krátkom čase toľko rečí - najmä ak človek nemá zvláštne nadanie na cudzie jazyky, ako o sebe tvrdil Schliemann. Stačí vraj na to len húževnatosť a metóda, s ktorou nerobil tajnosti.

„Táto jednoduchá metóda, ktorá značne uľahčuje naučiť sa hociktorú reč, spočíva predovšetkým v tom, že mnoho čítame nahlas, nič neprekladáme, každodenne berieme hodinu u učiteľa, po nej napíšeme úlohu na tému, ktorá nás zaujíma, pod dozorom učiteľa ju opravíme, potom sa ju naučíme naspamäť a na budúcej hodine prednesieme, čo sme si predošlý deň opravili. Mal som veľmi slabú pamäť, pretože som ju od detstva necvičil, ale využíval som - ba doslovene som kradol - každú chvíľu na učenie. Aby som si čím najskôr osvojil čo najlepšiu výslovnosť angličtiny, navštevoval som v nedelu pravidelne dva razy bohoslužby v anglickom kostole a počas kázne som si každé slovo potichu opakoval. Pri všetkých cestách, ktoré som robil ako poslíček, nosil som v ruke knihu, aj keď pršalo, a niečo som sa z nej učil naspamäť; na pošte som nikdy nečakal len tak a vždy som niečo čítal. Tak mi pomaly silnela pamäť a po troch mesiacoch som mohol svojim učiteľom, pánu Taylorovi a pánu Thompsonovi, každý

deň na hodine ľahko predniesť dvadsať tlačených strán anglickej prózy, od slova do slova, a stačilo mi, ak som si ich predtým tri razy pozorne prečítal. Tak som sa naučil naspamäť celého Goldsmithovho *Vikára wakefieldskeho* a Scottov román *Ivanhoe*. Pre veľký nepokoj som málo spal a prebedné hodiny som strávil tým, že som si opakoval, čo som predtým večer čítal. Pretože pamäť sa v noci lepšie sústreďuje ako vo dne, mal som z tohto nočného opakovania veľký ošoh; odporúčam tento postup každému. Tak sa mi za pol roka podarilo dokonale ovládnuť angličtinu.

Tú istú metódu som potom použil aj pri francúzštine; za ďalší polrok som ovládal aj túto reč. Z francúzskej literatúry som sa pritom naučil naspamäť Fénelonove *Príhody Telemachove* a román *Paul et Virginie* od Bernardina de Saint-Pierre. Týmto neustálym nadmerným štúdiom mi pamäť za rok tak zosilnela, že som sa potom už veľmi ľahko naučil po holandsky, španielsky, taliansky a portugalsky. Ani na jeden z týchto jazykov som nepotreboval viac ako šesť týždňov, aby som ním plynule hovoril a písal."

Pedagógovia majú proti tomuto spôsobu štúdia námietky; v skutočnosti je pri jazykovom štúdiu každá metóda dobrá, ak sa uplatňuje dôsledne. O rozbor tejto otázky nám však nejde; na tomto mieste nás zaujíma len sledovanie metód, akými si mladý Schliemann klesnil cestu k neskorším úspechom - cez hlad a biedu, cez také nepríjemnosti ako stroškotanie na mori a pľúcna choroba. Ich spoločným menovateľom je cieľavedomosť a vytrvalosť.

Tieto úspechy a zvýšenie platu o 800 zlatých ročne ho podnietili, aby sa dal do štúdia „jazyka, ktorý ešte nikdy neštudoval" - ruštiny. Ak ju považoval za „jazyk zo všetkých najťažších", zaiste sa mu ako Neslovanovi nečudujeme.

„Jediné ruské knihy, ktoré som si zaobstaral, boli nejaká stará gramatika, náučný slovník a zlý preklad *Príhod Telemachových*. Napriek všetkému úsiliu sa mi nepodarilo nájsť učiteľa ruštiny, pretože okrem ruského vicekonzula, pána Tannenberga, ktorý mi nechcel dávať hodiny, nebolo v Am-

sterdame človeka, ktorý by rozumel jedinému ruskému slovu. Začal som teda nové štúdium bez učiteľa a za niekoľko dní som si s pomocou gramatiky vryl do pamäti písmená ruskej abecedy a ich výslovnosť. Potom som si opäť podľa starej metódy písal krátke články a učil som sa ich naspamäť. Pretože mi nikto úlohy neopravoval, boli zaiste smiešne zlé, ale snažil som sa vyhybať chybám praktickými cvičeniami a naučil som sa teda naspamäť celý preklad Telemacha. Potom mi zišlo na um, že by som robil rýchlejšie pokroky, keby som mal niekoho, komu by som mohol Telemachove príhody rozprávať; angažoval som si teda za štyri franky týždenne jedného starého Žida, ktorý potom ku mne chodil a každý deň počúval celé dve hodiny moje ruské deklamácie, z ktorých nerozumel ani slabiku."

Uplatňovanie tejto metódy bolo spojené s určitými ťažkosťami, ktoré vyplývali z toho, že steny v holandských domoch bývajú pomerne tenké. Počas svojich štúdií ruštiny dostal Schliemann dva razy výpoved' z bytu pre „rušenie susedov hlasnými rečami, ktorým nikto nerozumie". „Avšak všetky tieto ťažkosti neschladli moje nadšenie a za šesť týždňov bol som už schopný napísať svoj prvý ruský list..." - a jeho adresát, pán Vasilij Plotnikov, agent petrohradskej firmy P. N. Malutin v Londýne, mu rozumel!"

A keď prišli do Amsterdamu ruskí kupci Matvejev a Frolov, aby sa zúčastnili aukcie indiga, Heinrich Schliemann sa s nimi na vlastný i všeobecný údiv dohodovoril!

V januári 1846, za treskúcej zimy a snehovej fujavice, dorazil Schliemann do Petrohradu. Nikto mu neveril, že cestu z Amsterdamu prešiel iba za dvanásť dní.

Celá táto história sa zdala napokon neuveriteľná aj jemu. Na jar 1844 ho prijal pán Bernhard Hinrich Schröder na skúšku. Opäť pracoval v obchode s koloniálnym tovarom, lenže firma B. H. Schröder & Cie bola iný podnik než firma pána Hückstaedta: mala vlastné plantáže v Holandskej Indii, vlastné loďstvo a šéf mal pracovňu, ktorej sa nevyrovnal ani salón na zámku

strelitzského vojvodu, kam ho vzal kedysi otec jedného spolužiaka, vojvodov lokaj, aby sa pochváľil, akým pánom slúži. Na jeseň 1844 vstúpil do tejto pracovne druhý raz: vošiel ako pomocný účtovník a vyšiel ako vedúci zahraničnej korešpondencie. Potom do nej chodieval častejšie; presne o rok a mesiac po vstupe do služieb firmy sa stal prokuristom. Mal vtedy dvadsaťtri rokov a všeobecnú autoritu; šéf ho považoval za nenahraditeľného spolupracovníka. „Iste je príbuzný starého pána,“ vraveli si kolegovia v kancelárii v úžase nad jeho závažnou kariérou a mirzelo ich, že si ho ešte prednedávnom posielali po desiatu. „Možno je jeho nemanželský syn. To, ako sa vyzná v indigu, zaiste zdedil po ňom!“

Potom prišla jeho veľká príležitosť - a dokázal pri nej zvláštnu prezieravosť: vedel ju nevyužiť. Asi štvrt' roka po odchode ruských kupcov prišiel list z Moskvy. Adresovaný bol nie firme, ale jemu. Otvoril ho pred šéfom. Gospodin Živago, moskovský kupec prvej gildy, si mu dovoľuje navrhnúť, aby tvorili spoločnosť pre obchod s indigom. On, Živago, by vložil do podniku 50 až 60 tisíc strieborných rubľov, a gospodin Šliman svoje znalosti európskeho trhu. Zisk by sa delil rovnakým dielom.

„Ak má Živago tie peniaze, je to pre vás bez rizika,“ povedal po chvíli pán Schröder. „Pôjdete?“

„Po prvé, nikdy som ho nevidel,“ odpovedal Schliemann, „a potom - som zamestnanec firmy Schröder. Vy ste mi pomohli hore. To zaväzuje. Zostanem.“

Po týždni sa vrátil starý šéf k moskovskému listu. „Rusko je krajina nesmiernych možností... *Terra incognita*, prakticky neobmedzený trh. Dá sa tam zarobiť...“

„Nemám dôvod svoje rozhodnutie meniť!“ prerušil ho zdvorilo Schliemann.

„Nemusíte, Hinrich! Uvažujte so mnou: keď sa nebojí vložiť peniaze do indiga ten Moskovčan, prečo by sme sa báli my? Nešli by ste do Ruska ako zástupca firmy Schröder?“

„Firma Schröder...?“

„Správne. Firma B. H. Schröder & Cie v Amsterdam, Anton Schröder & Co v Le Havre, A. B. C. M. Schröder

v Terste, Schröder & von Lenep v Smyrne, Schröder & Cie v Riu de Janeiro a pochopiteľne i obidvoch našich firiem v Nemecku!“

„Pôjdem, *myrheer!*“

A išiel. Z Amsterdamu vyrazil na Vianoce a do Petrohradu prišiel práve na Vianoce. „Akosi sa ten ruský kalendár oneskoruje... Ale tým lepšie pre toho, kto ide vpredu!“ Dal si natlačiť vizitky: Genrich Ernstovič Šliman. Navštívil prvú gildu petrohradských veľkoobchodníkov, štátnu banku a dve alebo tri ministerstvá - všetko za jediný deň. „Načo ten chvat?“ čudoval sa každý. „Nuž, človek zo Západu! Príde na úrad, práve keď popíjaš čaj! A ako vyskakuje, keď počuje slovo *budet!*“

Schliemann toto slovo skutočne nenávidí: „Nijaké *budet*, ale *sejčas* - dnes, hneď, okamžite!“ A tak sa mu podarilo to, čo zatiaľ v Rusku nikomu: za necelý týždeň založil filiálku veľkej zahraničnej firmy. Že si takmer nevšimol Nevu? Že nevidel ani Palác admirality? Veru nie! Akýže obchod urobí človek s Nevou či s Korobovovou vežou!

Že treba vybaviť množstvo formalít v Moskve? Dobre, ide sa do Moskvy. „Za týždeň, holúbok, búrka je v stepi, vlastnú ženu by kresťan nevyhnal!“ - „Počul som, že ruskí izvoščiki sú odvážni muži!“ odpovedal a položil na stôl päť strieborných polrubľov. Na druhý deň večer bol v Moskve.

Pred desiatou ráno sa tu nedá s nikým hovoriť? Dobre, ide sa na trh, niekam, kde je veľa ľudí: ako vlastne vyslovujú to tvrdé „r“ a tie čudné mäkké samohlásky, ako dávajú prízvuk... A tak to robil celý týždeň, deň čo deň. Bol spokojný. Ruskí kupci sú dobrí partneri. Všetličo im trvá dlhšie, všeličo u nich nechápe, ale majú formát. Majú zmysel pre veľké plány, sú veľkorysí ako celé Rusko. Rozumie si s nimi, sú z mladej generácie podnikateľov, do ktorej sám patrí. Dá sa s nimi pracovať, dá sa s nimi zarábať. O nič iné mu nejde.

Rozhodol sa usadiť v Petrohrade. Byť by mohol mať aj skromnejší, aj bez lokaja by sa zaobišiel; vzbudzovalo by to však nedôveru. Chce sa celkom prispôbiť - dlhý kožuch, fúzy a brada, cylinder, veľké prepitné,

na všetko si zvykol, okrem vodky a kariet. Ba i pribral, za rok je tučný ako správny kupec a po rusky hovorí, akoby sa narodil v Piteri.

„Už v prvých mesiacoch v Petrohrade a Moskve korunoval moje úsilie taký úspech, aký ďaleko prekonával najsmelšie nádeje mojich šéfov i moje... Stal som sa pre firmu B. H. Schöder & Cie nenahraditeľný a zabezpečil som si tak celkom nezávislé postavenie... Mal som pri svojich obchodoch také šťastie, že začiatkom roku 1847 som sa dal zapísať do gily ako samostatný veľkoobchodník.

Popri tejto činnosti som zostal i naďalej v nezmienenom pomere k pánom B. H. Schröder & Cie v Amsterdame, ktorých agentúru som viedol jedenásť rokov. Pretože v Amsterdame som si osvojil dôkladnú znalosť indiga, obmedzil som svoj obchod temer výhradne na tento tovar, a kým môj kapitál nedosiahol 200 000 frankov, poskytoval som úver jedine tým najsľoblivejším firmám. Musel som sa tak spočiatku, pochopiteľne, uspokojiť aj s menším ziskom, ale nič som pri tom neriskoval.“

Posadnutý zarábaním peňazi pracoval šesťnásť hodín denne ako u pána Hückstaedta a zarábala na ruskom indigu presne toľko ako pán Schröder. Koncom roku 1849 dostal výkaz z banky: jeho osobný majetok prekročil 50 000 strieborných rubľov. Na tento deň čakal.

Sadol si za písací stôl so strieborným svietnikom, aby napísal desať listov - súkromných listov. Prvý otcovi: poslať mu peniaze, aby si kúpil niekde v Meklenbursku malé gazdovstvo a žil riadnym životom. Druhý až ôsmy bratom a sestram; každý z nich ich nadhlo zbavuje finančných starostí. Deviaty do Ankershagenu s príkazom správcovi cintorína a príslušnou sumou, aby dal postaviť na hrob jeho matky veľký kríž z tepaného železa. Pred desiatym sa hlboko zamyslel.

Od onoho večera, keď počul z úst opitého mlynára Homérove verše, si v duchu stále opakoval: „Musíš mať peniaze, ináč nevykopeš Tróju! Nie, vzdelanie samo ti nestačí! Márne by si bol učený ako Winckelmann, na hľadanie Tróje by si nezohnal pro-

striedky. Nijaká akadémia ti ich nedá, nikto predsa v jej niekdajšiu existenciu neverí!“ - Ale teraz už mal peniaze, aby svoj plán z detských liet začal uskutočňovať.

Vzal si nové brko, vymenil sviečky a dal sa do písania. Adresátom jeho listu bol dvorný kapelník Lane v Neustrelitz: stručne mu opísal svoje priaznivé hmotné pomery a poprosil ho, aby zašiel k pani a pánu Meinckovcom a požiadal ich jeho menom o ruku slečny Minny.

Prišla odpoveď: Minna sa niekoľko dní pred listom z Ruska vydala!

Heinrich Schliemann sa prvý raz v živote zrútil. - Mal padnúť celý plán z detstva?

Ešte sa nespamätal a prišiel ďalší list. Jeho brat Ludwig sa vraj pred rokom odsťahoval do Ameriky. Zlatá horúčka ho zlákala do Kalifornie, naposledy písal z nejakého Sacramenta, alebo ako sa to volá, a teraz je nezvestný. Sú obavy, že zahynul.

Rozhodol sa vypátrať, čo s ním je. Áno - vo veľkom byte, ktorý dal zariadiť pre Minnu, by teraz ani nevydržal. Pôjde do Ameriky!

Nemá boh Poseidón Schliemanna rád? Presne uprostred Atlantiku rozpútal búrku a obrovská vlna zlomila lodné koleso a hriadel. Vysoký komín parníka sa naklonil, na palube vypukla panika, kapitán vytiahol revolver, aby zabránil spusteniu záchranných člnov do istej záhuby. „Nijaké obavy! Napneme pomocné plachty a poplávame ďalej!“ Vietor však vial od severozápadu a za šesťnásť dní pristála loď v Liverpoole - odkiaľ vyplávala.

Kedy ide ďalší parník? O desať dní? Išiel teda do Londýna, vybavil niekoľko obchodných záležitostí a navštívil Britské múzeum. Pol dňa stál pred Feidiiovými reliéfmi z Partenóna, ktoré priviezol lord Elgin, keď si trochu širšie vysvetlil sultánov ferman, že si smie odviezť z Atén „niekoľko kameňov“. Nie - na to ešte nie je čas! Treba ísť do Amsterdamu, zariadiť obchody na čas dlhšej neprítomnosti v Európe a potom prinútiť more... Tretí pokus o cestu do Ameriky sa mu potom podaril.

V New Yorku sa zdržal len do odchodu prvého „ohnivého voza“ na západ; až na malú prestrelku s banditmi prebehla cesta bez vzrušujúcich príhod. V Sacramente sa už v staničnom bare dozvedel, že jeho brat je mŕtvý; v tomto prekliatom hniezde dobrodruhov všetkých rás a národov ho každý poznal! Mal hotel a predtým šťastie, že našiel veľkú zlatú žilu; umrel na injekcie, pretože lekár mal honorár za kus a dal mu ich viac, ako zniesol. Na 25 000 dolárov odhadovali jeho majetok - celý sa však presťahoval do vreciek jeho partnerov a z nich zase do herní a k ženským. Súdiť sa s nimi? Na divokom západe má právo len ten, kto má rýchlejší kolt. Dal mu teda postaviť na hrob pomník a vrátil sa na východ.

Prvou jeho zastávkou je Washington. Pretože v Spojených štátoch neurčuje hodnotu človeka šľachtický pôvod ako v Rusku, ale bankové konto, môže si dovoliť navštíviť i hlavu štátu. „O siedmej večer som zašiel k prezidentovi USA Fillmorevi a povedal som mu, že želanie navštíviť túto nádhernú krajinu a zoznámiť sa s jej vodcami ma priviedlo k tomu, aby som sem prišiel z Ruska; za prvú a najväčšiu povinnosť považujem, aby som ho osobne pozdravil... Prijal ma veľmi srdečne, predstavil ma svojej panej, dcére a otcovi; posedel som s ním pol druhej hodiny.“

O čom hovorili? O možnostiach kapitálových investícií v hutnom priemysle, o stavbe železníc, o plantážach cukrovej trstiny, o možnostiach obchodu s Ruskom, o Kossuthovi, s prezidentovým otcom o Elginových mramoroch a s dámmami o ruských kožušinách. „Ste pionierska povaha, mister Shleeman, pravá americká povaha. Nič by ma ako prezidenta Štátov väčšmi netešilo, ako keby ste sa u nás natrvalo usadili.“

Ale Schliemann chcel predovšetkým „trocha cestovať“: chcel vidieť, ako sa dorába trstinový cukor, ako vyzerajú bavlníkové plantáže, aké rentabilné sú železničné trate - to všetko mohol pre svoj obchod potrebovať. Na severe si prezrel bane a oceliarne, v južných štátoch nekonečné lány bieleho zlata dorábaného čiernymi otrokmi, zaujímali ho i lesy a pradiarne. Pre-

tože sa nemienil vrátiť do Petrohradu s menšou sumou peňazí, než s akou prišiel sem, vybral sa znova na „zlatý západ“ medzi zlatokopov.

Prišiel do San Francisca, ktoré vyrástlo takmer za noc z neznámej dedinky pri španielskom kláštore svätého Františka na rozprávkovo veľkomesto - rozprávkovo bohaté, ale z dreva, z narýchlo zbitých barakov, s nedostatkom vody a s neuveriteľnou zmesou širokých zálesáckych klobúkov, mexických sombreros, talianskych červených šatiek a ruských papáňach; kockované flanelové košele sa tu striedali s modrými blúzami a cylindre s čínskymi vrkočmi. Len jedno mali tu ľudia spoločné: túžbu rýchlo zbohatnúť - a revolvery.

Môže medzi týmito ľuďmi obstať? S krompáčom, lopatou a ryžovacou panvicou? Sila svalov nebola nikdy jeho prednosťou, bol zlatokopom iného typu. Ale o tom už nemusel premýšľať vo Friscu: v tú noc, keď mu vrátnik vo fraku a s veľkou pištoľou obstaral za neslýchaný úplatok nocľah - mesto vyhorelo. Požiar, ktorý vzplanul pri nejakej bitke v bare, sa šíril po drevených budovách rovnakou rýchlosťou ako vietor od Pacifiku a do rána ľahlo San Francisco popolom. Celé? Okrem niekoľkých domov a hotela na *Telegraph Hill*, v ktorom spal Schliemann.

Druhý deň nato bol už v Sacramente. A na tretí deň našli zlatokopovia po návrate zo svojich ryžovník na nárožiach a barových stoloch oznámenie, že Mr. Henry Schliemann otvoril k službám banku, v ktorej kupuje za najvyššiu cenu hocaké množstvo zlata za americké doláre alebo ho vymieňa za bezpečné dlhopisy alebo prijíma pri najvyšších úrokoch do úschovy.

Na túto myšlienku ho priviedol náhodný rozhovor so španielskym zlatokopom, ktorý ho požiadal, aby mu zaplatil večeru, pretože všetko prehral. „A prečo, človeče, hráte?“ - „Je to predsa jediná zábava v tomto diablovom hniezde, señor! Mám čakať, kým ma niekto olúpi? Mať zlato u seba je veľmi nebezpečné! *Muy peligroso!* Vpália človekovi medzi rebrá gulku a pride o svoje zlato omnoho neprijemnejším spôsobom ako pri kockách!“

Pochopia zlatokopovia význam takejto banky - už pre svoju osobnú bezpečnosť? Pochopili. A čoskoro sa medzi nimi rozšírilo, že s bankárom možno hovoriť vo všetkých rečiach sveta - a že váži presne a poctivo. O šiestej ráno otváral Schliemann svoju banku a o desiatej večer ju zatváral. Pravda, je to jediná miestnosť v drevenom baraku a jediným jej zariadením je dlhý pult so stoličkami a pokladnicou; vo svojej banke aj je a spi, sám je jej riaditeľom, účtovníkom i vrátnikom. Aby sa prispôbil miestnemu folklóru, kúpil si veľký revolver, najväčší, aký sa dal zado- vážiť; zavesil si ho prekliato nízko a rozšíril o sebe, že je prekliato dobrý strelec. A keď ho nikdy nepoužil ináč ako ťažidlo, mohol hovoriť o veľkom šťastí.

Mal najdivšiu a najpestrejšiu klientelu zo všetkých bankárov od čias, čo jestvujú bankári. Pracoval so zárobkom, o akom sa bankárom inde na svete nesnívalo. A pracoval tak takmer rok, pokým ho nezložil týfus, ktorý si čoskoro získal v tomto meste uprostred bažín a bez kanalizácie domovské právo. Okrem toho dostal záchvat malárie; pil vodu s chininom ako iní whisky, svoj pult však neopustil. Mesiac po dni, keď prvý raz zistil, že už nemá horúčku, vrátil sa týfus. Prekonal ho znovu a - znovu bez prerušenia práce. A pretože pri budúcom záchvate musel byť zahynúť, alebo odísť na liečenie a prísť o všetky peniaze, rozhodol sa ako Odysseus medzi Skyllou a Charybdou: „Obrana tu nie je možná, jedinou spásou je útek!”

Keď sa potom v lete 1852 vracal do Európy, mal v hotovosti rovných 100 000 dolárov. S uspokojením konštatoval, že pracoval so ziskom 150 % ročne.

Pas, ktorý predložil francúzskemu colníkovi v Le Havre, nemal však ruského, ale amerického orla. Pretože sa dňa 4. júna 1850 zdržoval v Kalifornii, ktorá bola toho dňa vyhlásená za tridsiaty prvý štát USA, stal sa automaticky občanom Spojených štátov. Záležalo mu na tom práve tak málo, ako keď sa z titulu svojho členstva v riaditeľskom zbore petrohradskej štátnej banky stal poddaným jeho cárskeho veličenstva.

V Schliemannovi ožil kráľ Midas z gréckej báje: čoho sa dotkol, menilo sa na zlato - v Paríži, v Londýne, v Amsterdame, v Petrohrade. Po návrate do Ruska sa dozvedel, že zákony sa budú odteraz vydávať tlačou: skúpil všetok papier a ponúkol ho cárskej tlačiarňi, za akú cenu chcel. Z okna spozoroval, že horia kronštadtské doky: ešte nezhasol posledný plameň a jeho sklady sa plnili drevom a stavebným materiálom. Všetko vedel prvý, všetko predvídal, na všetkom zarábala, rozhodoval doslova neomylné. Zomrel mu riaditeľ moskovskej filiálky Alexej Matvejev. Neváhal dosadiť na jeho miesto sluhu Juščenka, pretože „zo šikovného sluhu sa môže ľahko stať dobrý riaditeľ, kdežto z riaditeľa nebude nikdy poriadny sluhá”.

Len v jednej veci sa zmýlil: vo voľbe životnej družky. Keď mu prvé dievča, ktoré sa mu po Minne páčilo, odviezol nejaký fešácky poručík cárskej gardy, oženil sa - tridsaťročný - s osemnásťročnou Katarinou Petrovovou Lyšinovou, skromnou a nezámožnou slečnou z nevelmi vznešenej rodiny. Pretože duchom a pôvabom bola rovnako obdarená ako pozemským imaním, nemal s ňou zakrátko nič spoločné - iba deti (syna Sergeja a dcéry Nataliu a Nadeždu). V dvadsiťročnom veku s dvoma balkónmi sa takmer nestretávali; rád jej dožičil také rozptýlenie, ako zimný pobyt vo Francúzsku a Taliansku, a Katarina Petrovna, ktorá sa veľmi rýchlo vžila do nového postavenia, utratila za jednu sezónu 50 000 frankov. Napriek tomu sa jej zdal Genrich Ernstovič malicherný: predstieral, vraj nevie, že toalety z Paríža sú v omnoho mondennejšom Biarritz staromódne, takže jej neposlal peniaze, dokiaľ si ich písomne nevyžiadala! Bola ako každá žena, ktorá svojho manžela nemiluje: nedostatok lásky vynahrádzovala zvýšenými požiadavkami. Nakoniec to pochopil - a prestala pre neho existovať.

Ak nemal šťastie v láske, tým väčšie úspechy mal v obchode - boli fantastické. Teraz už mohol z vlastnej skúsenosti potvrdiť, že druhý milión sa zarába ľahšie ako prvá zlatka. Keď ku Krymu plávalo anglické a francúzske

lodstvo, jeho sklady boli už plné olova, siry, koží, látok, liečiv a všetkého, čo je vo vojne potrebné. Potrebné pre Rusko? Takáto formulácia otázky je mu cudzia. Na ničom mu nezáleží, len na zisku - slávu spokojne prenechá Nachimovovi a Totlebenovi, križe na hroby mužikom.

Obchoduje s priateľmi v nepriateľskom Anglicku, obchoduje s nepriateľmi v neutrálnom Holandsku. Tovar necháva pri ruských hraniciach, dokiaľ nestúpnu ceny; ešte po dvadsiatich rokoch s uznaním spomína, ako mu ho páni Izidor Liechtenstein a Marcus Cohn „so skutočne zázračnou promptnosťou“ dopravovali, kam považoval za výhodnejšie. Tridsaťtri lodí sa plavilo po Severnom mori len pre neho a pod vlajkou, aká sa práve hodila, sedem miliónov strieborných rubľov mesačne dosahoval jeho obrat za krymskej vojny!

Šťastie sa vo vojne mení ako tvár mesiaca - platí to i pre Schliemanna? „Do smrti nezabudnem na 4. septembar 1854. Pretože ruské prístavy boli blokované, musel sa tovar pre Petrohrad uložiť v pruských prístavoch Kráľovci a Klajpede a odtiaľ dopravovať po pevnine. Tak tam bolo i niekoľko sto debien indiga a veľká partia iných tovarov od J. H. Schrödera & Co z Londýna a B. H. Schrödera & Cie z Amsterdamu, ktoré boli odoslané na dvoch parníkoch na adresu môjho agenta pána Meyera v Klajpede... Keď som prišiel do Kráľovca, počul som, že Klajpedu zachvátil obrovský požiar a ľahla popolom. Potom som sa o tom presvedčil na vlastné oči. Zúfalo som hľadal dymiacimi troskami pána Meyera. Konečne sa mi ho podarilo nájsť; na otázku, čo je s mojim tovarom, iba ukázal na

dymiace skladisko a povedal: „Tam je pochovaný!“ Bola to zdruvujúca rana: neúnavnou prácou som v Petrohrade nagazdoval majetok 1 500 000 toliarov - a teraz som mal o všetko prísť! Netrvalo však dlho a zmieril som sa s touto myšlienkou; istota, že som úplne na mizine, mi naopak vrátila duchapritomnosť...“

To bolo ráno. Večer sa však dozvedel, že sa pán Meyer mýlil. Áno, celé mesto a celé prístavné skladisko ľahlo popolom - s výnimkou tovaru Genricha Ernstoviča Šlimana, pretože sa nezместil do preplnených skladov, a tak ho provizórne uložili do drevených barakov za prístavom, ktoré oheň nezasiahol!

A keď sa skončila vojna, Schliemann mohol s uspokojením konštatovať: „Šťastne zachránený tovar som, pravda, predal neobyčajne výhodne a výnos som nenechal zaháľať. Robil som veľké obchody s indigom, farebným drevom a vojnovým materiálom, a tak sa mi podarilo - keďže kapitalisti sa báli za vojny púšťať do odvážnejších obchodov - dosiahnuť značné zisky. Takým spôsobom som svoj majetok za jediný rok zdvojnásobil.“

Tak to píše vo svojom životopise: bez škrapúl využíval vojnu a živelné katastrofy, nešťítal sa pochybných špekulácií s nedostatkom na fronte i v zázemí, vytíkal zo všetkého zisky - „značné zisky“, *beträchtliche Gewinne*. Zatiaľ čo Rusko stratilo 350 000 mužov a veľmocenské postavenie, zväčšil svoj majetok na 3 500 000 rubľov a stal sa najbohatším obchodníkom celej cárskej ríše. A neskrýva, že to dosiahol jedine preto, že mal „tvrdé srdce“!

Zostali v ňom čo len spomienky na jeho ušľachtilé plány z mladosti?

„JA TRÓJU
NÁJDEM!“

10. HRADBY POD KOPCOM HISARLIK

Bol to najlepši vtip petrohrskej jesennej sezóny 1858 a smiali sa mu až v Moskve: Genrich Ernstovič Šliman sa rozhodol vzdať obchodu! Nikto tomu neveril ani v Londýne, ani v Amsterdame - a predsa: „Zdalo sa mi, že mám už dost veľký majetok, aby som obchodovanie celkom zanechal.”

Nikomu nič nevysvetľoval. Ved' kto by ho aj pochopil? „Uprostred ruchu obchodného života som nikdy neprestal myslieť na dohodu s otcom a Minnou a na Tróju, že ju raz vykopem. Isteže som srdcom lipol na peniazoch, ale len preto, aby som ich použil ako prostriedok na uskutočnenie svojho životného cieľa.”

Cieľ, pochopiteľne, určuje prostriedky, aj keď ich neospravedľuje. Mohol si však Schliemann vybrať čas, v ktorom sa narodil? Mohol za to, že sa k svojmu ušľachtilému cieľu musel brodiť blatom? No napriek dravčím praktikám, pri ktorých, pravda, nikdy neporušil zákony džungle, kde lovil, zachoval si tú istú detskú prostotu, s ktorou kedysi vyhlásil pod vianočným stromčekom: „Ja Tróju nájdem!”

Na svoje rozhodnutie vzdať sa obchodu začal sa pripravovať ešte za krymskej vojny a definitívne k nemu dospel za povojnovej krízy, keď „napriek tvrdým úderom” (pri ktorých skrachovala polovica petrohrskej veľkoobchodníkov a ruský zahraničný obchod sa znížil o štvrtinu) zarobil ešte pol milióna. Pri svojej zaneprázdnenosti si vedel nájsť čas, aby sa oboznámil so základnými dielami svetovej literatúry, a naučil sa po švédsky, dánsky, poľsky a napodiv aj

po slovinsky. Len jednej reči sa akosi stále vyhýbal: gréčtine. „Obával som sa, že mocné čaro tejto nádhernej reči ma príliš uchváti a odcudzí obchodným záujmom. Keď však v januári 1856 prenikli do Petrohradu prvé správy o mieri, nevládal som už premôcť svoju dávnu túžbu a bezodkladne som sa pustil s veľkým zápalom do nového štúdia; mojím prvým učiteľom bol pán Nikolaos Pappadakis, druhým pán Theoklitos Vimpos, obaja z Atén. Opäť som použil svoju starú metódu a naučil som sa tak starú gréčtinu ako živý jazyk.” (Predtým sa „pre prípravu” naučil po novo-grécky, a potom „pre doplnenie” poriadne po latinsky.) „Hoci sa mi zdala táto reč oveľa ťažšia ako ruština, za tri mesiace som si osvojil dostatočné znalosti, aby som mohol čítať starých spisovateľov, a najmä znova a znova Homéra.”

Po dvoch rokoch štúdia gréckych historikov (uprostred špekulácií s vojnovým materiálom a na obchodných cestách po Rusku a Európe) zistil, že na úspešné pátranie po Tróji nemá dostatočné všeobecné vzdelanie a životné skúsenosti. „Rozhodol som sa preto rozhliadnuť trochu po svete.”

Prenechal svoju klientelu a obchodné zmluvy Stepanovi Solovievovi, solídnemu kupcovi z Petrohradu, a vybral sa na veľkú cestu - po prvý raz nie za peniazmi, ale za poznáním.

Sledujme ho na tejto ceste, hoci to nebude vždy jednoduché: písal si totiž denníky a poznámky rečou tej

krajiny, v ktorej práve bol, alebo tej knihy, ktorú práve čítal. Strieda sa tu teda pätnásť európskych jazykov (z toho dva mŕtve) a okrem toho arabčina, turečtina, perzština, hebrejčina, hindčina a miestami aj čínština a japončina; niekoľko sto strán má popísaných dokonca staroperzštinou a sanskrtom.

Švédskom, Dánskom, Nemeckom, Francúzskom, Švajčiarskom a severným Talianskom prechádzal len ako turista a všimal si hlavne možnosti uloženia kapitálu. V Španielsku si najprv všimal prekážky podnikania; v Madride ho začali zaujímať obrazy, v Seville si poznamenal, že „všetko je pravda, čo sa hovorí o kráse tamojších žien“, v Granade si napísal denník *Quien no ha vista Granada no ha vista nada* a za rovnako pravdivé ako toto príslovie („kto nevidel Granadu, nevidel nič“) považoval zistenie, že „nadaní a usilovní Mauri boli zo Španielska vyhnaní, tak ako Židia, len na nešťastie tejto krajiny“. V Malage, „kde stoja za prehliadku iba pivnice a prístav“, nasadol na loď. Plávala náhodou do Alexandrie a jemu to bolo jedno. Chcel sice navštíviť najprv Alžírsko a Tunisko, najmä staré Kartágo, ale boli tam nejaké nepokoje, a tak to odložil na neskoršie.

V Egypte už nebol turista, ale pútnik - po gréckych dejinách. Vystúpil „v delte rieky živenej Diom“ ako Menelaos s Helenou. Alexandriou bol hlboko sklamaný. „Kde je Museion, pravzor všetkých múzeí, ktorému ďakujeme za záchranu zvitkov s Homérovými veršami? Kde je Serapeion, kde Bibliotéka, najväčšia knižnica staroveku? Nič, zhola nič nezostalo po kresťanských horlivcoch, ani len trosky!“

Ohromila ho „hora kameňov“, ktorou je Veľká pyramída. Nepočúval reči dragomana; jeho sprievodcom je Herodotos, ktorý túto krajinu navštívil pred dvadsiatimi piatimi storočiami (a už mu bola práve taká záhadná ako učencom na začiatku devätnásteho storočia). „I pracovalo na stavbe Cheopsovej pyramídy striedavo desať myriád ľudí“ (1 myriáda = 10 000) „vždy po troch mesiacoch. Desať rokov strávili robotníci len na stavbe cesty, po ktorej sa dopravovali balva-

ny... Dvadsať rokov trvala potom stavba samotnej pyramídy... Zaznamenané je na nej egyptským písmom, koľko peňazí sa vynaložilo na reďkovku, cibuľu a cesnak pre robotníkov: 1600 strieborných talentov. Koľko sa potom muselo vynaložiť na nástroje, s ktorými robotníci pracovali, na celú ich stravu, na odev...“ Schliemann počítal: 1600 talentov striebra je zhruba 5 miliónov dolárov - iba na reďkovku, cibuľu a cesnak! A koľko stál tento náhrobok spolu? To sa nedá vypočítať, to je nezmysel! A tento nezmysel je faktom! Stojí tu už štyritisíc rokov, a niektorí učenci najnovšie tvrdia, že päťtisíc. Nie, týmto sa nebude zaoberať!

Putoval peši k Sakkare, hľadal „svätý Memfis“, a nenachádzal po ňom ani stopy. Určite však jestvoval, píše to predsa Homér! Na nílскеj bárke prišiel k dedinke Luxoru - tu sú teda trosky „stobránových Téb“, o ktorých sláve spieva Homér? Ponašľal sa k Memnónovým kolosom. Do osemnástmetrovej výšky sa tu týčia dve sochy s rozbitou tvárou, strnuté, desivé. „To nie je pomník posledného obrancu Tróje, to je jednoznačne egyptský štýl ako pri všetkých sochách na tomto cintoríne pamiatok staroveku; majú pravdu učenci, ktorí tvrdia, že sú to sochy faraóna Amenhotepa III.“ Prezrel si skalný chrám kráľovnej Hatšepsut v Dér el-Bahrí i stĺpové siene veľkého chrámu boha Amona v Karnaku: „Je to len gigantické, chyba tomu vznešenosť.“ Plavil sa k Isidinmu chrámu na ostrove Pilaku, dostal sa až k asuánskym kataraktom, za ktorými je v diaľke krajina čiernych Etiópcov. Na spiatocnej ceste sa zastavil na mieste, kde chcú Francúzi kopat' kanál medzi Stredozemným a Červeným morom. Má kúpiť balík akcií *Companie Universelle du Canal de Suez*? Nemôže to škodiť; tento podnik má budúcnosť, pretože má minulosť. „Keby moderní inžinieri čítali Herodota, boli by vedeli, že tu bol kanál už v staroveku. Neboli by strátili štyridsať rokov pre hlúpu námietku, že taký kanál nemožno postaviť, pretože vraj hladina Stredozemného mora je o desať metrov vyššia ako Červeného!“

Vrátil sa do Káhiry; mocnejší dojem než všetky kolosálne stavby zanechala v ňom bieda egyptských felahov. „Žijú horšie ako nevoľníci v najzapadlejších kútoch najodľahlejších gubernií Ruska, a vie Boh, že to už niečo znamená!“ A pretože v Káhire prepukol mor, „ktorý je tu častejším úkazom ako v Meklenbursku krupobitie“, rozhodol sa Egypt čo najskôr opustiť.

Necitol budúci archeológ Schliemann potrebu zaboriť rýľ do egyptskej pôdy? Nie - všetko sa mu tu zdalo „priveľmi na dlani“. A potom: nezaujímala ho archeológia pre archeológiu, ako ho nezaujímali peniaze pre peniaze. Archeológia, peniaze a celý život mali pre neho jediný zmysel: vyniesť na svetlo dňa svet Homérových hrdinov, obnoviť antickú vieru v Homérahistorika. Je to tým potrebnjšie, že teraz už napríklad i taký vážený učenec ako George Grote tvrdí, že Homér nikdy neexistoval a že jeho opisy sú bohapustou fantáziou, pretože grécke dejiny sa začínajú prvou olympiádou, teda rokom 776 pred n. l., a predtým nebolo v Grécku nič.

Keď sa šiel rozlúčiť s Káhirou pohľadom z citadely, stretol sa tam s dvoma bolonskými cestovateľmi, ktorí mali namierené do Svätej zeme. Pridal sa k nim a dal sa prehovoriť, aby sa preoblekli za Arabov. S puškou na pleci (a šekovou knižkou pod bielym burnusom) pripadal si na oslovi ako dobrodruh. Na Sinajskom polostrove si potom pripadal pre zmenu ako v orientálnej rozprávke: uvidel fatamorgánu s modrým jazierkom a tyrkysovými palmami uprostred púšte. O chvíľu uvideli fatamorgánu i obaja jeho talianski druhovia: skupinku jazdcov s dlhými puškami a krivými šablami. A skôr ako sa tento čarovný obraz rozplynul, zahvizdla im okolo úz guľka. Z hlavne pušky jedného jazdca sa dymilo; potom sa objavil nový obláčik a guľka prerazila Schliemannovi hlavicu sedla. Ukázalo sa však, že beduínski lupiči sú vcelku neškodní (keď sa na nich nestrieľa). Uspokojia sa s orabovaním cestujúcich o strieborné mince, streľivo a jednu-dve pušky; ostatné zbrane mu nechajú „pre osobnú bezpečnosť, keby narazil na vojakov alebo zlých ľudí“.

Nedáľecko Askalóna sa objavili na obzore znovu lupiči. Pretože jedno takéto stretnutie pre všeobecné vzdelanie stačí a tiež preto, že nebolo isté, či to nie sú „zlí ľudia“, popohňal Schliemann osla a Talianov do zúfaleho cvalu - až zazreli karavánu s ozbrojeným sprievodom. Lupiči zmizli v dunách.

Vo Svätej zemi si Schliemann naraz spomenul, že je synom pastora. V Jeruzaleme nezabudol navštíviť Chrám Božieho hrobu. „Vojnu vedú kresťania s kresťanmi a Turkami kvôli kľúču od tohto chrámu“ (spor medzi cárom a sultánom o opatrovanie tohto kľúča bol, nech to znie hocako komicky, jednou zo zámienok krymskej vojny) „a chrám je na spadnutie. Ved' čo by to už stálo, dať mu novú omietku?“ V Getsemanskej záhrade si vykopal na pamiatku niekoľko korieňkov veterníc; najskôr vykopal i dva malé cédre v Libanone a poslal ich sestre do Nemecka - aj s kúskom skamenenej soli z Mŕtveho mora, „na akú sa premenila madam Lótova pre svoju zvedavosť“. Keď sa vykúpal v Jordáne (pričom sa skoro utopil), sadol na osla a bez zvláštnych dobrodružstiev sa dostal do Damasku a odtiaľ do Bejrútu, kde kotvil ruský parník, ktorý mal namierené do Smyrny.

O jednej odbočke z tejto svojej prvej cesty po Blízkom východe sa však nezmiene ani v jednom z (publikovaných) denníkov a listov. Až na sklonku života, keď mu to už nemohlo uškodiť v moslimskom svete, rozprával o tom dôverným priateľovi. Sám nevedel, čo ho to vtedy pochytilo, ale posadnutý túžbou po „životných skúsenostiach“ ako predtým po peniazoch pripojil sa v Damasku k výprave pútnikov do Mekky. Po arabsky hovoril bezchybne, tvár mal opálenú ako pohonič dromedárov, a aby odstránil posledný rozdiel medzi pravým veriacim a neveriacim psom, dal sa obrezať. Tak vykonal púť ku *kaabe*, svätému meteoritu na nádvorí Veľkej mešity, navštívil horu, kde prespali Adam a Eva prvú noc po vyhnaní z raja a založili ľudské pokolenie, očistil sa od všetkých minulých i budúcich hriechov a získal titul *hadži* (ktorý však vo svojich dokumentoch nikdy neuvádzal). Medzi zbožnými pútnikmi bol sice vo väčšom nebez-

pečenstve než medzi sacramentskými hrdlorezmi, ale nič sa neprezradilo a vrátil sa živý a zdravý.

V Smyrne strávil len deň - ale deň, na ktorý čakal tridsať rokov, od Vianoc 1829. Smyrna je totiž jedným z deviatich miest, ktoré o sebe tvrdí (a podľa antických učencov s najväčším oprávením), že je Homérovým rodom.

Keď vystúpil na breh, padol na kolena. Myslel, že je to od dojatia. Večer však lekár zistil, že dostal ťažký záchvat zimnice.

V Aténach pod Akropolou sa zrútil druhý raz v novom záchvate.

Po týždennom pobyte v nemocnici mu dovolili prečítať si listy, ktoré medzitým došli. Otvoril prvý, z Petrohradu - a oči mu zastrela tma.

Sedem rokov zdržovala mocná čarodejníca Kalypso Odysea od návratu do krajiny, po ktorej jedine túžil. Hoci sa mu vodilo tak, že mu to mohli závidieť všetci smrteľníci, v srdci bol nešťastný. Až po tomto dlhom čase oznámil mu rýchlonohý Hermes, posol bohov a boh kupcov a zlodějov, že môže pokračovať v ceste. Bohatší než hocikedy predtým dostal sa potom na lodi, ktorá plávala bez plachiet, na skalnatú Itaku... Presne to isté čakalo Schliemanna.

V petrohradskom liste bola veľmi zlá správa: Stepan Soloviev zbankrotoval. To znamenalo, že Schliemann prišiel o všetky peniaze, ktoré mu Soloviev dlhoval za prenechané sklady a pohľadávky. Aj keď išlo o „značnú sumu“, nemuselo to ešte prekaziť Schliemannove plány; bol dosť bohatý. Ale zlé správy chodia zvyčajne vo dvojici: aby sa očistil od rôznych obvinení, Soloviev obvinil Schliemanna z podvodných machinácií a na dôkaz svojej poctivosti podal proti nemu kontumačnú žalobu. Teraz už išlo nielen o peniaze, ale aj o česť. Nielen o česť bývalého obchodníka, ale predovšetkým budúceho bádateľa: súdom odsúdenému podvodníkovi by predsa nikto neuveril, ani keby pred tvárou celého sveta vykopal trebárs základy vysokej trójskej veže alebo hrobku s pozostatkami samotného Agamemnóna!

Schliemannovi bolo jasné: treba okamžite konať, a to s najväčšou rozhodnosťou. „Odložil som zamýšľanú

cestu na Itaku, bezodkladne som sa vrátil do Petrohradu, zmena vzduchu ma vyliečila z horúčky a v najkratšom čase som svoj proces aj vyhral.“ Poznáme vtedajšie ruské súdy z Tolstého a Dostojevského a vieme si predstaviť, aký to bol výkon, že dosiahol rýchle ukončenie sporu. „Môj odporca sa však odvolal k senátu, kde ešte nijaký proces sa nerozhodol skôr ako za tri až štyri roky, a pretože moja prítomnosť tu bola úplne nevyhnutná, vrátil som sa, aj keď veľmi proti svojej vôli, k obchodnej činnosti.“

Sehr wider Willen píše doslovne a hneď v ďalšej vete hovorí, ako si krátil dlhý čas čakania. „Rozvinul som svoje obchody tentoraz v omnoho väčšom meradle než hocikedy predtým... Na čaji som zarobil v prvých šiestich mesiacoch 140 000 mariek okrem 6 % úroku z kapitálu atď. A pretože nebesá priam zázračne žičili môjmu podnikaniu, bol som už koncom roku 1863 vlastníkom takého majetku, aký si moja ctižiadostivosť ani v najsmelsšom sne netrúfala nikdy dosiahnuť.“

Keď Schliemann vyhral proces, spätil za sebou všetky mosty k obchodu, „aby ho už nikdy zbytočne nerozptyľoval“, a rozhodol sa pokračovať v prerušenej ceste na Itaku - okolo sveta.

Cez Nemecko, Francúzsko a Španielsko zamieril do Kartága: tu je všetko jasné, tu vyskúša prvý raz svoj archeologický rýľ. Aspoň uvidí, čomu má na ceste za doplnením vzdelania a skúsenosti venovať pozornosť. A hneď prvý deň svojho pobytu „na pôde, kde Aineiom zrazená Dido vbodla si do hrude dardanský meč“, prichádza k prvému svojmu veľkému objavu: na archeológiu treba odborné vzdelanie!

„Z Tuniska som odišiel znovu do Egypta a odtiaľ do Indie.“ A s tou istou samozrejmosťou pokračuje: „Postupne som navštívil ostrov Cejlón, Madras, Kalkatu, Benares, Ágru, Lakhnaú, Dillí.“ Videl všetko, čo na takej ceste môže vidieť miliónár: mramorový div architektúry, akým je Tadž Mahál, i sprievod tisícich slonov pred maharadžovým palácom v Udajpure, Červenú pevnosť v Dillí i Zlatý chrám v Amritsare, trosky hradu mogulských vládcov i novostavbu sídla britského guvernéra. Všimol si všetko, čo si môže všimnúť človek, ktorého obed

nestál viac ako 16 fenigov. „Bieda tých úbohých bytostí, ktoré sa v Bengálsku len zotrvačnosťou nazývajú ľudia, je neopísateľná; hrst' ryže - to je obed i večera a častejšie vyťažný sen ako skutočnosť." Pri Železnom pylóne si poznamenal ako podnikateľ a milovník staroveku: „Za receptúru tejto ocele, ktorá za dvetisíc rokov nezhrdzavela, by zaplatila hociktorá britská či americká firma dvestotisíc dolárov. Nehovorím teraz o pyramidách ani o stĺpoch v Baalbeku: zdá sa, že to s tou technikou nebolo v staroveku také zlé!"

Pretože v škole nemal príležitosť, aby sa o tom učil, rozhodol sa pre malú odbočku. „Šiel som sa pozrieť na Himaláje, potom som odišiel loďbu na ostrov Jávu a do Saigonu v Kočincine. Nato som strávil dva mesiace v Číne, kde som si prezrel Hongkong, Kanton, Amoj, Fučou, Šanghaj, Tiencin a zašiel som si až k Čínskemu múru."

Cestu do Číny mu všetci vyhovára-
li. „Prosím vás, kto len ide do tejto kra-
jiny korupcie a banditov, keď tam
nemá nevyhnutnú prácu?" - „Ja!"
odpovedal Schliemann, „Je tam naj-
väčšie dielo ľudských rúk a skamenený
dávnovek." V mestečku Kupaku si
najal sprievodcu a po osemhodinovej
ceste divou krajinou sa dostal k naj-
bližšej veži vo Veľkom múre. „Celý
tento múr meria 3200 kilometrov a tu
je postavený z kamenných tehliel
67 cm dlhých, 25 cm širokých a 17 cm
vysokých. V skutočnosti to nie je,
aspoň tu, masívna stavba; stojí na jad-
re zo žulovej skaly. Múr je vysoký 8 až
12 metrov, dole meria 6,5 až 8 met-
rov, hore je široký 5 až 6,6 metra..."
A jeho denník sa plní podobnými
poznámkami, zapisovanými s pedant-
nosťou nemeckého profesora „upros-
tred nesčíselných k'rdľov lastovičiek
a tisícov jašteričiek, čo sa lesknú ako
drahokamy v puklinách rozpadávajú-
ceho sa múru, ktorý má teraz, keď
zastavil cestu pokroku do Číny, už len
jediný účel: aby im slúžil za hniezdo".
Keď si všetko poznamenal, vrátil sa
do údolia s tridsaťsedemkilovou
kamennou tehlou na chrbte, ktorú si
vzal na pamiatku.

V Japonsku to s tou túžbou po
poznatkoch a skúsenostiach trochu
preháňal. Že dosiaľ len tucet „ružo-

vých tvári" videlo cisára? Prečo by
nemal byť trinásť? Že do hlavného
mesta Jeda nesmie Európan vstúpiť?
Je predsa Američan - či nie? Načo je
v Jokohame americký vyslanec
a v Nagasaki americký krížnik?
A naozaj sa mu podarilo dostať za
plot, aby uvidel cisárov sprievod
i samotného mikáda. (Čo ho to stálo,
v denníkoch neuvádza.) „Je to asi
dvadsaťdvaročný mladý muž a nie je
na ňom nič zvláštne okrem čierno
nalakovanej pokrývky hlavy." Na spia-
točnej ceste vydesene uskočil: v pra-
chu na hradskej ležal muž bez hlavy.
„To nič," povedal sprievodca, „asi
nejaký roľník, ktorý nevedel, že pri-
chádza cisárov sprievod, a tak je
o hlavu kratší. To je tu zvykom." -
„Čudná krajina: úradníci sú tu nepod-
platiteľní, ale môžu kedykoľvek koho-
koľvek zabiť, kvety sú tu nádherné, ale
nemajú vôňu."

V Jokohame nasadol na *Queen of
the Avon*, malý parniček so sudmi
čaju v podpalubí a troma cestujúcimi
na palube. „Čína a Japonsko sú sku-
točne najzvláštnejšie a najneprístup-
nejšie krajiny sveta," povedal pán
Desvachey, jeho spoločník v kabíne.
„Čo všetko ste tam videli, je priam
neuveriteľné. Mali by ste to spísať,
monsieur Schliemann!" - „Nie som
spisovateľ!" - „To nikto nevie," odci-
toval pán Desvachey Balzaca, „kým
to neskúsil!"

Schliemann to teda skúsil.

A za päťdesiat dní, kým pristál malý
parník v San Franciscu, napísal svo-
ju prvú knihu. Pretože jeho náhodný
spoločník bol Francúz, napísal ju po
francúzsky: *Čína a Japonsko dneš-
ných čias*. Vyšla v Paríži roku 1866.

Bola to prvá z dvanástich kníh, kto-
ré Schliemann napísal. A bude hádam
správne, keď sa hneď pri nej vyrovná-
me s námetkou, s ktorou vystupo-
vali učenci - zaujímavé, že takmer
bez výnimky len nemeckí - proti kaž-
dej jeho ďalšej knihe.

Keď sa raz Goethe ponosoval, že
oficiálna veda neuznáva jeho prácu
o teórii farieb, Schiller mu odpovedal:
„Uviedli ste sa ako básnik a dramatik.
Nič iné sa od vás nežiada. Keby pán
Newton napísal epos, nikto by ho ne-
bral vážne. Nebol by »odbomik«!" -
Schliemann mal zrejme smolu, že

svoju prvú knihu nenapísal o starovekom Grécku, ale o súčasnej Číne a Japonsku.

„Diletant!“ volali na neho učení profesori zo zápezia kabinetov, keď si trúfal prekročiť hranice ich odborných vedomostí a vybral sa s lopatou v ruke objasniť, čo ich knihy zatemňovali. Bola to najnebezpečnejšia výčitka. Veď toto slovo znamená „neodborník“, „ochotník“, „nedouk“... Čo už môže čakať seriózný človek od diletanta!

Tieto posmešné útoky ho veľmi mrzeli; lutoval, že pochádzali práve od učeních mužov, ktorých práce si vážil. Naproti tomu slovo „diletant“ ho nerozčuľovalo. Vedel dosť dobre po taliansky a anglicky, aby poznal vlastný význam tohto slova. Preto spokojne pripúšťal, že nie je profesionál, ktorý si svojou prácou zarába na chlieb, a vždy zdôrazňoval, že je bádateľ, ktorý pracuje *per il suo diletto*, „pre vlastné potešenie“. V súlade s pôvodným zmyslom tohto slova považoval preto tiež za správne, keď sa britská archeologická spoločnosť, ktorá si získala veľké zásluhy o objavenie tretieho zo „siedmich divov sveta“, Artemidinho chrámu v Efeze, oficiálne nazývala *Society of Dilettants*.

Presvedčenie o Schliemannovom „diletantizme“ (v stredoeurópskom hanlivom zmysle tohto slova) sa stalo také všeobecné, že mnohí životopisci ho dodnes ospravedlňujú poukazovaním na to, že veda nevdáči za svoj pokrok vždy len profesionálnym odborníkom „s príslušným vysokoškolským vzdelaním“, ale veľmi často práve „outsiderom“. Je to nepochybne pravda. Edison nebol práve tak elektroinžinier ako Pasteur lekár alebo Morse telegrafista či Daguerre fotografista. Môžeme uviesť príklady aj z archeológie: Stephens, ktorý objavil mayské a aztécké pyramídy v yucatanských džungliach, bol diplomat; Botta, ktorý vyniesol zo zabudnutia asýrsku kultúru, bol konzul a pôvodným povoláním lekár; Layard, ktorý vykopal Ninive, bol najprv právnik, potom dobrodruh a nakoniec minister. - Touto obhajobou sa však preukazuje Schliemannovi medvedia služba.

Keď sa na jar 1866 vrátil z cesty okolo sveta (po zastávke vo Washingtone, kde opäť nezabudol navštíviť prezidenta USA, a po krátkej pre-

hliadke Nikaraguy, Mexika a Kuby), rozhodol sa usadiť v Paríži, „hlavnom meste sveta a vzdelanosti, aby sa natrvalo venoval štúdiu archeológie“. Stanovil si pevný program: ráno navštevoval prednášky na Sorbonne a vo Francúzskom inštitúte, popoludnia študoval archeologické zbierky v Louvri, večer preberal knihy, ktoré profesori odporúčali; zvyšný čas trávil konzultáciami s odborníkmi vo svojom byte na Place Saint-Michel 6 a kedykoľvek považoval za potrebné, zaskočil si do Britského múzea v Londýne. Ak zvládol archeologické štúdium za štvrtinu času, ktorý osnovy predpisujú pre osemnásťročných mladíkov, iste mu to nemožno vytykať - práve tak ako mu nemožno mať za zlé, že sa naučil starú gréčtinu za tri mesiace, hoci gymnazisti na to potrebujú osem rokov. A aby bolo aj po formálnej stránke všetko v poriadku, urobil si doktorát. Nie bez dôvodu si vybral na to univerzitu vo svojej vlasti - staroslávnu univerzitu v Rostocku.

Na diplome rostockej univerzity z 27. apríla 1869 čítame, že „vysoko vznešenému Heinrichovi Schliemannovi“ sa udeľuje titul „doktora filozofie a majstra slobodných umení“ na základe dizertačnej práce *Ostrov Itaka, Peloponéz a Trója*.

Stal sa teda rovnako graduovaným odborníkom ako jeho učení odporcovia, ktorí ho nazývali diletantom - s tým nepatrným rozdielom, že čo oni poznali len z kníh, on poznal okrem toho aj z vlastnej skúsenosti.

Z vlastnej skúsenosti poznal už v tomto čase samozrejme aj Itaku, Peloponéz a Troadu. Dokazoval to i podtitul jeho doktorskej práce (vyšla v Paríži koncom roku 1868 a krátko nato v nemeckom preklade v Lipsku): *Archeologické výskumy Heinricha Schliemanna*.

„Konečne som mohol uskutočniť svoj životný sen a v žiaducej pohode navštíviť javisko udalostí, ktoré ma tak nesmierne zaujímali, uvidieť na vlastné oči vlast' hrdinov, ktorých dobrodružstvá ma v detstve tak uchvátili. V apríli 1868 som sa teda vydal na cestu a cez Rím a Neapol som odišiel na Korfu, Kefaléniu a Itaku...“

Touto cestou začína sa nová epocha jeho pozoruhodného života. Je si toho vedomý. S napätím očakáva, či bude mať v bádateľskej práci rovnaké šťastie ako v obchode; je pevne rozhodnutý, že si ho na osude vzdoruje. Jeho cieľom je: po prvú dokázať, že Homérov svet existoval, a po druhé ukázať, že bol presne taký, ako je opísaný v *Iliade* a *Odysei*.

Ako štyridsaťšesťročný muž verí v existenciu tohto sveta a jeho hrdinov práve tak pevne, ako v ňu veril vo svojich siedmich rokoch nad obrázkom horiacej Tróje v Jerreroových *Dejinách*. Poznal, pochopiteľne, spisy francúzskeho opáta d'Aubignaca i talianskeho filozofa Vica, podrobne si preštudoval *Úvod k Homérovi* od halského profesora F. A. Wolfa i všetky ostatné vedecké práce až po práve vydanú *Homérsku otázku* od F. F. Sokolova. Ale nech sa v nich písalo hocičo, nech sa v nich tvrdilo, že Homér boli vlastne dvaja básnici či celá družina veršotepcov, nech sa Odyseove príhody vyhlasovali za „námornícku latinčinu za prístavnej krčmy“ a Trója za „rovnako nepoznatelnú ako odvrátená strana Mesiaca“, jeho vierou to neotriaslo. A pol storočia pred narodením beletristu, ktorý nazval Homéra „prvým vojnovým spravodajcom“, považoval topografické údaje v *Iliade* a *Odysei* za rovnako nepochybné ako moderný dôstojník kóty na svojej špeciálke.

Nechápal učencov, ktorí si z jeho viery v Homéra robili posmech. Ale nielen pre tento posmech. Ved' nech sa rozhliaďnu okolo seba: veľké archeologické výpravy prehrávajú horúci piesok Egypta, s mačetou v ruke sa presekávajú bádatelia k tajom starého Mexika, odvážni prieskumníci zostupujú uprostred búriacich sa domorodcov do hĺbín asýrskych a babylonských dejín, na všetkých univerzitách lúšťa učenci tajomstvá vzdialených a zmiznutých kultúr. Ale do starovekého Grécka, pravlasti našej európskej kultúry, sa neráči vybrať ani jeden z tých nesčíselných autorov nesčíselných štúdií o Homérovi, hoci sa tam môže dostať normálnym parníkom alebo najnovšie i železnicou!

Prvá jeho cesta do Grécka - nielen do Atén, tam už bol roku 1859, ale „do

riše Achájcov“ - v ňom túto vieru v Homéra najneočakávanejším spôsobom potvrdila. A to priamo v srdci Odyseovho kráľovstva!

Držme sa však jeho cestovného denníka. Hoci si záznamy robil chronologicky, zdá sa, že ich písal podľa osnovy skúseného dramatika, ktorý si nechal vrcholný zážitok na poslednú stranu. - Z Neapola odišiel na Sicíliu, čo je nepísané pravidlo pre každého turistu, ktorý má čas a peniaze. V Katánii si kúpil lístok na loď na ostrov, ktorý sa volá po taliansky Korfu a po grécky Kerkyra. Nepovažoval totiž za vylúčené, že táto „perla Stredomoria“ by mohla byť Homérovou krajinou šťastných Fajákov.

„Miestna tradícia označovala Kresidu za riečku, pri ktorej ústí sa stretla princezná Nausikaá so stroškotným Odyseom... Nausikaá bola tou postavou z Odysey, ktorá ma najväčšmi priťahovala a dojímala. Dal som sa teda hneď po príchode doviest' k tejto riečke. Bol k nej ťažký prístup, pretože všade sú zavodňovacie kanály. Vyzliekol som sa teda donaha a prebrodil som sa cez vodu a blato k oným dvom kameňom, na ktorých vraj prala kráľova dcéra svoju bielizeň... Všetko je tu však také neprehľadné a v dôsledku poľnohospodárskych kultivácií také pozmenené, že Homérove opisy vonkoncom nemožno sledovať.“

Z Kerkyry odišiel na malom pobrežnom parníčku na ostrov Kefaléniu a zistil, že i menej zázračná loď ako fajácka prejde túto vzdialenosť za jedinú noc. Ináč bola Kefalénia pre neho málo dôležitá. „Homér sa o nej zmieňuje len ako o vlasti dvadsiatich štyroch ženichov, ktorí sa uchádzali o ruku Penelopy.“ Najal si rybársky čln, a keď po šesťhodinovej plavbe okolo skalnatých brehov vystúpil v prístave Spiridiu - stál na itackej pôde.

„Vďaka vám, olympskí bohovia, že som smel vstúpiť na pôdu Odyseovej vlasti! A osobitná vďaka tebe, Hermes!“ Z vytrženia sa prebral, keď ho oslovil akýsi mlynár. „Kto si, cudzinec, a čo ťa privádza na tento ostrov? Ved' pokiaľ mi siaha pamäť, nikto sem ešte neprišiel z cudzej krajiny, aby sa najedol za našimi stolmi!“

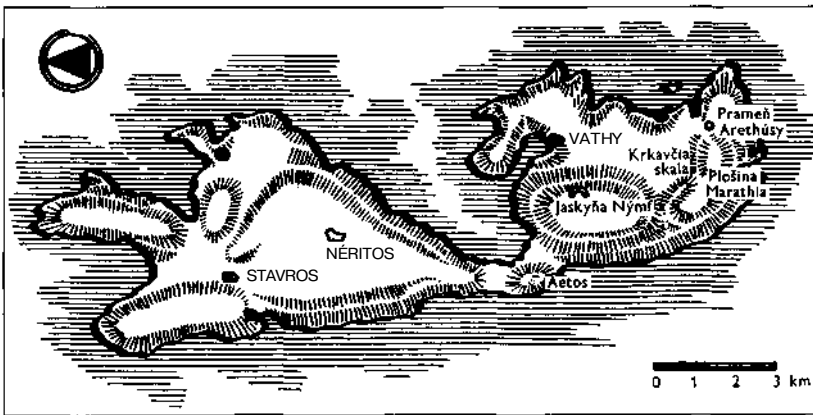
„Volám sa Schliemann a prišiel som z ďalekého mesta Paríža, aby som tu hľadal pamiatky na udalosti, ktoré sa odohrali pred tritisíc rokmi, keď na tomto ostrove vládol kráľ Odysseus. Počul si už niekedy o ňom?“

„Chceš ma uraziť? Aby som nepočul... o mužovi bystrom, ktorý sa pre mnoho naplaločil svetom, potom čo vyvrátil posvätnú Tróju? Premnohých ľudí mestá on videl a zmýšľanie poznal, pre mnoho múk tiež vytrpel na mori i v svojom srdci, zápasiac o život a návrat milých druhov...“

„Ty poznáš Homéra?!“ zvolal s údivom Schliemann.

niny kresťanského chrámu zo stredoveku.“ Vystúpil na príkrú skalu nad hlavným mestom Vaty, ktorú obyvateľia považovali za staroveký hrad. „Zistil som, že je to iba nepravideľne rozoklaná skala, ktorej sa zaiste nikdy nedotkla ľudská ruka a zaiste nikdy neslúžila za pevnosť.“ Dôkladne prezrel severnú i južnú časť ostrova, „miestami veľmi neprístupnú, kde sa muselo liezť po strmších svahoch ako na vrchol Vezuvu a zarastených ťažko preniknuteľným krovím“. Nenašiel nič.

„Keď sa tu všetky moje výskumy ukázali bezvýsledné, vykonal som podrobný prieskum hory Aetos, dvíhajúcej

Mapa Itáky

„Poznám všetkých tunajších ľudí, ale o mužovi tohto mena som nikdy nepočul. Nenájdeš ho na tomto ostrove.“

„To je predsa básnik, od ktorého vieš tie verše!“

„Nie,“ odpovedal mlynár. „Tie viem od otca, a ten ich vedel od svojho otca.“

„Čítal ti ich z knihy o Odysseovi, pravda?“

„Chráňboh pred svetskou márnosťou! Mój otec nevedel čítať, práve tak ako ja, a ani otec jeho otca!“

Že by odysseovská a homérska tradícia na Itake dodnes takto žila, o tom sa Schliemannovi nesnívalo ani v najromantickejších snoch. Nadšený šťastným znamením osudu pustil sa s tým väčšou nádejou do hľadania ďalších stôp.

Z cestopisu plukovníka Leaka (*Cesty po severnom Grécku, 1835*) vedel o ruinách veľkej stavby na južnej strane ostrova. Hneď sa k nim vybral. „Existujú dodnes, ale sú to iba zrúca-

sa do výšky 600 stôp nad hladinou mora a na vrchole s umelou, hoci nie veľmi upravenou planinou. Sú na nej dve veľké cisterny, jedna menšia cisterna a ruiny šiestich až siedmich veľkých stavieb z kyklopských kvádrov, ktoré boli buď samostatné domy, alebo - čo je pravdepodobnejšie - sieň veľkej kyklopskej budovy, ktorá sa označuje za »Odyssov hrad«.

Pozorne v ňom všetko preskúmal - hľadal dokonca koreň olivy, z ktorej si postavil Odysseus posteľ. Nič také, pravda, nenašiel, ale zato pri podrobnom prieskume okolia našiel na severnej a juhovýchodnej strane zvyšky hradieb, ktoré chránili túto itackú akropolu a sídlisko, čo ležalo pod ňou; miestami boli veľmi dobre zachované a jasne sa v nich dali poznať základy veží. „Medzi týmito hradbami bolo kedysi mesto, ktoré mohlo mať okolo 2000 domov... Podarilo sa mi zistiť viac alebo menej zachované zrúcaniny 190 domov; niektoré mali len jed-

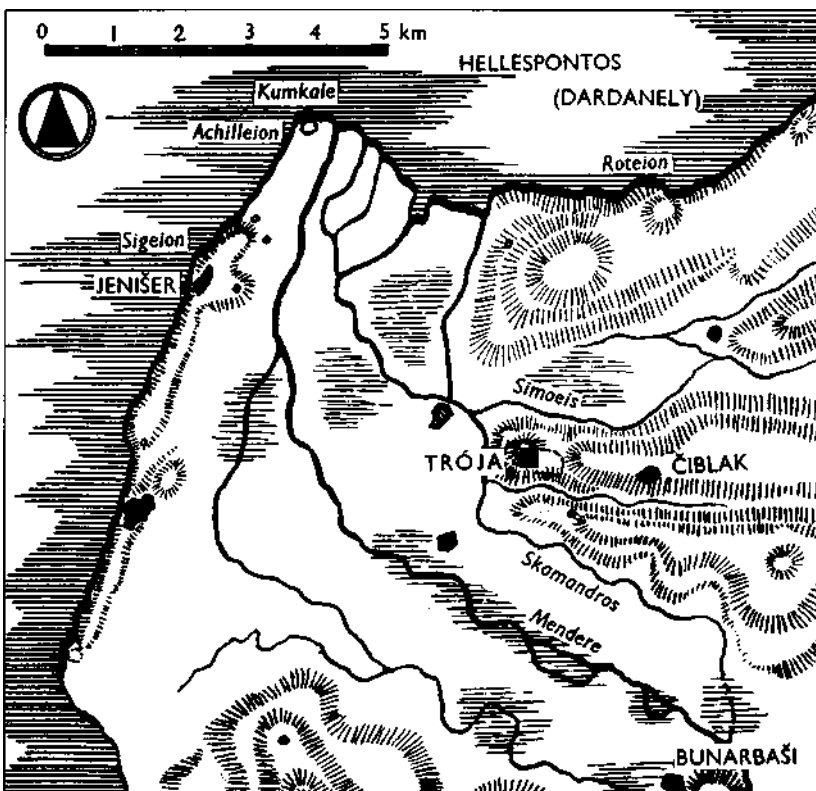
OBJAVENIE
TRÓJE

nu miestnosť, iné štyri, ba až šesť izieb. V týchto zrúcaninách treba vidieť najstaršie hlavné mesto Itaky. Je to kyklopské hlavné mesto, ktoré nemá na svete páru, a žiaden obdivovateľ Homéra by si nemal dať ujst' príležitosť, aby ho navštívil!"

„Preskúmal som aj kvapľovú jaskyňu pri malom prístave Dexiia, ktorý sa zvyčajne stotožňuje s prístavom Forkydou, kde Fajáci vysadili Odysea na breh.“ (V tejto jaskyni ukryl Odyseus podľa trinásteho spevu *Odysey* poklady, ktoré mu daroval fajácky kráľ Alkinoos.) „Je

Po desiatich rokoch sa vyjadril o svojich prvých výskumoch na Itake veľmi kriticky. Ale aj to, čo zistil, úplne stačilo, aby profesor Bachmann, posudzovateľ jeho doktorskej práce, vo svojom vyjadrení uviedol: „Hoci s motívmi, ktoré sú základom predloženej knihy, nemožno vo všetkom súhlasiť, treba uznať jeho dôkladné samostatné bádanie... Jeho práca je hodnotným príspevkom k miestopisu, národopisu a homérovskému bádaniu vo vzťahu k Itake, takže výskum tohto ostrova možno považovať za skončený.“

Ale skôr ako sám skončil prvý výskum tohto ostrova, dostalo sa mu

Mapa Troady

veľmi priestranná a celkom sa zhoduje s Homérovým opisom.“ Vyliezol na „Krkavčiu skalú“, pod ktorou mohol celkom spokojne pásť svoje stáda sviň Eumaios. Preskúmal i malý ostrov Matitarión (dnešný Daskalio), „ktorý sa ako jediný na ceste z Itaky do Kefalénie odjakživa stotožňuje s homérovským ostrovom Asteriou, za ktorým číhali ženísi na Telemacha, vracajúceho sa z Pýlu a zo Sparty.

uznania, z ktorého mal ešte väčšiu radosť ako z ocenenia svojej práce rostockou univerzitou. Medzi obyvateľstvom Itaky sa rýchlo rozšírila správa o učencovi, ktorý kriesi pamiatky na časy starých piesní. Jeho príchod do dedínok sa postupne premenil na triumfálne víťanie. V Ajos Joannis mu prišla v ústrety celá dedina, starosta ho doviedol pod storočný platan s lavičkou pre obecných starších (aké

sú - už podľa Tukydidu - na gréckom vidieku „od nepamäti“) a obradne ho požiadal, aby rozprával zhromaždeným roľníkom o ich starom kráľovi Odyseovi. A Schliemann, bádateľ z ďalekej cudziny, otvoril dvadsiaty tretí spev *Odysey*, vystúpil na lavičku a začal čítať potomkom Homérových hrdinov o Odyseovom a Penelopinom stretnutí na rodnej Itake. Dojatie ho premohlo, rozplakal sa - a videl, že s ním plačú muži, ženy i deti...

V dedinke Exochi ho uvítal miestny kováč: „Pod', priateľ', do môjho domu! Moja žena sa volá Penelopa a moji synovia Odyseus a Telemachos!”

Nech mal Schliemann neskôr k itacickým výskumom z roku 1868 hocako kritické stanovisko, vtedy ich považoval za jedinečný úspech. Našiel viac, ako dúfal. Presvedčil sa, že „Homér opisoval, čo videl“. A hlavne zistil, že má šťastie. Pripadal si ako hráč, ktorému ide karta: rozhodol sa bez meškania pokračovať.

Cez Peloponéz odišiel do Atén, v prístave Pireu nastúpil na prvú loď, čo plávala do Carihradu a stadiaľ sa dal bez meškania previezť cez Bospor. Kúpil si koňa a so sprievodcom, ktorého mu zadovážil ruský konzul, zamieril do krajiny, čo sa kedysi volala Troas. Tu pristálo achájske loďstvo, tu musí byť Trója!

Učenci, ktorí vôbec pripúšťali, že Trója existovala, kladli ju poväčšine na juhozápad od dedinky Bunarbaši, ležiacej na konci údolia, ktorým preteká rieka Mendere; kopec Bali Dag nad ňou mohol azda byť miestom, kde stál Priamov hrad, zvetraná skala na tomto kopci mohla byť hádam pozostatkom opevnenia. Pri Bunarbaši boli vraj i dva pramene, ktoré mohli zodpovedať Homérovmu opisu v 147. až 156. verši dvadsiateho druhého spevu *Iliady*. Ba čo viac: našli sa tam vraj i zvyšky „kypolských hradieb“ a úlomky „prastarej keramiky“. Tvrdili to také authority, ako Francúz Lechevalier, jeden z prvých európskych cestovateľov v Troade, jeho krajan Ch. Texier, Angličan W. Gell a W. M. Leake, Nemec P. W. Forchhammer, Grék M. G. Nikolaidis a v niektorých štúdiách i americký konzul v Dardanelách Frank Calvert.

Vybral sa teda do Bunarbaši. „Priznávam, že len ťažko som mohol premoť pohnutie, keď som pred sebou uvidel nesmiernu trójsku pláň“ (ani na okamih nepochyboval, že údolie rieky Mendere je trójska pláň), „ktorej obraz sa vznášal predo mnou už v snoch môjho raného detstva.“

Na pobreží sa pozrel na hodinky. Keď uvidel bocianie hniezda na komínoch dedinky Bunarbaši, pozrel sa na ne po druhý raz; bol práve tri hodiny na ceste. Začal pochybovať: Homér predsa píše, že Acháji prebehli od mora k mestu niekoľko ráz za deň. Potom sa zahľadel na kopec Bali Dag. Na tomto krťnci by mohol stáť Priamov hrad so šesťdesiatimi dvoma miestnosťami, na jeho svahoch by mohlo byť „krásne výstavné mesto“, „llion širokých tried“? A kde sú pozostatky vysokých hradieb s mohutnou Skajskou bránou, ktoré sa predsa nemohli prepadnúť do zeme bez stopy?

Požiadol sprievodcu, aby ho priviedol k prameňom; napačital ich v okolí dedinky tridsaťštyri. „Pravdepodobne je ich tu však štyridsať, lebo Turci volajú toto miesto *Kirk Gös*, teda Štyridsať očí.“ Homér však jasne píše len o dvoch, vie predsa tieto verše naspamäť: „Z jedného vyteká horúca voda a vôkol neho dvíha sa para, sťahy tam plápolal oheň; z druhého vyviera voda, aj v lete podobná krúpam alebo mrazivému snehu či ľadu, ktorý zamrzol z vody.“ Vytiahol z vrecka teplomer, ktorý si s týmto cieľom priviezol so sebou z Paríža, a začal merať. „Vo všetkých prameňoch som zistil rovnakú teplotu: 17 stupňov Celzia.“

Teraz už nepochyboval: Bunarbaši nemá s Trójou nič spoločné. „Bolo by tiež nemožné, aby Achilles prenásledoval Hektora na rovine okolo trójskych hradieb, keby Trója stála na kopci pri Bunarbaši. To všetko ma teraz jasne presvedčilo, že tu nemohlo stáť homérovské mesto. Napriek tomu chcel som si túto veľmi dôležitú vec podrobnejšie vyšetriť vykopávkami a dosiahnuť istotu. Najal som teda robotníkov, ktorým som prikázal vykopat' na rôznych miestach medzi Štyridsaťimi prameňmi a najkrajnejším výbežkom kopca dohromady sto dier. Avšak ako pri prameňoch, tak aj

v Bunarbaši a na všetkých ostatných miestach našiel som iba čistú panenskú pôdu a už vo veľmi malej hĺbke som narazil na prirodzenú skalu."

Aby však skutočne na nič nezabudol, presne zmeral vzdialenosť medzi domnelým „Priamovým hradom" a pobrežím pri Hellesponte, kde stál podľa Homéra achájsky loďný tábor. Zistil, že v priamej línii meria 12,8 kilometra. Podľa druhého až siedmeho spevu *Iliady* by teda museli bojovníci ubehnúť za prvý deň bitky 80 až 100 kilometrov - a to sa mu videlo aj na Grékov hérojskej doby priveľa.

„Pretože výsledky skúmania Bunarbaši boli jednoznačne negatívne, preskúmal som čo najpozornejšie všetky vyvýšeniny na pravej i ľavej strane roviny." A ak hovorí „čo najpozornejšie", môžeme mu veriť. S hodinami v rukách klusal okolo kopcov, štvornožky liezol na miesta, kadiaľ sa mal hnať Achilles za utekajúcim Hektorom „v rýchlom behu", spúšťal sondy do každej vyvýšeniny, ktorá budila podozrenie, že je azda návejom hliny nad zbúraným mestom. „Všetky moje hľadania boli márne!"

Ubi Ilium fuit? Prastará otázka, kde bol Ilión, zostala nevyriešená.

Rozhodol sa Bunarbaši opustiť.

Človek Schliemannovho typu ustupuje len preto, aby sa pripravil na nový útok.

Znovu si podrobne prezrel výpisky zo starých autorov a rovnako ako do kníh díval sa aj okolo seba. Jeden kopec upútal jeho pozornosť. „Ako svojou vzdialenosťou od Hellespontu, tak i z každého iného hľadiska zodpovedal topografickým požiadavkám *Iliady*, svojou impozantnou polohou i ako prirodzená pevnosť... Patrične opevnený by dokonale ovládal celú trójsku nížinu a v celom okolítom kraji nie je skutočne miesto, ktoré by sa dalo s ním porovnať."

„Ako sa volá tento kopec?" spýtal sa svojho dragomana. „Hisarlik, efendi!" - „Komu patrí tá vilka na jeho sva-hu?" - „Byva v nej americký konzul, efendi. Ale len v lete."

Schliemann si spomenul: tohto Calverta mal navštíviť hneď po príchode! No - teraz to aspoň nebude iba zdvorilostná návšteva.

„Čo môžem pre vás urobiť, mister Schliemann?... Ó, svojej bunarbašskej teórie som sa už vzdal!" počul na veľké prekvapenie. „Napriek tomu, že aj najväčšia vaša vojenská autorita... Pardon, ste predsa Američan! Skrátka, napriek tomu, že aj poľný maršal von Moltke tvrdí, že zo strategického hľadiska mohla byť Trója jedine na Bunarbaši. Kopal som tam, predomnou tam kopal rakúsky konzul von Hahn, čo by tu ináč človek robil! Našli sme tam nejaké črepiny, celkom obyčajnú keramikú z macedónskej doby, nič starobylé. A múr, na ktorý som narazil pri Bali Dagu, nenazve nikto kyklopským!"

„A čo tento kopec, mister Calvert? Nechceli by ste sa naň poriadne pozrieť? *From archeological point de vue?*"

„Tento kopec poznám ako svoju vestu, mister Schliemann! Ved' z dobrej polovice je mojím vlastníctvom!"

„Trója je teda americkým vlastníctvom...!"

„Prečo hovoríte »Trója«, mister Schliemann?... Na kopci je planina, hádam tisíc stôp dlhá, a na nej sú trosky budov a stĺpov..."

„A kopali ste tam, mister Calvert?" skočil mu do reči Schliemann.

„Isteže! Tým skôr, že i MacLaren tvrdí, poznáte predsa jeho *Topografiu trójskej pláne*, že tento kopec môže skrývať hradby starovekej Tróje. Ale našiel som tam iba tehly z rímskej epochy a nejaké byzantské mince - nič zaujímavé. Podľa E. D. Clarka a P. B. Webba stála Trója viac na východ, pri dedine Čiblak."

„Čiblak je príliš ďaleko od pláne. Podľa Homéra stáli trójske hradby priamo na pláni. Tento argument uvádzajú ostatne i dvaja z tých málo učencov, ktorí kladú Tróju na Hisarlik: von Eckenbrecher v malej štúdii *O polohu homérskeho Iliu* z roku 1842 a Julius Braun v dvojzväzkovom diele *Homéra jeho doba* z roku 1858."

Vstal z prúteného kresla a začal si prezerat' Calvertovu knižnicu. „Vidím, že Strabóna tu nemáte. To nič. Skrátka, keď vezmeme do úvahy údaje z trinástej knihy *Geografie* a fakt, že pri pokusných sondách som narazil pri východnom svahu na múry, ktoré by mohli celkom dobre patriť Strabónov-

mu Novému Iliu... Skrátka, treba vziať rýľ a celý Hisarlik dôkladne prekopať!"

„Chcel by som vás na niečo upozorniť, mister Schliemann,“ povedal s vážnou tvárou Calvert. „Na celom Hisarliku niet jediného prameňa! A Homér sa zmieňuje o dvoch!"

„Podľa *Iliady* by mali byť skôr obdáleč hradu... Pravda, ak nezmizli pod zem. Azda sú zasypané! Odvtedy predsa uplynulo už vyše tritisíc rokov!"

„Ó, to je celkom možné. Býva tu často zemetrasenie. Raz sa po takom otrase objavil dokonca teplý prameň, potom zasa zmizol."

„Vravíte - teplý prameň?!" zvolal Schliemann. „Teplý prameň!!!"

Keď potom vystúpil na planinu na kopci, bol si istý, že riečka Mendere je staroveký Skamandros a kopec Hisarlik návej tisícročí nad starovekou Trójou. „Ved' odtiaľto vidieť i horu Idu, z ktorej Zeus sledoval boje!"

„Rozhodol som sa, že tu bezodkladne začnem kopať!"

Dva roky a dva dni po tomto rozhodnutí, 24. júla 1870, napísal svojmu synovi Sergejovi, ktorý sa v pätnástich rokoch rozhodol opustiť školu, káravý list do Petrohradu:

„Mal by si si brat príklad zo svojho otca, ktorý v každej životnej situácii dokázal, čo možno dosiahnuť železnou energiou. Za štyri roky v Amsterdame som dokázal skutočné divy. Dosiahol som to, čo predo mnou nik nedosiahol. A keď som sa stal neskôr veľkoobchodníkom v Petrohrade, bol som najschopnejším a zároveň najobozretnejším mužom na burze. Keď som začal cestovať, bol som cestovateľom par excellence. Nikdy ešte nenapísal petrohradský kupec učení knihu, ale ja som ju napísal a je preložená do štyroch rečí a číta sa so všeobecným záujmom. V tejto chvíli som ako archeológ európskou a americkou senzáciou, pretože som objavil Tróju, ktorú dvetisíc rokov márne hľadali učitelia celého sveta!"

HRADBY POD KOPCOM HISARLIK

11.

„POKLAD KRÁĽA PRIAMA“

Keď sa Schliemann vrátil z prvej cesty pod hviezdnatým nebom Troady, bolo mu jasné: odteraz bude žiť iba pre archeológiu. Nič mu nesmie brániť v absolútnej slobode bádania, bezohľadne sa musí zbaviť všetkých pút, ktoré by mu v tom prekážali. S tým istým „tvrdým srdcom“, s akým si kliesnil cestu k uskutočneniu svojho sna ako petrohradský kupec.

V skutočnosti to bolo len jedno puto - nešťastné manželstvo. Teraz sa dokonca dozvedel, že Katarinu Petrovnu mrzí, že je iba ženou kupca; zrejme preto, že pomocou jeho miliónov sa dostala do „vyššej spoločnosti“ a jej brat sa stal „spoločníkom“ (v skutočnosti domácim učiteľom) ktorého si z nespočetných ruských kniežat. Ale nielen to: verejne ho vyhlasovala ak nie priam za blázna, tak za „nenormálneho človeka“, ktorý kvôli „nejakým starým črepom“ mrhá majetok detí a mal by sa dať pod kurať. („Keďže sa znova a znova stretávam s názorom, že utrácam majetok z ctižiadostivosti a na škodu svojich detí, ktoré vraj zanechám bez prostriedkov,“ napísal neskôr, „považujem za potrebné čitateľa ubezpečiť, že hoci sa teraz venujem výhradne vedeckému bádaniu a zdržujem sa akýchkoľvek špekulácií, takže sa musím uspokojiť s neveľkým úrokom zo svojho majetku, vynakladám na svoje bádanie len asi 100 000 mariek ročne, zatiaľ čo môj majetok mi vynáša na úrokoch 200 000 mariek ročne. K majetku mi teda prirastá každoročne 100 000 mariek, a tak dúfam, že deťom zanechám dostatočné ima-

nie, aby mohli pokračovať v mojich bádaniach bez toho, že by siahli na zdedený kapitál.“) Keď Katarina Petrovna odmietla jeho návrh, aby sa presťahovala do Paríža, „kde by žili vedľa seba a spolu s deťmi“, rozhodol sa s ňou rozviesť.

Pretože to bola príliš súkromná vec, nevyhľadal parížskeho advokáta, ale zašiel si do Schwerina, kde bol jeho bratanec Adolf justičným radcom. „Vylúčené! Podľa ruských zákonov, podliehajúcich v manželských veciach úplne pravoslávnej cirkvi, je rozvod nemožný... Nie! Je to hádam jediný prípad, keď nijaké podplatenie sudcov nepomôže!“

„A čo podľa našich?“ - „Veľmi ťažké! Neexistuje medzištátna zmluva, ktorá by zaväzovala ruské úrady rešpektovať manželskoprávne rozsudky pruských súdov... Hádam podľa francúzskych zákonov, ale to by si musel byť francúzsky občan!“ - „Počuj, Adolf, nie som len pruský a ruský občan, ale aj americký!“

A keď ho bratanec ubezpečil, že podľa amerických zákonov by to určite šlo, sadol na loď, preplavil sa cez Atlantik, v New Yorku si zistil, ktorý štát má najliberálnejšie zákony o rozvode, „trvalo sa v ňom usadil“ a - pretože americké právo rozhodne chráni Američanov pred nástrahami cudzincov - o necelých dva mesiace vyniesol štátny súd v Indianapolise rozsudok o rozvode. Jediné, nad čím sa porotcovia pri tom pozastavili, bola neobvykle vysoká renta, ktorú určil bývalej manželke a obidvom deťom (prvá dcéra, Natália, roku 1868 zomrela).

Americký konzul v Petrohrade oznámil potom rozsudok ruským úradom - a Schliemann bol slobodný.

Škoda, že Minna je vydatá! Nebraska svoje detské slová vážne... Rozhodol som sa odísť do Grécka," napísal švagrovi 30. júna 1869, „aby som sa tam obzrel po inej žene. Tam mám totiž tú obrovskú výhodu, že grécke dievčatá sú nielen krásne, ale aj chudobné ako kostolná myš... Ak nejakú nájdem, ktorá mi dá nádej na potomkov a bude mať záujem o starú gréčtinu a literatúru, o staroveké dejiny a archeológiu, ožením sa s ňou... Ale len v tom prípade... Môžeš si byť istý, že sa neprenáhlím!"

Ešte z Indianapolisu napísal Theoklitovi Vimposovi, bývalému učiteľovi gréčtiny v Petrohrade a teraz arcibiskupovi v Aténach, aby mu vyľadil vhodnú ženu. „Poznáte ma a myslím, že sa na Vás môžem spoľahnúť!"

„Grécky arcibiskup mi poslal... obrázky niekoľkých aténskych dievčat, aby som si vybral," napísal otcovi v sobášnom oznámení. „Vybral som si Sofiu Engastrominovou, ktorá sa mi zdá veľmi roztomilá... Tak sa mi vidí, že skôr ako prijal vyššie svätenie a myslel, že ostane hriešnikom, chcel sa s ňou oženiť... Myslím, že mladé a krásne dievča môže staršieho muža milovať, ak je nadšené vedou, v ktorej je omnoho pokročilejší." V inom liste píše: „Táto dvadsaťročná Grékyňa je krásna ako Helena z Argu!"

Na jeseň 1869 prišiel do Atén a zistil, že arcibiskup už všetko pripravil. Navštívil pána Engastromina v jeho vidieckom dome. Keď dostal jeho súhlas, spýtal sa Sofie: „Môžete ma mať rada?" - „Vydám sa za vás, lebo rodičia si to želajú, pretože sme chudobní a vy ste boháč. Ale Homéra mám naozaj rada."

Oženil sa s ňou, a bolo to napodiv šťastné manželstvo. Oblúbila si ho, bola mu nadšenou pomocníčkou a dala mu dve deti: Agamemnóna a Andromachu.

Schliemann mal všetko, aby sa mohol pustiť do svojho životného diela: peniaze i slobodu, „Minnu detských snov" i teoretickú prípravu, povolenie majiteľa polovice Hisarliku Franka Calverta.

Napriek tomu však nemohol začať: „Na rozsiahlejšie vykopávky som potreboval ferman Vysokej Porty."

Nad Troadou vládol vtedy sultán Abdulazíz, podozrievavý ako každý despota a vedeckým záujmom práve taký neprístupný ako svojim poddaným. Nemohol pochopiť, prečo niekto chce povolenie na vykopanie starej a zasypanej pevnosti. Keď Angličania žiadali, aby im povolili založiť Osman-skú banku, to chápal, hoci tým nebol nadšený; chápal aj francúzskych či nemeckých bankárov, ktorí od neho žiadali koncesiu na stavbu železnice Istanbul - Edirne alebo Izmir - Aydin. Na tom všetkom mohli neveriaci zarobiť ťažké peniaze a on, ako hlava veriacich, mohol prísť ľahko aspoň k pôžičke. Ale čo má za lubom tento Rus Schliemann, keď sa chce vŕtať v zemi na strategicky najdôležitejšom bode pri Dardanelách? Hoci bol ináč voči cudzím miliónárom povolný, tentoraz si postavil hlavu.

Ale Schliemann si tiež postavil hlavu. Pre sultánovu tvrdohlavosť by sa mal jeho životný sen rozplynúť? Nezmysel! Dal sa ohlásiť v paláci, ktorého vysoká brána dala meno osmanskej vláde. Ale Abdulazíz bol zrejme väčší pán ako prezident USA alebo predseda britskej vlády: neprijal ho. Obrátil sa teda na „svojho priateľa-rezidenta Spojených štátov v Carihrade Mr. Wyne McVeagha", aby jeho žiadosť oficiálne odporučil. Lenže vtedy ešte nemali Spojené štáty v Turecku základne ani vplyv. Nepomohlo ani „neoficiálne sprostredkovanie" dragomana amerického vyslanectva Johna J. Browna, ani tučný bakšiš na „príslušnom mieste". Vyľadil ruského vyslanca; čoskoro mu bolo jasné, že vzhľadom na rusko-turecké vzťahy by mala jeho intervencia presne opačný účinok. Požiadal o pomoc britského ministerského predsedu W. E. Gladstona, ktorý bol práve takým nadšeným homérskym „diletantom" ako šikovným profesionálnym politikom. A ako každý, kto sa rozhodne neustúpiť, aj Schliemann sa dočkal: do Carihradu prišiel nový britský vyslanec - sir Austen Henry Layard.

S jeho menom sme sa už stretli. Bol to onen londýnsky právnik, ktorý zo strachu pred sudcovskou kariérou

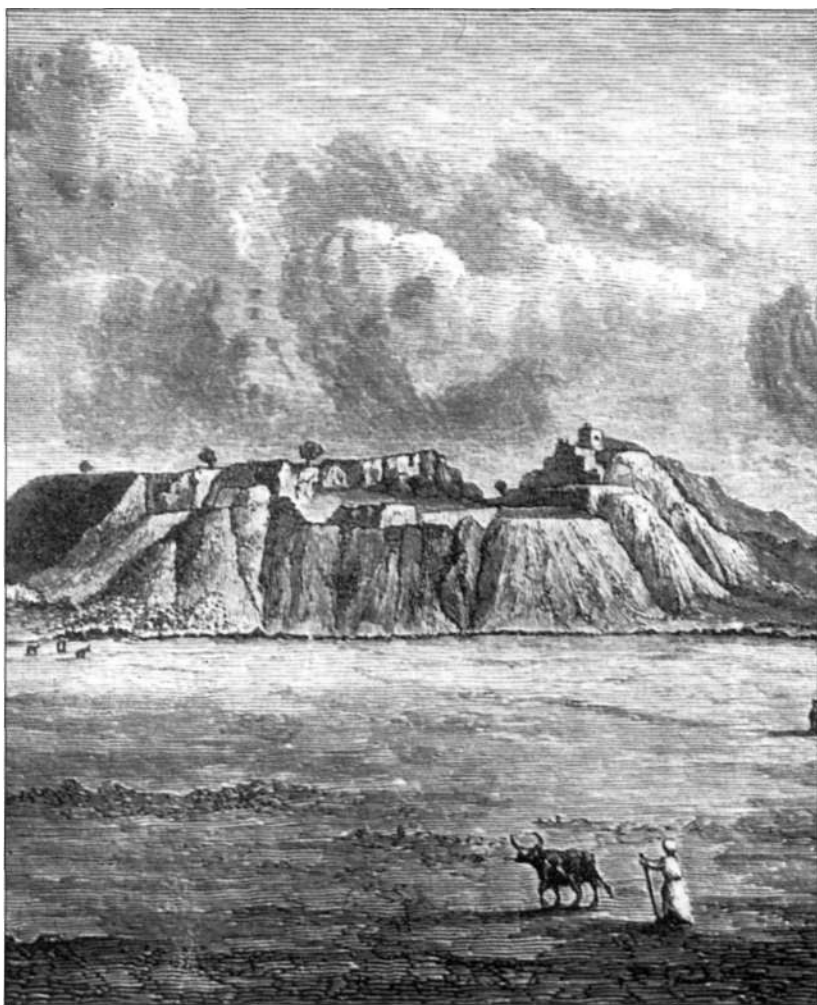
„POKLAD
KRÁĽA
PRIAMA"

odišiel roku 1839 na Východ a s puškou v ruke a 60 librami vo vrecku objavil roku 1845 pod „Nimródovým kopcom“ mesto, o ktorého historickej existencii učiteli pochybovali rovnako ako o existencii Tróje: biblické Ninive. Hoci pri kolíske jeho objavu stál takisto detský sen, bol pravý opak Schliemannna: zatiaľ čo Schliemann sa stal miliónárom, aby sa mohol venovať archeológii, Layard videl vo svojich archeologických úspechoch len prostriedok, ako získať slávu a bohatstvo, ktoré by ho vyneslo na najvyšší stupeň spoločenského rebríka. (Aj sa mu to podarilo: za svoje zásluhy dostal šľach-

ká funkcia bola pre neho už vlastne ústupkom zo slávy.) Napriek tomu si obaja dobre rozumeli; netrvalo dlho a Schliemann o ňom napísal: „Môj vážený priateľ, sir Austen H. Layard...“

A tak sa roku 1869 rozpútala nová vojna o Tróju, tentoraz diplomatická. Trvala dva roky; americký a britský vyslanec spojenými silami nakoniec dosiahli to, že v septembri 1871 jeho cisárske veličenstvo podpísalo ferman, ktorým „... najmilostivejšie a celkom výnimočne ráčilo pripustiť, aby sa najponíženejšej prosbe pána Heinricha Schliemannna... blahovoľne vyhovel!“

Lenže turecké pomery sa stali

Objavená Trója.
Pohľad na pahorok
Hisarlik po vykopávkach
v rokoch 1871 - 1873
(Kresba zo Schliemann-
ovej knihy *Ilios*)

tický titul, roku 1852 sa stal štátnym podtajomníkom, roku 1868 ministrom verejných prác; terajšia jeho vyslanec-

prislovečné medziiným aj preto, že miestne úrady sa tam necítila viazané rozhodnutiami vyšších inšancií. Vyše

mesiacu musel ešte Schliemann zápa-
siť v energujúcich sporoch s obme-
dzenosťou okresných hodnostárov
a stupídnosťou miestnych imámov,
kým si mohol do denníka zapísať:

„Hisarlik, 11. októbra 1871. Dnes
o 12. hodine sa začali vykopávky!”

Od útlej mladosti zhromažďovaná
energia teraz už takmer päťdesiat-
ročného Schliemanna sa naraz uvoľ-
nila: vrhol sa do práce ako fanatik.
Roku 1871 kopal šesť týždňov, po šty-
roch až šiestich mesiacoch v rokoch
1872 a 1873, 1878 a 1879, 1882
a 1890. Zamestnával pritom 100 až
160 robotníkov, premiestil 350 000
kubických metrov zeme a vydal na
svoje vykopávky 750 000 mariek
(vyše desať miliónov korún pri prepo-
čítaní podľa kúpnej sily zlatej marky
a koruny). Len na Hisarliku!

Keď prišiel na trójsku pláň po prvý
raz, spával pod holým nebom
(a s Homérom pod hlavou), pretože
skôr zniesol nočný chlad ako špinu
a hmyz v tureckých dedinách. Teraz
ho však sprevádzala jeho mladá žena,
a preto si prenajal domček v Čiblaku,
asi dva kilometre od kopca; neskôr si
dal postaviť chatu priamo na planine
Hisarliku. „Za letných dní pripomínal
pobyt v nej rozpálenú pec, za jesen-
ných nocí nám zuby drkotali od zimy
ako Dolónovi od strachu... Ani
nesmierne množstvo jedovatých
hadov, medzi nimi mnoho anteliónov,
sotva hrubších ako dážďovky, po kto-
rých uhryznutí človek podľa ľudovej
povery do západu slnka zomrie, nám
pobyt nesprijemňovalo.”

Viac než o príjemný pobyt sa však
staral Schliemann o to, aby mal dost'
robotníkov, povozov a nástrojov.

„V prvom roku som mal nástroje
ešte veľmi nedokonalé. Pracoval som
len s krompáčmi, drevenými lopatami,
prútenými košmi a mal som k dispo-
zícii spolu osem táčok... V druhom
roku som začal vykopávky koncom
marca so 100 robotníkmi, neskôr som
ich počet zvýšil na 130 a často som
zamestnával dokonca 150 mužov.
Bol som teraz na prácu dokonale
vyzbrojený, lebo moji vážení priatelia
J. H. Schröder & Co v Londýne mi
zaslali dostatočný počet najlepších

anglických táčok, krompáčov a rýľov.
Prijal som do práce aj troch dozorcov
a jedného inžiniera, Mr. A. Laurenta.
Tento inžinier mal na starosti mapy
a plány a dostával 400 mariek mesač-
ne. Dozorcovia mali po 120 mariek
a môj sluha 144 mariek mesačne.
Mzda kopáčov bola približne 1,80
franka denne, teda 1,40 marky;
neskôr som ju musel zvýšiť na 2 fran-
ky, teda 1 marku 60 fenigov... Keď sa
moje vykopávky postupne rozširovali
a ľudia odchádzali na žatvu, poslal mi
nemecký konzul v Gallipoli Max Mül-
ler 40 robotníkov z okolia, Mr. Char-
les Cookson, anglický konzul v Cari-
hrade, mi láskavo zaobstaral 10
ručných vozíkov, ktoré dvaja chlapi
ťahali a tretí tlačil. Mal som teda 10
ručných vozíkov a 88 táčok; okrem
toho som si najal 6 záprahov, za kto-
ré som platil po 5 frankov, teda po 4
markách denne. Okrem zdvihadiel,
reťazí a obyčajných pák pozostávali
moje nástroje z 24 veľkých železných
sochorov, 108 lopát, 103 rýľov, všet-
ko prvotriednej anglickej výroby... Aj
keď som mal troch znamenitých
dozorcov, bol som so svojou ženou od
svitu do mrku neustále prítomný pri
všetkých prácach.”

Ako prebiehali tieto práce? Schlie-
mann si viedol denník s presnosťou
účtovníka, alebo lepšie povedané
vedca z laboratória. Písal ho po gréc-
ky, po nemecky, po francúzsky alebo
po anglicky, ako mu práve napadlo;
i s kresbami zaplnil vyše 10 000 strán.
Výsledky svojich prác do roku 1879
zhrnul v knihe *Ilios* (má 880 strán veľ-
kého formátu, 1770 kresieb a 6 mapo-
vých príloh).

Už pri „predbežnej obhliadke”
Hisarliku roku 1870 spustil pokusné
sondy do hĺbky 6 metrov, pričom nara-
zil na múry, ktoré dal sčasti odstrániť,
a prenikol tak do vrstvy „s množstvom
pozostatkov domových stien
z neopracovaných, len hlinou spoje-
ných kameňov, kde sa našlo aj
nesmierne množstvo kamenných
nástrojov, ručných mlynčiekov a kera-
miky vyrobenej bez použitia hrnčiar-
skeho kruhu... Kamene, z ktorých boli
postavené tieto domy, vyzerali, akoby
ich roztrhlo a rozhádzalo prudké
zemetrásenie”. Stopy po hneve
Zemetrasa Poseidóna!

„POKLAD
KRÁĽA
PRIAMA”

Vlastné vykopávky na jeseň 1871 začal na hornej planine kopca, pretože sa pravom domnieval, že tu stáli najväčšie a najvýstavnnejšie budovy. „Dal som vykopat' širokú priekopu, 33 stôp hlbokú, od vrcholu kopca po jeho strmom severnom svahu až k úpätiu... Na tomto strmom svahu, ktorý má sklon 45 stupňov, dal som potom odkopat' zem, takže tu vznikla terasa široká 233 stôp; pri tejto práci sme narazili na hniezda s nepredstaviteľným množstvom jedovatých hadov..." Sklamany, že nenašiel stopy veľkých budov, prikázal pokračovať v kopaní a prenikal stále hlbšie a hlbšie - až sa zastavil na prirodzenej skale. „Najspodnejšiu vrstvu nad touto skalou tvorili múry z veľkých, väčšinou neopracovaných, niekedy len nahrubo pritesaných vápencových balvanov... Nikde, ani v tejto najnižšej vrstve, som nepozoroval stopy po zničení budov požiarom." A Homér predsa jasne píše, že víťazní Achájci Tróju zapálili!

Nebolo pochýb: dostal sa do slepej uličky. To mu však nepokazilo náladu; ani z Kalifornie nepoznal prípad, že by bol niekto hneď pri prvom údere krompáčom narazil na zlatú žilu.

„S povolením pána Franka Calverta pustil som sa teda do práce na jeho poli na severnej strane Hisarliku a dal som tam vykopat' 40 stôp širokú terasu na svahu, aby som uľahčil odvoz sutín. Sotva som začal kopat' na tomto novom mieste, objavil som mramorový triglyf s nádhernou metópou Apolóna Foiba so štyrmi snečnými koňmi; vedľa ležalo množstvo dórskych stĺpov, takže sa zdá nesporné, že tu stál Apolónov chrám v dórskom slohu..." Podľa štýlu tejto metópy vedel, že pochádza z pomerne neskorej doby - z rímskej alebo hellenistickej. To znamená, že táto vrstva je veľmi mladá - treba ísť hlbšie! „Vo vzdialenosti 131 stôp od terasy som narazil na veľkú, 10 stôp vysokú a 6,5 stopy širokú hradbu kyklopského typu. Šesť stôp pod touto hradbou som našiel ochrannú či opornú stenu z menších kameňov v sklone 45 stupňov. Rumovisko najnižšej vrstvy bolo tvrdé ako kameň a na jeho odstránenie bolo treba vynaložiť veľkú námahu. Dal som ho preto vertikálne prekopat' a podmiňovať. Ukázalo sa

však, že je to veľmi nebezpečné: masa sutín, asi 2600 kubických stôp, sa zrútila a zasykala dvoch robotníkov; len zázrakom si zachránili život."

„Sám som však tiež len o vlások unikol smrti - upálením. Kamene nášho kozuba (v drevenej chate na hornej planine) boli postavené voľne na podlahu. Nevieť, či cement, ktorým boli spojené, popraskal, alebo čo bolo toho príčinou: skrátka, drevená dlážka začala horieť, a keď som sa o tretej ráno náhodou zobudil, bola v plameňoch. Miestnosť sa zaplnila hustým dymom a oheň sa vyplazil na severnú stenu, severný vietor bol by za minútu premenil celý domček v horiacu fakľu... Neustratil som ducha prítomnosť a rýchlo som vylial na horiacu stenu vodu z umývadla, takže som ho na jednej strane zahasil; naše hlasné volanie prebudilo robotníka, ktorý spal vedľa a zavolať pomoc." Muži sa vrhli na horiacu chatu s krompáčmi a vedrami hliny ako hasiči v *Hostine Trimalchionovej*. Za štvrt' hodiny bolo po požiari - i po chate. „Dal som si potom postaviť z trosiek Nového Iliá nový kamenný domček priamo na stráni, s výhľadom na trójsku pláň a vody Hellespontu."

Nič však Schliemanna neodradilo od ďalšej práce. Ani prudký vietor, „ktorý pripomínal časté Homérove zmienky o hukote Borea", ani „nepretržité kvákanie miliónov žiab, najmä v noci priam neznesiteľné", pred akým ušli Francúzi z Austrálie, aby ju prenechali Angličanom s lepšimi nervami. „K mnohým nepríjemnostiam patrilo aj odporné húkanie nespočetných sov a tiež... večerná zima v jesenných mesiacoch, keď napriek praskajúcejmu ohňu v kozube neukazoval náš teplomer viac ako 4 stupne Réaumura a keď okrem nášho nadšenia pre veľké dielo objavenia Tróje nebol

Keď skončil vykopávky na severnej strane, začal kopat' na južnej, keď skončil na južnej, začal na severozápadnej keď skončil na svahu, začal hĺbiť šachtu opäť do stredu planiny. Kopal s tou istou vytrvalosťou, s akou Koch obracal svoje skúmavky a Pavlov krmil svojich pokusných psov, kopal s urputnou odhodlanosťou tvrdých chlapov z Kalifornie, kopal a kopal...

A výsledky?

Mnoho rás sa Schliemannovi vyčítalo, že výsledky, ku ktorým dospel, muse-la veďa zaplatiť nenahraditeľnými stra-tami. Že postupoval násilníkmi, neme-todicky, neodborne, ba priam - a už sme zasa pri tom slove - „diletantsky“.

Faktom je, že v prvom období svo-jich vykopávkov nepostupoval ako dnešný školený archeológ. Nesmie-me zabúdať, že bol vlastne jedným z prvých archeológov v dnešnom zmysle slova. Archeológia pred nim bola v podstate len tzv. umeleckou archeológiou, teda pátraním po ume-leckých pamiatkach zo zmiznutých miest. Bol priekopníkom a priekopník

a pretože som predpokladal, že ju ná-jdem v daktorej spodnej vrstve, musel som odstrániť niektoré zaujímavé rui-ny vo vyšších vrstvách,“ napísal skôr, ako to kritici odhalili. Zaujímavé je, že práve najväčší vtedajší historik staro-veku, profesor Eduard Meyer, v tejto súvislosti vyhlásil: „Pre vedu sa uká-zal Schliemannov »nemetodický postup«, teda, že išiel priamo k naj-spodnejšej vrstve, rozhodne blaho-darný. Pri systematických vykopáv-kach boli by staršie vrstvy, skryté v pahorku, a teda i kultúra, ktorú označujeme za vlastnú »trójsku kul-túru«, sotva kedy objavené.“

„POKLAD KRÁĽA PRIAMA“

Schliemannove vykopávky v Tróji. Hore „široká dláždená trieda“ a pozostatky „veľkej veže“, dole trosky paláca, v ktorých Schliemann objavil „poklad kráľa Priama“ (Kresba zo Schliemannovej knihy *Ilios*)

má právo na omyl. Od bádateľa, kto-rý si kliesni cestu neprebádanými húš-tinami, nemožno požadovať, aby šiel hneď najvhodnejším smerom k cieľu.

Pritom jeho chyby a opomenutia neboli ani v tomto prvom období nija-ko „škandálne“. Za najväčšiu škodu, ktorú spôsobil vede, sa považuje zbú-ranie časti múrov z gréckej a rímskej epochy, ktoré mu bránili v ceste. „Mojim cieľom bolo vykopať Tróju,

Do inej kategórie patria Schlie-mannove omyly v časových odhadoch a pri identifikácii nálezov. Ale o tom neskôr; vedci druhého sledu prišli na to taktiež až oveľa neskôr. - Teraz nás však zaujímali jeho pozitívne výsled-ky: objavy „kamenných ilustrácií k *Ili-ade* a *Odysei*“.

Homér sa pri opise Tróje často zmieňuje o „veľkej veži“ Priamovho hradu; Vergílius píše, že Trójanja ju pri

obrane mesta podkopali a zvrhli na postupujúce voje Achájcov. Dalo sa dúfať, že sa zachovali aspoň jej základy? „Na južnej strane kopca... som našiel veľkú pevnostnú stavbu, skladajúcu sa z dvoch veľkých oddelených múrov, širokých 15 stôp. Obidva tieto múry sú na hornej strane úplne rovné, ich dĺžka meria 140 stôp, šírka“ (medzi nimi) „na východnej strane 40 stôp a na západnej 30 stôp... Zdá sa, že tvorili základ »veľkej veže«”.

Podľa Homéra stál na trójskom Pergame chrám Pallas Atény, z ktorého ukradol Odyseus s Diomedom sväté paládium. Pri hornej planine Schliemann narazil na zrúcaniny veľkej budovy. „Tri nápisy, ktoré som medzi nimi našiel a z ktorých jeden hovorí, že bol v *hieru*, teda v chráme, nepochybne nasvedčujú tomu, že táto budova bola chrámom ftijskej Atény, pretože len táto svätyňa sa mohla nazývať bez ďalšieho chrámom, keďže svojou veľkosťou a významom ďaleko prevyšovala všetky ostatné chrámy...” Že táto budova bola skutočne chrámom, potvrdil ďalší nález: v sutinách sa našiel veľký obetný oltár s kamenným jarkom pre odtekajúcu krv obetovaných zvierat. „Oltár stál na podstavci zo slabo vypálených tehiel a do výšky 10 stôp bol obsypaný masou podobných tehiel, zmiešaných s dreveným popolom.”

Ak už predtým našiel stopy po zemetrasení, tu našiel i prvé stopy po veľkom požiari, ktorému podľa Homéra padla za obeť Trója. „Pod úrovňou tohto obetného oltára... som narazil na pevnostné hradby a veľmi staré budovy, ktorých múry sčasti pokrývala omietka z hlíny so zvyškami bielej farby. Boli na nich stopy po hroznom požiari, ktorý všetko v miestnosti zničil, takže len kde-tu sme našli skamenené hlinené črepiny v červenom a žltom popole zo spáleného dreva, ktorý vyplňoval všetky miestnosti... Bolo však čudné, že pod týmito veľmi starými budovami sme našli múry domov, ktoré museli byť určite ešte staršie, a že tieto domy, ako ukazovali úplne jednoznačné stopy, padli kedysi za obeť obrovskému požiariu.”

Homér dáva Tróji epitetom „Ilion širokých tried”. Pri svojom kamennom dome na planine Schliemann narazil pri sonde do hĺbky 10 metrov na dlaž-

dicu. Prikázal kopat' ďalej: objavila sa dlažba, široká štyri metre a lemovaná chodníkmi. Miestami bola prevalená, zrejme pádom „veľkej veže”, inde bola úplne rovná. „Krásne vydláždená trieda ma priviedla na myšlienku, že na jej hornom konci... musela kedysi stáť výstavná budova. Ihneď som poslal 100 mužov, aby týmto smerom odkopali nános hlíny. Našiel som cestu, pokrytú do výšky 7 až 10 stôp žltým, červeným alebo čiernym popolom z dreva, zmiešaným s viac či menej rozbitými tehliami, ktoré boli úplne spálené a sčasti pokryté akoby sklenou polevou. Nad touto vysokou vrstvou sutín som našiel trosky veľkej budovy z kameňov pospájaných hlinou... O niečo ďalej sme našli dve veľké, 20 stôp od seba vzdialené brány.” Na druhej strane dláždená trieda vyúsťovala do ďalšej veľkej brány. „Veľké červené kamenné dlaždice, ktoré sa zdali po odkrytí pevné a dobre zachované, sa pri styku so vzduchom hneď drobili, z čoho sa dá usudzovať, že kedysi boli vystavené obrovskej žiare ohňa.”

V labyrinte spálených, zrúcaných a zemetrasením zmetených domov nachádzal Schliemann neustále dôkazy, že vykopáva „krásne ľudnaté mesto”, „bohatý Ilion”. Priamo pod Aténiným chrámom odkryl sklad s neobyčajne veľkými hlinenými nádobami na víno (*pithoi*), ktoré boli až dva metre vysoké a pol druhu metra široké; všade nachádzal ďalšie nádoby na potraviny, úlomky bronzových a medených nástrojov, ozdôb z jadeitu a nefritu, ihlic zo striebra a predmetov z elektrónu, sošiek zo slonovej kosti, podivných „sovích váz” a hlavne množstvo črepov z keramiky, ozdobených rozmanitými ornamentmi. A medzi týmito ornamentmi sa často vyskytoval jeden, pre ktorý nemala ešte nemčina zdomácnené slovo - znie to neuveriteľne, ale Schliemann musí písať swastika alebo suastika, ba pre lepšiu názornosť ho musí v texte nakresliť:卐! (Na jeho neskoršom rozšírení nemá, pravdaže, vinu: tento ornament semitského pôvodu bol ešte roku 1923 v Nemecku taký neznámy, že onen mnichovský zubný technik, ktorý ho Hitlerovi navrhol ako „pragermánsky symbol víťazstva”, ho považoval za svoj objav!)

A v sutinách, vynášaných z útrobu Hisarliku, nachádzal Schliemann okrem hmotných pamiatok i pozostatky ľudí - kosti svedkov náhleho zničenia mesta, ktoré už nikto nestihol spáliť na hranici a pochovať v hlinených urnách. V treťom roku vykopávok zazvoni pod krompáčom jedného robotníka dutý bronz: vo veľkej miestnosti pri Aténinom chráme ležali „dve zachované kostry, celkom nepochybne bojovníkov; na hlavách mali zvyšky prilbic, žiaľ, už veľmi poškodených... Vedľa jedného z nich ležala dlhá kopija.“ Hlboko dojatý Schliemann sa sklonil a obnažil hlavu, aby vzdal poslednú pocitu statným kopijníkom vládca Hektora, ktorí prišli o život pri obrane presvätej Tróje.

Aké závery vyvodil Schliemann zo svojich vykopávok? - „Historická existencia Tróje je dokázaná!“

Ak už poloha Hisarliku zodpovedala všetkým topografickým požiadavkám spomínaným v *Iliade* v súvislosti s Trójou, tak výsledky vykopávok to jednoznačne potvrdili. A potvrdil to i prieskum okolia.

Ak bola rieka Mendere starovekým Skamandrom, musela prameniť pod horou Idou. Schliemann sa vybral proti jej toku až k hore, ktorá sa dvíha do výšky 1900 metrov, a našiel na jej úbočí prameň. „Vyviera z prirodzenej jaskyne z hrubozrnného mramoru... Asi 200 metrov od veľkej jaskyne je menšia, ktorú zrejme spomínal P. Barker Webb (v *Topografii Troady*, 1844) a z ktorej kedysi vyvieral mocný prameň.“ Rovnako identifikoval kopec Ulu Dag s homérskou Kallikolónou (z dvadsiateho spevu *Iliady*).

Na morskom pobreží pri myse Sigeiu sa dvíhali do výšky mohyly z nanosenej hliny, ktoré boli podľa tradície náhrobky Achilla, Patrokla a veľkého Aiasa. Preskúmal ich; v jednej z nich, zvanej Ujek Tepe, našiel murovanú vežu a kruhovú stavbu z kameňa, pripomínajúcu opis stavby Patroklovej hrobky v 255. - 256. verši dvadsiateho tretieho spevu *Iliady*. „Do kruhu vymeral achájsky ľud hrobku; najprv postavil murovaný základ a potom naň nanosil mohyly z hliny.“

Schliemannovi slúži ku cti, že sa zdržal romantického stotožnenia týchto mohýl s náhrobkami achájskych bohatierov, práve tak ako uznania pravosti „Hektorovho hrobu“ alebo „Priamovho náhrobku“ v háji pri Simoeise. Ich podrobný prieskum prenechal manželke a sám sa sústredil na oveľa vážnejšiu úlohu - vedecké zhodnotenie hisarlických objavov.

Už v prvom roku vykopávok mu bolo jasné: čo odkrývajú lopaty jeho robotníkov, nie je jedno mesto. Základy stavieb, spôsob murovania, rozdielny štýl nájdených úžitkových a umeleckých predmetov, predovšetkým keramiky (ktorá má pre časové určenie nálezov mimoriadny význam) ukazovali, že sa prekopáva cez vrstvy viacerých miest pod sebou - miest, ktoré kedysi prekvitali, a potom boli zničené, aby na ich ruinách vyrástli nové mestá, ktoré stihol taký istý osud!

Dva razy bola Trója podľa Homéra zničená pred príchodom Achájcov; prvý raz ju zničil Herakles (vojnou) a druhý raz Zemetras Poseidón (jasnejšiu básnickú symboliku si archeológ nemohol želať). Tretí raz ju zbúrali a spálili Gréci - a podľa veštby „nemala už nikdy ožiť“, mala ostať „neobývanou“. Treba však tieto výrazy brať doslovne? Znamená grécke *aoikéto*s presne do poslednej litery „neobývaný“? „Nie,“ odpovedal Schliemann, „nemôže sa tým myslieť nič iné, ako že nemá byť obnovená stará Trója, Trója vo svojej sláve a moci. Nemôže to mať iný zmysel, ako keď moderný Benátčan povie *non v'è piu Venezia*, »Benátok už niet!«! Preto teda mohol vzniknúť na troskách Priamovej Tróje Nový Ilion, o ktorého existencii niet vôbec sporu. Pahorok Hisarlik musel teda skrývať trosky štyroch miest.

Tieto štyri mestá Schliemann očakával. Rozdielnosť štýlu stavieb a iných nálezov bola pre neho najpresvedčivejším dôkazom, že kope na správnom mieste. Ale keď v drobnej, mravčej práci, ktorej nie je ušetrený ani jeden bádateľ, zoradil vedľa seba poznámky s chronologickým rozlíšením nálezov, zistil, že vykopal - sedem miest! Pokúsil sa ich časovo zaradiť (podľa jednoduchého archeologického pravidla - čo je hlbšie v zemi a primi-

OBJAVENIE
TRÓJE

tívnejšieho štýlu, je staršie, čo je vyššie a vyspelejšie, je mladšie):

1. Prvé predhistorické mesto na Hisarliku
2. Druhé mesto na stavenisku Tróje
3. Tretie, spálené mesto
4. Štvrté predhistorické mesto Trója
5. Piate predhistorické mesto Trója
6. Šieste mesto, pravdepodobne lýdské sídlo
7. Siedme mesto; grécky Iliion, čiže Nové Ilium

Ktoré z týchto miest bol Priamov Iliion? Prvé určite nie; bolo príliš malé

Dňa 14. júna odišiel na poslednú prehliadku; nebola to už vlastne prehliadka, ale rozlúčka. Ako zvyčajne ho sprevádzala Sofia. „Áno, je to Homérova Trója, o tom niet sporu. Ale nie som si istá, že práve táto vrstva je Priamovo mesto. Jednoznačné dôkazy sme nenašli.“

„A čo Aténin chrám? Čo stopy po požiari? Čo široká trieda kráľa Priama s viac ako sto miestnosťami?“ Zastavil sa, aby naposledy premeral zrakom vysoké hradby. Vtom sa odvalil veľký kus hliny a s rachotom sa zosypal na skalnaté dno priekopy, priamo k päte hradby. V rozvírenom prachu sa niečo zablyšťalo.

Zlatý diadém mykénskej kráľovnej, ktorý vykopal Schliemann s množstvom iných šperkov v 3. hrobe v Mykénach (Národné archeologické múzeum v Aténach)

Zlatá ihlica z „Priamovho pokladu“. Jeden z tisícov zlatých ozdobných predmetov, ktoré našiel Schliemann v Tróji II (Štátne múzeum v Berlíne)

a nevýstavné. Šieste a siedme odpadajú automaticky. Štvrté a piate boli hádam len väčšími dedinami, rozhodne nie „krásnym ľudnatým mestom“. Ostáva druhé a tretie. Dlhé váhal, nakoniec sa rozhodol pre tretie - po fantastickom objave, nad ktorým sa svetu zatajil dych.

Koncom mája 1873 napísal synovi do Petrohradu: „Kopali sme tri roky. Odviezli sme dvestopäťdesiat tisíc kubických metrov hliny. V hĺbinách Iliu sme našli obrovské múzeum najpozoruhodnejších, nikdy nevidených starozitností. Sme však unavení, a keďže cieľ sme už dosiahli a veľkú myšlienku nášho života sme premenili na skutok, dňa 15. júna vykopávky v Tróji definitívne skončíme!“

„Okamih, Sofidión!“ Priskočil k hradbe, kľakol si na zem a vreckovým nožom uvoľnil lesklý predmet. Bol z medi a vyzeral ako štít alebo stlačená prilba. Pod ním sa objavil čierny otvor...

„Zlato, Sofidión!“ zašepkal vzrušene. „Šťastie, že tu nie je nikto z kopáčov! Bež za nimi a hneď ich pošli domov! Hneď, a všetkých! Vymysli si niečo!“

Sofia mu podala svoj červený šál a vyliezla z priekopy. „Paidos! Paidos! Pre dnešok koniec! Všetci môžete ísť domov! Môj manžel má sviatok, až teraz si na to spomenul, dáva vám voľno! Dozorca Nikolaos vám vyplatí mzdu za celý deň!“

„Paidos“ nie je turecké slovo, práve tak ako naše *fajront* nie je slovenské, ale každý mu rozumie. S hlasným prevolávaním slávy a tisíc rokov zdravia efendimu hádzali

kopáči lopaty na zem a poberali sa domov. Bolo práve osem hodín. O desiatej bol vo svojom kamennom dome aj Schliemann - s pokladom, aký svet nevidel od čias španielskych conquistadorov!

„S najväčšou rýchlosťou som ho vydľabal z vrstvy sutín, tvrdých ako kameň. Táto práca si vyžadovala vrcholné vypätie a zároveň bola nesmierne nebezpečná, lebo veľký múr hradby, ktorý som musel podkopať, mohol sa podchvíľou zrútiť. Ale pohľad na také množstvo vecí, z ktorých každá mala pre archeológiu neoceniteľnú hodnotu, dodal mi šiale-

nú odvahu, takže som si na nebezpečenstvo ani nespomenul... Napriek tomu by sa mi však nebolo podarilo tento poklad zachrániť, keby mi nebola pomáhala manželka. Stála pri mne, ukladala vykopané veci do šálu a odnášala ich do bezpečia...”

Na Schliemannovom veľkom pracovnom stole, na stoličkách, na posteľiach, v umývadle, na zemi - v celej obývacej miestnosti sa blyštalo zlato, striebro, slonovina, šperky, diademy, prstene, poháre, vázy, spony, ihlice, reťaze, náušnice, náramky... „Svojím umeleckým štýlom sa nepodobali tieto prekrásne skvosty ničomu, čo bolo

„POKLAD KRÁĽA PRIAMA“

Čepele dýk a zlaté rukováti z mykénskych hrobov. Intarzie na čepeliach sú z bieleho, jasnožltého a tmavočerveného elektrónu, podklad je z tmavej liatiny neobsahujúcej železo, ostrie je z bronzu. Na jednej je scéna z poľovačky na levy, na druhej lev prenasleduje gazely. Sú to ukážky majstrovstva mykénskych umelcov zo 16. - 14. storočia pred n. l. (Národné archeologické múzeum v Aténach)

doteraz známe." Zo 16 533 kusov najjemnejšej zlatnickej práce sa skladal len diadém, 8700 zlatých predmetov vysypal len z jednej veľkej striebornej vázy - a všetky boli z 23-karátového zlata! Spod sutín siedmich miest vyniesol poklad jedného z najbohatších kráľov šerého dávnoveku. Poklad, ktorého hodnota sa vymykala všetkým meradlám!

„Pravdepodobne ho niekto nahádzal do truhlice a ušiel s ním, pričom nestihol ani vytiahnuť kľúč zo zámky: na hradbe bol potom zasiahnutý rukou nepriateľa alebo zaskočený ohňom a musel ho nechať napospas osudu. Truhlica spadla dole a vzápätí ju zasypali sutiny veľkého paláca pri hradbe, ktoré potom prikryla päť stôp vysoká vrstva červeného popola a kamienka.“

Schliemann bol vo vytržení. Vzal diadém a ozdobil ním hlavu svojej mladej ženy. „Helena!... Môžeš chcieť jasnejší dôkaz, že som sa nemýlil? Ved' je to poklad kráľa Priama!“

Áno, Schliemann bol presvedčený, že našiel poklad kráľa Priama. Až po jeho smrti sa ukázalo, že to bol poklad trójskeho kráľa o tisíc rokov staršieho než Priamos.

V jednom sa však nemýlil: že musí aj s pokladom čo najskôr odísť z Turecka. Predpisy vo veci antických nálezov si tu odporovali. Podľa obyčajového práva musel odovzdať polovicu zlata sultánovi. Podľa sultánovho fermanu mohol slobodne naložiť so všetkými nálezmi. Podľa dodatočného oznámenia ministra národnej osvety nesmel nájsené predmety vyviezť, zato ich však mohol rozpredať v Turecku. Pre právnikovu vec jasná: sultánov ferman ako osobitný zákon rušil všeobecny zákon a minister ako nižší štátny orgán nemohol zrušiť ustanovenie vyššieho štátneho orgánu. Lenže v Turecku bola takáto argumentácia

zbytočná: namiesto zákona vládol tu chaos, zvoľa a násilie. Mohol vziať jed na to, že úrady mu poklad skonfiškujú a prípadne - aby sa nemohol brániť - ešte ho aj zavŕú, povedzme pre podozrenie zo šponáže. Mal to riskovať? Mal pripustiť, aby tento neoceniteľný historický poklad zmizol vo vrecku nejakého pašu alebo bol pretavený na moderné šperky pre tanečnice zo sultánovho háremu?

Musel ho za každú cenu zachrániť - pre vedu, pre ľudstvo!

Dobrodružným spôsobom dopravil poklad po kúskoch cez hranice (s pomocou gréckych robotníkov a Sofiiných príbuzných). Keď sa to turecká vláda dozvedela - zo Schliemannovej správy v novinách -, požiadala diplomatickou nótou grécku vládu, aby zlato zhabala. Grécka polícia urobila v Schliemannovom aténskom byte domovú prehliadku. Po poklade nenašla ani stopy.

Napriek tomu dostal sa Schliemann pred súd. Turecká vláda podala na neho žalobu u gréckeho kráľovského tribunálu v Aténach. Rok sa vliekol proces a potomkovia tých, ktorým poklad pred 3000 rokmi unikol, rozhodli: Schliemann si môže svoj nález nechať, ale musí zaplatiť tureckej vláde požadovanú náhradu 10 000 frankov. Odmietol rozsudok uznať, necítil sa podľa práva ani svedomia vinný. Na dôkaz dobrej vôle venoval však tureckému ministerstvu osvety dar - 50 000 zlatých frankov na zriadenie múzea antických nálezov v Carihrade. „Jeho excelencia Safvet paša, minister národnej osvety, dar veľmi ochotne prijal.“

Dnes je tento poklad majetkom nemeckého ľudu (Schliemann ho neskôr venoval *dem deutschen Volke*, nie *dem deutschen Reich* ani *dem deutschen Kaiser*), a čo z neho po druhej svetovej vojne zostalo, opatrujú Štátne múzeá v Berlíne - ako jeden z pokladov všeľudskej kultúry.

12.

AGAMEMNÓNOV HRAD

Štrnásteho júna 1873 našiel Schliemann poklad, 20. júna dostal správu, že posledná debnička zlata je zakopaná pod starou olivou vo vinohrade Sofiihno bratanca, 21. júna oznámil *urbi et orbi*: „Našiel som nielen Tróju, ale i poklad kráľa Priama!”

Telegrafy a rotačky rozniesli jeho slová do celého sveta a celý svet žasol. Slovo „poklad” palcovými literami na prvej strane novín upúta pozornosť každého. Tým viac, keď ide o najväčší poklad posledného pol tisícročia, o kráľovský poklad jedného z najbohatších panovníkov šerého dávnoveku, o poklad z Tróje, o ktorej nepočul iba ten, kto sa úplne izoloval od všeľudskej kultúry. „Medzi učencami, ako aj vo verejnosti, zavládlo nesmierne vzrušenie,” píše jeden z posledných pamätníkov týchto dní. „Všade, doma i na ulici, v poštovom voze i vo vlaku, sa hovorilo iba o Schliemannovi a Tróji.” Bola to „senzácia storočia”.

Toto vzrušenie dodnes dýcha zo zažltnutých stránok novín z leta 1873. Úsmev vzbudzujú fantastické opisy tohto pokladu: porovnáva sa s pokladom kráľovnej zo Sáby a s nákladom zlatých galér španielskej *armady*, s bohatstvom starovekého Kréza a novovekého Rotschilda, s tajomne zmiznutým pokladom rytierov rádu Zlatého rúna. Nad tým všetkým sa vznáša „záhadná postava svetoobčana a milionára Schliemanna, majiteľa kalifornských zlatých baní, finančníka ruských cárov, pána holandských kolónií a vládcu parížskej burzy, ktorý sa ako nový dobyvateľ Tróje rozhodol usadiť v Aténach, kde mu architekt

kráľovského hradu stavia mramorový palác, neprístupnejší ako súkromné komnaty pápeža vo Vatikáne”.

Tento rozruch vyvolal Schliemann nielen tým, čo objavil, ale i tým, ako to podal verejnosti. Bol príliš dlho obchodníkom, aby mu neprešli do krvi reklamné spôsoby. Jeho správy, články a interview hýrili superlatívmi, v nadpise mali podľa možnosti sloveso, v texte nechýbala dramatická scéna. Bol skvelý štýlista, témy si volil tak, aby upúťali pozornosť, a presne rozlišoval, čo zaujíma „váženého čitateľa” a čo patrí do odborných publikácií. Ale nech máme na jeho „reklamné metódy” hocikaký názor, faktom je, že sa mu podarilo vzbudiť záujem širokých mas o archeológiu, „najnudnejšiu zo všetkých nudných vied”, a tým aj o antickú kultúru vôbec. A tento fakt treba hodnotiť kladne. Tým viac, že v jeho časoch nebolo vôbec samozrejmé, že bádateľ môže byť aj popularizátorom vedeckých objavov.

Čo, pravda, „vyhovovalo masám”, muselo v sedemdesiatych rokoch devätnásteho storočia budiť „odpor vzdelancov”. Ak Winckelmann, zakladateľ vedeckej archeológie, narazil u svojich úzkoprých a hašterivých „učených krajanov” len na nepochopenie, Schliemann narazil na ich rozhorčené útoky. Deväťdesiat kníh napísali za desať rokov, aby ho vyvrátili, rozdrvili, zosmiešnili, „skonkurovali”. „Kto svoj majetok získal pašovaním liadku, toho nemôže brať nikto vážne!” napísal profesor Wernicke. „Nemárňte peniaze na výplody svojej fantázie, dajte ich radšej schopnejším ľuďom

a skutočným učencom, aby obohatili vedu!" poradil mu v otvorenom liste profesor Conze. „Koniec koncov tento profesor americkej národnosti získal svoj majetok ako pašerák. Je dosť možné, že všetky tieto veci ani nenašiel na vykopávkach, ale v starinárskom kráme!" A profesor Ernst Curtius, svetoznámy objaviteľ Olympie a nesporne vážny vedec, zložil proti nemu dokonca posmešnú básničku!

„Nikdy nechápal posmech a pohrdanie, s akým sprevádzali mnohí učitelia, najmä nemeckí filológovia, jeho práce v Tróji a na Itake," napísal oveľa neskôr jeden z jeho najbližších spolupracovníkov (W. Dörpfeld roku 1932). Kritiku vital, ale osobné útoky považoval za nedôstojné vedcov. Pripúšťal, pochopiteľne, že sa môže dopustiť omylu, dokonca zásadného - ale či nie je omyl na ceste za novým poznáním plodnejší ako pohodlné vysedávanie v zápeci starých vedomostí?

Dialektika vecí však chcela, že všetky tieto útoky sa obrátili na pravý opak. „Útok je najlepší prostriedok na zvýšenie popularity," napísal Schiller, ktorý dobre poznal svojich Pappenheimčanov. O Schliemannovi sa hovorilo, jeho články a knihy sa čítali, jeho popularita rástla - a tým aj záujem o svet, ktorý objavil. A to bolo presne to, čo chcel.

Je zaujímavé, že vo Francúzsku, Rusku, Amerike a najmä v Anglicku sa Schliemannove zásluhy uznávali od samého začiatku. Výhrady proti jeho záverom nikdy neprekročili rámec akademickej zdvorilosti, londýnske *Times* mali pre neho vždy miesto, oxfordský profesor A. H. Sayce ho kládol za vzor bádateľom a britský ministerský predseda W. E. Gladstone napísal predslov k jeho práci o Mykénach.

Vtedy však Schliemann ohromil svet po druhý raz. Znie to neveriteľne: vybral sa na Agamemnónov hrad a objavil v ňom ďalší poklad. Ešte väčší než Priamov!

Bolo len prirodzené, že po „škandále s Priamovým pokladom" turecká vláda Schliemannovi povolenie na vykopávky v Tróji zrušila. Dokiaľ nebol spor

rozhodnutý, nemalo zmysel, aby sa pokúšal vrátiť na Hisarlik. Usadil sa v Aténach, trocha so Sofiou cestoval a hlavne pracoval - na dvoch knihách súčasne: na *Trójskych starožitnostiach* a *Atlase trójskych starožitností*. (Vyšli roku 1874 v Lipsku, o necelého pol roka od odovzdania rukopisu, a nakladateľ Brockhaus sa šiel osobne presvedčiť do Atén a na Hisarlik, či si Schliemann všetky tie objavy nevymyslel!)

Len čo odložil pero, začala ho znovu svrbieť ruka po lopate. Koľko miest v Grécku priam volá po tom, aby z nich odhádzal prach tisícročí! Požiadal vládu o povolenie na vykopávky v Olympii. Ale Ernst Curtius, ktorý bol zamladi vychovávateľom na aténskom kráľovskom dvore, a potom domácim učiteľom pruského korunného princa Friedricha Wilhelma, pomocou svojich stykov a vplyvu dosiahol, že grécka vláda jeho žiadosť zamietla. (Toto povolenie dostala potom Nemecká archeologická spoločnosť v Berlíne, a treba povedať, že nie nadarmo: s úspechom a s príslovečnou nemeckou dôkladnosťou kope v Olympii dodnes.) Schliemann nato obrátil zrak na Mykény.

Áno, to je to pravé! Keď preskúmal Tróju, musí preskúmať i sídlo hlavného veliteľa gréckych vojsk pred Trójou! To je opäť Homérov svet: „zlatom bohaté Mykény" - ale i Mykény presiaknuté krvou, preliatou ľuďmi neskrotných vášní, ktorí dodnes žijú na javiskách v Aischylových, Euripidových a Sofoklových tragédiách a v Corneillových, Racinových a Goetheho drámach! (A keby žil Schliemann dodnes, mohol by pripojiť: i v dráme o Orestovi od J. P. Sartra.)

Podal žiadosť gréckemu ministrovi kultúry a bola to žiadosť, akú žiaden minister kultúry predtým, ani potom nečítal. Prosil v nej, aby mu bolo povolené vnieť na svetlo nového dňa najstaršie pamiatky veľkosti národa, ktorého vlasť si zvolil za svoj domov; zaväzuje sa, že všetky vykopávky vykoná na vlastné náklady a všetky nájdené predmety odovzdá gréckemu ľudu do večného opatrovania; aby boli dôstojne uchované pre vedu a svet, zaväzuje sa pre ne vybudovať z vlastných prostriedkov veľkolepé múzeum.

- „Starostlivo uvážime, akým spôsobom Vašu ponuku použijeme,“ odpovedal mu grécky minister kultúry, ktorý nebol Grék.

Ministrova zdržanlivosť ho nemálo roztrpčila; ani na chvíľu však nepochyboval, že jeho ponuku prijme. „Ideme do Mykén, Sofidión! Zatiaľ len na predbežnú prehliadku, keď príde povolenie, dáme sa do práce!“

Do „kvitnúceho zákutia Arga, pastviska krásnych koní“ prišiel roku 1874 po druhý raz; zastavil sa tu už pred jedenástimi rokmi na ceste z Itaky do Tróje. Lúky, na ktorých rástol v hérojských dobách šafran a rozmarín, rodi-li skromnú trávu pre ovce; kraj bol pustý a desivý. Ale to nič: obrovské hradby z kyklopských balvanov, šesť až desať metrov hrubé, tu stáli a na rozdiel od trójskych sa k nim nemusel prekopávať cez tridsať metrov hliny. A bol tu ešte jeden podstatný rozdiel: zatiaľ čo miesto, kde stála Trója, vymizlo z pamäti ľudstva, o týchto zrúcaninách na holom kopci pod horou proroka Eliáša nebolo najmenších pochyb, že sú to „Mykény prepevných hradieb“.

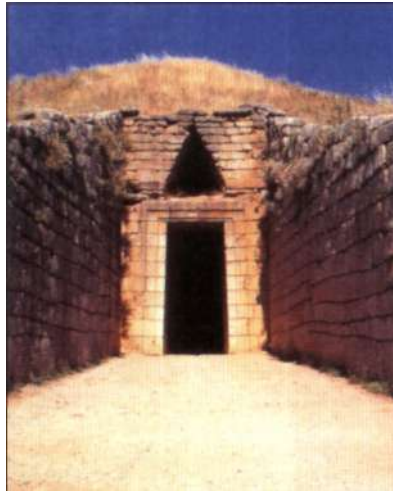
Lákali ho tu najmä dve veci. Po prvé, záhadné „pokladnice“: veľké podzemné stavby na úpäti kopca, vôľne prístupné a podobné pekárskym peciam obrov. Najväčšia z nich, „pokladnica kráľa Atrea“, mala kruhový pôdorys s priemerom desať metrov a jej kopula sa dvíhala v odvážnej klenbe do výšky trinástich metrov. Rozhodol sa vypátrať ich tajomstvo. A po druhé, hoci to znie hocako absurdne - rozhodol sa nájsť Agamemnónov hrob!

Pred odchodom z Atén prikázal, aby mu hneď doručili povolenie na vykopávky, len čo ho minister kultúry podpíše. A kým trpezlivo čakal, iný minister podpísal iný dokument, na ktorom stálo jeho meno. Zatykač!

Dlho trvalo, kým si zistil, ako k tomu došlo, a ešte dlhšie, kým to pochopil. V Aténach totiž existoval archeologický spolok *Sylogos*. Nikto o ňom nič nepočul, o jeho vykopávkach ešte menej, ale do stanov si kedysi vložil prednostné právo na vykopávky v Grécku, a tieto stanovky boli úradne schválené. A keď sa nezmohol na vykopávky, zomhol sa na plamenný

vlastenecký protest proti „cudzíemu privandrovalcovi“ a k tomu „pašerákovi a podvodníkovi“, na ktorého podala dokonca „cudzia mocnosť“ žalobu gréckemu súdu. Menom svojich protektorov požiadal ministra kultúry, aby „neslýchanú žiadosť“ Nemca Schliemanna zamietol. Jedným z protektorov tohto spolku bol aj grécky korunný princ (zvolili ho, neodmietol - to bolo všetko) a údaje o žalobe „cudzej mocnosti“ zodpovedali pravde. Keď to všetko minister štátnicky uvážil, odložil Schliemannovu žiadosť do zásuvky.

To všetko pánom zo *Syloga* nestačilo. Našli si cestu k ministrovi

Vchod do „Atrejev pokladnice“ južne od mykénskeho hradu

vnútra, ktorý s prekvapením zistil, že je takisto jedným z protektorov tohto spolku. Konkurenčná závisť a nenávisť dala im výrečnosť, aby ho presvedčili, že Schliemann chce vylúpiť „Atreovu pokladnicu“ a so zlatom utiecť do Ameriky. Dôkaz? „Už je na ceste do Mykén!“ - Minister vydal rozkaz Schliemannu zadržať.

Dva dni ho hľadal potom osobitný oddiel žandárov v Mykénach a na okolí. Neúspešné pátranie ministra rozzúrilo: „Každú hodinu telegraficky hlásiť postup! Nájsené poklady skonfiškovať! Schliemannu zatknúť! Protokol zaslať osobitným kuriérom!“

Nič netušiaci Schliemann bol zatiaľ už v Naupliu, tešil sa z pohľadu na smaragdové vody Argolského zálivu a čítal žene z Aischylovho *Agamemnána*. Vo chvíli, keď práve pozoroval na terase hotela, ako sa mení biela

farba čajok na striebornú, objavilo ho bystré oko žandára. Vypravil sa ho zatknúť sám policajný riaditeľ. Ale čo nechcela náhoda: bol to dávny priateľ Sofiinho otca. „Pri úradnej prehliadke batožín H. Schliemanna nebolo zistené nič podozrivé. Nájdené črepiny a vzorky mramoru boli úradne uznané za bezcenné a na nič nepoužiteľné, takže od konfiškácie bolo upustené!“

Telegram nauplijského policajného riaditeľa obsahoval čistou pravdu. Schliemann sa vrátil do Atén a urobil tam veľký škandál. Minister vnútra sa mu nakoniec ospravedlnil; bol vraj nesprávne informovaný, z úradných spisov predsa nemohol vedieť, že „Atreovu pokladnicu“ celkom vylúpili už v staroveku. Ospravednenie, podľa ktorého nebol zlodziejom len preto, že ho niekto iný predišiel, Schliemanna, samozrejme, neuspokojilo; vyhlásil, že opustí Grécko a pôjde do Talianska, aby sa venoval vykopávkam v Pompejach. Ale 7. augusta 1876 prekročil opäť prah „Levej brány“ v hradbách mykénskeho hradu - s povolením na vykopávky.

Urobil desať krokov, zastavil sa a zastokol do zeme vetvičku suchého figovníka. „Tu sa začne kopat!“

Dva roky musel teda Schliemann bojovať o kus papiera, na ktorom bolo povolenie na vykopávky na hrade Atreovcov. A bol to boj na troch frontoch: proti intrigám „konkurenčných archeológov“, proti útokom „učených nepriateľov“, a najmä proti „orientálnej ľahostajnosti“ ministerských byrokratov. Pritom toto povolenie bolo vlastne zoznamom zákazov a obmedzení. „Sultánov ferman bol v porovnaní s ním vzorom liberálnosti a veľkorysého porozumenia.“

Po prvé: smel kopat' iba v prítomnosti zástupcu spolku *Syllogos*, ktorému musel z vlastných prostriedkov nahradiť „stratu času“. Po druhé: tento zástupca, akýsi Stamatakis s anticickým titulom *eforos*, mal právo kedykoľvek a kdekoľvek vykopávky zakázať, a to pod trestom straty povolenia. Po tretie: všetky nálezy musel okamžite odovzdať aténskemu múzeu (ktoré zatiaľ existovalo len na

plánoch). A po štvrté: smel kopat' iba v hornej časti hradu; do „pokladníc“ mal prístup výslovne zakázaný.

Jedna vec ho pritom tešila: že nikto z gréckych archeológov nečítal jeho knihu *Itaka, Peloponéz a Trója*. Vyslovil v nej totiž názor, že hroby mykénskych kráľov (medzi nimi i Agamemónov) sú vnútri hradieb mykénskeho hradu, a nie za nimi, respektíve na planine pod nimi, ako sa všetci učenici domnievali. A práve preto, že o tomto jeho názore páni zo *Syloga* nevedeli, dovolili mu kopat' presne tam, kde chcel!

Tento svoj názor opieral o výklad jedného miesta z druhej knihy Pausaniovho *Opisu Helady*. Odcitujeme si ho celé - nie je nezaujímavé:

„Z ostatných pozostatkov“ (v Mykénach) „treba uviesť bránu v hradbách, na ktorej sú zobrazené stojace levy. Tieto“ (hradby a brána) „sú, ako hovorí povest', dielom Kykloпов, ktorí postavili aj hradby v Tiryse pre Proita. Pod troskami Mykén je prameň zvaný Perseia a podzemné komnaty Atrea a jeho detí, kde si uschovávali poklady. Je tam tiež Atreov hrob a hroby Agamemónových druhov, ktorých po návrate z Iliu zabil Aigistos pri hostine. Či je tam aj Kassandrin hrob, je sporné, a Lakedaimončania z Amykiel to popierali už za staroveku. Je tam tiež hrob Agamemónov a hrob jeho vozataja Eurymedóna. Dvojčatá Teledamos a Pelops, ktoré sa narodili Kassandre, boli pochované v spoločnom hrobe, lebo Aigistos ich vraj zabil aj s rodičmi, hoci boli celkom malé. Je tam aj hrob Elektry, ktorá sa - podľa Hellanika - vydala s Orestovým súhlasom za Pylada a dala mu dve deti, Medóna a Strofia. Klytaimnestra a Aigistos boli však pochovaní o kus ďalej od hradieb, lebo sa považovalo za nedôstojné, aby boli pochovaní medzi nimi, kde leží Agamemón a jeho druhovia, ktorí boli s ním zavraždení.“

Tieto slová sa skutočne dali vysvetľovať tak, ako si ich vysvetľovali všetci klasickí filológovia - okrem Schliemanna. „Pod troskami Mykén“ znamenalo zrejme „pod kopcom, na ktorom boli zrúcaniny mykénskeho hradu“; tento výklad potvrdzovali i „podzemné komnaty“ pod kopcom

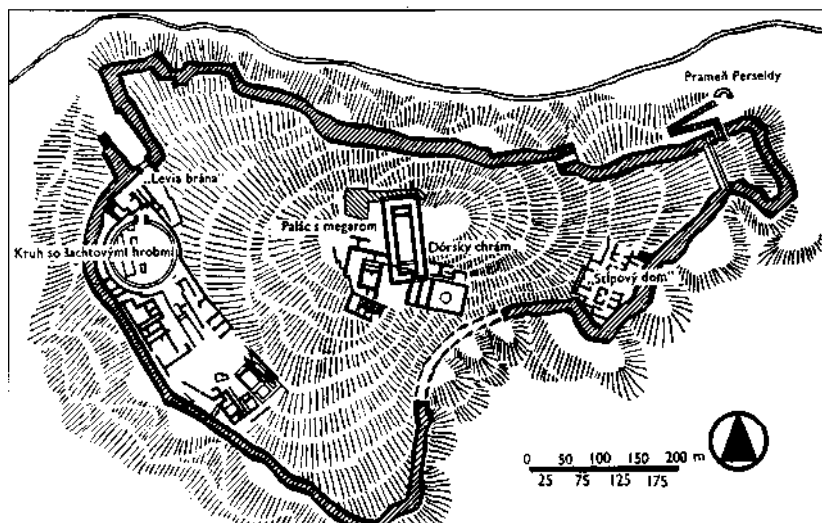
s ruinami hradu. Slová „medzi nimi“ z poslednej vety sa dali rovnako vzťahovať na „Agamemnóna a jeho družin“, ako aj na „hradby“ (v slovenskom preklade sa táto dvojznačnosť trochu stiera). Miestne určenie „o kus ďalej“ mohlo práve tak dobre znamenať „smerom von“ alebo „smerom dovnútra“. Túto interpretáciu posilňovala aj nemálo významná skutočnosť: z celého antického Grécka nebol známy prípad, že by bol niekto pochovaný v priestore vnútri hradieb.

Tento všeobecne prijímaný výklad je dôkazom správnosti pravidiel, ktoré vštepolov Suvorov svojim dôstojní-

merne so 125 robotníkmi a štyrmi vozmi na odvážanie hliny. Robil som celkom slušné pokroky.”

Robotníkov rozdelil na tri skupiny: jedna z nich musela za prítomnosti pána Stamatakisa odpočívať, pretože podľa povolenia smel pracovať iba s päťdesiatimi mužmi. „Pracuje ich viac? Prosim, spočítajte si, koľko ich skutočne pracuje!... Nie, v povolení stojí výslovné »pracovať«, nestojím »zamestnávať«!”

Prvej skupine prikázal odkopať nános nad cestou pod „Levou bránou“. - „Nechápem, pán komisár, prečo proti tomu protestujete! V povole-

Plán mykénskeho hradu

kom: „Pamätajte, že každá veta, ktorá sa dá vysvetľovať dvojakým spôsobom, bude sa určite vysvetľovať nesprávnym spôsobom!“ A keď si Schliemann vysvetlil citované miesto z Pausania prvý raz po 1700 rokoch správne, môžeme to považovať za výnimku, ktorá potvrdzuje Suvorovo pravidlo. - Nešpekuloval, bral Pausania doslovne, práve tak ako Homéra, a začal kopat' vnútri hradieb.

Efor Stamatakis sa smial Schliemannovmu „originálnemu výkladu“ Pausaniových slov - a hlavne námesačnickej istote, s akou Schliemann označil miesto prvého výkopu.

„Velké dílo som začal 7. augusta 1876 so 63 robotníkmi... Od 19. augusta som pokračoval vo vykopávkach prie-

ni stojí výslovné »vykopávkami sa nesmie zmeniť pôvodný vzhľad miesta«. Tento nános na ceste nie je pôvodný; keby bola úroveň cesty pôvodne taká vysoká, musel by byť Agamemnón trpaslík, aby bránou prešiel! Naopak, obnovujem »pôvodný vzhľad miesta«!”

Druhú skupinu poslal kopat' pod vedením svojej ženy do „pokladnice kráľa Atrea“. - „Nie, vážený priateľ! Držím sa presne litery povolenia. Stojí tam »v pokladniciach pod hradom«. Toto však nie sú pokladnice, ale - ako ukazujú výskumy - jednoznačne hrobky! A stojí tam »sám menovite nesmie kopat'...«. Kopem tam teda s manželkou!”

Efor zúril a písal protesty do Atén. Utešovala ho jediná vec: že tretia skupina robotníkov, ktorá kopala pri hrad-

bách, nachádzala iba bezcenné črepiny. „Sú to najpozoruhodnejšie doklady starého osídlenia,“ poznamenáva si do denníka Schliemann. „Na všetkých sú stopy pestrého pomalovania a dosiaľ nevidaných vlnoviek, špirál, fantastických ornamentov.“ V správe o mykénskych vykopávkach o nich potom napísal: „Keďže tieto ornamenty sú väčšinou veľmi zložité a takého štýlu, s akým sme sa doteraz nestretli, márne by som sa ich pokúšal opísať. Odvolávam sa preto na pripojené obrázky!“

Pod vrstvou sutín a hliny s črepinami, „z ktorých sa dali v mnohých pri-

skúmal podivné dosky; boli na nich výstupky a zárezy, ako keby mali na nich ležať iné vodorovné dosky, takže... Áno! Rýchlo, Aischylos, rýchlo Euripides! Pomôžte bádateľovi, ktorý sem prišiel o dvadsaťpäť storočí po vás! Poradte, potvrdte! Horúčkovito listoval v Aischylovej *Oresteji*, odohrávajúcej sa z najväčšej časti na mykénskom hrade, v *Agamemnónovi* sa skutočne hovorí o „rokovacom kruhu“! Vzal do ruky Sofoklovu *Elektru*: herold tam stojí na „okružlej lavici“ a zvoláva ľud na agoru, na snem! - Niet pochýb: je to okrúhla mykénska agora, zhromaždisko ľudu, a ten-

„Maska kráľa Agamemnóna“ je umelecky vytepaná z jediného kusa zlatého plechu. Panovník, ktorého tvár pokrývala, žil však asi o štvrt tisícročia pred kráľom Agamemnónom. (Národné archeologické múzeum v Aténach)

Kruh so šachtovými hrobmi, v ktorých Schliemann našiel kostry panovníkov s pokladmi zo zlata a striebra, medzi nimi aj „Agamemnónovu masku“

padoch zostaviť nádoby značných rozmerov“, narazil krompáč jedného robotníka na tvrdý kameň. Keď ho trochu odkopal, zistil, že je to hladká doska. Schliemann dal kopat' vedľa: objavila sa ďalšia hladká kamenná doska. Sedemnášť takýchto dosiek, celých i poškodených, vykopali robotníci do večera; boli tesne pri sebe a tvorili oblúk. Na druhý deň vykopali dvadsaťdva dosiek; desať z nich bolo o necelý meter ďalej, takže oblúk bol dvojitý. Keď ich odkryli všetky, Schliemann zistil, že tvoria kruh. Kruh s priemerom 28 metrov.

Bola to ohrada? Ohrada čoho? A načo by bola takáto ohrada na akropole mykénskeho hradu, hneď pri kyklopských hradbách? Podrobne

to záhadný kamenný kruh je podstavec okrúhlej lavice, na ktorej sedávali mykénski králi a hodnostári, keď zasadli na poradu alebo na súd! Presne tak, ako píše Homér v osemnástom speve *Iliady*, keď opisuje Hefajstove obrazy na Achillovom štíte: „Starší z ľudu si sadli na hladké kamenné dosky v posvätnom súdnom kruhu...!“

Schliemann sa nemýlil. Nové autority potvrdili správnosť jeho záveru rovnako ako staré. Odhalil tajomstvo mykénskej akropoly - ale to nebolo všetko.

Keď jedného večera čítal Pausania, ktorý vedel zo všetkých antických spisovateľov o Mykénach najviac, zastavil sa mu zrak na vete: „Vybuodovali

tam miesto pre zhromaždenia na porady, aby mali hrob hrdinov uprostred zhromaždiska." Vzťahovalo sa to síce na inú agoru, ale Schliemann sa spýtal sám seba: „A čo keby to tak bolo i v Mykénach?“

Spustil sondy doprostred kameného kruhu. Šiesteho decembra dosiahol hĺbku ôsmich metrov a naražil na novú kamennú dosku; ležala vodorovne a bola ozdobená reliéfom. Dal ju zdvihnúť - a pod ňou sa objavil hrob. Krátko nato odkryl druhý hrob, potom tretí, štvrtý, piaty. Bolo v nich dovedna pätnásť mŕtvych... A v žiadnom z nich neboli iba telesné

Nezveličiloval: 206 strán veľkého formátu zaplňa len zoznam so stručným opisom týchto predmetov a ich celková hmotnosť dosiahla po očistení 13,40 kg. (Pre porovnanie: 206 strán Schliemannovej knihy o Mykénach sa rovná zhruba 250 stranám tejto knihy a 13,40 kg zlata zhruba ročnému výťažku 175 robotníkov z vtedajšej najvýdatnejšej zlatej bane v juhoafrickom Witwatersrande.) Prítom materiálna hodnota týchto predmetov je celkom bezvýznamná v porovnaní s ich hodnotou umeleckou a historickou.

V prvom hrobe našiel Schliemann tri kostry s tromi veľkými, bohato zdo-

Hrobové okruhy
v Mykénach

pozostatky ľudí: „Ich telá boli doslovne obložené zlatom a klenotmi!“

Poslal telegram gréckemu kráľovi: „S nesmiernou radosťou oznamujem Vášmu Veličenstvu, že som objavil hroby, ktoré Pausanias, opierajúc sa o tradíciu, označuje za hroby Agamemnána, Kassandry, Eurymedóna a ich druhov, zabitých po návrate z Tróje zradným Aigistom a nevernou Klytáimnestrou!“

„V hrobch som našiel nesmierne poklady starovekých predmetov z čistého zlata,“ pokračoval vo svojom telegrame Schliemann. „Tieto poklady samy stačia zaplniť veľké múzeum, ktoré bude najobdivovanejším múzeom sveta!“

benými diadémami z rýdzeho zlata; bolo v nich ďalej 24 iných diadémov, tiež zo zlata, a množstvo zlatých ružíc, zlatých lístkov a zlatých krížov (krížov z doby, od ktorej muselo uplynúť vyše 1000 rokov, kým sa stal kríž symbolom kresťanstva). V druhom hrobe bol pochovaný muž; vedľa tela ležal bronzový hrot kopije a úlomky bronzového meča, okolo neho množstvo zlatých predmetov, medzi nimi nádherný pohár a kovaný pás na zavesenie meča. V treťom hrobe odkryl tri mŕtvoľy; na hlavách mali zlaté koruny („na jednej z nich bol ešte prilepený kus lebky“) a okolo strúchniveného tela vyše tisíc ozdobných predmetov zo zlata, jantáru a krištáľu; našli sa tu aj dva veľké zlaté poháre, sklené perly

a alabastrové lyžičky. Vo štvrtom hrobe (s piatimi mŕtvolami) bolo okrem nesmierného množstva zlatých ružíc, ihlíc, gombíkov, prsteňov, náramkov, sponiek do vlasov, pohárov atď. i 20 mečov a dýk. V piatom ležali tri mŕtvoly („neobyčajne veľkých rozmerov a priam natlačené na sebe“) a okolo nich opäť zlato, šperky a skvosty!

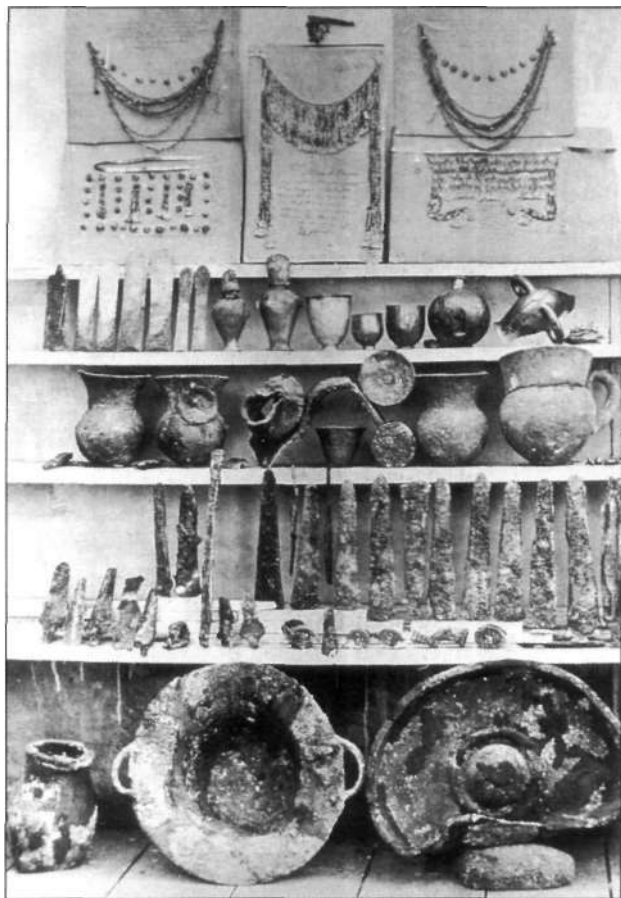
Pri najlepšej vôli nemohol prezrieť všetky nájdené predmety. Keď však niektoré očistil od hlíny, neveril vlastným očiam. Boli to majstrovské ukážky zlatotepeckého a klenotníckeho

kého bol „kalich s holubmi“ zo štvrtého hrobu - vrcholom preto, že sa takmer navlas podobal Nestorovmu kalichu, ktorý opísal Homér v 632. a 635. verši jedenásteho spevu *Iliady*. „Prekrásny kalich si priviezol z domova starec, obitý dokola zlatými nitmi; na dvoch stranách mal štvormo drždáľ, nad nimi po páre holubíc z rýdzeho zlata zobalo zrno, dole mal dvojitý podstavec spravený umno.“ - „Môže ešte niekto z filológov nebrať Homérove opisy vážne?“

Zo všetkých predmetov boli však najpozoruhodnejšie zlaté masky na tvárach mŕtvych - s takýmto nálezom sa stretla archeológia po prvý raz. (Druhý raz sa s nimi stretla až o päťdesiat rokov neskôr, a to v celkom inej kultúrnej oblasti: v hrobe egyptského kráľa Tutanchamona, ktorý objavili roku 1922 Angličania Howard Carter a lord Carnarvon.) Boli to skvelé, realisticky modelované obrazy ľudských obličajov, vytepané z jediného kusa zlatého plechu, „a tak odlišné od ideálnych typov bohov a hrdinov, že každá z nich musela bezpochyby predstavovať podobu zomretého“.

Tieto slová nie sú dohadom: Schliemann ich napísal na základe vlastnej skúsenosti. Keď otvoril piaty hrob a stiahol masku z jednej mŕtvoly, naskytl sa mu príšerný pohľad. „Pod ťažkou zlatou maskou bola veľmi dobre zachovaná okrúhla tvár s celým mäsom; vlasy sa nenašli, ale oči bolo vidieť dobre; práve tak i ústa, ktoré sa pod veľkým tlakom zeme široko otvorili, takže v nich bolo vidieť 32 zdravých zubov. Nos úplne chýbal. Tlak zeme a kamenia nad hrobom bol taký veľký, že stlačil telo na 1 až 1,5 palca.“

Ani v najsmelších snoch si netrúfal pomyslieť, že mu osud dožičí, aby na vlastné oči uvidel tvár mykénskeho vládcu. A predsa sa to stalo skutkom! S pohnutím hľadel na masky z matne sa lesknúceho zlata a veril, že v jednej z nich vidí podobu kráľa Agamemnóna. V dýkach a mečoch poznával zbrane, s ktorými bojoval vladýka mužov na trójskej pláni, v pokladoch videl obsah truhlíc, ktoré mu naplnil Achilles korisťou z dobytých miest. Porovnával tvary šperkov a ozdoby na zlatých pohároch s po-

Šperky z Priamovho pokladu na fotografii z r. 1873

umenia: pečatné prstene s hlbokými reliéfmi zvierat, rytiny s loveckými scénami, ozdoby s jemnou kresbou motýľov, modely chrámov a znaky vo forme volských či býčích hláv. Priam neprekonateľná bola výzdoba miešadiel a zlatých pohárov. Vrcholom všet-

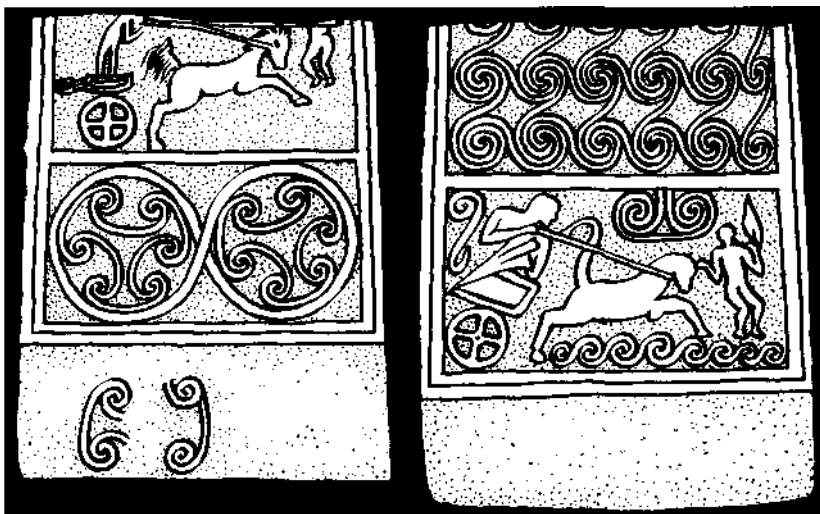
kladom nájdeným v sutinách Tróje - a nachádzala podobnosť, ktorá ho presvedčila, že časť z nich pochádza z Priamovho hradu!

Radosť v srdci i myslí mu však kalila jediná vec. Len čo odkryl hrobky, telá mŕtvych sa rozpadali, a len čo sa dotkol kostí, premenili sa na prach. Márna bola premenili sa na prach. Márna bola opatrnosť, s akou oškraboval hlinu z ich lebiek a holenných kostí, márna bola aj Sofiina jemnosť, s akou stierala prach zo zavalených hrudníkov, prikrýtych náprsnými doskami z rýdzeho zlata. V závine čerstvého vzduchu nového veku zmizli pozostatky

pamiatok, dôležitých pre skúmanie dávnych dôb vývoja ľudskej spoločnosti. Viac ako na veciach jej záleží na poznatkoch.

Pre archeológa nie je, pochopiteľne, bezvýznamné, keď nájde zlato, ale pretože nie je zlatokop, nemá to pre neho rozhodujúci význam. Neprepočítava hodnotu nálezov na peniaze, ani ju nevyčísľuje finančnými nákladmi, potrebnými na ich získanie. Najvyššiu archeologickú hodnotu majú tie predmety, ktoré najviac povedia; v tomto zmysle je vonkoncom ľahostajné, či sú zo zlata, alebo z hliny. Materiál, obsah a forma majú tu rovnaký význam.

AGAMEMNÓNOV HRAD

Náhrobné dosky z Mykén, ktoré našiel Schliemann v hĺbke asi osem metrov. Ležali vodorovne a prikrývali piaty hrob s tromi mŕtvolyami (Národné archeologické múzeum v Aténach)

Pečiatné prstene z Mykén. Vľavo ženy v odave podľa krétskej módy a krétska dvojité sekera („labrys“), vpravo sépie a byčie hlavy (Národné archeologické múzeum v Aténach)

dávnovekých mykénskych vládcov stá tiene do ríše nenávratna.

Aby nebolo omylu: archeológia nie je umenie objavovať poklady. Je to veda zaoberajúca sa vyhladávaním, skúmaním a hodnotením hmotných

Ak Schliemann nebol zlatokopom v pravom zmysle slova ani v Kalifornii, rozhodne ním nebol v Tróji a Mykénach. Tú istú dôležitosť ako nálezom zlata pripisoval objavom hradieb, keramických sošiek, pôdorysov budov a črepinám váz. Ak nosil predmety zo zlata na váhu alebo posielal na rozbor

OBJAVENIE
TRÓJE

chemikom, robil to iba pre úplnosť ich opisu: prvoradá význam mali pre neho ich tvary, ich ornamentálna výzdoba, ich štýl - skrátka, ich výpovede.

Ako každý archeológ snažil sa tieto predmety „zaradiť“, teda určiť čas ich vzniku a stanoviť ich príslušnosť do určitej kultúry. Od začiatkov archeológie sa za najdôležitejšiu metódu takéhoto zaraďovania považuje metóda porovnávacia. V Mykénach boli však všetky pokusy o jej aplikáciu márne.

Nájdene predmety nemali - s výnimkou niektorých typov keramiky, s ktorými sa stretol v Tróji - nijakú obdobu. Nepodobali sa ničomu, „ich štýl bol úplne svojrázny, osobitý, nikde nevidaný“!

Nikde na svete sa doteraz nenašiel napríklad podivný ornament typu dvojitych nekonečných špirál, spojených vlnovkami, ktorým boli ozdobené drobnúcké šperky i veľké náhrobné kamene. Nikde sa nenašiel ornament typu zaobleného meandra, len na reliéfe nad druhým hrobom. Nikde sa nepoužívala ako ornament štylizovaná sépia, len na zlatých gombíkoch a hlinených vázach z mykénskych hrobov!

Rukováť dýky z piateho hrobu bola vykladaná ozdobami vo forme lotosových kvetov - kde sa vzali v Mykénach lotosové kvety? Na jej čepeli boli rovnako prekvapujúce intarzie: miniatúrne letiace kačice. Na zlatých pohároch sa často vyskytovali výjavy z lovu na levy - tie mali, pravda, obdobu v egyptskom a asýrskom umení, lenže ich stvárnenie bolo celkom odlišné! Inú formu mala i dvojité sekera, ktorá bola známa len z náleзов kárskych mincí v Malej Ázii. A kam sa dali zaradiť obrazy žien na zlatom prsteni, ktorý našiel vedľa okrúhlej agory? Ich odev bol úplne nezvyčajný: dlhé, uprostred rozstrihnuté sukne s náznakom kabátca so širokým golierom, ktorý prikrýval plecia, ale prsia ponechával voľné. Vrcholom všetkých prekvapení bola čudná alabastrová váza oválneho tvaru, ktorú nevedel ani medzi tieto nezaraditeľné predmety nikam zaradiť. Pri podrobnom prieskume sa ukázalo, že je to - pštrosie vajce! Pštrosie vajce v Mykénach?

Ak bol materiál nájdených predmetov dôkazom nesmierneho bohatstva mykénskych vládcov, tak umelecká výzdoba šperkov a klenotov bola dôkazom vrcholného majstrovstva mykénskych umelcov. Pritom bolo na prvý pohľad jasné, že tieto nálezy nepatrili do klasického obdobia rozkvetu gréckeho umenia. Boli nielen štýlovo odlišné, ale i zjavne staršie. O stáročia staršie než najstaršie doteraz známe pamiatky gréckeho umenia - a pritom po umeleckej stránke na vyššej úrovni!

Tým sa však záhady neskončili. Keď zložil úlomky jednej veľkej vázy, dostal zaujímavý obraz: pochodujúcich bojovníkov so štítmí, prílbami, kopijami - presne ako si predstavoval Achájcov odených v kove pri Tróji podľa Homéra. Kresba bola však natoľko štylizovaná, „geometrická“, „primitívna“, že vylučovala akúkoľvek príbuznosť s vrcholne dokonalými obrazmi ľudí a zvierat na zlatých pohároch a bronzových dýkach. A našla sa v tej istej vrstve!

Otázky sa množili, keď našiel okrem piatich „šachtových hrobov“ v agore štyri ďalšie kupolové hroby za akropolou a keď podrobne preskúmal „pokladnice“ pod hradom a bezpečne zistil, že boli tiež hrobkami. Ostatne - ani štýl „Levej brány“ nemal obdobu, i táto najviditeľnejšia pamiatka na mykénskom hrade bola zastretá závojom záhad!

Schliemann sa radil s učencami, ktorí mu boli ochotní poradiť. „Kultúra z čias, keď Gréci ešte nespáľovali mŕtvych, musí byť nesmierne stará... Je úplne vylúčené zaradiť túto kultúru do niektorej známej epochy!“

Ako to hovoria jeho učení priatelia? „Túto kultúru?“ Je to osobitná kultúra? Dá sa nazvať „mykénskou kultúrou“?

- Po dlhých poradách s vlastným rozumom napísal jedného večera vetu:

„Čo som objavil, je úplne nový svet, o ktorom sme nemali ani tušenia!“

Znie to chvastavo, „reklamne“.

Je to však pravda.

Schliemannove správy o objavoch v Mykénach vyvolali rovnaký ohlas ako správy o náleze Priamovho pokladu. Slovo „poklad“ sa znovu objavilo

na prvých stránkach novín celého sveta a celý svet znovu hovoril „o rytierovi šťasteny“. Anglickí a francúzski učitelia písali o „slávnom objave“ a nemeckí o „neslýchanom humbugu“. Z celého sveta prichádzali gratulačné telegramy; grécky kráľ mu poslal veľkokríž dvorného radu, oxfordská univerzita mu udelila čestný doktorát a *Royal Society* ho zvolila za člena.

Mykény (a neďaleká dedinka Charvati, kde si Schliemann prenajal sedliacky domec) sa stali cieľom senzáciových žurnalistov, vážnych učencov, školských detí, zlodejov

tor!“ potľapkal Schliemanna po pleci a veliteľovi polície odovzdal s cisárskym gestom mešec s prepitným.

Veliteľ polície Leonardos rozdelil prepitné: na každého z dvanástich mužov pripadli tri franky, na neho štyri. „To je podvod! Cisár krajiny, ktorá je päťdesiatkrát väčšia a stokrát bohatšia ako Grécko, nemohol dať pre celú posádku iba 40 frankov! Leonardos cisárske prepitné ukradol!“ Reči sa šírili, prepitné sa v nich zaokrúhľilo na rovných 1000 frankov, nauplijský starosta oznámil vec prefektovi do Argu, prefekt ministrom do Atén - a minister vnútra zbavil Leonarda

Mykénsky hrad. Pohľad z protiláhlej vyvýšeniny na juhozápade, v pozadí hora sv. Elása

z okolia i korunovaných hláv z ďalekých krajín. Jedného dňa sem prišiel i brazílsky cisár dom Pedro II., aby sa tu dostal do príslovia v presne opačnom zmysle ako Krézus.

Táto návšteva by sama osebe nestála za zmienku; došlo však pri nej k príhode, ktorá ukázala Schliemanna svetu v trochu inom svetle, než v akom ho doteraz predstavovali noviny. Dom Pedro prišiel z Nauplia na koni, a ako sa na cisára patrí, vyžiadal si na osobnú ochranu celú nauplijskú policajnú posádku. Všetko si dal podrobne ukázať, na všetko mal nejakú vopred pripravenú duchaplnú poznámku, všetkých pripravil o dva dni času a správajú sa, akoby bol dedičným pánom mykénskeho hradu. „Len tak ďalej, pán dok-

miesta. Kráľovský prokurátor podal na neho žalobu za spreneveru.

„Prisahám, pán Schliemann, že som dostal len 40 frankov!“

„Verím ti, Leonardos, veď ťa poznám! Chod' domov, kúp si za tie štyri franky víno a vypi ho na zdravie muža, ktorý neznesie krivdu!“ A tento muž, ktorý nevie, čoho sa skôr chytiť, či odpovedať na stovky blahoprajných listov a otázok slávnych učencov, či pokračovať v inventarizovaní nálezov, alebo v príprave plánov na vykopávky veľkého domu neďaleko mykénskej agory, dal zapriať do voza a išiel do Argu. Zosadol pred pošťou a nadiktoval telegram ministrom vnútra: „Ako protihodnotu za stovky miliónov, ktorými som obohatil Grécko, prosím o láskavosť, aby si môj-

mu priateľovi, strážnikovi Leonardovi z Nauplia, odpustil a nechal ho na mieste. Urobíš to pre mňa! Schliemann."

Je však roku 1876 na svete minister, ktorý sa stará o to, že sa nejakému subalternému zamestnancovi robí krivda? Keď nedošla na druhý deň odpoveď, odoslal Schliemann nový telegram: „Prisahám, že strážnik Leonardos je statočný muž! Všetko sú len klebety. Ručím, že dostal len 40 frankov. Žiadam spravodlivosť!"

Bez ohľadu na to, že spôsobí svetový škandál, poslal ďalší telegram do Káhiry, kam prišlo medzitým jeho cisárske veličenstvo dom Pedro II. na štátnu návštevu. „Pri odchode z Nauplia dalo Vaše veličenstvo policajnému náčelníkovi Leonardovi 40 frankov, aby ich rozdelil medzi strážnikov. Starosta ohovára tohto čestného muža a tvrdí, že dostal od Vášho veličenstva 1000 frankov. Leonarda zbavili miesta a len s najväčšou námahou sa mi ho podarilo zachrániť pred väzením. Keďže ho už roky poznám ako najstatočnejšieho človeka na svete, prosím menom svätej pravdy a ľudskosti Vaše veličenstvo, aby mi telegraficky oznámilo, koľko Leonardos dostal."

Dva dni nato prišiel posol z Charvati na mykénsky hrad a priniesol telegram. „Doktorovi Schliemannovi. Strážnikovi som dal 40 frankov. Srdečný pozdrav. Dom Pedro."

Môže táto historka chýbať v Schliemannovom životopise, aj keď je len vo veľmi voľnej spojitosti s jeho objavmi?

A naozaj, ani v jednom nechýba - s výnimkou jeho vlastného.

„Prvý raz po 2344 rokoch od svojho zničenia Argejcami (roku 468 pred n. l.) mala mykénska akropola opäť posádku." Boli to grécki vojaci a stráži- li hroby kráľov, ktorí vládli ich predkom.

Raz večer, po návrate do dedinky Charvati, napísal Schliemann list gréckemu kráľovi: ... Poklady, ktoré som našiel, budú po stáročia vábiť do Grécka tisíce cudzincov zo všetkých končín sveta. Pretože pracujem jedine z lásky k vede, nekladím si, pochopiteľne, na tieto poklady nijaký nárok, ale s radosťou v srdci ich všetky venujem Grécku."

Potom vstal a zahľadel sa na stráž- ne ohne na hradbách mykénskeho hradu: pripomínali vatru, ktorú dal zapáliť Agamemnón, aby oznámil Klytáimnestre víťazný návrat z Tróje. Áno, vzkriesil mykénsky hrad z Homéro- vých básní k novému životu. Dokázal, že Homér mal opäť pravdu, keď hovo- ril o „Mykénach bohatých zlatom". A hlavne: na vlastné oči videl tvár kráľa Agamemnóna a na stole pred sebou mal jeho zlatú posmrtnú masku!

Cítil, že jeho život dosiahol druhý raz vrchol.

A nebol k nemu osud milostivý, keď mu nedožičil dozvedieť sa, že ľudia, ktorých pozostatky našiel pod mykén- skou agorou, žili najmenej o desať generácií predtým, ako mohol žiť kráľ Agamemnón?

13.

TIRYNS
A ZÁHADNÁ KRÉTA

Keď Schliemann preskúmal mykénske kráľovské hrobky, vrátil sa k starej myšlienke - pokračovať v Tróji. Ved' Hisarlik bol sotva „načatý“ a nález Priamovho pokladu priam vyzýval, aby tam znovu zaboril rýl.

Žiadosť o povolenie na vykopávky podal hneď potom, keď darom 50 000 frankov zlikvidoval konflikt s tureckou vládou. „V decembri 1875 som už zase mohol odísť do Carihradu, aby som si obstaral ferman. Vďaka neúnavnej a vplyvnej pomoci mojich vážených priateľov, J. E. ministra-rezidenta Spojených štátov Mr. Maynarda, J. E. talianskeho vyslanca grófa Cortiho, J. E. ministra národnej osvetly Safvet pašu, J. E. veľkého logoteťa“ (ministra financií) „Aristarcha beja... mal som nádej, že ferman dostanem v najkratšom čase. Ríšska rada však moju žiadosť bez akéhokoľvek dôvodu zamietla.“

V ďalších týždňoch Schliemann navštívil všetkých carihradských pašov, ktorí niečo znamenali, nakoniec i samotného veľkého vezíra Mahmuda Nedima. Bol to pomerne kultúrny človek a vzhľadom na situáciu tureckej štátnej pokladnice prijal miliónára, odporúčaného veľkým logotetom, veľmi priateľsky. Sľúbil mu dokument, ktorý ho nič nestál - a v apríli 1876 ho Schliemann skutočne dostal.

S nádejou a rozsiahlou technickou výzbrojou sa teda vybral znovu na Hisarlik, ale tamojší guvernér Ibrahim paša mu vykopávky zakázal. Dôvody? Po prvé: tento kraj je jeho pašalík, môže si v ňom robiť, čo chce. A po druhé: ako chce Schliemann dokázať,

že podpis veľkého vezíra nesfalšoval? V každom prípade si to musí overiť v Carihrade...

Schliemann zúrilo. Bodaj by nie! Zatiaľ čo sám nesmel vkročiť na Hisarlik, paša tam povoľoval vstup každému, kto mu dal primeraný bakšiš. „Tento výnosný obchod bol zrejme dôvodom, prečo mi bránil vo vykopávkach; potom by už nemohol vydávať svoje fermany.“ Bohatí turisti si odvážali z Tróje, čo sa im zachcelo; ešte horšou pliahou boli však hľadači pokladov z okolitých dedín. Kopali hradby nehradby a nájdené predmety predávali cudzincom i priekupníkom. A neboli to rozhodne maličkosti: dvaja bývalí Schliemannovi kopáči objavili vo vrstve „tretieho mesta“ veľký poklad a okrem toho dva menšie. Časť tohto nálezu sa dostala do rúk polície (a časť z toho dokonca do carihradského múzea). „Jednému z nich sa však, bohužiaľ, podarilo predat' svoj podiel zlatníkovi v Ren Kiöi, ktorý mu z neho narobil šperky podľa dnešnej tureckej módy... Zo zachránených predmetov je zrejme, že sú toho istého typu ako šperky z veľkého pokladu, ktorý som objavil, teda typu, ktorý sa nikde inde nenašiel.“

Dva mesiace trvalo, kým si paša overil správnosť podpisu a dovolil Schliemannovi začať prácu, ale s jednou podmienkou: že musí vo všetkom poslúchať nejakého Izzet efendiho, ktorého mu určil za vládneho komisára. Bol to obmedzenec a násilník (neskôr sa zistilo, že aj defraudant a kriminálny zločinec). „Jeho jedinou úradnou povinnosťou bolo stavať mi

do cesty prekážky. Čoskoro som videl, že za takýchto okolností nemôžem v práci pokračovať. Vrátil som sa teda do Atén a napísal som do londýnskych *Times* článok, v ktorom som predložil správanie pašu Ibrahíma pred súd civilizovaného sveta. Článok vyšiel 24. júla 1876 a našiel si cestu i do carihradských novín. Pašu v dôsledku toho v októbri 1876 preložili do iného vilajetu."

Aj keď Schliemann vedel, že slová „súd civilizovaného sveta“ majú na niektorých tureckých miestach moc zaklínadla, nedúfal, že ich účinok sa prejaví tak rýchlo. Pustil sa zatiaľ do vykopávok v Mykénach. Skôr ako ich dokončil, ťažko vybojovaný ferman stratil platnosť. „Medzitým vznikli v Carihrade nové nepredvídané komplikácie, ktoré by sa mi nikdy nebolo podarilo prekonať bez pomoci môjho väzeného priateľa sira Austena H. Layarda. Prekonal všetky prekážky zo strany tureckých úradov a vymohol mi pomerne liberálny ferman. Vždy mi bol ochotný pomôcť a jeho ochotu som naozaj musel využívať počas vykopávok nezriedka i dva razy denne."

Kým Schliemann dostal nové povolenie, odobral sa na Itaku. Znovu prešiel krok za krokom vlasť kráľa Odysea, ale systematické vykopávky odložil na neskorší čas... Už sa k nim nedostal.

„S veľkým počtom robotníkov a množstvom povozov začal som koncom septembra 1878 znovu kopat' v Tróji... Piaty rok vykopávok na Hisarliku som skončil krátko pred zimnými dažďami roku 1879. Výsledky oboch kampaní boli úspešné."

Pracoval za podmienok, ktoré boli „normálne“ len v pionierskych časoch archeológie a v tureckej ríši. Kraj sa hemžil banditmi, ktorí prepádali v ozbrojených húfoch celé dediny. O nič lepšie nebolo ani vládne vojsko, ktoré sa od lupičov odlišovalo len vystupovaním v mene zákona. Keďže „vláda tu nebola vládou“, zriadil si na ochranu pred lupičmi, vojakmi a pašovou zvoľou malú súkromnú armádu; pušky a revolyvery uvádza vo svojich inventároch v tých istých položkách ako lopaty, krompáče, tácky a iné „pracovné prostriedky“.

„Moji žandári“ (tak nazýva svoj ozbrojený zbor, zložený najmä z tureckých utečencov z Balkánu) „dostávali mesačne po 410 mariék, ale zato sa mi vyplatili... Aká potrebná bola ich ochrana, ukázala nočná bitka v obci Kalifati, vzdialenej asi 20 minút od Hisarliku. Veľká banda ozbrojených Čerkesov prepadla dom jedného obyvateľa tejto dediny, pretože o ňom koloval chýr, že má 10 000 frankov. Podarilo sa mu vyliezť na strechu a začal volať o pomoc. Moji žandári ozbrojení puškami zasiahli a rozpútal sa boj; v prestrelke padli dvaja banditi, ale i dvaja obyvatelia dediny."

O nič príjemnejší ako pašovi vojaci a horskí lupičníci neboli ani hľadači pokladov, ktorí sa mu zamiešali medzi robotníkov; s ťažkou pištoľou na boku si pripadal ako za mladých rokov v Sacramente. Zvykol si však na nebezpečenstvo, ktoré číhalo vo forme ich dlhých nožov v každej opustenej jame; hady a škorpióny boli napokon nebezpečnejšie. Pred moskytmi, vynášajúcimi na svojich zbúčiach krídlach z močiarov okolo Skamandra maláriu, chránil sa „konskými dávkami chinínu“, a pretože mal odvalu odmietnuť pohostinstvo priateľsky nakloneného obyvateľstva okolitých dedín, nedostal ani mor - hoci Apollón ešte stále bránil ruiny trójskych hradieb strelami zo svojho strieborného luku.

Každý deň bol pred východom slnka na mieste vykopávok; len raz sa oneskoril, keď sa pod ním pri návrate z ranného kúpela vo vodách Hellespontu prepadol most. („Od tohto príbehu pri Kum Kiöi zostupujem vždy pred každým tureckým mostom z koňa a opatrne ho prevediem za uzdu na druhú stranu.") A práve tak pracoval každý deň hlboko do noci - „s voskom v ušiach, pretože húkanie sov a kŕkanie žiab by tu človeka priviedlo do rovnakej záhuby ako ľubезné hlasy Sirén“.

Napriek tomu boli to radostné mesiace. „Pracoval som najmä na odkrývaní veľkej budovy, ležiacej na západ a severozápad od brány, a na odkrývaní širokej triedy. Už prv som považoval túto veľkú budovu za palác posledného kráľa či vládcu Tróje, pretože som v nej, respektíve tesne pri nej

našiel »veľký poklad« a pretože sa tu našli i tri menšie poklady, ktoré moji robotníci zatajili a turecká polícia ich potom skonfiškovala; teraz to tvrdím s ešte väčšou určitosťou. Opäť som totiž našiel v tomto dome a v jeho bezprostrednom okolí množstvo hlinených váz a poklady zlatých šperkov: tri menšie a jeden veľký... A neďaleko severovýchodného konca múru, presne tri stopy pod úrovňou podlahy, našiel som v sivej vrstve dreveného popola ešte dva menšie poklady v rozbitých, ručne zhotovených vázach. 26 stôp pod povrchom sme objavili ďalší veľký poklad s bronzovými zbraňami

mu o starovekú Tróju" zakotvil na niekoľko dní pred Dardanelami. Vyzeralo to, akoby to bol Schliemann z reklamných dôvodov naaranžoval - v tom čase mal však už celkom iné záujmy.

„Hlavné úsilie som zamerlal na to, aby som odkryl hradby a múry tretieho mesta v celom rozsahu... Za najdôležitejšie som považoval zachrániť múry spáleného mesta; odkopával som teda postupne, vrstvu po vrstve, dve vyššie položené mestá, dokiaľ som nenarazil na charakteristickú zväpenatú vrstvu tretieho mesta. Keď sme odkopali celý terén, ktorý som chcel preskúmať, jeho úroveň sa

Schliemannove nálezy v Tróji. Hore rozličné typy váz z pálenej hliny, dole vľavo „sovia váza“, vpravo zlaté nádoby z „Priamovho pokladu“ (Státné múzeum v Berlíne)

a množstvom zlatých ozdobných predmetov a šperkov...”

Najzaujímavejšie pritom je, že Schliemann zakopáva o tieto poklady bez toho, že by ich hľadal. Jeden z nich našiel, keď sprevádzal rumoviskom dôstojníkov z britskej vojnovej lode *Monarch*, ktorej kapitán „čisto zo záuj-

vyrovnala, a tak som začal od kraja tejto plochy vykopávať dom za domom... Podarilo sa mi vykopať všetky domy tretieho mesta bez toho, žeby som poškodil ich múry; našiel som, pochopiteľne, len ich základy alebo zvyšky prízemnia do výšky 3 až 10 stôp... Veľké množstvo váz” (na

zásoby), „ktoré sa v nich našlo, nepochybne nasvedčuje, že odkryté miestnosti boli pivnice; no napriek tomu skutočnosť, že majú málo stôp po dverách, je na prvý pohľad ťažko pochopiteľná. Podľa všetkého sa zdá, že sa do týchto miestností vchádzalo zhora po drevenom rebríku alebo po drevených schodoch. V múroch veľkého domu na západnej a severozápadnej strane vidieť, pravda, normálne stopy po dverách.” - To sú problémy, ktoré zamestnávali Schliemanna v Tróji v rokoch 1878 - 1879. Keď náhodou našiel poklad, nenechal ho, samozrejme, ležať. Ale radšej by bol našiel niečo iné - spoľahlivého pomocníka. Nadšenca pre Homéra, ktorý by mal zároveň špeciálne znalosti, hlavne z architektúry.

Aký význam sa pripisoval trójskym vykopávkam vo vedeckom svete, overoval si Schliemann na článkoch oxfordských profesorov A. H. Saycea a M. Müllera, dublinského profesora J. O. Mahaffyho, washingtonského archeológa Ch. Waldsteina a mnohých iných vedcov.

Začiatkom roku 1879 sa mu to potvrdilo z celkom nečakanej a veľmi oficiálnej strany: francúzsky minister kultúry Jules Ferry ho požiadal o súhlas, aby mohol vyslať na Hisarlik vedeckú expedíciu a dovolil jej tam niekoľko mesiacov pracovať.

Je známe, že veľkí učitelia bývajú niekedy malí ľudia. Najmä archeológovia žiarlia na svoje „políčka“ s takým istým strachom pred konkurenciou ako zlatokopovia. Schliemann však s Ferryho žiadosťou ochotne súhlasil. Koncom marca uvítal vo svojom kamennom dome na trójskej akropole Emila Burnoufa, riaditeľa Francúzskeho archeologického ústavu v Aténach, a jeho spolupracovníkov. Nadviazal s ním priateľskú spoluprácu: bola pre oboch „neobyčajne príjemná“ a pre vedu neobyčajne užitočná. „Ako vynikajúci inžinier a kreslič zhotovil veľa plánov a máp, ktoré mi dal k dispozícii; okrem toho preskúmal geologické zloženie trójskej nížiny a rôznych vrstiev Hisarlika.”

Zároveň s Burnoufom prišiel iný učenec a Schliemann mal z jeho prí-

chodu nesmiernu radosť: bol to prvý učenec z Nemecka! Nebol sice archeológ, ale antropológ a profesor patologickej anatómie, avšak to bolo vedľajšie. Na jeho vizitke stálo: Rudolf Virchow.

Tento muž si mohol dovoliť neuvádzať pred svojim menom tituly. Len o rok starší od Schliemanna (narodil sa roku 1821 v Schivelbeine v Pomoransku) vypracoval sa z podobných pomerov a s obdobnou energiou na jedného z najvýznamnejších nemeckých učencov; právom mu patril titul zakladateľa modernej patologickej anatómie. Na berlínskej univerzite mal takmer pápežskú autoritu. Nedá sa sice povedať, že ju vždy uplatňoval v záujme vedeckého pokroku (dlho sa napríklad staval proti Kochovmu objavu bacila tuberkulózy a s Darwinovou teóriou sa nespriatelil nikdy), ale v Schliemannovom prípade ho viedla jeho intuícia správne. Hoci sa archeológiou zaoberal „len zo záľuby a na okraji vlastného bádania“, pochopil skôr ako „odborne príslušní kolegovia“ význam jeho objavov a nemálo sa zaslúžil, že ho začala uznávať i nemecká oficiálna veda.

Do Tróje neprišiel Virchow ako turista; prvá [eho otázka Schliemannovi znela: „Co môžem pre vás urobiť?“ Preskúmal botanické a zoológické pomery na trójskej nížine, potom sa venoval výskumom trójskych nálezov z hľadiska svojho vlastného odboru - antropológie. Zrekonštruoval lebky bojovníkov, ktoré našiel Schliemann pri Aténinom chráme roku 1873: „Vzhľad ich kostí je príznačný pre obyvateľstvo na stupni značne pokročilej civilizácie. Nepozorovať na nich nič divožské, nijaké nadmerné zosilnenie kostí v dôsledku neobvyklej sily svalov a zubov. Všetky časti pôsobia jemným, takmer grációznym dojmom.” Pokúsil sa aj o riešenie jedného z najväčších problémov Tróje: určiť rasovú príslušnosť jej obyvateľov. „Z lebečného indexu a celkového dolichocefálneho charakteru lebky vyplýva, že tu máme do činenia veľmi pravdepodobne s ľuďmi árijskej rasy... Z čisto antropologického hľadiska nemožno však vec bezpečne rozhodnúť, ale môžem

povedať, že posledná z týchto lebiek by sa asi od starogréckych nedala rozoznať."

Schliemann čoskoro zaradil Virchowa do širokého kruhu svojich „vážených priateľov“, a potom i medzi „úprimných priateľov“, ktorých mal vo svojom samotárskom boji so životom nesmierne málo. Toto priateľstvo bolo obojstranné. Rozumeli si vo všetkom, okrem jednej veci: Schliemann nemohol pochopiť, prečo sa učenec Virchow „dal na politiku“. (Nemohol to napokon pochopiť ani u Gladstona. „Taký formát, také vedomosti - a márne svoj čas spravovaním britského impéria!“)

Onedlho však našiel Schliemann človeka, ktorý sa s ním i v týchto názoroch zhodol. Bol to mladý architekt Wilhelm Dörpfeld, rodák z Barmenu vo Vestfálsku, v tom čase (1879) Curtisov expert v Olympii. O jeho podivuhodnej schopnosti orientovať sa v troskách starovekých budov sa dozvedel z náhodnej poznámky jedného člena Nemeckého archeologického ústavu, keď so Sofiou navštívil (inkognito) Olympiu. Pozval ho do svojej aténskej vily, ukázal mu trójske zbierky a nad predbežným plánom „tretieho mesta“ sa ho akoby mimochodom spýtal: „Nemali by ste chuť identifikovať pôdorys Homérovej Tróje?“

Dörpfeld prisvedčil. Rozhodol tým o svojom životnom diele. „Stálo to za to!“ povedal v apríli 1940, týždeň pred svojou smrťou na „Odyseovej Itake“.

Prvou spoločnou prácou dvojice Schliemann - Dörpfeld boli vykopávky v boiótskom Orchomene - tretom mesce po Tróji a Mykénach, ktorému dáva Homér prívlastok „bohaté zlatom“.

Bola to opäť úloha hodná Schliemanna. V Orchomene stál hrad mýtických Minyovcov, praobyvateľov Boiótie pred jej ovládnutím Tébanmi. Askalafos a Ialmenos, synovia boha Area, priviedli odtiaľto tridsať dutých korábov pred hradby Tróje. A hlavne, bola tu podobná „pokladnica“ ako pod mykénskym hradom, a tým aj reálna možnosť nájsť porovnávaci materiál k mykénskym nálezom.

Zároveň to bola úloha akoby vybraná pre Dörpfelda. Antický svet považo-

val „Minyovu pokladnicu“ za jednu z najskvelejších stavieb na gréckej pôde - a to už niečo znamenalo!

„Minyas mal také veľké príjmy,“ píše Pausanias (v deviatej knihe *Opisu Helady*), „že svojím bohatstvom prevyšil všetkých ľudí, ktorí žili pred ním. Pokiaľ vieme, bol prvý, kto si postavil na úschovu svojich pokladov pokladnicu... Mnohí známi spisovatelia opisujú veľmi podrobne egyptské pyramídy, zatiaľ čo o Minyovej pokladnici a o tiryntských hradbách, ktoré nie sú o nič menej veľkolepé, sa ani slovom nezmienujú. Minyova pokladnica, ktorá je skutočným divom stavebného umenia a nezaostáva za nijakou stavbou v Helade alebo hocikde inde, je postavená takto: tvorí ju kopulovitá stavba z kameňov, ktorá sa smerom hore (od kruhovej základne) pozvoľna zužuje do tupého uhla; hovorí sa, že najvyšší kameň drží celú stavbu pohromade.“

Keď prišiel Schliemann s Dörpfelom na jar 1880 na vršok Akontión pri Kopajskom jazere (60 km severozápadne od Atén), našiel tu len nepatrné pozostatky toho, čo pred 1700 rokmi nadchlo Pausania. Orchomenský hrad bol v troskách a „Minyova pokladnica“ v dezolátnom stave. Stihol ju osud egyptských pyramíd, ku ktorým je ostatne v *Opise Helady* prirovnávaná: bola zrejme už v staroveku vylúpená. A stihol ju zároveň osud antickej chrámov na rímskom Fore, ktoré si kresťania zobrali ako stavebný materiál na svoje kostoly (alebo domy a maštale). Farár z nedáľkej dedinky Skripy dal vylámať kamene z podzemnej chodby, vedúcej k „pokladnici“, a zbožní veriaci z nich postavili kaplnku Všetkých svätých.

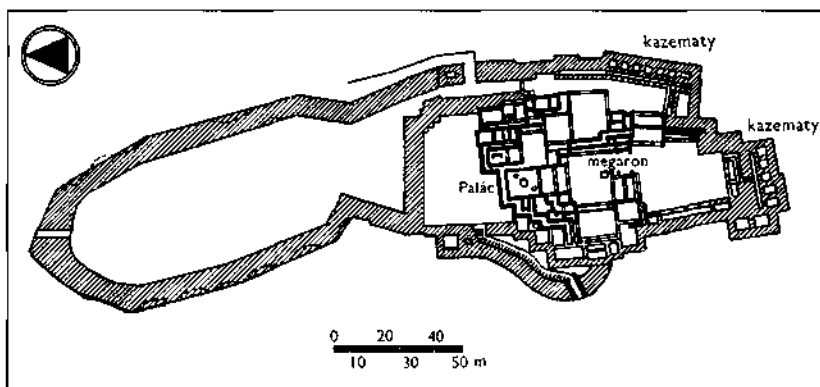
Prvé, čo Schliemanna prekvapilo, bola úplná zhoda „Minyovej pokladnice“ s „pokladnicou kráľa Atrea“. Zhoda je slabý výraz: boli úplne totožné ako stavebným štýlom, tak i použitým materiálom a prakticky aj rozmermi. Z toho vyplývalo, že sa museli zhodovať i svojim určením a časom vzniku.

Pri mykénskych „pokladniciach“ Schliemann zistil, že boli hrobkami. Podľa toho teda hrobkou bola i „Minyova pokladnica“. - Ako a prečo však tieto hroby dostali názov „pokladnice“? Zrejme preto, že sa

v nich našli poklady. Mŕtvi panovníci boli v nich obložený zlatom a šperkami ako v ťachtových hroboch na mykénskej akropole; ich telá zhnili, kosti spráchniveli, ale ich hrobová výbava sa dočkala objaviteľov či zlodějov. Ostatne i egyptské pyramídy (a toto porovnanie sa samo vnucuje i menej scestovanému a sčítanému človekovi, ako bol Schliemann) sa tak isto po tisícročia považovali za pokladnice. Načo by boli dali postaviť starovekí králi také obrovské stavby, ak nie na úschovu pokladov? No už ich prvý vedecký výskum dokázal celkom jednoznačne, čo tvrdil Herodotos: že tie-

miky. Nebolo ich mnoho, ale keď ich očistili, objavili sa na nich ornamenty - mykénskeho typu! Bol to po „pokladnici“ druhý dôkaz, že mykénska kultúra sa neobmedzovala na jedno miesto v Argu, ale že bola rozšírená ďaleko na sever, do gréckeho vnútrozemia.

Tretí dôkaz priniesol podrobný prieskum bočnej komory „pokladnice“. Steny a povalu pokrývali „neobyčajne vkusné skulptúry ružíc a špirál, takže celok vyzeral ako nádherný kamenný koberec... Na prvý pohľad bolo jasné, že tento systém ornamentálnej výzdoby je čisto mykénsky. Aj keby už koncepcia a stvárnenie hrobky nepodávali dosta-

Plán Tirynsu
(rekonštrukcia)

to hory kameňov boli hrobkami a náhrobkami faraónov.

Nebolo nezaujímavé, že k „Mynovej pokladnici“ sa taktiež viazala tradícia hrobky. Bol v nej vraj pochovaný - zrejme už po jej vylúpení - boiótsky rodák Hesiodos, jeden z najstarších gréckych básnikov, autor slávneho *Zrodzenia bohov* a ešte slávnejších *Prác a dní*. Uprostred klenutej miestnosti stáli pomerne dobre zachované zvyšky podstavca. Schliemann bol ochotný vidieť v nich podstavec Hesiodovho sarkofágu; Dörpfeld bol opatrnejší. Pretože ich cieľom nebolo skúmať stopy po Hesiodovi (aj keď bol podľa niektorých autorov súčasníkom Homéra), ale stopy po mykénskej kultúre, sústredili sa na prieskum stavby a spustili sondy do kopca Akontia, hneď vedľa pozostatkov hradieb.

„Zlatom bohatý Orchomenos... našu námahu štedro odmenil.“ A pripojíme hneď: neodmenil ju zlatom - to by bolo už pomaly nezaujímavé. V horných vrstvách kopca narazili na úlomky kera-

točný dôkaz príbuznosti s mykénskymi hrobkami, po objavení tejto ornamentálnej výzdoby stien by bola každá pochybnosť v tomto smere zbytočná.”

Ale sondy do hĺbín Orchomena vyniesli na svetlo dňa ešte niečo iné. Pod vrstvou „mykénskej keramiky“ sa objavila jednofarebná keramika bez ornamentov (čierna, žltá a červená) a pod ňou zvyšky múrov z nepálených tehiel a kamenných blokov pospájaných hlinou. Táto keramika bola evidentne staršia ako mykénska a typ múrov zodpovedal prvej a druhej vrstve v Tróji. Podľa toho v Orchomene bolo staršie, „predmykénske“ sídlisko.

Bolo takéto staršie sídlisko i v Mykénach? Schliemann si zamienil, že si to overí, ale neskôr. Teraz musí s Dörpfeldom do Tróje, aby mu ako architekt prezrel „tretie mesto“.

Potom príde rad na Tiryns!

Hrad Tiryns leží dva kilometre na severovýchod od Nauplijského zálivu

a pätnásť kilometrov na juh od Mykén; prikrčený na nízkej vápencovej skale stráži vchod do „krásneho údolia Argu“.

Na Tiryne sa sídlil Herakles, najväčší silák hrdinských dôb, syn Dia a Alkmeny, manželky tiryntského kráľa Amfitryóna. Vládal tu silný Diomedes, ktorý sa nebál ani bohov a v bitke na trójskej pláni zahnal na útek samotného Area. Táto tradícia sily a hrdinstva pokračuje hlboko do historických čias: osemdesiat mužov tiryntských bojovalo a padlo po boku spartského kráľa Leonida v bitke pri Termopylách, dvesto sa ich zúčastnilo v námornej bitke pri Salamine,

a koho by už v Grécku zaujímali zrúcaniny, staré iba 600 - 700 rokov?

Stačil však jediný Schliemannov pohľad, aby poznal, že to je jeden z najstarších hradov na gréckej pôde, hádam ešte starší ako mykénsky! Čo bolo na ňom voľne prístupné, zmeral s dôkladnosťou, s akou sme sa u neho stretli pri prehliadke Veľkého čínskeho múru a trójskych hradieb. Dvakrát, trikrát prikladal svoj oceľový meter, aby sa presvedčil, či sa nemýli.

Balvany, z ktorých kedysi postavili hradby, boli až 3 metre dlhé, 1,5 metra vysoké, meter široké. Vlastné hradby

TIRYNS A ZÁHADNÁ KRÉTA

Pevnostné múry. Schliemann potreboval na ich odkrytie takmer 100 kopáčov. Zvyšky múrov vľavo pochádzajú z mykénskeho obdobia, vpravo vidieť grécke opevnenie.

ktorá zachránila Grécko pred perzským otroctvom.

Tiryntský hrad padol roku 468 pred n. l. do rúk Argejcov; pokiaľ ide o jeho vznik, sme odkázaní na mýty. Dal ho vraj postaviť hrdina Proitos, ktorý si na to povolal sedem Kyklopov z Malej Ázie. Títo strašní obri sem nanosili obrovské balvany a vybudovali z nich hradby, ktoré starovek považoval za jeden z divov sveta a Pausanias ich kládol na úroveň egyptským pyramídám.

Sem teda prišiel roku 1884 Schliemann s Dörpfeldom, aby tu začal kopat' ako prvý archeológ. Nikoho dosiaľ tento hrad nelákal; tvrdilo sa o ňom, že sú to zrúcaniny stredovekej pevnosti z čias križiackeho panstva na Peloponéze -

boli na dolnej časti hradu široké 7 až 8 metrov, na hornej dokonca až 17,5 metra! Zachované boli do výšky 7,5 metra a bola to podľa všetkého ich pôvodná výška! A tieto hradby, vysoké ako poschodový dom a pritom viac ako dva razy širšie, boli na rohoch zosilnené vežami! Ešte dnes môžeme povedať: bol to najsilnejší opevnený hrad na svete.

Už pri predbežnej prehliadke zistil, že v hradbách sú chodby a kazematy; na južnej strane ich našiel päť, na východnej šesť. Ak stál architekt Dörpfeld pred touto architektonickou zvláštnosťou v rozpakoch, Schliemann mu mohol pripomenúť, že niečo podobné videl už v Kartágu. Že by táto zvláštnosť pochádzala z Malej Ázie, odkiaľ ju Kyklopi preniesli do

Grécka a Feničania ďaleko na západ do Tunisu?

„Že tieto chodby a komnaty neslúžili ochranným účelom ako takým, je zrejmé," píše Dörpfeld v Schliemannovej knihe *Tiryns* (1886). „Aj keby sme totiž predpokladali, že každá táto komnata mala okno, mohlo by sa napríklad na východnej strane umiesťiť iba šesť obrancov. A pre šesť obrancov by sa niečo také kolosálne nestavalo!" Na čo teda slúžili tieto záhadné komory a chodby? - „Nemohli byť ničím iným ako pivničnými skladiskami, v ktorých sa dali prakticky a bezpečne uschovať potraviny a iné zásoby."

Ale otázka chodieb a kazemát bola vlastne podružná. Oveľa dôležitejšie boli výsledky prieskumu vstupnej rampy, systému brán, schodísk a najmä zvyškov budov v hornej časti hradu. Tu na akropole začali potom kopat' - bez ohľadu na to, že si na nej založil nejaký podnikavý roľník z Kofinia rascové pole. („Mal reči viac ako Tersites, ale vybavilo sa to odškodným 275 frankov.") Ináč práca prebiehala bez dobrodružstiev a rušivých príhod.

O to vzrušujúcejší bol pohľad na jej výsledky. Spod lopát gréckych a albánskych robotníkov vystúpil výstavný palác - palác z mýtických čias gréckych héroov v celej svojej veľkosti a veľkoleposti, so všetkými podrobnosťami!

Nič sme doteraz nevedeli o palácoch hérojských čias - okrem toho, čo o nich napísal Homér (a to považovali za básnickú fantáziu dokonca i učenici, ktorí pripúšťali, že v jeho básňach je nejaké historické jadro.) A čo sa zdalo úplne neuveriteľné, stalo sa v Tiryse skutkom: Homérov opis Odyseovho hradu na Itake, Menelaovho sídla v Sparte, Alkinoovho paláca v blaženej zemi Fajákov sa premenil na Dörpfeldov inžiniersky výkres.

Objavilo sa tu veľké „nádvorie bojovníkov", do ktorého sa vchádzalo monumentálnou vstupnou bránou z východnej strany. Vystúpil tu pôdorys dvoch stĺpových siení a slávnostného dvora s oltárom (ktorý sa našiel v pôvodnom stave i s murovanou jamou na popol a kosti obetovaných zvierat). Ukázal sa tu rozľahlý megarón, hlavná sieň hradu, s okrúhlym kozubom, predsieňou

a vstupnou halou. Odkryli sa tu scho-diská, spojovacie chodby, obytné miestnosti, „jedálne stavané krásne pri samom kamennom prahu" (aj so stopami po „závesoch krídlových dverí z bronzu"). Našla sa tu dokonca kúpeľňa homérovských hrdinov - prvá kúpeľňa na pôde Európy, kúpeľňa v hrade starom najmenej tritisíc rokov! Jej podlahu tvoril jediný kamenný blok: bol 4 metre dlhý, 3 metre široký, $\frac{3}{4}$ metra hrubý a vážil 20 000 kilogramov!

Keď kopáči odložili lopaty a metlami zamietli podlahu megarónu a vstupnej haly, objavila sa pred očami užasnutého Schliemanna dlažba s presným geometrickým vzorom. „V severnej časti siene vidieť ešte vo veľkých štvorcoch zreteľné stopy po červenej farbe; v úzkych pásoch, ktoré oddeľujú štvorce, našli sa malé zvyšky modrej farby," konštatuje Dörpfeld a bez ťažkosti rekonštruuje pôvodný obraz. „Podlahu bola kedysi pokrytá jednoduchým a pestrým kobercovým vzorom."

Vo veľkej sieni sa však našla ešte jedna „malíčkost" - a po nej už ani najkritickejší posudzovateľ výsledkov tiryntských vykopávok nepovedal: „Šírka Homérových opisov ponecháva dost' miesta pre výplň fantáziou." Boli to úlomky alabastrového vlysu s ornamentmi z modrej skloviny. (Dovtedy prekládali filológovia Homérov výraz *kyanos* neurčitými výrazmi, lebo si nevedeli predstaviť, že by poznal smalt či sklovinu sfarbenú medou na modro.) Na palác tiryntského vládcu sa tak hodil i v tomto detaile Homérov opis výzdoby „slávneho domu" kráľa Alkinoa (zo siedmeho spevu *Odysey*): „Akoby slnečná či mesačná žiara svietila jasne po dome s vysokou strechou, ktorého pánom bol udatný kráľ: steny pokryté bronzom sa tiahli napravo i naľavo od prahu po koniec siene, lemoval ich tu z modrej skloviny vlysi!"

Keby bol Schliemann prišiel pred piatimi alebo šiestimi rokmi na takýto nález, bol by vo vytržení; teraz iba spokojne pokyvoval hlavou. Vo svojich šesťdesiatich dvoch rokoch bol sice ešte stále rovnakým homérovským nadšencom ako v detských rokoch, lenže bol tu predsa rozdiel. Hľadanie dôkazov, že „Homér opisoval, čo vi-

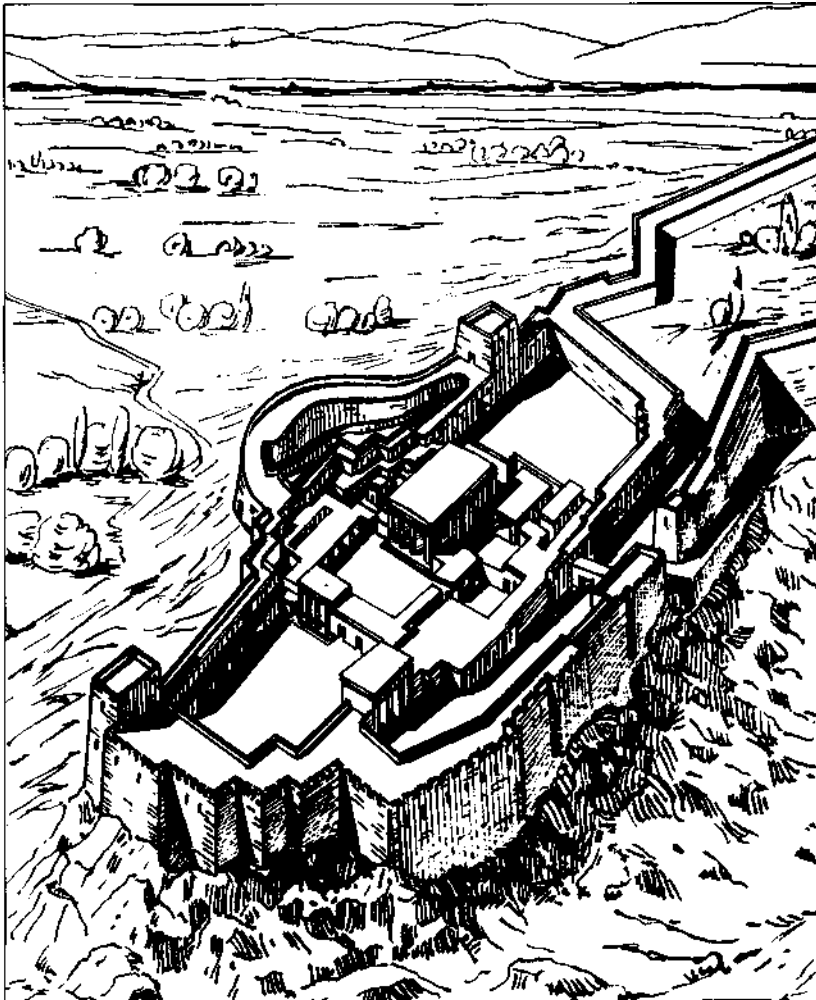
del", mu už dávno nestačilo. Ba možno mu na nich už ani nezáležalo. Kládol si vyššie ciele...

Dva roky kopal Schliemann na tiryntskom hrade „so 60 - 70 robotníkmi, 50 krompáčmi, 50 lopatami, 40 anglickými vozíkmi“ atď. Býval v Naupliu; vstával o poi štvrtej, loďkou sa dal vyviezť na more a pol hodiny plával, po raňajkách odchádzal na koni do Tirynsu, na akropole bol skôr ako prvý kopáč. Okolo siedmej prichádzal Dörpfeld, spolupracovník a priateľ. Občas sa tu ukázal i nový efor, Dr. Filios z Atén;

starožitností; pri paberkovaní po Schliemannovi objavil ďalší - šiesty - šachtový hrob.)

Aj keď tiryntský hrad tritisíc rokov vzdoroval času, ktorý je na svete najmocnejší, Schliemann a Dörpfeld ho prinútili, aby im vydal takmer všetky tajomstvá. Kamenné múry a stĺpy pod vrstvou hliny boli vypálené na vápno a spojovacia hlina na červenú tehlovú masu; hrad teda padol za obeť požiaru. Preleteli cez jeho hradby stovky horiacich fakiel, alebo ho spálil nepriateľ, keď sa do neho dostal zradou či lstbou? Jedno bolo však isté: hradby neprerazili.

TIRYNS A ZÁHADNÁ KRÉTA

Hrad Tiryns
(Rekonštrukcia)

nerobil nič, a teda ani neprekážal. (Pán Stamatakis sa stal za svoje mykénske zásluhy generálnym eforom gréckych

Kyklopské balvany a kamenné kvádre vnútri hradu prezradili Dörpfeldovi, odkiaľ pochádzali. „V blízkos-

ti Tirynsu, na južnej a východnej strane, sú vápencové skaly, na ktorých možno dodnes poznať stopy po anticom dobývaní kameňa." A prezradili i spôsob dobývania: „Niektoré balvanov majú na okrajoch vyvŕtané hlboké diery, do ktorých sa zrejme zarazila drevená tyč; tá sa potom polievala vodou, až napučala a roztrhla skalú." - „Presne ako v Egypte pri lámaní skál na stavbu Cheopsovej pyramidy," spomína si Schliemann na Herodotov opis v druhej knihe *Histórie*. „Kyklopom pripisované dielo nemohlo vzniknúť ináč ako otrockou prácou; na každom z týchto balvanov ľpie okrem potu aj krv!"

Kamene zo základov hradných budov vydali prvý raz i svedectvo o technike práce starovekých kamenárov. „Ako ukazuje jeden blok v megaróne," píše Dörpfeld, „kvádre sa píli zo skál; postupovalo sa pritom z troch strán do stredu, a tam potom ostávajúci kus kamenári odlomili, takže strany bloku vytvorili sférický trojuholník... Nástroj mal pravdepodobne tvar noža a pracoval ním vždy jeden človek. Šírku tohto nástroja možno zistiť z hrúbky niektorých zárezov; mala 2 mm. Bol teda z kovu, a pretože sa železo medzi nálezmi nevyskytuje, určite z bronzu. Rozhodne nemal zuby ako píla, lebo pílu možno rezať len mäkké kamene; tiryntský vápenc bol však tvrdý a dal sa rezať iba hladkým nožom a zvlášť tvrdým pieskom."

Rytón
(nádoba na pitie)
v tvare býčej hlavy

Ale ešte zaujímavejšie ako tieto „technické dokumenty" boli drobné doklady tiryntského umenia - predovšetkým úlomky keramiky, „roh hojnosti archeologických poznatkov". Boli na nich ornamenty mykénskeho štýlu - vlnovky, špirály, ružice i čisto „geometrické ozdoby". Na jednom veľkom fragmente vázy bol obraz koňa a dvoch bojovníkov so štítmí a kopijami presne toho istého slohu ako mykénska „váza s bojovníkmi", ktorá sa Schliemannovi zdala pre svoje „neumelé spracovanie" priam v nepochopiteľnom rozpore s umením mykénskych zlatníkov. Tvary niektorých nádob pripomínali dokonca trójske nálezy... Tým sa však svedectvá tiryntských umelcov nekončili.

V troskách paláca sa našlo totiž aj niečo iné, niečo v Mykénach a Tróji neznáme: nástenné maľby. Boli maľované *al fresco*, teda na čerstvej omietke. Jasne sa na nich dali poznať dokonca stopy štetca. Farby na týchto freskách žiarili, akoby boli nanesené včera. A nech hľadali Dörpfeld so Schliemannom, koľko chceli, nenašli tu viac farieb ako štyri: bielu, žltú, červenú a modrú; zelená a prechodné tóny chýbali. - Netvrdilo sa o Homérovi, že bol „slepý pevec", a nedokazovalo sa to medziiným tým, že v celej *Iliade* a *Odyssei* sa nevyskytuje zmienka o zelenej farbe?

Dva z týchto obrazov boli osobitne pozoruhodné: *Ženy na voze* a *Býk s akrobatom*. Najmä druhý upútal Schliemannovu pozornosť - pre neobvyklosť námetu. Jeden z jeho spolupracovníkov (Dr. Fabricius) vtedy napísal: „Muž na býčom chrbte je buď krasojazdec, alebo krotiteľ býkov, ktorý ukazuje svoju šikovnosť tým, že v divom behu skáče na býčom chrbte, podobne ako onen krotiteľ koní, ktorý v rýchlom trysku preskakuje z chrbta na chrbát štyroch k sebe priviazaných koní, o ktorom je zmienka na známom mieste *Iliady*" (v 679. - 685. verši pätnásteho spevu, kde sa k tomuto krotiteľovi prirovnáva veľký Aias, keď pri obrane lodí skáče z pa-

luby na palubu a dlhým drevcom od-
ráža Trójanov).

Vo svojej knihe *Tiryns Schliemann* nemal k tomuto vysvetleniu čo dodať. Presnejšie: netrúfol si to ešte vysloviť.

Bola to totiž myšlienka, ktorá musela viesť k úplnému prevratu v dvaapol-
tisícročnej koncepcii najstarších dejín
Grécka a Európy.

Mykénska či tiryntská kultúra sa mu
zdala - nenašiel na to vhodnejší výraz
- akousi „námornou kultúrou“, roz-
hodne nie „vnútrozemskou“. Tento
dojem získal najmä z ornamentálnej
výzdoby váz a nástenných malieb: stá-
le a stále sa tu opakovali štylizované
obrázky sépií, polypov, vodných
rastlín, vlnovky, víry. A potom - zistil tu
doklady a vplyvy, ktoré jednoznačne
svedčili o tom, že táto kultúra sa nevy-
víjala izolovane, ale v styku s Malou
Áziou a Egyptom. V styku, ktorý mohol
byť v tom čase jedine námorný.

V Mykénach našiel pštrosie vajce
- nesúviselo to nejak s Egyptom?
Egyptskí archeológovia publikovali
nálezy z čias Thutmoseho III. a medzi
nimi boli vázy s geometrickým vzor-
om - nesúviselo to s Tiryansom? Pri-
niesli ich tam vraj v prvej polovici 15.
storočia pred n. l. Feničania - nebol
to jasný doklad obchodných spojení
medzi Argom, Feníciou a Egyptom?
Tvary niektorých tiryntských nádob
pripomínali nálezy v Tróji - neboli
medzi Achájcami a Trójanmi aj iné
styky než vojnové?

Boli tu však aj iné podobnosti. Oby-
vatelia Mykén svojich mŕtvych vládcov
nespaľovali; naopak, snažili sa zacho-
vať ich telo - alebo aspoň tvár - prí-
liehavou zlatou maskou. Egyptania
mŕtvych tiež nespali, ale dokonca
balzamovali, tváre egyptských panov-
níkov pokrývali rovnako umelecké zla-
té masky ako v Mykénach. Spoločným
bol tu aj zvyk ukladať mŕtvym do hro-
bu zbrane, zlato, amulety a šperky -
zrejme pre potrebu na druhom svete.

Tú istú spojitost' potvrdzovali nájde-
né úžitkové predmety, zbrane, nástro-
je i celkový stupeň techniky - nie však
stavebný sloh s celou súvekou kultú-
rou „egejského sveta“, „východného
Stredomoria“, ale napriek tomu sa
odlišovala od vlastnej gréckej i ázijskej

kultúry (vrátane egyptskej; Egypt sa za
staroveku považoval za súčasť Ázie,
nie Afriky). Bola to samostatná kultú-
ra. Kde však mala svoje stredisko?
V Mykénach? V Tiryne?

Nálezy na východnom pobreží
Grécka a na Kykladských ostrovoch
ukazovali inam. Ako siločiarly magne-
tu smerovali k pólu, ktorý musel byť
niekde na juhu. Niekde na okraji veľ-
kého oblúka, ktorý sa tiahne z Gréc-
ka cez Egejské more do Malej Ázie.

Keď Schliemann študoval čudný
obraz *Býka s akrobatom*, spomenul si
na býčiu hlavu zo zlatého plechu, kto-
rú našiel v Mykénach vo štvrtom hro-
be, a na zlatý prsteň s tromi býčiami
hlavami, ktorý našiel na mykénskej
akropole. Pretože sám so sebou ho-
voril po grécky, vyslovil slovo „býk“
tauros. Prostou asociáciou sa mu
vybavilo *Minotauros*. Medzi rohmi
jedného z mykénskych býkov bola
sekera s dvojitým ostrím: *labrys*. Od
tohto slova je zrejme odvodené gréc-
ke *labyrinthos*.

Minotauros + labyrint = Kréta!

Rok nosil v sebe túto myšlienku -
na cestách po Francúzsku a Anglic-
ku, pri návšteve rodného Meklenbur-
ska i ďalekej Kuby a na novej ceste
do Egypta. Márne mu slávny nemecký
egyptológ Heinrich Brugsch navr-
hol, aby skúsil šťastie v niektorom
z ptolemaiovských chrámov alebo
v katakombách s hrobkami posvä-
tých zvierat. Odmietol: „Múmie kro-
kodílov ma nezaujímajú!“

Zaujímala ho jedine Kréta. Veril, že
tam nájde Ariadninu niť, ktorá ho vyve-
die z labyrintu mykénskych problémov.

Keď prišiel Schliemann s Dörpfeldom
na „nádhernú Krétu uprostred jagotu
mora, krásnu a úrodnú“, prišiel do
krajiny, ktorá sa už Homérovi stráca-
la v prastarých mýtoch. Tu sa narodil
v jaskyni hory Dikte sám olympský
Zeus, tu vo veľkom meste Knosse
vládol spravodlivý Minos, tu postavil
Daidalos preslávaný labyrint. Odtiaľto
priviedol vojvodca Idomeneus osem-
desiat čiernych korábov s chabrym
mužstvom pod hradby Tróje. A pre-
tože sa písal rok 1886, povolenie
vstúpiť na krétsku pôdu mu vydal
turecký konzul.

Vymotal sa z úzkych uličiek Éraklionu, prešiel bránou v benátskych hradbách, ktoré po stáročia chránili - a nakoniec neuchránili - hlavné mesto ostrova proti Turkom, a zamieril na juh. Jeho cieľom bol pahorok Kefala, vzdialený necelé štyri kilometre, a šiel tam takmer naisto.

Už na jar tam poslal Ernsta Fabricia, experta na keramiky pri vykopávkach v Tiryse. Jeho správa bola viac ako povzbudivá. „Vaše informácie súhlasia. Roku 1877 tu kopal španielsky konzul (ale krétsky občan) Minos Kalokirinos. Spustil do zeme päť sond a pri každej narazil na pozostatky múrov. Na povrchu vykopal množstvo úlomkov keramiky, medzi nimi i z obrovskej nádoby, ktoré sú teraz v éraklionskom múzeu.“

Pred dreveným mostom cez malú riečku zostúpil z koňa. Keď ho viedol za uzdu na druhú stranu, stretol skupinu sedliačok; išli zrejme na trh a jedna z nich niesla v plachte na chrbte dietá.

„Aké to máš kamene na krku?“

„Mliečne kamene, efendi. Kúzelné kamene. Nosíme ich, keď dojdeme. Dávajú silné mlieko.“

„Nechceš mi svoj náhrdelník predať?“ spýtal sa sedliačky a vytiahol zlatý frank.

„Ale áno, efendi!“ zvolala prekvapene a vzala peniaz. „Nazbieram si iné. Však je ich tu plno!“

Schliemann si dlho prezeral sivo-modré kamene, a potom ich podal bez slova Dörpfeldovi. - „Ved' sú to gemy toho istého druhu ako v Mykénach a Tiryse!“

Mal pravdu a sedliačka tiež - aspoň pokiaľ išlo o to, že týchto kameňov s rytinami bolo všade plno. Medzi riedkou trávou na Kefale ich našli bez veľkého hľadania tucet. Schliemann odlomil vetvu z divjej olivy a začal hrabať v sypkej zemi. Našiel ďalšiu gemu, potom sa zabýslo úlomok vázy s modrou glazúrou a vlnovkou, ktorá mohla byť koncom chápadla chobotnice.

Zavolať na Dörpfelda. Ten prikrčenej k zemi oťukával kladivkom, ktoré vždy nosil pri sebe, nejaký starý múr. Čakal, kým skončí, a obzeral sa okolo seba. V diaľke sa beľeli v júlovom slnku zasnežené končiare krétskej ldy; blízko olivového hája stála

polozbúraná chatrč s dreveným rebríkom. Prebrodil sa k nej cez myrtové a vavrínové krovie a vyliezol na okraj preborenej strechy. Chvíľu stál bez hnutia, potom sa obrátil na západ a zdvihol obe ruky - ako kňaz v ďakovnej modlitbe k idskému Diovi.

Stačil mu jediný pohľad, aby poznal, že Kefala je umelý pahorok, ktorý v sebe skrýva trosky veľkého paláca alebo mesta. Zavolať Dörpfelda. „Tu budeme kopat! Je tu knosský palác! Minoov labyrint! Za týždeň ho máme!“

V tomto rozhodnutí ho utvrdil Dörpfeldov nález: na starom múre objavil znak, ktorý pri troške fantázie pripomínal dvojité sekeru. A keďže od slova k skutku nemal Schliemann nikdy ďaleko, hneď po návrate do mesta sa ohlásil u guvernéra. Volal sa veľmi neturecky: Nikolakis Sartinsky. „Nemám námietok. Ale na vykopávky potrebujete povolenie vlastníka pozemku!“

Kto je, preboha, majiteľom Minoovho labyrintu? Nakoniec mu ho akýsi agent priviedol. Vypasený Levantíнец, napoly sedliak a napoly obchodník, nemal takisto námietok. „Stotisíc frankov na dlaň a môžete kopat!“ - „Nezmysel!“

Schliemann žil dost' dlho v Turecku, aby poznal zložitý obrad orientálneho obchodovania. Po slove „nezmysel“ sa musí človek obrátiť chrbtom a odísť. Partner príde za ním.

Prišiel. „Nech stratím majetok, nech ma deti preklínajú, že som ich ožobráčil, ale prinesiem obeť vede. Jedine kvôli efendimu. Sedemdesiat tisíc frankov - platí!“

Schliemann mu ponúkol päťtisíc; aj to bola prehnaná cena. Teraz zas Levantíнец povedal: „Nezmysel!“ - Dva roky trvalo toto jednanie, listy a agenti chodili sem a tam, nakoniec sa dohodli na 40 000 frankoch. Musel však kúpiť okrem pahorka všelijaké pusté pozemky, lúky a dost' zanedbaný olivový sad s 2500 stromami. Keď prišiel na Krétu podpísať zmluvu, zisťoval, že je tam iba 888 stromov, lebo Levantíнец dal medzitým preniesť medzné kamene inam.

Čudujeme sa Schliemannovi, že sa nedal týmto individuum napáliť a odmietol s ním ďalej rokovať? Bola tu ešte jedna možnosť.

Navštívil pašu a požiadal o úradné vyvlastnenie pozemku. „Ľutujem, turecké zákony vyvlastnenie pozemku na vedecké účely nepoznajú. Keby ste však v žiadosti uviedli, že tam mienite stavať cestu...” - „A inej cesty niet?” - „Jedine, keby sa krétsky autonómny parlament uzniesol na osobitnom zákone. Podajte si žiadosť, napíšte v nej, že všetky nájdené predmety darujete éraklionskému múzeu, to urobí na poslancov dojem, a ja ju odporučím!”

Schliemann si zistil, ktorý éraklionský advokát je najplyvnejší poslanec, a dal mu napísať žiadosť podľa miestnych formalít. „Tak, to by bolo v poriadku,” povedal advokát, keď mu odovzdal listinu. A keď podpísal potvrdenku na prijatý honorár, dodal: „Lenže parlament to neschváli!” - „Ako to?” spýtal sa s údivom Schliemann. „To je tak. Turci majú moc a my zasa väčšinu. Všetci grécki poslanci sa postavia proti pašovmu odporúčaniu!” - „Tu však ide o grécke kultúrne pamiatky!” Advokát sa mnohознаčne usmial: „Práve preto!”

A Schliemann, ktorý sa po celý život nezaujímal o politiku, počúval naraz so sústredeným záujmom výklad o politickej situácii na Kréte a taktike gréckej národnej strany. Turci bezohľadne olupujú Krétu; keď sa na ostrove objavia niečo cenné, okamžite to odvezú do

Carihradu, alebo to zmizne nevedno kam. Áno - paša drží slovo, ale len pokiaľ nie je pre neho výhodnejšie, aby ho porušil. Aj keby sa nejakým zázrakom stalo, že by sa nálezy skutočne do éraklionského múzea dostali, nezostali by tam dlho. Štyri razy sa za posledných sto rokov Krétania vzbúрили proti Turkom a povstanú i piaty raz, šiesty raz, desiaty raz - kým nezvíťazia ako ich krajan Zeus nad Kronom. A keď vypukne revolúcia, prvou starostou Turkov bude, že zničia múzeum. Len z pomsty, lebo vedia, aké drahé sú Grékom pamiatky na slávnú minulosť... „A preto: dokiaľ bude Kréta pod tureckým panstvom, nebude tu nijaký archeológ kopať. Nedostane povolenie, nenájde robotníkov... Až bude Kréta slobodná, až bude spojená s Gréckom, otvoria sa dokorán dvere učencom z celého sveta. Pevne verím, že sa toho dožijete, doktor Schliemann!”

Nedožil sa. Inému dožičil osud zaboriť rýľ do pahorku, pod ktorým vytušil - ako prvý - staroveký Knossos. Napodiv ho poznal: roku 1883 ho prijal vo svojom aténskom sídle a viac než o archeológiu sa zaujímal o slobodu balkánskych Slovanov. Ani vo sne mu nezišlo na um, že práve on dovŕši jeho dielo.

Volal sa Arthur Evans - ale jeho príbeh patrí už do inej kapitoly.

14. „NAVŽDY JE VZKRIESENÁ TRÓJA..“

Mrzelo Schliemanna, že nemohol vyniesť zo šera mýtov Minoov palác v Knosse? Isteže - a nezmielil sa s tým nikdy. „Zamýšľal som preskúmať Krétu, kde som dúfal nájsť začiatky mykénskej kultúry,“ napísal tvárou v tvár prekážkam, ktoré dokáže odstrániť iba čas. „Kedže som tam pre rozličné ťažkosti nemohol pracovať, a napokon najmä pre nepokoje, ktoré tam prepukli, rozhodol som sa pokračovať vo vykopávkach v Tróji.“

Hoci už roku 1884 napísal, že výskumy v Tróji považuje za ukončené, vybral sa tam znovu. Opäť s Dörpfeldom, ako roku 1882, po úspešnom prieskume Orchomena, kde si obojstranne preverili možnosť vzájomnej spolupráce. Teraz, na jar 1890, sa tam vrátil - po posledný triumf: po uznanie Tróje za Tróju!

Zdá sa paradoxné, že Schliemann musel ešte roku 1890, dvadsať rokov po presnej identifikácii polohy Tróje, obhajovať správnosť svojho objavu. Ale miska na váhe jeho úspechov bola taká preťažená zlatom a závery z jeho objavov boli také prevratné, že to bolo až podozrivé. I v tomto prípade sa však ukázalo, že kritika nikdy neškodí (prinajmenšom nikdy nenapácha toľko škôd, čo nekritický obdiv) a že najmä vo vede môže viesť iba ku kladným dôsledkom. Aj keď pochádza od človeka vede natoľko vzdialeného, ako bol Schliemannov „zlý duch“ - akýsi Bötticher, fanatický kverulant.

Prvý vážny útok prišiel zo strany vážneho učenca a k tomu z krajiny, z ktorej to najmenej očakával. Práve keď Gladstone dopisoval predslov

k jeho *Mykénam* a keď dostal pozvanie, aby si osobne prevzal zlatú medailu kráľovnej Viktórie, vyjadril sa britský archeológ Penrose pred reportérom z *Times*, že múry v Tiryse, ktoré si osobne prezrel, sú iba trosky byzantského chrámu a že Schliemann a Dörpfeld sa mýlia, keď ich považujú za staroveké hradby. Na jar 1886 sa objavilo v anglickej tlači niekoľko podobných článkov a londýnska *Hellenic Society* usporiadala o veci diskusiu. Schliemann a Dörpfeld neatáľali, vybrali sa z Atén rovno do Londýna a na zasadnutí sa ukázalo, že Penrose sa stal obeťou sebaklamu. Považoval trosky stredovekého kostola, ktorý v Tiryse skutočne stál (a v ktorom stála v čase vykopávkov buda s nástrojmi) za hlavný objekt Schliemannovho skúmania. „Vec sa, pravda, ľahko vysvetlila a Penrose všetky námietky verejne odvolal.“

Medzitým došiel dych a atrament aj nemeckým homérovským bádateľom a archeologickým odborníkom, ktorí namiesto v teréne kopali do Schliemanna. Azda na nich zapôsobil príklad Virchow, azda svetový úspech výstavy trójskych nálezov v londýnskom *South Kensington Museum*; mnohí akoby náhodou zmenili zmýšľanie práve onoho dňa, keď bola oznámená správa, že jeho cisárske veličenstvo Wilhelm I. ráčilo osobne podpísať list, ktorým vyslovilo Schliemannovi uznanie za to, že venoval svoje trójske zbierky Nemecku a že mu dalo tento list osobne doručiť prostredníctvom svojho aténskeho vyslanca.

Máme dva záznamy o tomto slávnostnom akte. „Prijal osobný list s hlbokým pohnutím, potom ma však strašne nudil so starými hrncami,” píše vyslanec von Radowitz. V Schliemannovom denníku stojí: „Skvele sme sa pozhovali o vázach, Radowitz prejavil veľký záujem a bol vďačný, ale tá komédia s listom bola naozaj zbytočná.”

Virchow mu písal o nadšení, s ktorým prijal tento dar dvor, vláda i verejnosť. Nech príde do Nemecka, privítajú ho vo všetkých poctami, dostane najkrajšie vyznamenanie, ríšsky titul, dedičné šľachtictvo. Mesto Berlín ho mieni zvoliť za čestného občana - pocta, ktorá sa dostala len maršalovi Moltkemu a kniežatú Bismarckovi. „Z čestného občianstva mám radosť. Pokiaľ ide o vyznamenania, ríšskym ozdobám salónnych levov, ale pamiatky na starovekých vládcov... Meno Schliemann dostatočne šľachtí moja práca, a aby žilo, aj keď si už na dnešných maršalov a potentátov nikto nespomenie, žiadam: zbierka musí niesť moje meno a nikdy sa nesmie rozdeliť!”

Do Nemecka však prišiel: ukázať svoju vlasť Sofii, ktorá ju zatiaľ poznala len z krátkych pobytov v kúpeľoch, a priviesť Andromachu a Agamemnóna na miesta, kde prežil detstvo. Ubytoval sa na fare v Ankershagene. „Tu sa kuli a brúsili krompáče a lopaty, ktorými som vykopal Tróju a kráľovské hroby v Mykénach.”

Poslal Minne pozvanie a koč; prišla. Staromódna, rozpačitá pred mladou a krásnou Sofiou, len pomaly nachádzala slová a ešte pomalšie spomienky. „Žije šťastne s pánom Richersom vo Friedlande. Mrzí ju, že som »tú hlúposť« o našich detských plánoch» uverejnil vo svojom životopise. No utešuje ju, že v celom Friedlande niet človeka, ktorý by vyhodil 45 mariék za knihu o Tróji. Exemplár, ktorý som jej poslal, má uzavretý na sedem zámkov.”

Vypátral, že Hermann Niederhoffer žije v neďalekom Rūbele. „Je zaujímavé, že napriek toľkým rokom a takému pohnutému životu ešte nezabudol Homéra a Vergília a do dnes recituje ich verše s tým istým ohnivým nadšením ako pred 43 rokmi v kráme vo Fürstenbergu...

Manželka ho však vyliečila z vášne k alkoholickým nápojom a žije v slušných a usporiadaných pomeroch.”

Vyšiel si i na „pohanskú mohylu” za Ankershagenom. „Odporučil som terajšiemu majiteľovi pozemku, pánu E. Winckelmannovi, aby ju dal otvoriť, pretože aj keď sa tam nenájde zlatá kolíska, veľmi pravdepodobne sa tam nájdú zaujímavé predhistorické pamiatky.” A zašiel i k hrobke rytiera Henniga, zvaného Bradenkierl.

Navštívil známych a prijal návštevy tých, ktorí sa k nemu hlásili ako známimi. Strelitzský vojvoda ho pozval na čaj a dal kvôli nemu nastúpiť čestnú rotu; Schliemann ho nevdôjak urazil poznámkou, že jeho zámok už pozná, lebo ho po ňom previedol otec spoližiaka Ruska, ktorý bol lokajom u jeho pána otca... Keď potom zistil, že Rusk už zomrel a jeho vdova žije v biede, založil v Hamburgu fond 70 000 dolárov, ktorého výnos určil na podporu svojich krajanov.

S rodným krajom sa rozlúčil pri matkinom hrobe. A ako každý človek v jesenných dňoch života veril, že sa sem ešte vráti.

Všetky triumfy, pocty a vyznamenania, ktorých sa Schliemannovi dostalo, nemohli Dörpfeldovi zabrániť, aby sa na metódy jeho trójskych výskumov neďal kriticky. Pochopiteľne, nebolo to také zlé, ako sa o tom niekedy písalo. Nekopal horšie než hociktorý archeológ pred ním, iba cieľavedomejšie... No Curtius by na to bol išiel rozhodne celkom inakšie.

„Inakšie” znamená v tomto prípade správnejšie. A „správnejšie” znamená opatrnejšie. Nie tak nedočkavo do hlbok, ale postupne, vrstvu po vrstve. Skrátka, novou metódou - metódou komplexného výskumu celého poľa za pomoci kolektívu odborníkov.

Že táto nová metóda, taká odlišná od metódy pionierov Bottovho a Layardovho typu, prináša výsledky až po mnohých rokoch? To je predsa vedľajšie - keď zomrie jeden bádateľ, chopí sa jeho lopaty iný. Výskum potrebuje čas, a výskum tisícročí tým viac.

Že Schliemann túto metódu na začiatku svojich prác nepoznal? To nič - uplatníme ju teraz! A Schliemann

s hrôzou počúval pokojné slová svojho mladého spolupracovníka: „Začneme znova! Pekne zhora a po poriadku, vrstvu po vrstve!“ Nerád s tým súhlasil - no dôležité je, že s tým súhlasil.

Dörpfelda však skúsenosti veľmi rýchlo poučili, že Schliemannova metóda mala napriek svojej zastaranosti v tureckých pomeroch určité oprávnenie. Podmienky pre archeologický výskum boli tu celkom odlišné ako napríklad v Grécku alebo Taliansku. Bádateľ tu nemal predovšetkým to, čím sa v Oriente ináč nehospodári - čas. Schliemann dostával povolenie na vykopávky zvyčajne na rok, niekedy na dva roky. Nikdy nebolo isté, či mu ho obnovia. (K poslednému povoleniu bola potrebná dokonca osobná žiadosť nemeckého cisára u sultána; keď sultán videl, že úrady jeho rozkaz nespĺnili, vydal dokonca *irade*, osobný rozkaz hlavy tureckej ríše všetkým moslimom bez ohľadu na hodnosť a postavenie.) Curtius si mohol vypracovať na Olympii dlhodobý plán, tu bolo treba aj na ročný plán veľký optimizmus.

A ešte niečo: zatiaľ čo v Grécku mohol štáb archeológov pracovať pokojne a po odstránení vplyvu rôznych Stamatakisov aj s podporou úradov, v Turecku sa neustále vynárali najneuveriteľnejšie prekážky. Raz napríklad zakázal vládný komisár Dörpfeldovi, aby si čokoľvek zapisoval. Potom vtrhol do jeho izby, aby mu zhabal ceruzky. Keď tam uvidel rysovaciu dosku, hneď ju skonfiškoval. Prirodzene, aj s výkresmi - vrátil ich až potom, keď sa šéf tureckej kontrašpionáže, „veľký majster delostrelectva“, presvedčil, že Schliemann skutočne nestavia v Dardanelách ruskú základňu.

Na týchto výkresoch sa objavil presný plán „tretieho mesta“, ako ho odkryl Schliemann, a potom i plány ďalších odkrytov. A keď ich Dörpfeld prekreslil na pauzovací papier rôznymi farbami a položil na seba, vznikla röntgenová snímka Hisarliku so siedmimi mestami - pokiaľ boli odkryté.

Dörpfeld ju skúmal s pozornosťou chirurga pred vážnou operáciou. Ako architektovi sa mu všeličo nepozdávalo. Celkove i v podrobnostiach - a najmä na detailoch „tretieho mesta“.

Zdalo sa mu, že sú tam rôzne stavebné prvky, ktoré sa dajú ťažko začleniť do jednej „epochy“. Na druhej strane - nestoja v našich mestách stavby rôznych „epoch“ od románskych a gotických cez renesančné a barokové až po moderné? Ako by vyzeral povedzme Berlín, alebo len jeho stred, keby sa nejakou strašnou katastrofou premenil na hromadu trosiek? Kto by s určitosťou rekonštruoval jeho pôdorys iba podľa základov stavieb, ktoré ostali pod zemou? Celá vec bola nesporne zložitejšia, ako si ju predstavoval Schliemann, keď písal knihu *Ilios*.

Podrobne skúmal zvyšky starovekých (alebo správnejšie: predhistorických) múrov a hradieb nielen tretieho mesta, ale i ostatných. Požiadal Schliemanna o nové sondy. Objavili sa pozostatky stavieb nielen na miestach, kde to presne očakával, ale i tam, kde to považoval za vylúčené. Jeho denník sa plnil záznamami o pôdorysoch budov, zložení stavebného materiálu, spôsobe opracovania kameňov, technike spájania kvádrov, nálezoch medzi sutinami. Dal odkryť vyššie vrstvy, ktoré Schliemanna pôvodne nezaujímali, lebo sa mu zdali priveľmi „moderné“ - len asi 2000 až 2500-ročné. A keď už nemal nijaké pochybnosti, odhodlal sa Schliemannovi povedať:

„Pahorok Hisarlik neskrýva v sebe sedem miest, ale najmenej deväť!“

Schliemann si dal vetu zopakovať. V poslednom čase nepočul dobre. Po dlhom mlčaní sa spýtal: „A ktoré z nich považujete za Priamovu Tróju?“

„To práve neviem! Tretie však určite nie!“

Objavenie ďalších dvoch miest Schliemanna nijako nenadchlo. Človek, ktorý úmornou prácou získal určité poznatky, nemôže sa tešiť z ich vyvrátenia. Je to ľudské.

Na druhej strane ho to ani nemrzelo. Aj keď sa tým dokazovala nesprávnosť jeho určenia trójskych vrstiev, nič sa tým nemenilo na fakte, že pahorok Hisarlik skrýva v sebe Tróju, alebo presnejšie, akropolu Iliu. Z hľadiska tohto jeho hlavného objavu bol počet vrstiev koniec koncov

druhoradý. Fakt, že objavil Tróju, zostane faktom, aj keď sa tu zistí ďalších deväť a ešte raz deväť miest!

Horšie to bolo s Dörpfeldovými pochybnosťami ohľadne „tretieho mesta“. Ak nie je Priamova Trója v tretej vrstve zdola - kde je? Tu boli najväčšie stavby a najpevnejšie hradby, tu boli široké dláždené triedy a trosky veľkej brány, tu sa našlo deväť pokladov, medzi nimi i Priamov! A táto vrstva bola Priamovou Trójou i podľa Homéra - o dvoch zničených mestách hovorí básnik, na ktorých stálo mesto dobyté Achájcami!

Ak má však Dörpfeld napriek tomu pravdu, potom veľký poklad nie je vôbec Priamov, potom možbyť celé mesto nie je vôbec... Nie! To si netrúfa domyslieť do konca. To by znamenalo, že celé jeho životné dielo by sa rozplynulo v nič. Že z uznávaného učenca by sa premenil na romantického rojka, ktorý považoval fantómy za fakty. Na rojka, akým bol, keď mal sedem rokov - iba s tým rozdielom, že teraz už nemá nádej uskutočniť svoj sen. Blíži sa k sedemdesiatke a za všetky svoje parížske reality, americké akcie a londýnske bankové kontá si nevykúpi mladost', aby začal znova...

Bol to dramatický okamih, táto chvíľa pošmúrneho ticha v kamennom dome na trójskej akropole. Dörpfeld čakal na jeho slovo s tým istým napätím, s akým hľadel achájski vodcovia na kráľa Agamemnóna, keď mu Nestor navrhol, aby uznal svoj omyl a zmieril sa s Achillom. Bol by v tej chvíli pochopil, keby sa Schliemann v stareckej zanovitosti obrátil proti nemu, keby sa v ľudskej samolibosti postavil na obranu svojho názoru. A pretože pochopiť znamená odpustiť, nebol by mu to mal ani za zlé.

Z takejto skúšky charakteru vychádzajú víťazne iba najväčší ľudia - aj to len niekedy.

A nech to pripomína hrdinu z antickej drámy alebo zo schematického románu nedávnych čias: Schliemann dal prednosť riziku celoživotnej prehry, aby umožnil víťazstvo vedeckej pravdy. „Preskúmame to, nech to dopadne tak či onak!“

Čo nasledovalo, znelo by na scéne alebo v románe úplne nepravdepodobne.

dobne: takéto prípady sú možné iba v živote. Tým, že sa Schliemann rozhodol pre bezohľadné pátranie po vedeckej pravde, rozhodol sa pre potvrdenie svojho názoru!

Výsledky Dörpfeldovho podrobného prieskumu totiž ukázali, že „tretie mesto“ sa skladalo z dvoch vrstiev, ktoré sa vzájomne prepletali. Prvú tvorili zvyšky veľkého výstavného mesta, ktoré padlo za obeť požiaru a zemetraseniu. Druhú tvorili zvyšky malého sídliska, ktoré vyrástlo z rozvalín veľkého mesta, keď na nich vykličil nový život.

Na Dörpfeldov návrh označil Schliemann trosky veľkého mesta za II. vrstvu a trosky malého sídliska za III. vrstvu. Pôvodné „tretie mesto“ sa teda zmenilo na „druhú vrstvu“ a rozhodujúca väčšina archeologických nálezov z „tretieho spáleného mesta“ (ako ho nazýva Schliemann vo svojej knihe *Ilios* z roku 1881) sa jednoducho presunula do dnešnej „druhej vrstvy“. Medzi nimi i „poklad kráľa Priama“.

Napísali sme: dnešnej „druhej vrstvy“. V tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia prišla na Hisarlik veľká archeologická výprava jednej z najlepšie fundovaných amerických univerzít. Jej štáb odborníkov preskúmal Schliemannove a Dörpfeldove vykopávky a podnikol nové. Zistil tam skutočne viac než deväť a ešte raz deväť nových vrstiev (či skôr „medzivrstiev“), ale Dörpfeldovo a Schliemannovo rozdelenie pahorku na deväť základných vrstiev uznal za správne. Vydržalo previerku pol storočia vedeckého pokroku a platí dodnes.

Od samého začiatku vykopávok si kládol Schliemann otázku: z ktorých čias pochádzajú tie či oné múry, tie či oné nálezy? Z ktorého tisícročia, z ktorého storočia - z ktorého asi roku?

Bola to jedna z najdôležitejších otázok na Hisarliku. Keby sa totiž Schliemannovi podarilo zaradiť niektorú vrstvu do 13. alebo 12. storočia pred naším letopočtom, kam zaraďovali antickí spisovatelia trójsku vojnu, bol by mohol bezpečne vyhlásiť: toto je Priamova Trója!

V najvyšších vrstvách nachádzal nápisy, ktoré sa dali bez ťažkosti dato-

OBJAVENIE
TRÓJE

vat'; pochádzali však z prvých storočí pred našim letopočtom, a boli teda zhruba o tisíc rokov mladšie, ako mohla byť Priamova Trója. Na jednom z nich bola dokonca časť úradného zoznamu obyvateľov „s množstvom čisto homérskych mien, ktoré akoby dokazovali, že obyvatelia Ilia boli hrdí na svojich predkov, ktorých urobil božský básnik nesmrteľnými": Memnón, Glaukos, Teukros, Skamandrios, Menesteus a i. V nižších vrstvách už písomné pamiatky nenachádzal; posledné stopy písma („ak to bolo vôbec písmo, a nie ornamenty") našiel na dvoch hlinených črepoch v tretej vrstve. Nič sa však nedalo v týchto vrstvách datovať, ani štýl ozdobných predmetov nebolo možno nikam zaradiť.

Pri zstupe do temných hĺbín predhistórie poznával už len podľa kovu prilbic, kopijí a nástrojov, že prenikol zo železnej doby do doby bronzovej (ba v „prvom meste" až do kamennej doby). Táto „vrstva bronzovej doby" musela byť vrstvou Priamovho mesta, lebo *Ilias* a *Odysea* jasne odzrkadľujú „bronzový vek ľudstva". Železné zbraňe sa u Homéra nevyskytujú a o železe sa vôbec zmieňuje len zriedkakedy; Trójanovia i Achájski bojujú s bronzovými zbraňami (aj keď zdobenými striebrom a zlatom - strieborný a zlatý vek ľudstva bol pred bronzovým). Tvar a spracovanie nájdených predmetov umožňovali však ešte presnejšie určenie: „Priamovo mesto patrilo najneskôr do strednej, ale skôr do mladšej bronzovej doby."

Lenže - pretože vývin ľudskej spoločnosti neprebíha rovnomerne - ľudia dospeli do štádia „bronzovej kultúry" na rôznych miestach v rôznom čase. Otázka teda znela: v ktorom storočí (či storočiach) dospeli ľudia, ktorí obývali Hisarlik, do štádia mladšej bronzovej doby? Nedalo sa to azda zistiť podľa predmetov, ktoré sa našli na Hisarliku, ale pochádzali z iných krajov (za predpokladu, že kultúrne vrstvy v týchto krajoch sú už datované)? Alebo ináč: nenašli sa predmety, pochádzajúce z Hisarliku, v iných krajoch? Najpreskúmanejšou krajinou bol Egypt. Schliemann sa obrátil na egyptológa Heinricha Brugscha.

Nie - nijaké hisarlické nálezy nepochádzali jednoznačne z Egypta, ani

v Egypte sa nenašli nijaké predmety, ktoré by jednoznačne pochádzali z Hisarliku. Našlo sa však niečo iné.

Na chrámoch Ramesseho II. v Karnaku, Luxore, Abú Simbele i inde sa zachovali nápisy o vojne, ktorú viedol proti národu ChT (starí Egypťania, rovnako ako dnešní, spravidla nepisali samohlásky), teda proti Chetitom, o ktorých boli zmienky v Biblii. A na týchto nápisoach sa uvádzali aj mená chetitských spojencov „od najhoršieho okraja mora", medzi nimi i národ DRDN, LK a GRGS - Dardanov, Lýkijcov a Gergitov! Nástupca Ramesseho II. Merenptah uvádza na inom nápise (o vojne proti „morským národom") mená národov, ktoré sa dajú čítať: *Akaiúša, Leku, Turiša* - Achájski, Lýkijci, Trójanovia! Ramesse III. píše v správe o víťazstve nad „morskými národmi" dokonca o národe *Danau* - Danajcov! Nechajme stranou výklad zložitej cesty, ktorou prišli egyptológovia k tomuto čítaniu, a konštatujeme krátko: boli to tie isté mená, s ktorými sa stretáme u Homéra medzi bojujúcimi kmeňmi na trójskej pláni. A čo je najdôležitejšie: doba panovania Ramesseho II., Merenptaha i Ramesseho III. bola známa - títo panovníci vládli od konca 14. storočia do polovice 12. storočia pred n. l. (Dnes vieme presnejšie: Ramesse II. asi v rokoch 1290 - 1224 pred n. l., Ramesse III. asi v rokoch 1188 - 1157 pred n. l.) To umožňovalo potvrdiť správnosť tradične uvádzaného času trójskej vojny - Priamovo mesto mohlo teda zaniknúť a pravdepodobne i zaniklo v 13. - 12. storočí pred n. l.

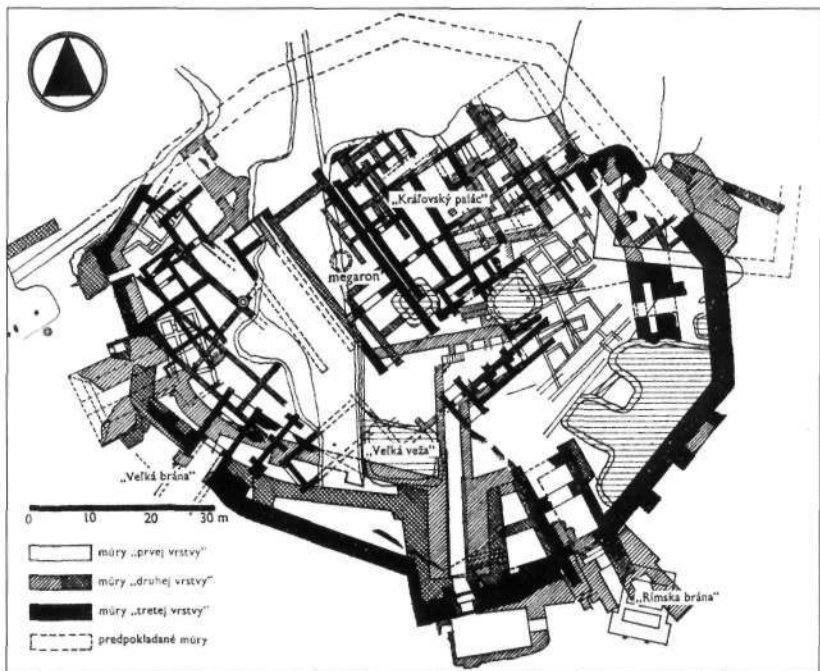
No ak zaniklo Priamovo mesto v tomto čase - potom Homér nemohol byť súčasníkom trójskej vojny! O dobe, keď žil, neboli u starých Grékov jednotné názory. Pováčšine ho zaraďovali do 7. až 9. storočia pred n. l., v najkrajnejšom prípade do 10. storočia. A Schliemann stál pred otázkou: ak vykopal skutočne Tróju, ktorú Tróju vykopal - Priamovu alebo Homérovu?

Už roku 1880, teda keď ešte nepracoval s Dörpfeldom, napísal v knihe *Ilios*: „Vždy som si želal dokázať, že Homér bol očitým svedkom trójskej vojny. Bohužiaľ, to nemôžem... Homér nám podáva legendu o tragickom

osude Iliá, ako sa k nemu dostal prostredníctvom starších pevcov, a pritom odieva tradíciu prenesenú skutočnosťou o vojne a zničení Tróje do rúcha svojich čias. Nechcem ani tvrdiť, že jeho znalosti o Troade a Tróji boli toho

druhu, aké môže mať obyvateľ tohto kraja; je však isté, že tieto miesta poznal osobne, lebo jeho opisy - ako Troady všeobecne, tak trójskej nížiny zvlášť - sú príliš verné a pravdivé, než aby sme sa mohli domnievať, že všet-

„NAVŽDY
JE VZKRIESENÁ
TRÓJA...“

Dva plány trójskej akropoly podľa postupu vykopávk. Hore stav v roku 1882, vpravo v roku 1890 (Podľa Schliemanna a Dörpfelda)

ky podrobnosti vylíčil podľa starých mýtov. Ak Homér navštívil trójsku nížinu v 9. storočí pred n. l., čomu možno veriť, našiel tam pravdepodobne už dávno stojace aiolské llium, ktoré malo svoju akropolu na Hisarliku a ležalo pod touto akropolou (na stavenisku Nového lliu). Tak by sa zdalo pochopiteľné, že Priamovu Tróju opísal ako veľké mesto s akropolou zvanou Pergamon, ktorá stála na Hisarliku, a to tým skôr, že za jeho čias malo každé mesto svoju akropolu."

Homér teda Priamovu Tróju nevidel. Uvidel ju až Schliemann. Ale - bola to Priamova Trója? Čo by bol dal za to, keby bol našiel dokument - on alebo niekto iný, na Hisarliku, alebo niekde inde - na ktorom by stálo: Priamos, Hektor, Paris (či Alexander), Aineias alebo Agamemnón...! Žiaľ, takéto meno nenašiel. Musel sa uspokojiť s „Trójanmi“, „Achájcami“, „Danajcami“, „Dardanmi“ atď. zo staroegyptských nápisov.

A ako sa Schliemann romantik postupne vyvíjal na Schliemanna kritického vedca, strácali v jeho predstavách Priamos, Hektor, Paris svoju historickú tvár a menili sa na literárne postavy typu Rolanda, Nibelungov a Ulufa z hrdinských spevov starých Francúzov, Nemcov a Dánov.

Postupne prestal hovoriť i o „Priamovom poklade“ a hovoril už len o „veľkom poklade“. Dokonca i slovo „kráľ“ sa mu zdalo priveľmi moderné a grécke *anax* či *basileus* prekladal termínom „hlava štátu“ či „hlava mesta“ (*Staatsoberhaupt*, *Stadtoberhaupt*). A „Agamemnónova maska“ z Mykén sa zmenila na „zlatú masku zo IV. hrobu“... Mal ľutovať, že sa mu splnené detské sny rozplynuli vo vedecké poznatky? Poznatky zahalené síce mnohými tajomstvami, ale predsa len poznatky!

Objavy v Mykénach a v Tiryne vyniesli na svetlo sveta nové otázky. Niektoré nálezy keramiky a zbraní sa dali časovo zaradiť do druhej vrstvy Tróje (do pôvodného „tretieho mesta“), čiže zhruba do 13. - 12. storočia pred n. l. To by bolo v poriadku - lenže iné nálezy z tej istej vrstvy datovali egyptológovia (podľa podobnosti

s nálezmi z doby Tutmoseho III.) do 16. a 15. storočia pred n. l. Že by druhá trójska vrstva bola staršia - z čias pred trójskou vojnou? Inými slovami: že by tá Trója, ktorú hľadal, bola v niektorej vyššej vrstve?

Túto otázku si Schliemann položil až roku 1890. Odpoveď na ňu mali prieniesť vykopávky roku 1891.

Zatiaľ čo sa takto moril s najzložitejšími problémami premeny poznatkov na vedomosti, zatiaľ čo písal stovky listov Sayceovi, Müllerovi, Brugschovi, Schweinfurthovi a iným učencom, zatiaľ čo do noci vyseďaval nad novými knihami a na poradách s Dörpfeldom, objavila sa v Berlíne brožúra, ktorá sľubovala odpoveď na všetky tieto otázky: *Čo je Hisarlik v skutočnosti?*

Bola to čudná brožúra: jej obálka pripomínala humoristický kalendár a jej obsah bol najhlúpejšou zlátanou najhlúpejších výmyslov. Hisarlik nie je akropolou, ale nekropolou, teda urnovým hájom pravekého krematória. Hradby, múry? Tie si páni Schliemann a Dörpfeld sčasti vymysleli a sčasti zbúrali, aby zahladili stopy po tom, čo dokazuje absurdnosť ich teórií. A vôbec: sú to podvodníci a malo by sa im už konečne klepnúť po prstoch. Zakrátko vyšla druhá takáto brožúra, po nej tretia, štvrtá - a všetky vlastným nákladom Ernsta Böttichera.

Kto bol, doparoma, tento Ernst Bötticher? Ako o archeológovi alebo filológovi o ňom nič nepočul, v zozname pracovníkov nijakej univerzity nebol. Jednoducho blázon, netreba s ním strácať čas! Potom sa Schliemann dozvedel, že je to kapitán vo výslužbe. A to bola vážna vec.

Vážna vec - prečo? Pravda, tak sa môže spýtať len človek žijúci na východ od Labe alebo na západ od Rýna. Nemecký autor nám to však stručne a jasne vysvetlí (W. Schmied v knihe *Nie je Trója bez Homéra*, Norimberg 1960): „Schliemann videl, že Bötticher sa ako bývalý kapitán tešil značnej dôvere, lebo na nemecký národ pôsobí vždy viac vojenská hodnosť ako akademický titul.“ Rozhodol sa teda pozvať pána kapitána na Hisarlik a poukázal mu 1000 mariek na úhradu cestovných výdavkov.

Sprvoti sa do toho kapitán v. v. Bötticher nijako nemal, potom si však vec rozmyslel a prišiel. Súčasne pozval Schliemann viedenského archeológa profesora G. Niemanna a - pretože poznal svojich krajanov - majora Steffena z hesenského delostreleckého pluku, vynikajúceho kartografa, ktorý s ním spolupracoval už v Mykénach. „Výsledkom konferencie, ktorá trvala od 1. do 6. decembra“ (1889) „a o ktorej bol spísaný protokol, bolo, že kapitán Bötticher priznal, že jeho tvrdenie, podľa ktorého boli výsledky vykopávok sfalšované, je úplne neodôvodnené, a naopak, že naše zobrazenie príslušných objektov je vo všetkých bodoch vecne správne.“

Keď Bötticher svoje obvinenia na tvári miesta odvolal, vrátil sa do Nemecka - a začal nové útoky. Teraz si však Schliemann z toho nič nerobil: pre „nemecký národ“ mal v protokole s penzionovaným kapitánom podpis aktívneho majora a okrem toho sa náležite postaral, aby sa rozšíril Steffenov výrok, že Bötticherove tvrdenia sú „bohupusté výmysly“. Tým viac ho však trápili nevyriešené otázky.

Naraz mu zišlo na um: keď mohol zvolať na Hisarlik konferenciu kvôli kverulantskému kapitánovi, prečo by ju nemohol zvolať kvôli týmto problémom? Konferenciu uznávaných odborníkov, ktorí by - povedzme na základe Bötticherovej kritiky - preskúmali z hľadiska svojich odborov jednotlivé otázky a preverili jeho a Dörpfeldove závery? Časy jednotlivcov, ktorí sa spoliehajú iba na seba, sa predsa už aj v archeológii prežívajú - na ich miesto musí nastúpiť čas kolektívnej spolupráce, alebo aspoň kolektívneho posudzovania výsledkov!

Urýchlene dal postaviť drevené baraky „so všetkým komfortom, možným v tejto pustatine“ a rozoslal pozvánky. Zo starých známych prišiel profesor Virchow ako antropológ a konzul Calvert ako priekopník hisarlických vykopávok. Francúzska akadémia delegovala C. Babina, odborníka na staroveké nápisy. Z Berlína prišiel K. Humann, objaviteľ Pergama a chetitského hradu Zindžirli; z Heidelbergu klasický archeológ F. von Duhn a z Vratislavi predseda archeologickej spoločnosti W. Grempler.

Z Carihradu prišiel O. Hamdy, riaditeľ Otomanského múzea, a z Atén Ch. Waldstein, riaditeľ Amerického archeologického ústavu.

Prečítajme si niektoré partie zo záverečného protokolu tejto vedeckej konferencie. Sú zaujímavé: po prvé preto, že obsahujú najstručnejšiu rekapituláciu Schliemannových objavov v Tróji, preverených desiatimi svetovými vedcami prvej triedy, a po druhé preto, že sú poslednou Schliemannovou správou o jeho vykopávkach. Nie sú tu už nijaké teórie a nijaké dohady, ani raz sa tu nevyskytuje slovo „Priamos“ či „Homér“ - sú to len

„NAVŽDY
JE VZKRIESENÁ
TRÓJA...“

holé fakty, ku ktorým dospel výskum Tróje do roku 1890:

„Kopiec Hisarlik leží na najkrajnejšom výbežku pahorkatiny, ktorá sa tiahne z východu na západ do nižiny Skamandra. Tento bod, z ktorého vidieť celú nižinu a vchod do Hellespontu, je dokonale vhodným miestom na vybudovanie pevnosti. Vidieť tu hradby, veže a brány, ktoré sú pevnostnými stavbami z rôznych epoch.

Hradby, ktoré obklopujú druhé sídlisko... pozostávajú v dolnej časti z vápencových blokov, poväčšine

Konferencia na Hisarliku v decembri 1889.

Zľava doprava: Bötticher, Niemann, Dörpfeld, Steffen, uprostred na stoličke Schliemann

(Podľa Schuchhardtovej knihy Schliemannove vykopávky)

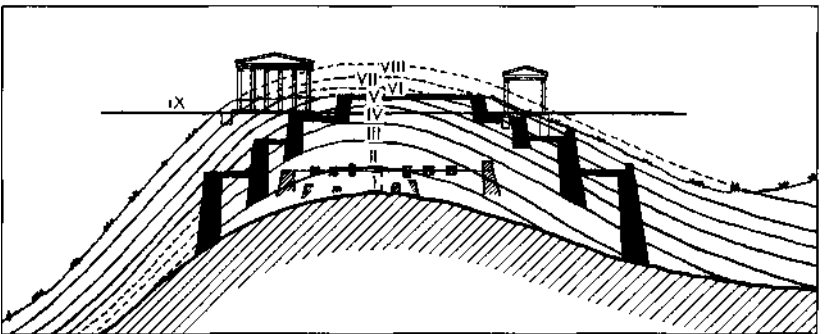
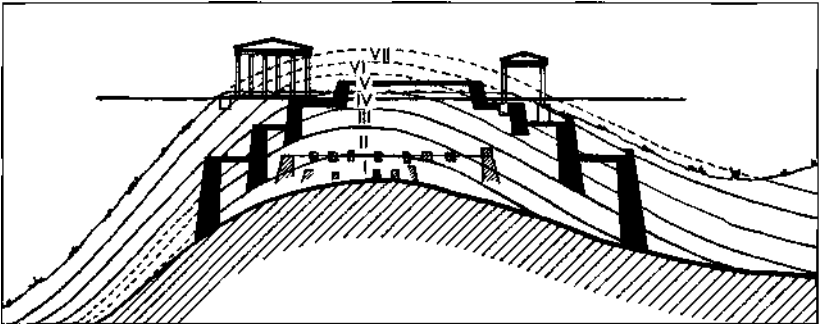
OBJAVENIE
TRÓJE

vstavaných do svahu; nad nimi sa tiahne kolmá hradba z nepálených tehiel. Na tejto hradbe vidieť na niektorých miestach dokonca ešte omietku. V týchto hradbách boli prednedávnom objavené tri veže, ktorých nadstavba je z hlinených tehiel; sú na východnej strane a na mieste, kde je kamenná hradba najnižšia...

Kopec Hisarlik nebol, ako sa ukázalo, nikdy zastavaný terasovite, teda tak, že by sa jednotlivé vrstvy smerom hore zmenšovali; naopak, každá vyššie položená stavebná vrstva zaberá väčší priestor než vrstva, ktorá leží bezprostredne pod ňou.

Množstvo nádob, ktoré vidieť v tejto vrstve, stojí ešte v pôvodnom stave, a to buď jednotlivo, alebo v skupinách. Mnohé z nich obsahujú veľké množstvo viac či menej zuhoľnatého obilja, hrachu alebo olejových semienok; v nijakom prípade však pozostatky ľudí, spálené či nespálené. Steny týchto nádob nesú stopy po neobyčajne veľkom požiari...

Stopy ohňa, ktoré vidieť v rôznych vrstvách, najvýraznejšie však v druhej vrstve, v »spálenom meste«, pochádzajú poväčšine z veľkého požiaru. V druhej vrstve bol požiar taký mohutný, že časť nepálených hlinených

Da schematické prierezy pahorka Hisarlik. Hore sedem trójskych miest podľa Schliemanna (1880), dolu deväť trójskych vrstiev podľa Dörpfelda. Posledné výskumy C. W. Blegena potvrdili správnosť Dörpfeldovho základného rozdelenia, ku ktorému sa na konci života priklonil aj Schliemann; zdokonalenie archeologických metód umožnilo rozoznať v Hisarliku 46 medzivrstiev.

Prieskum jednotlivých vrstiev viedol k týmto zisteniam:

V najnižšej vrstve vidieť len niekoľko takmer rovnobežných múrov... Druhá vrstva je najzaujímavejšia a obsahuje trosky stavieb, z ktorých najväčšia sa v každom smere vyrovná palácom v Tiryse a Mykénach. Vrstvy, ktoré bezprostredne nasledujú, sa skladajú z obytných domov, postavených nad sebou v rôznych obdobiach; vo veľkej časti týchto domov sú rozmerné nádoby (*pitthoi*). V najvyššej vrstve vidieť základy grécko-rímskych stavieb a početné stavebné prvky tejto doby.

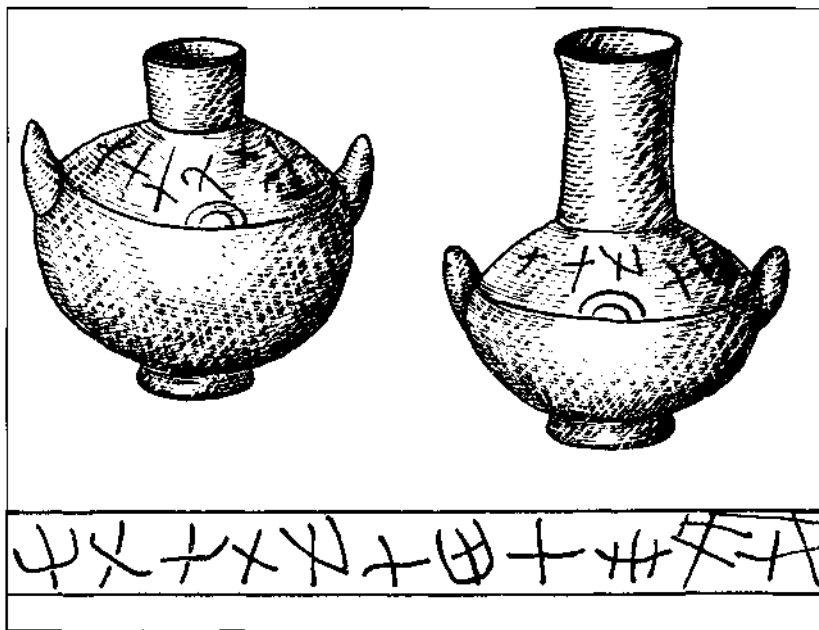
tehiel vypálil ako v peci a na povrchu dokonca pokryl sklovinou...

Vykopávky roku 1890 trvali od 1. marca do 30. augusta. Prebiehali za najpriaznivejších podmienok: Schliemann sa pri nich opierať o konzultáciu najvýznamnejších odborníkov, odvoz hlíny a sutín si uľahčil vybudovaním dvoch úzko koľajných dráh, a hlavne mal čas, lebo po prvý raz dostal dlhodobý ferman. „Máme v úmysle,“ napísal po návrate do Atén vo svojom i Dörpfeldovom mene, „1. marca 1891 opäť v práci pokračovať a začaté dielo dokončiť.“

Zvyčajne končieval Schliemann vykopávky, až keď nastali zimné dažde. Ak sa roku 1890 nedočkal na Hisarliku ani návratu bocianov, bolo to z vážnych príčin. Občasná nedslychavosť sa zmenila na hluchotu, uši ho boleli a v hlave mu hučalo ako pri nilských kataraktoch. Navštívil doktora van Melligena z nemeckej nemocnice v Carihrade; poradil mu operáciu. Napísal Virchowovi; odporučil mu odpočinok a doktora Schwartzeho v Halle. „Odpočinok je, samozrejme, nezmysel... jedine práci a tvrdému spôsobu života vdáčim za to, že som sa v mladosti zbavil pľúc-

mi. Potom príde rad na Krétu. Nie - najprv dôkladný prieskum Italy a Pýlu. „Svoje životné dielo by som chcel dovŕšiť veľkým činom: vykopaním prastarého predhistorického paláca knoských kráľov na Kréte!“

Dvanásteho novembra prišiel do Halle, 13. novembra ho operovali (hodinu a trištvrte trvalo, kým mu Schwartzem odstránil exostózy a znovu prišiel odrezané ucho), 15. novembra už písal Brockhausovi, že ho o týždeň navštívi v Lipsku, 25. novembra navhol Virchowovi v Berlíne: „Po Vianočiach by sme si mohli zajať na Kanárske ostrovy a potom si pozrieť mayské

Trójske hlinené vázy s ozdobami, ktoré Schliemann považoval za nápis v neznámom písme. Dole prekreslený „nápis“ z ľavej vázy; podľa Chadwicka je to však len ornament (Podľa Schliemannovej knihy *Ilios*)

nej choroby a neskôr následkov týfu a malárie.“ Schwartzeho však navštívili: „Taká menšia cesta je najlepšia príležitosť, aby si človek pokojne uvážil plány!“

Plány, pochopiteľne! Musí si zasa raz určiť ich presné poradie - zo zásady, a nielen preto, že o pár týždňov bude mať 69 rokov. Najprv teda treba dokončiť výskum Hisarliku; to môže trvať tak dva - tri roky. Potom sa treba vrátiť do Mykén; mladý Tsundas, ktorý tam kope, je sice schopný človek, ale vláda nemá pre neho dost' peňazí... Treba si tiež prezrieť Amykly pri Sparte; v kopolovom hrobe sa našiel zlatý pohár s býkmi a akrobat-

a aztécke pyramídy v Mexiku... V marci môžem byť opäť na Hisarliku.“

Začiatkom decembra prišiel do Paríža; 18 stupňov Celzia pod nulou je pre človeka, ktorý práve prekonal operáciu, hotový zabijak. „*Ça passe, monsieur,*“ upokojoval ho lekár. Prirudzene, že to prejde! V optimizme ho posilňuje burzový listok: jeho akcie stúpajú. „Na Vianoce budem určite doma,“ písal Sofii, „cestou do Atén ešte odskočím do Pompejí na Fiorelliho nové vykopávky... A potom s chuťou do práce! Prekonal som už Skyllu obmedzenosti tureckého byrokrata i Charybdu učeného nemeckého profesora, nikdy som nemal lepšie vyhliadky!“

Bolesti v ušiach však neprechádzali. V Neapole ich už nemohol vydržať; *tramontana*, ktorá fúkala tejto zimy prudšie než Hefaistove mechy, ich rozduchala ako žeravé uhľiky vo vyhni. Zostal v hoteli a dal si zavolať profesora Cozzoliniho; dostal lístok, že ho navštívi o piatej popoludní. Zdalo sa mu to neskoro a vybral sa za ním sám. Na *Piazza della Santa Carita* sa zrútil v bolesti na zem a stratil sluch i reč.

„Námestie Svätého milosrdenstva“ sa volalo miesto, na ktorom Schliemannovi došli sily, a volalo sa tak preto, že na ňom stála Nemocnica svätého milosrdenstva. Súcitní ľudia ho do nej priniesli, lekár ho však odmietol prijať. „Opilci patria do basy, nie do nemocnice!“ - „Tento muž je však chorý!“ namietali. - „A kto zaplatí liečenie?“ Ľudia pozreli na skromne oblečeného muža, potom na seba, a keď sa lekár nedal obmäkčiť, vyniesli bezvedomého úbožiaka von.

Zhluk pred nemocnicou prilákal strážnika; prvou jeho starostou boli dokumenty. Prezrel neznámemu vrecká; našiel len kľúče a vreckovku. „Odneste ho na strážnicu! Na zistenie totožnosti!“

Pri podrobnejšej prehliadke našli list. Veľmi úctivý list, ktorým profesor Cozzolini oznamuje svoju návštevu. Nebolo na ňom nijaké meno, len titul: „Slovutný pán doktor!“ Veliteľ poslal k profesorovi strážnika; stretol ho na ulici. Len čo zazrel lístok, zvolal: „Ihneď najlepši koč!“ - „Ale ten muž sa zdá naozaj chudobný. Kto to zaplatí?“ - „Hovorím, najlepši koč, a hneď!“

Na strážnici vybuchol profesor zlostou. „Tohto človeka odmietli prijať v nemocnici, že nemá peniaze! Sväté milosrdenstvo! Ten je bohatší ako všetky neapolské kniežatá dohromady!“ Chvatne mu rozopál kabát i košeľu. Ukázala sa hodvábná šnúrika, na nej mešec s dukátmi. Hodil ich na stôl pred užasnutých strážnikov.

„Viete, koho ste tu nechali ležať na poplývanej zemi? Schliemanna!“

V hoteli sa vrátilo Schliemannovi vedomie. Považoval za neblahé znamenie, keď sa pri jeho lôžku objavil osobný lekár talianskeho kráľa, alebo mu to dodalo novú nádej? Čakal Sofiu a svoje deti Agamemnóna a Andromachu? Veril, že túto krízu prekoná a bude s Dörpfeldom pokračovať v práci? Alebo sa už zmieril so všetkým a bilancoval svoj život až po onen vianočný deň, keď ako chlapec vyhlásil: „Ja Tróju nájdem!“? - Nevieme. Reč sa mu už viac nevrátila.

Trápil sa pri plnom vedomí ešte celú noc a ráno 26. decembra 1890 zomrel.

Schliemannove telesné pozostatky previezli do Atén a Grécko mu usporiadalo národný pohreb.

Pri jeho rakve pod Homérovou bustou stál grécky kráľ a korunný princ. Nemecký cisár, britská kráľovná, americký prezident, ruský cár, turecký sultán a rímsky pápež poslali na pohreb svojich zástupcov. Prišli delegáti univerzít a vedeckých ústavov zo štyroch svetadielov, prišli robotníci z Tróje a Mykén, prišli masy ľudí. Účasť celej vlády a diplomatického zboru dodala jeho pohrebu vznešenosť, účasť zástupcov vedeckých inštitúcií dôstojnosť, účasť ľudových más prostotu a dojímavosť pohrebného sprievodu chudáka z dedinského kostolíka.

Keď ho ukladali do hrobu, duneli v Aténach salvy diel, na parížskej univerzite a berlínskej radnici viali čierne zástavy, v Oxforde sa neprednášalo, v Ankershagene zvonil umieračik. Posledný sa s ním rozlúčil Dörpfeld: „Odpočívaj v pokoji, vykonal si dost!“

Smrteľného človeka, ktorý sa zaslúžil o ľudstvo činmi, aké dokážu ináč len bohovia, nazývali starí Gréci héroom. Ich potomkovia napísali na najväčší náhrobok na aténskom cintoríne: Heroi Slimanno.

VYKOPÁVKY POKRAČUJÚ

Zanechal Schliemann svoje životné dielo nedokončené? Nemusel to ľutovať: za ľudský život možno dokončiť len malú úlohu, veľká si vždy žiada pokračovanie.

Lopaty, ktorú smrť vytrhla Schliemannovi z rúk, sa chopil Dörpfeld. Prostriedky na ďalšie vykopávky v Tróji mu poskytla Sofia Schliemannová, potom Nemecký archeologický ústav.

Na jar 1893 znovu ožil pahorok Hisarlik zvoním krompáčov a malá osada s drevenými barakmi pod jeho svahom dostala znovu obyvateľov. „Volali sme ju *Schliemannopolis*,“ *píše* Dörpfeld v práci *Trója 1893*, „na počesť muža, v ktorého diele sme boli povolani pokračovať. Že sme na neho ustavične spominali, netreba hádam ani zdôrazňovať. Keď sme večer po celodennej práci sedávali v malej spoločnej jedálni, keď sme debatovali o starých a nových nálezoch, alebo spoločne čítali *Iliadu*, vždy nám chýbal On, ktorý bol predtým stredobodom nášho krúžku.“

Vykopávky prebiehali úspešne. Odkryli predovšetkým nové budovy v druhej vrstve a potvrdili domnienku, ktorú vyslovil Dörpfeld už roku 1890 (práve v ten večer, keď Schliemann zápasil v Neapole so smrťou): „V druhej vrstve treba rozlišovať tri stavebné periódy... Nie sú to, pravda, oddelené sídliská, ale novostavby z rôznych období v tej istej vrstve. Podstatne sa tiež obohatili naše vedomosti o jej pôdoryse.“

Oveľa dôležitejšie než tieto nové vedomosti boli však - ako to pri vedecskom bádani veľmi často býva - nové

pochybnosti. Presne povedané, neboli celkom nové, len sa bezpečne potvrdili. Už posledné spoločné vykopávky priviedli Schliemanna a Dörpfelda k otázke, či druhá vrstva je skutočne „Trójou trójskej vojny“. Porovnanie nálezov z tejto vrstvy s nálezmi v Mykénach a porovnanie mykén-ských nálezov s nálezmi egyptskými, ktoré veda už vedela bezpečne datovať, ukázalo, že táto vrstva je určite zo značne starších čias než z 13. - 12. storočia pred n. l., do ktorých sa tradične zaradovávala trójska vojna. Vrstva z 13. - 12. storočia pred n. l. musela teda ležať vyššie. Ale kde?

Odpoveď na túto otázku bola cieľovou páskou celého trójskeho výskumu. Je zaujímavé, že nebola vôbec taká ťažká, ako by sa na prvý pohľad zdalo - aspoň pre Dörpfelda: ak hľadanou vrstvou nie je druhá vrstva zdola, môže ňou byť - pretože tretia, štvrtá a piata vrstva obsahovala len zvyšky malých sídlisk - iba šiesta vrstva. V kampani roku 1894 sa sústreďoval na jej výskum a skutočne našiel doklady, ktoré túto odpoveď potvrdzovali, medziiným základy budovy, ktorej pôdorys zodpovedal pôdorysu palácov v Mykénach a Tiryne. Potom už vyhlásil so vzrušujúcou prostotou: „Homérovská Trója leží v šiestej vrstve!“

Niet človeka, ktorý by si po tejto vete nepostavil otázku: Ako sa mohlo stať, že k tomuto poznatku nedospel už Schliemann? Inými slovami: ako je to možné, že vykopal hlbšie ležiacu „Tróju II“ a prehliadol pritom rozsiahlejšiu, výstavnejšiu „Tróju VI“?

Vieme, že v prvých rokoch vykopávkov nemohol trójske nálezy datovať, lebo chýbal porovnávaci materiál. Ale okrem tejto objektívnej príčiny bol tu aj rad iných príčin - cesta vedeckého bádania nie je predsa rovná a vydláždená, ale plná zákrut, za ktorými číhajú slepé uličky, do ktorých vháňajú bádateľa najrôznejšie náhody, rušivé vplyvy zvonka i omyly ľudskej hlavy.

Schliemann sa sústredil predovšetkým na výskum prostrednej časti Hisarliku, pretože myslel, a to celkom oprávnenne, že pod ňou nájde Priamov Pergamos. Spustil tam sondy do hĺbky a prenikol až na dno, k prirodzenej skale. Nemohol tu však naraziť na zvyšky „homérovej Tróje“, pretože - čo zrejme nemohol vtedy tušiť - táto Trója bola už za staroveku „odstránená“. Až podrobný prieskum horných vrstiev umožnil Dörpfeldovi zistiť: „Ked' Rimania stavali“ (v obnovenom Novom Iliu), „okolo chrámu ilijskej Atény komplex budov so stĺpovými sieňami a propylejami, upravili tu terén, pričom úplne zbúrali stavby na hornej časti kopca a celú časť nad týmto chrámom odniesli; haldy zeme a sutín, ktoré zostali po takto vytvorenej terase, použili na rozšírenie kopca. V najvyššej časti kopca boli budovy VI., VII. a VIII. vrstvy, v strede rímske stavby, a to bezprostredne nad pozostatkami V. vrstvy... Až o niečo ďalej od stredu bolo niekoľko zvyškov budov VI. vrstvy. Toto zistenie je v úplnom súlade s tým, že Schliemann sa vo svojich správach veľmi často s údivom pozastavoval nad tým, že v strede kopca, bezprostredne pod rímskymi stavbami, sa už v pomerne malej hĺbke vyskytovali predhistorické nálezy.“

K tomu pristupovalo ešte niečo: Schliemann mal pri určení smeru sond trocha smolu. („Smola“, „šťastie“, „náhoda“ a podobne znie veľmi nevedecky, ale napodiv práve najväčší bádatelia a objavitelia - o vojvodcoch alebo umelcoch ani nehovoriac - tieto výrazy nikdy nevyškrtli zo svojho slovníka.) Číra náhoda chcela, že práve na miestach, kde dal kopat' šachty a priekopy, boli zvyšky VI. vrstvy pomerne málo zachované. „Na severnej strane kopca,“ napísal neskôr Dörpfeld, „kde bola okružná hradba VI.

vrstvy už za staroveku úplne zničená, prenikol Schliemann do kopca veľmi hlboko. Keby sa tu boli múry hradieb a budov, ktoré stáli za nimi, ešte vyskytovali, bol by ich Schliemann nielen našiel a obdivoval, ale bol by ich pravdepodobne aj identifikoval ako homérske stavby... Na južnej strane nešli jeho priekopy, bohužiaľ, dosť hlboko, aby narazili na múry hradieb a aby v týchto múroch poznal opevňovacie hradby. Čo z týchto hradieb videl, bol len ich značne poškodený a prestavaný povrch.“

Šiestu vrstvu považoval Schliemann za „lýdskú“. Zdalo sa mu, že na Homérovu Tróju ležali príliš vysoko, a keď našiel v rozsiahlej druhej vrstve (ktorú pôvodne označoval ako „tretie mesto“) veľký poklad, dal sa ním pomýliť a až do roku 1890 zotrval vo svojom omyle. A vykopávkou roku 1891, ktoré mali vyriešiť túto otázku, sa už nedožil.

Znižuje tento omyl Schliemannove zásluhy? Jedno je však isté: v základnej otázke sa Schliemann na Hisarliku nemýlil. Je objaviteľom Tróje práve tak ako Kolumbus Ameriky. Ba čo viac - zatiaľ čo Kolumbus sa do smrti nedozvedel, že objavil novú pevninu, Schliemann sa cieľavedome vybral do hĺbín staroveku a od samého začiatku vedel, že odkrýva Tróju.

Roku 1894 ukončil Dörpfeld výskum Hisarliku a šesť rokov pracoval potom na zhodnotení výsledkov; uverejnil ich v monumentálnom dvojzväzkovom diele *Trója a Ilión* (vyšlo v Aténach roku 1902). Pokúsil sa aj o približné časové určenie jednotlivých vrstiev. - Začiatok prvého osídlenia Tróje odhadol na dobu okolo roku 3000 pred n. l.; jej definitívne opustenie ľuďmi na rok 500 n. l., „Tróju II“ zaradil do rokov 2500 - 2000 pred n. l., homérovskú Tróju, „Tróju VI“, do rokov 1500 - 1000 pred n. l. A ako skutočný bádateľ, ktorému záleží viac na vedeckom pokroku ako na potvrdení vlastných záverov, vyslovil nádej, že toto datovanie nie je posledným slovom vedy.

Schliemann zanechal príliš veľké dedičstvo, aby ho mohol ovládnuť jediný človek. Zatiaľ čo v Tróji sa stal

jeho uznávaným nástupcom Dörpfeld, o achájske hrady na gréckej pevnine sa rozdelili archeológovia štyroch národov: Gréci, Angličania, Nemci a Američania.

Výskumu Mykén sa ujal po Stamatiskovom povýšení Christos Tsundas, zdatný bádateľ z prvej generácie gréckych archeológov od 5. storočia pred n. l. (Vtedy Aténčania skúmali ako prví skutoční archeológovia hroby na ostrove Déle; podľa hrobovej výbavy, najmä zbraní, zistili dokonca etnickú príslušnosť predgréckych obyvateľov tohto ostrova. Mimochodom - vykopávky francúzskych archeológov

mykénskej kultúry". Po ňom tu kopali archeológovia z Britského ústavu v Aténach pod vedením Alana J. B. Wacea a po nich nemeckí archeológovia na čele s Georgom Karom (autorom veľmi informatívnej práce o šachtových hroboch v Mykénach). Po druhej svetovej vojne nastúpili na ich miesto opäť Gréci.

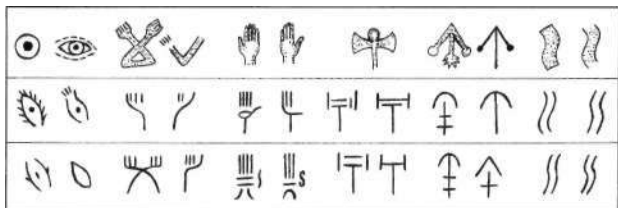
Vykopávky gréckych archeológov vedených G. E. Mylonasom a J. Papadimitriom priniesli nečakané výsledky. Trištvrte storočia po Schliemannovi, roku 1951, objavili ich zvedavé lopaty novú „agoru“ - a v nej deväť šachtových hrobov!

VYKOPÁVKY POKRAČUJÚ

Ukážky písma
používaného na Kréte
a v Mykénach

z roku 1873 ukázali, že správne.) Najväčšou prekážkou, s ktorou musel Tsundas bojovať, bol nedostatok finančných prostriedkov; nikdy nemal k dispozícii viac ako 20 robotníkov. Napriek tomu dosiahol pozoruhodné výsledky: prvý po Schliemannovi nám podal ucelenejší „realistický obraz

Táto „agora“ s hrobkami nebola však na hrade, ale - ak chceme použiť Homérove slová - „na pláni ďaleko od mesta“, asi 200 krokov na západ od Levej brány. Náhrobné dosky tu stáli ešte v pôvodnom stave a hroby vydali nové dôkazy o bohatstve Mykén: zlaté poháre a čelenky, zlaté a strieborné šperky, strieborné a bronzové vázy, ozdoby z alabastru a slonovej kosti; našla sa i jedna posmrtná maska z elektrónu. Zbrane boli z bronzu a časť keramiky sa dala bezpečne zaradiť do polovice 16. storočia pred n. l. Keďže štýl nájdených zbraní, šperkov a váz svedčil o tom,

podrobného skúmania. Pri hľadaní porovnávacieho materiálu zistil, že v Orchomene taktiež vykopali „mykénsku vázu“ s podobnými znakmi. Netrvalo dlho a bol si istý: je to písmo! Písmo úplne nezvyčajné, zložené z jednoduchých znakov, úplne odlišné od všetkých doteraz známych typov písma v Grécku i na svete...

Podivnou zhodou okolností vyšla práve na jeseň 1909, keď Tsundas skúmal záhadné „mykénske písmo“, kniha Arthura Evansa, ktorá jednoznačne potvrdila jeho závery. Boli v nej reprodukcie mnohých hlinených tabuliek s tými istými (a mnohými iný-

Ukážky písma
používaného na Kréte
a v Mykénach

že tieto hroby pochádzajú z rovnakých (alebo o veľmi málo starších) čias ako hroby na akropole, ktoré objavil Schliemann, poskytli posledný dôkaz, že „Agamemnónova maska“ kryla tvár mykénskeho vládcu, ktorý žil 300 až 400 rokov pred hlavným veliteľom spojených gréckych armád pri Tróji.

Nech bol Mylonasov a Papadimitriov objav hocako prekvapujúci a pre vedu dôležitý, nebol to rozhodne „najväčší mykénsky nález“. K objavu, ktorý si zasluhuje tento superlatív, došlo v Mykénach už v roku 1909.

Toho roku, krátko pred skončením jesennej sezóny, našiel neznámy grécky robotník v odhádzanej hline úlomok vázy s čudnými ozdobami na hrdle. Zdali sa mu také nepravidelné a „neestetické“, že začal pochybovať, či sú to vôbec ozdoby, a nie písmo. Tsundas krútil rozpačito hlavou. Keď sa hneď nato našli podobné znaky na črepinách veľkej vázy, dal sa do ich

mi) znakmi a všetky tieto znaky boli usporiadané do pravidelných riadkov, takže ani na okamih nenechávali nikoho v pochybnosti, že sú písmom. Pochádzali z Kréty.

Čo znamená v archeológii nález písma? Výskyt písomných dokumentov je podľa tradičného delenia formálnym predelom medzi dobou predhistorickou a historickou. V tomto zmysle platí, že nález písomných pamiatok vyniesol Mykény z predhistórie do histórie. A pretože to bol nález prvého písma na európskej pevnine, stalo sa skutkom, o čom sa Schliemannovi ani v najsmelšej fantázii nesnívalo: na mykénskom hrade sa objavil - začiatok európskej histórie!

Bol to veľkolepý objav. Skutočne „jeden z najvýznamnejších v Európe“. Jedn však jednu chybu.

Toto písmo nevedel nikto prečítať.

V čase, keď došlo k vzrušujúcemu objavu prvých písomných pamiatok z achájskeho sveta, postupoval už jeho výskum na širokom fronte. Všade nachádzali archeológovia nové kamienky poznatkov, ktoré umožnili zložiť pestrofarebný mozaikový obraz najstaršej histórie Grécka a Európy, ktorého základnú osnovu načrtnol Schliemann.

V Tirynse kopal v rokoch 1905 - 1914 a 1916 - 1929 Nemecký archeologický ústav pod vedením Kurta Müllera; v rokoch 1910 - 1911 sa zúčastnil na vykopávkach i Dörpfeld. Podrobný prieskum nakoniec ukázal, že tirynský hrad je o niečo mladší ako mykénsky a že sa postupom času dostal do područia mykénskeho vládcu. (Nasvedčuje tomu i mýtus: tiryntský Herakles musel slúžiť mykénskemu kráľovi Eurysteovi a z jeho príkazu vykonal i známych dvanásť hrdinských činov, ktorými sa naveky preslávil a dosiahol nesmrteľnosť.) Roku 1912 sa tu našlo niekoľko úlomkov váz s „mykénskym písmom“ a opatrné oprašovanie stien odkrylo nové fresky. Povojnové vykopávky iba doplnili a spresnili Schliemannove a Dörpfeldove poznatky o architektúre hradu a palácov. (Uverejnil ich K. Müller v trojväzkovom diele *Tiryns* roku 1930.)

V Orchomene kopali takisto aj nemeckí archeológovia. V rokoch 1904 - 1914 sa im podarilo pomerne presne rekonštruovať pôdorys hradu nad Kopajským jazerom; zistili, že vcelku zodpovedal mykénskemu. V dolných vrstvách našli množstvo svojráznej sivej („minyjskej“) keramiky, ktorá bola na gréckej pôde neznáma - zato sa však vyskytovala v šiestej vrstve na Hisarliku! Najpozoruhodnejšie boli nálezy nástenných malieb: štýlom a technikou sa tak podobali freskám z Tirynsu a Mykén, že sa priam zdalo, akoby ich bola vytvorila ruka toho istého umelca.

Na mape achájskeho sveta zostávalo však ešte stále jedno veľké nepreskúmané miesto - Menelaova Sparta. Schliemann tu nikdy nekopal. Zdá sa to na prvý pohľad nepochopiteľné: netúžil vidieť zvyšky výstavného paláca, ktorý tak obdivoval Telemachos, nechcel vyhrabať spod nánosov vekov ohnisko, z ktorého vzplanula trójska vojna?

Isteže - ale vykopávky v Sparte boli celkom bezvýhradné. Podľa súhlasných údajov starovekých historikov Sparta nemala hradby: „Jej obranným valom boli prsia mužov lakedaimonských.“ Dalo sa dúfať, že sa po troch tisícročiach z neopevneného mesta niečo zachovalo? Napriek tomu sa Schliemann do Sparty vybral, a to hneď pri svojej prvej ceste na Peloponéz.

Už zbežná prehladka Sparty jeho pochybnosti potvrdila. Táto Sparta nemala totiž s antickou Spartou nič spoločné - presne povedané ani len miesto, na ktorom stála. Založil ju roku 1834 prvý novogrécky kráľ Otto z Bavorska, „aby nezanikla spomienka na jej slávu“. Bola však vtedy len neveľkou dedinkou; takou bezvýznamnou, že nestálo ani za to, aby ju spojili so svetom železnicou.

Na čo sa neodhodlal Schliemann, odhodlali sa roku 1906 archeológovia Britského ústavu v Aténach. Kopali v Sparte a na okolí tri roky, ale nenašli nič, čo by stálo za reč. Na novej výprave v rokoch 1924 - 1927 boli úspešnejší: vykopali skromné pamiatky na Spartu macedónskej a klasickej doby; na pozostatky achájskej Sparty však nenarazili. Iba o neskoršie objavenom sídlisku na vyvýšenine

Terapny (na juh od dnešnej Sparty) možno predpokladať, že pochádza z mykénskych čias. (Takzvaný Menelaov hrob s oltárom na jej svahu pochádza však až z 5. storočia pred n. l. a jeho výskum ukázal, že sú to pozostatky niekdajšej Menelaovej a Heleninej svätyně.)

Posledným miestom, ktoré nás v tejto súvislosti zaujíma, je Odyseova Itaka. Jej podrobný prieskum si vzal na starosť Dörpfeld. Dospel k názoru, že achájskou Itakou nie je pravdepodobne dnešný ostrov Itaka, ale Leukas. Očarený jeho krásou a nadšený nálezmi mykénskych

Keď prišiel Evans roku 1899 na Krétu, vôbec netušil, že ho tu čaká jeden z najväčších objavov v dejinách archeológie. Ostatne, o archeológiu sa nijako zvlášť nezaujímal, ani o Minoa.

Bol v každom ohľade Schliemannovým opakom - s výnimkou úspechov, ktorými dovŕšil jeho dielo. Pochádzal z bohatej priemyselnickej rodiny; narodil sa roku 1851 v Nash-Mills, študoval v Harrowe a Oxforde, potom (čo bolo na viktoriánskeho Angličana trocha výstredné) v nemeckom Göttingene. Venoval sa antropológiu, a pretože mal čas a peniaze,

Mapa Kréty pamiatok zvolil si ho za svoju novú vlasť. Kúpil si v prístave Nydri domček - a v ňom aj roku 1940 zomrel. Bez toho, že by svoju teóriu jednoznačne dokázal.

Ale nech už boli tieto výskumy - v Mykénach i na Itake, v Orchomene i na Tiryne - hocako zaujímavé, začiatkom 20. storočia začali ustupovať do úzadia. Ťažisko výskumu achájskeho sveta (alebo, ak chceme: najstaršej európskej kultúry) sa prenieslo z pevninového Grécka na ostrov Krétu. Presne na miesto, ktoré označil už roku 1886 Schliemann: štyri kilometre na juh od Éraklionu, na pahorok Kefalu.

Došlo tu k objavu, nad ktorým sa svetu znovu zatajil dych - ako pri Schliemannovej správe o objavení Tróje. Arthur Evans našiel Minoov palác v Knosse!

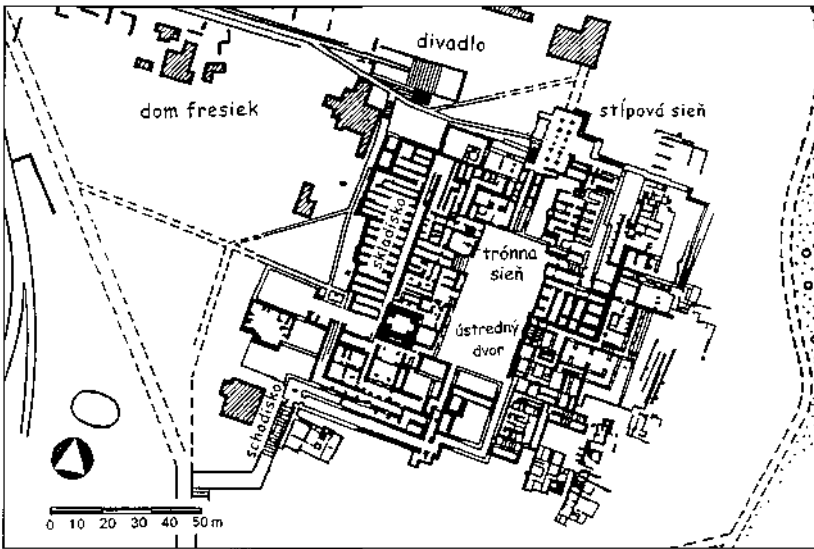
podnikol študijnú cestu za „zaujímavými typmi“ do Fínska, medzi Laponcov a na Balkán. Potom ho zaujali dejiny Keltov, a keď sa v nich už akotak vyznal, prekvapivo sa preorientoval na numizmatiku. Pretože na mladého gentlemana z nearistokratickej rodiny sa patrilo, aby „niečo robil“, stal sa dopisovateľom novin *Manchester Guardian*. Na svojich cestách sa dostal do Bosny a Hercegoviny, kde sa oboznámil s rakúskou národnostnou politikou na Balkáne - a pre svoje sympatie s oslobodzovacím bojom Slovanov - i s rakúskou väznicou. Keď ho roku 1881 z Rakúska vypovedali (ako „nežiaduceho cudzinca“), odobral sa do Bulharska a Grécka. Na území, kde sa križovali tri abecedy, prebudil sa v ňom záujem o otázky písma a začal študovať jeho dejiny. Potom sa stal *keeperom* oxfordského

Ashmoleovho múzea, kde sa mu dostali do rúk čudné pečate s hieroglyfickými znakmi, ktoré vraj pochádzali zo Sparty. Pri pátraní po ich pôvode sa dostal na Krétu. Prvý raz vstúpil na jej pôdu roku 1893, druhý raz roku 1899. Mienil sa tam zdržať len niekoľko dní.

Pri prechádzke za Éraklíonom upútal jeho pozornosť pahorok Kefala. Rozhodol sa pozrieť, čo sa v ňom skrýva - prečo by sa raz pre zmenu nezahral na archeológa? Napodiv rýchlo sa dohodol s majiteľom pozemku a práve tak rýchlo našiel i potrebných robotníkov. Povolenie na vykopávky, ktoré

rický palác na svete - palác s vyše 260 miestnosťami a zaberajúci plochu dva a pol hektára!

Aby sme si urobili názornú predstavu: tento palác z čias, keď ešte v nijakom slovníku neexistovalo slovo Európa, mal zhruba toľko miestností ako palác francúzskych kráľov vo Versailles a rozprestieral sa skoro na rovnej ploche ako Buckinghamský palác v Londýne. Okolo ústredného nádvorja, ktoré tvoril obdĺžnik 60 x 30 metrov, sa tiahli na všetky strany krídla výstavných budov. Ich múry boli z nepálených tehliel, miestami ešte pokrytých bielou omietkou. Široké

Plán knosského paláca („labyrintu“) podľa Evansa

nedokázal získať obchodne zdatný Schliemann, dostal bez ťažkostí, lebo Kréta mala od roku 1897 už svoju vlastnú autonómnu vládu. Zaboril teda rýľ do sypkej pôdy - a narazil na trosky starovekého paláca.

Múry ležali tesne pod povrchom, vykopávky boli hračkou. Už prvý deň priniesol povzbudivé výsledky. Za týždeň odkryl základy štyroch miestností, za dva mesiace tridsiatich. Objavom nebolo konca, úspech mu učaroval. Rok po započatí vykopávok, v deň svojich päťdesiatych narodenín - vyhlásil: „Budem potrebovať ešte rok, kým odkryjem všetko, čo zaujíma vedu.“ Kopal tam ešte dvadsaťdeväť rokov.

Pahorok Kefala, ktorý chcel vykopáť za dva roky (a Schliemann za týždeň), skrýval totiž najväčší predhisto-

schodiská viedli na poschodia a na kryté terasy; podopierali ich stĺpy toho istého typu ako v Mykénach a Tiryse: hore širšie, pri päte užšie. Strechy boli rovné a lemovalo ich cimburie vo forme štylizovaných býčích rohov. Miestnosti boli usporiadané tak nepravidelne a pôdorys celého tohto paláca-mesta bol taký spleťitý, že každý, kto naň pozrel z vyvýšeniny za západným dvorom, musel si spomenúť na bludisko - ktoré práve sem umiestňovali grécke báje!

Rozloha tohto paláca nebola však jediným prekvapením a treba povedať, že ani najväčším. Evansovi stavební inžinieri zistili, že v stenách poschodových stavieb boli drevené vložky: na odpruženie pre prípad zemetrasenia! Podrobný prieskum ukázal, že vy-

chodné krídlo s obytnými miestnosťami bolo zariadené spôsobom, nad ktorým moderný človek nevychádzal z údivu. Našli sa tu priam prepychové kúpele s vaňami a s prívodom i odtokom vody, splachovacie zariadenia, odpadové šachty a kanály, vodovody a vetracie zariadenia. Obytné miestnosti boli vybavené vstavanými skriňami, nádobami a lavicami. Boli skôr malé, akoby ich obyvatelia dávali prednosť uzavretej intimite pred okázalosťou. Usporiadanie stĺpových siení, terás a krytých hál bolo také dômyselné, že zabezpečovalo obytným miestnostiam i v letných horúčavách stálu teplotu.

Rozmerné nádoby pithoi
na uskladnenie zásob

Rovnako dômyselne boli riešené i hospodárske budovy (prevažne na chladnejšej severnej a západnej strane paláca). Evans tu objavil sklady a zásobárne; v pivniciach stáli ešte sčasti úplne neporušené obrovské hlinené nádoby, kedysi plné obilia, vína a olivového oleja. Nelenil a vypočítal objem nádob na olej - dospel k 75 000 litrom!

Ale okrem technických vymožeností, ktoré boli v čase objavenia knoského paláca prístupné len malej časti obyvateľstva modernej Európy, našli sa tu prekvapujúce doklady, že rovnako vysokú úroveň ako krétska civilizácia mala i krétska kultúra. Boli to pre-

dovšetkým doklady výtvarného umenia. Steny miestností pokrývali nástenné maľby: hýrili farbami - a chemici si márne lámali hlavu, ako je možné, že ich pestrá paleta nestratila pôvodnú sviežosť. Ich hlavné kombinácie (sépiovohnedá s čiernou, červená s modrou, sýtozelená s teplou žltou) pôsobili estetickým dojmom i na človeka z 20. storočia. Najzaujímavejšie boli námety: svedčili o kulte krásy a jemnosti. Nikde sa tu nenašla jediná bojová scéna, jediné dobýjanie a plienenie mesta, vypichovanie očí zajatcom, naboďovanie na koly a podobné obľúbené námety asýrskych, babylonských a sčasti i egyptských umelcov. Naopak, v rámoch z bohatých ornamentov sa prechádzajú mladíci po šafranových lúkach a trhajú do štíhlych kalichov kvety, dievčatá sa zabávajú v upravených ľaliových záhradách pri vodometoch, dámy s osmi dierkami sedia v nenútených rozhovoroch na mramorových laviciach pokrytých vankúšmi, alebo sa prizerajú z tribún - v rafinovane upravených toaletách - býčím zápasom. Maliari hýrili svetlom a ich umenie, nespútané strohými formami, bolo oslavou pohody, pokojného života, blahobytu a nádhery.

Evans nazval kultúru, ktorú objavil, „európskou“ a „modernou“. Európskou preto, že nikde nenašiel stopy po kulte gigantickosti, oslave panovníkovej veľkosti a všadeprítomnej krutosti starovekého Orientu; môžeme mať proti tomuto označeniu námietky, ale odlišnosť krétskych umeleckých pamiatok od staroorientálnych je celkom nesporná. Niektorí učenici (učenici, nie beletristi) zašli pri charakteristike krétskej „modernosti“ ešte ďalej. Nazvali dámy s bohatými účesmi, karmínovo nafarbenými perami a koketnými pohľadmi „Parížankami“ - a nie celkom bez dôvodu. Vo výraze krétskych žien je skutočne niečo z parížskej grációznosti a šarmu; ak sa od nich Parížanky z prvých rokov dvadsiateho storočia neodlišujú ani účesom, je to len preto, že Evansove objavy vzbudili veľkú senzáciu a ovplyvnili i fantáziu parížskych kaderníkov.

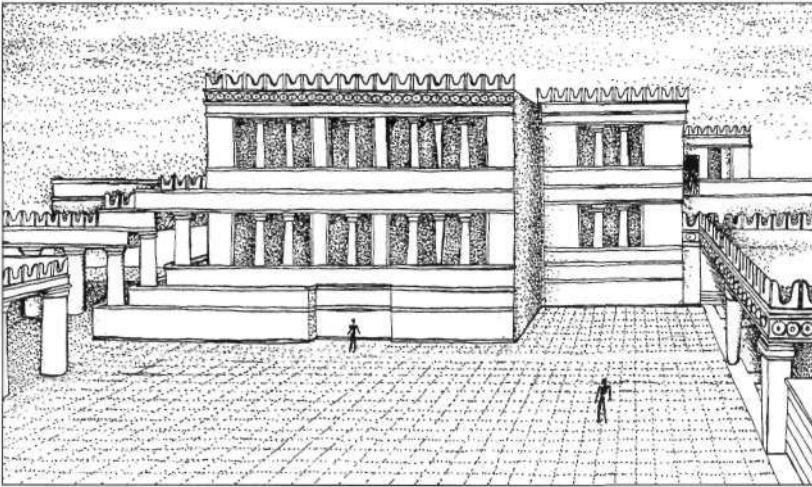
Toalety krétskych dám si však vtedy netrúfali napodobiť ani tanečnice

z nepríliš mravopočestných lokálov na Montmartri. Už sme sa s touto efektívou módou stretli: na zlatom prstenci, ktorý vykopal Schliemann v Mykénach. Lenže tuná sa jej modely vyskytovali na stovkách vyobrazení: na nástenných maľbách, na terakotových soškách, na gemách a pečatných prsteňoch, na pohároch a vázach. (Bohatosť dámskeho oblečenia bola - ako obvykle - i na Kréte vyvážená prostotou mužského odevu: páni sa uspokojili s jednoduchou bedrovou zásterkou z kože alebo ľanového plátna.) Pri prehliadke všetkých vyobrazení a ozdôb bolo však

pre archeológa najzaujímavejšie, že sa tu všade vyskytovali ornamente známe z mykénskej keramiky: sépie a vodné rastliny, osmonohy, ľalie a lotosové kvety, vodní vtáci a ryby, a hlavne - opäť a opäť dvojité sekery a býci. Býci s akrobatmi. Picasso ich nekreslil lepšie.

Nebolo pochýb: čo Schliemann poodhalil v Mykénach a Tiryne, objavilo sa v plnom svetle na Kréte. A objavilo sa to v takej hojnosti, rozmanitosti a dokonalosti, že Evans z toho urobil jednoznačný záver.

„To, čo sa doteraz nazýva mykénskou kultúrou, má svoj stred a pôvod

Nádvorie a kolonády knosského paláca, rekonštrukcia (Podľa Evansovej knihy *Minoov palác v Knosse*)

Južná časť paláca v Knosse s plastikou býčích rohov

na Kréte. Správne musíme hovoriť o krétsko-mykénskej kultúre.”

Evans nepochyboval, že objavil legendárny Knossos s palácom kráľa Minoa a Daidalovým labyrintom. Zistil totiž fakty, ktoré jednoznačne dokazovali, že tvoria historické jadro povesti, viažucich sa ku knosskému palácu.

Sú to hádam najstaršie povesti, ktoré vznikli na tejto zeme a ktoré dodnes žijú. A pretože sú všeobecne známe z rozprávok rodičov detom, zo školských čítaniek i rozhlasových hier, stačí celkom stručný obsah ich hlavnej verzie:

Minos, kráľ krétsky, bol jedným z najmocnejších, najbohatších a pritom najspravodlivejších panovníkov ľudského rodu; žezlo dostal priamo od Dia. Vydal svojmu ľudu zákony, ktoré mu vnukol sám Zeus; každých deväť rokov sa s ním schádzal na poradu v jaskyni hory Dikte. Jeho žena Pasifae (sestra čarodejnice Kirke a matka Ariadny a Faidry) sa zaľúbila do bieleho býka, ktorý mal byť obetovaný bohom; plodom ich lásky bol ohavný Minotaurus, človek s býčou hlavou či býk s ľudským telom. Aby Minos utajil toto rodinné tajomstvo, pozval si slávneho aténskeho staviteľa a vynálezcu Daidala, a ten mu postavil obrovský labyrint; tam potom obludu zavrrel a všetko sa zdalo v najlepšom poriadku. Keď však chcel Daidalos so synom Ikarom a bohatou odmenou Krétu opustiť, Minos mu to zakázal: jednak z obavy, aby neprezradil tajomstvo labyrintu, jednak preto, aby nepostavil podobnú stavbu inde. Daidalos nevidel inú možnosť uniknúť zo stráženého ostrova než vzdušnou cestou; zostrojil si z vtáčích pier krídla, pre seba i pre syna, a odštartoval. Ale Ikaros sa napriek otcovmu zákazu vzniesol príliš vysoko, takže mu slnko roztopilo vosk, ktorým boli zlepené perá, krídla sa rozpadli; zrútil sa do mora a utopil sa. Daidalos pristál šťastne na Sicílii.

Pretože Kréta mala priateľské styky s Aténami, zúčastňovali sa jej zástupcovia všeteckých športových hier. Raz sa na ne vybral i Minoov syn Androgeos a zvíťazil; kráľ Aigeus ho nato zo žiarlivosti zabil. Minos žiadal zadostučinenie: vyslal

proti Aténam obrovské loďstvo a prinútil ich, aby mu každých deväť rokov posielali sedem mládencov a panien, ktorých potom predhadzoval Minotaurovi. Na jednu z týchto obetných výprav sa prihlásil i Aigeov syn Teseus; rozhodol sa Minotaura zabiť a zachrániť tak svojich druhov pred potupnou smrťou. S pomocou bohyně Afrodity získal lásku krétskej princeznej Ariadny; dala mu čarovný meč a kľbko červenej nite, ktorú mal za sebou po vstupe do labyrintu rozvíjať, aby našiel spiatočnú cestu. V ukrutnom boji Minotaura premohol a zabil; potom ušiel aj s Ariadnou, ktorej sľúbil manželstvo, na pripravenej lodi domov. V rýchllosti zabudol vymeniť čierne smútočné plachty za biele, ktoré mali už zďaleka hlásať jeho šťastný návrat; keď ich Aigeus zavrrel, vrhol sa v zúfalstve do mora (dodnes nesie jeho meno: Egejské). Mimochodom - Teseus sa s Ariadnou neoženil, dal prednosť jej sestre Faidre, ktorá mu síce nepomáhala, ale bola o nejaký ten rok mladšia.

Minos predpokladal, že tajomstvo labyrintu vyzradil Daidalos. Keď sa dozvedel, že sa skrýva u sicílskeho kráľa Kokala, požiadal o jeho vydanie. Ale Kokalos bol z toho druhu kráľov, ktorí si umelcov vážia a chránia ich; na druhej strane sa neodvážil postaviť proti mocnému Minoovi a jeho loďstvu. Pozval ho na prerokovanie tejto záležitosti, slávnostne ho prijal, a keď sa šiel Minos podľa zvyku vykúpať, Daidalos mu pustil tajným kanálom do vane vriacu vodu, takže sa v nej uvaril. Kokalos vydal potom oficiálnu správu o poľutovaniashodnej nešťastnej náhode a vystrojil mu slávnostný pohreb. Minos sa stal v podsvetí členom súdneho tribunálu, pred ktorý musia raz prísť všetci smrteľní ľudia.

Ďalšie osudy Daidala, Tesea, Ariadny atď. sú rovnako pohnuté; o Minoovej Kréte sa však povesti po krátkom čase odmlčujú. - A čo hovoria trosky a kamene?

Prvé svedectvo vydal sám knosský palác, prebudený z tisícročnej driemoty: už na prvý pohľad vzbudzoval

dojem labyrintu. (Pre zaujímavosť - driemať sa povie po grécky *knóssein*). Druhé podalo množstvo obrazov a symbolov, ktoré dokazovali významnú úlohu býka v krétskom kulte. Ďalšie vyplynulo zo stavebno-technickej úrovne a umeleckej výzdoby paláca: umožňovalo pripisovať jeho postavenie najväčšiemu umelcovi. Bohatstvo a moc krétskeho panovníka boli nesporné. Ale Evans dospel i k prekvapujúcim dôkazom o usporiadaných pomeroch („spravodlivej vláde“) v krétskom štáte a o jeho námornej moci.

Tieto dôkazy sú práve také zaujímavé ako cesta, ktorou k nim Evans došiel. Keď raz prezeral ohromný komplex budov a hľadal hlavné priečelie (ani jedno tu nebolo hlavné), z ničoho nič mu zišlo na um, že tento palác je vlastne neopevnený. Z celého staroveku, ba ani zo stredoveku nebol známy prípad, že by niektorý panovník neobklopil svoje sídlo hradbami - proti vonkajším nepriateľom i vlastným poddaným. Dal sa teda do hľadania hradieb, horúčkovito spúšťal sondy blízko vonkajších múrov i obdieleč. Hradby sa nenašli. Ba ani stopy, že niekedy existovali. Knosský kráľ sa zrejme cítil vo svojom sídle bezpečný aj bez hradieb a stačila mu iba palácová stráž - ako hoci ktorému modernému panovníkovi v „usporiadanom štáte“.

Hradby sa však nenašli ani na príľahlom pobreží. Že by Kréta nebola opevnená ani proti vonkajším nepriateľom? - Bolo tu jediné možné (a Evansovi ako obyvateľovi ostrovnej ríše veľmi blízke) vysvetlenie: Krétu chránil mocnejší obranný val ako hradby, ktoré vzdorujú útoku. Jej ochranou bolo loďstvo, zbraň skôr útočná ako obranná, ktorá dokáže nepriateľa už zďaleka odraziť, alebo vôbec odradiť od útoku. A antický spisovateľia to Evansovi potvrdili. Herodotos sa na niekoľkých miestach zmieňuje o mocnom krétskom loďstve a Tukydidés napísal doslovne: „Minos bol, pokiaľ z podania vieme, prvý, kto mal loďstvo. Ovládal väčšinu terajšieho Helénskeho mora, panoval nad Kykladskými ostrovmi... a zo všetkých síl neustále čistil more od pirátov, aby mal väčšie príjmy.“

Rozvaliny knosského paláca vydávali však aj iné svedectvá. Evans čoskoro spozoroval, že všetky múry nepochádzajú z tej istej doby, že keramika má rozličný štýl, že nástenné maľby nie sú výtvorom umelcov jednej epochy. Našiel stopy života z kamennej doby, zistil prvé používanie medi a bronzu, rozoznal obdobia prekvapujúceho rozvoja kultúry i jej náhleho úpadku, nevysvetliteľných katastrof a nového rozmachu: objavil tu skrátka „archeologické vrstvy“. Na základe porovnávacieho materiálu, pochádzajúceho najmä z krétsko-egyptských obchodných stykov, tieto vrstvy datoval: najstaršie pochádzali bezpečne až zo 6. tisícročia pred n. l. a najmladšie sa končili bez akýchkoľvek príznakov pozvoľného rozkladu v 13. storočí pred n. l.

S prenikavým ostrovtipom vyčítal čiste z kameňa „krétske dejiny“ a rozdelil ich podľa charakteru nálezov na tri veľké obdobia (každé potom s tromi podobdobia): staršie od roku 3000 do roku 2100 pred n. l., stredné od roku 2100 do roku 1580 pred n. l. a mladšie od roku 1580 do roku 1200 pred n. l. Nazval ich „minojskými“ (podľa kráľa Minoa, ktorého meno sa stalo zrejme titulom krétskych panovníkov, podobne ako z Caesarovho mena sa vyvinul titul cisár a z mena Karola Veľkého titul kráľ).

Ďalšie vykopávky na Kréte túto Evansovu periodizáciu potvrdili a spresnili. (Boli to najmä vykopávky talianskych archeológov v minojských palácoch vo Faiste a Aja Triade, francúzskych v Mallii, anglických v Palai-kastre, gréckych v Tylisse a Amnise, amerických v Gurnii.) Dnes sa posúva začiatok „staršieho minojského obdobia“ do čias okolo roku 2500 pred n. l. a koniec mladšieho až k roku 1100 pred n. l. Všetky tieto údaje sú, pochopiteľne, len približné a prechody medzi obdobia sú plynulé. Ako povedal J. D. S. Pendlebury, dlhoročný najbližší spolupracovník Evansov: „Nikde sa nenašla správa, že by bol Minos niekedy vyhlásil: »Teraz mám už toho stredného minojského obdobia i jeho tretieho podobdobia dost, nech sa začne mladšie minojské obdobie!«“

Evans však našiel nielen začiatky krétskej kultúry, ale i vysvetlenie jej

náhleho zániku. Dvadsaťpäť rokov sa týmto problémom zaoberal a zdal sa mu nevyriešiteľný: v troskách knosského paláca nenašiel totiž nijaké stopy po dobytí a vyplnení!

Pomohla mu vlastná skúsenosť. Večer 21. júna 1926 si ako obvykle ľahol a chvíľu čítal. Naraz sa zachvela zem. Pozrel na hodinky: bolo presne tri štvrté na desať. Hneď nato sa rozpútalo peklo: „Zem syčala, stonala, hučala a triasla sa, akoby ožil sám Minotauros.“ O desiatej hodine bolo už po všetkom - i po všetkých domoch z nepálenej hliny v okruhu desiatich kilometrov. Vzal veľkú baterku a ponáhlal sa do knosského paláca: železobetónové rekonštrukcie schodisk a stĺpov to vydržali, ale mnohé nepodopreté staré múry sa zrútili... Nepadol Minoov palác za obeť takémuto - pravda, oveľa prudšiemu - zemetraseniu? Neotriasla sa pôda tohto vulkanického ostrova niekedy pred troma tisícročiami tak, že zrúcala ako domček z kariet celý kráľovský palác i s jeho nádherou? A nezmlzla zároveň s palácom do prepadliska dejín aj moc krétskej ríše?

Možno to považovať za prijateľné vysvetlenie. Iní bádatelia kladú zas náhle zničenie krétskych palácov a miest do spojitosti s výbuchom nedáľkej ostrovej sopky Téry. Všetci sa tak zhodujú na tom, že tentoraz to boli živly, ktoré dokázali, čo ináč dokážu len ľudia - vojnou. Vykopávky na Kréte vynášali z hĺbin dávnovejku objavy. A nech sa zdá hocako paradoxné, mnoho objavov viedlo len k málo poznatkom. Sotva sa podarilo vyriešiť niektorú otázku, vynorila sa za ňou iná, spravidla zložitejšia. Učenci si protirečili a nakoniec sa zhodli iba na jednom: že mal pravdu Ernst Curtius, keď vyhlásil Krétu za „najväčšiu záhadu dejín“.

Napriek všetkým úspechom archeológov nedozvedeli sme sa o Kréťanoch práve to, čo nás najviac zaujímalo a čo bolo z vedeckého hľadiska najdôležitejšie. Poznali sme ich dámsku módu, ale nevedeli sme, aké bolo ich spoločenské zriadenie. Vedeli sme, aké mali lisy na olej, ale nedozvedeli sme sa nič o ich náboženstve, ktoré nepoznalo chrámy (I). Ba nepodarilo sa vypátrať napríklad ani to, kto

vlastne boli Kréťania, do ktorej rodiny národov patrili, akou rečou hovorili. Niektorí učenci ich považovali za príšielcov z Egypta, iní za vetvu Cheťitov či predkov dnešných Španielov; nechýbali ani takí, ktorí v nich videli obyvateľov Atlantidy. Evans sa domnieval, že boli africko-líbyjského pôvodu, Dörpfeld tvrdil, že boli potomkami Foiničanov, Eduard Meyer považoval za isté len to, že nepochádzali z Ázie. Ostatne tieto rozpory neboli celkom nové. Tukydidés považoval Minoa za Gréka, zatiaľ čo podľa Herodota určite nebol Grék.

Bolo jasné, že odpoveď na tieto otázky sa nedá vyčítať z kameňov. Tu mohlo pomôcť iba jedno: rozlúštiť písomné pamiatky starých Kréťanov, ktoré Evans nachádzal od samého začiatku vykopávkov na gemách, nádobách a najmä na hlinených tabuľkách. Inými slovami - dať si vysvetliť krétske záhady samými Kréťanmi!

Na prvé písomné pamiatky z Kréty narazil Evans vlastne už pred svojimi vykopávkami. Počas prvej krétskej cesty sa stretol s nimi druhý raz - objavil množstvo „mliečnych kameňov“ s mykénskymi ornamentmi i s hľadnými hieroglyfmi - podobne ako Schliemann. Pri vykopávkach našiel potom stovky nových gem s hieroglyfickými znakmi a tisíce hlinených tabuliek s písmom, ktoré sa úplne odlišovalo od týchto hieroglyfov. Pretože bolo písané v riadkoch, nazval ho „riadkovým“, „lineárnym“; jeden jeho typ, na pohľad starší a bližší hieroglyfom, označil za „lineárne písmo A“ a druhý, jednoduchší a nepochybne mladší, za „lineárne písmo B“. Roku 1909 vydal ukážky z týchto písem v obsiahlom zväzku *Scripta Minoa I.*

Bola to tá kniha, ktorá sa dostala Tsundasovi do rúk práve vo chvíli, keď sa našli v Mykénach „esteticky nonšalantné ornamenty“. Domnienka, že sú písmom, sa potvrdila: tieto znaky sa presne zhodovali so znakmi na štrnástich tabuľkách s lineárnym písmom B v Evansovej knihe. Od tejto chvíle bola spojitosť medzi Krétou a Mykénami doslova písomne potvrdená!

Prvý zväzok *Minojských písem* obsahoval predovšetkým hieroglyfické

nápisy; texty s lineárnym písmom slúbil Evans uverejniť neskôr. Tento slub z roku 1909 splnil sčasti roku 1935, keď publikoval 120 tabuliek s lineárnym písmom B; ostatné tabuľky vydal až roku 1952 - jedenásť rokov po Evansovej smrti - jeho spolupracovník John Myres. Bolo ich vyše 2800.

Medzitým však našli texty v týchto písmach aj iní archeológovia na iných náleziskách: v Mykénach, v boiôt-ských Tébach (28 nápisov), na tiryntskom hrade a na Kréte, hlavne vo Faiste (tu sa našiel okrem množstva tabuliek s lineárnym písmom aj hlinený disk s hieroglyfickým nápisom, slávny „disk z Faistu“). Tieto nálezy vyvrcholili roku 1939, keď Američan Carl W. Blegen objavil na západnom pobreží Grécka, pri Ano Englianos, trosky dosiaľ neznámeho achájskeho paláca - a v nich archív s vyše 600 tabuľkami!

Učenci zo všetkých významných univerzít sveta - predhistorici, filológovia, archeológovia, odborníci na staré písmo, orientalisti - sa doslovne vrhli na krétske pamiatky, aby ich rozlúštili. Najschodnejšou cestou, ako vzkriesiť reči mŕtvych Kréťanov, sa im zdalo rozlúštenie textov v lineárnom písme B: bolo ich najviac, ich písmo bolo najjednoduchšie a zrejme aj najmladšie. Prvý sa o to pokúsil sám Arthur Evans (snaha nepripraviť sa o slávu prvého rozlúštitela bola práve dôvodom, prečo publikovanie svojich nálezov zdržoval). Po ňom sa týmto problémom zaoberalo takmer sto učencov, medzi nimi Fin J. Sundwall, Talian P. Meriggi, Nemci H. Th. Bossert a E. Sittig, Angličania E. Cowley a J. Myres, Bulhar V. Georgijev, Grék K. D. Ktistopulos, Čech B. Hrozný - nerozlúštili ani jeden znak správne! Posledná americká loď, ktorá opúšťala Grécko po prepadaní fašistickým Talianskom, odviezla 600 Blegenových tabuliek do USA; tam sa sústredil na ich štúdium L. Bennet Jr. z univerzity v Cincinnati (ktorý ich tiež roku 1947 publikoval), a predovšetkým Alice J. Koberová z Kolumbijskej univerzity. Dospela najďalej: zistila, že v tejto reči príberajú slová pri skloňovaní alebo časovaní prípony. Roku

1950, krátko pred smrťou, rezignovane však vyhlásila: „Z ničoho sa nedá nič rozlúštiť!“

Problém krétskych (a mykénskych) textov bol totiž jednoduchou rovnicou s dvoma neznámymi; musela sa tu rozlúštiť neznáma reč v neznámom písme. Keď Champollion rozlúštil egyptské hieroglyfy, mal aspoň dvoj-jazyčný egyptsko-grécky nápis. Rawlinson sa opieral pri lúštení persepolského klinového písma o rozlúštené mená panovníkov. Bossert mal pri lúštení chetitských hieroglyfov fenický text. Hrozného geniálne rozlúštenie klinopísnej chetitčiny bolo rozlúštením neznámej a zabudnutej reči; jej písmo poznal. To, samozrejme, nezmenšuje zásluhy týchto učencov - ale tu neexistoval vôbec nijaký záchytný bod! Nevedelo sa ani len to, ktorý národ tieto tabuľky napísal! Isteže Krétania! Ale ktorí Krétania? Ved' ešte Homér píše o Kréte (v deväťnástom speve *Odysey*): „Ludia tam bývajú mnohí a v nesmiernom počte, miest je tam deväťdesiat, každý kmeň tam má inakšiu reč - zmes jazykov rôznych!“

A predsa sa našiel človek, ktorý toto písmo a túto reč rozlúštil. Pritom nebol profesorom na nijakej univerzite, ba ani filológom z povolania. No napriek tomu bol vedcom - vo voľných chvíľach, ktoré mu ostávali po práci v ateliéri, kde navrhoval zariadenia pre školy, a za vojny medzi pristátím a novým štartom svojho bombardéra.

Volal sa Michael Ventris, narodil sa roku 1922 v Londýne, od detstva sa zaujímal o staré písma, roku 1936 - štrnásťročný - sa zúčastnil na Evansovej prednáške o krétskych nápisoch, roku 1940 - osemnásťročný - pokračoval v ich štúdiu tak ďaleko, že vydal *Úvod do minojského písma*, a v júli 1952 dospel po podrobnom skúmaní výskytu jeho znakov vo všetkých kombináciách k tomu, že „poznal gramatiku textov skôr, ako im rozumel“. Pôvodne myslel, že ich reč súvisí s (nerozlúštenou) rečou záhadných Etruskov; teraz sa však presvedčil, že má veľmi blízko k starej gréčtine. Pomohol mu v tom zvláštny „raster“, na ktorom si vyznačil pre každý znak hypotetickú zvukovú hodnotu, nespočetne veľa rás ho priložil na Evansove tabuľky, ktoré krátko predtým publikoval Myres, aby našiel

OBJAVENIE
TRÓJE

kombináciu hlások, ktorá by pripomínala nejaké grécke slovo. Napokon ho našiel: znelo *pome* a zdalo sa mu príbuzné s gréckym (presnejšie starogréckym) *pojmen*, „pastier“. Rozhodol sa na chvíľu zotrvať pri takto získaných hláskach a dosadzoval ich do ďalších slov: „prečítal“ slovo ke-ra-me-u, po grécky *kerameús*, „hrnčiar“, potom, ka-ke-u, po grécky *chalkeús*, „kováč“. A po tisícoch ďalších písmen prečítal slová Lyktos, Tylissos, Faistos, Knossos... Mená miest z gréckych báj i dejín.

Na Myresovo odporúčanie sa spojil s oxfordským klasickým filológom

z nich, Carl W. Blegen, poslal Ventrisovi novoobjavenú tabuľku z achájskeho paláca pri Ano Englianos na messénskom pobreží. Obratom mu ju vrátil - prečítanú. Po grécky!

Rozlúštené mykénske a krétske texty pochádzali z archeologických vrstiev, ktoré učenci bezpečne dotali do 16. až 14. storočia pred n. l. To znamenalo, že obyvatelia Mykén a Knossu (a ďalších miest), ktorí písali lineárnym písmom B, boli - Gréci!

Bol to najväčší prevrat v našich vedomostiach o najstarších dejinách Grécka od Schliemannových objavov. Vo februári 1953, keď vyšla Ventrisova a Chadwickova práca o reči mykénskych archívov, zastarali doslovne cez noc všetky učebnice, v ktorých sa tvrdilo, že etnická príslušnosť Achájcov je neistá, že na Kréte nežili do dôrskeho vpádu Gréci, že Helény pred Homérom nepoznali písmo...

Do temna najstarších dejín európskej kultúry zasvietil mocný reflektor. V jeho svetle sa objavili nové fakty a ukázali nové súvislosti. Pravda, nie všetky: krétske hieroglyfy sú dodnes nerozlúštené. Na lineárnom písme A bádatelia usilovne pracujú, a napriek všetkým ťažkostiam nie celkom márne. Žiaľ, bez Ventrisa - moderný Teseus, ktorý nás vyviedol z labyrintu krétskeho písma, zahynul 6. septembra 1956, tridsaťštyriročný, pri automobilovom nešťastí v Hatfiede pri Londýne.

Achájsky palác pri Ano Englianos, z ktorého poslal Blegen Ventrisovi príklad na skúšku, bol posledný z veľkých archeologických objavov v Grécku medzi dvoma vojnami. Ak nezbudil novú senzáciu, bolo to len preto, že zrak ľudstva sa v máji 1938 upieral predovšetkým na najbližšiu budúcnosť, ktorá hrozila, že prinesie svetu viac zrúcanín, ako archeológovia dovtedy vykopali. - Bol to totiž palác kráľa Nestora!

Súhlasilo to všetko, čo by Schliemann nazval „topografickými požiadavkami *Odyssey*“: Telemachova doba plavby (nech už z dnešnej Italy alebo Leukasu), smer tejto plavby, vzdialenosť od Sparty, opis krajiny i samého paláca, piesočné pobrežie Messénie, tradičné označovanie miesta za Pýlos. V rozvalinách sa

	a	e	i	o	u
—	𐀀 𐀁	𐀂	𐀃	𐀄	𐀅
—	𐀆 (ai)				
j	𐀇	𐀈		𐀉	
w	𐀊	𐀋	𐀌	𐀍	
d	𐀎 𐀏	𐀐	𐀑	𐀒	
k	𐀓	𐀔	𐀕	𐀖	𐀗
m	𐀘	𐀙	𐀚	𐀛	
n	𐀜	𐀝	𐀞	𐀟	𐀠 𐀡
p	𐀢 𐀣?	𐀤	𐀥	𐀦	𐀧
q		𐀨	𐀩	𐀪 𐀫	
r	𐀬 𐀭	𐀮	𐀯	𐀰 𐀱	𐀲
s	𐀳	𐀴	𐀵	𐀶	
t	𐀷 𐀸?	𐀹	𐀺	𐀻	𐀼
pt		𐀽			
z		𐀾?		𐀿 𐁀?	

Dnešný stav Ventrisovej mriežky

Johnom Chadwickom - a ich spoločná práca *Doklady gréckeho dialektu v mykénskych archívoch* z konca roku 1952 dokázala, že mykénske texty sa zhodujú s krétskymi a že reč obidvoch je najstaršia forma starej gréčtiny.

Mnohí vedci sa stavali k tomuto rozlúšteniu kriticky, ba skepticky. Jeden

dokonca našiel úlomok vázy z 8. storočia pred n. l., na ktorom bol nápis s Nestorovým menom; dal sa v tom vidieť prinajmenšom doklad, že ešte v historických časoch žila na tomto mieste nestorovská tradícia.

Nestorov palác nebol však prvým Blegenovým objavom vo svete Homérových hrdinov. Na piesočný Pýlos sa vybral po návrate z archeologickej expedície v Tróji. Po návrate takom víťaznom, aký bol z tisícročných hlbín tohto najpreskúmanejšieho mesta starého sveta vzbek možný: s poznatkami, ktorými uzavrel Schliemannove a Dörpfeldove výskumy. Možno defintívne...

Podnet na túto expedíciu vyšiel z mesta, ktoré delí od rozvalín Tróje 10 000 kilometrov - z amerického Cincinnati.

Čo priviedlo profesorov z univerzity v ďalekom štáte Ohiu, aby sa vybrali od brehov Mississippi na brehy starého Skamandra? Galsworthy kedysi napísal, že každý Angličan, ktorý zbohatne, vyberie sa hľadať šľachtických predkov; Shaw raz povedal, že to isté možno pozorovať u Američanov: chytá ich občas nostalgická túžba po prazdrojoch európskej kultúry, ktorá sa dostala ako slepý pasažier na *Mayfloweri* do Nového sveta. No faktom je, že americkí učitelia odjakživa prejavovali väčší záujem o európsky starovek ako o americký. „Je pozoruhodné,“ poznamenáva C. W. Ceram (pri rozboře otázky, prečo zaostáva archeologický prieskum Mexika), „že prvý významný americký archeologický ústav, založený roku 1879, zameriaval po dlhé desaťročia celé svoje úsilie na antické vykopávky v Európe. A obrovské peniaze, ktoré vydávajú americké vedecké inštitúcie na archeologické bádanie, dostávajú sa i dnes len z celkom nepatrnej časti do rúk tých niekoľko málo bádateľov, ktorí sa snažia preskúmať kultúrnu pôdu, na ktorej má časť týchto inštitúcií svoje sídlo.“

Iniciátorom americkej výpravy do Tróje bol profesor William T. Semple, vedúci oddelenia klasických štúdií na univerzite v Cincinnati. V tichom zákutí parkov, ktoré oddeľujú ústavy univerzity od lomu zo visutých dráh v obchodnej štvrti a hluku prístavu, vypracoval roku 1930 projekt expedi-

cie a predložil ho riaditeľskému zboru. „Nové skvelé objavy na Kréte a Kykladách, v Grécku a Macedónii, na západnom pobreží Anatólie a ostrova Cypru obohatili vedu o množstvo poznatkov. Ale Trója, s ktorej menom sú spojené najslávnejšie tradície gréckej, európskej, a teda i americkej kultúry, zostala na periférii záujmu. Vykopávky, ktoré sa začali krátko pred založením našej univerzity, skončili sa, keď slávila dvadsiate výročie. Od roku 1894 nevstúpil do rozvalín Tróje učenc s bádateľským úmyslom... Nepreslávalo by našu univerzitu a naše bohaté mesto, keby sme

VYKOPÁVKY POKRAČUJÚ

1	†	da	16	☉	qa	31	Υ	sa	46	X	je	61	⊂	o	76	⋈	ra ₂
2	†	ro	17	♀	za	32	††	qo	47	X		62	⊂	pe	77	⊕	ka
3	†	pa	18	♀		33	♀	ra ₂	48	X	nwa	63	⊂		78	⊕	te
4	†	te	19	♁		34	☾	4 ₂	49	π		64	⊂	ra ₂	79	⊕	zu ₂
5	†	to	20	♁	zo	35	☾	4 ₂	50	π	pu	65	⊂		80	⊕	sa
6	†	na	21	††	ql	36	5	jo	51	X	du	66	⊂	ta ₂	81	⊕	ku
7	†	di	22	††		37	♁	ti	52	X	no	67	⊂	ki	82	⊕	na ₂
8	†	a	23	♀	mu	38	♁	e	53	X	ri	68	⊂	ro ₂	83	⊕	
9	†	oa	24	♀	ne	39	♁	p1	54	π	wa	69	⊂	tu	84	⊕	
10	†	u	25	♀	a ₂	40	⊂	wi	55	X	nu	70	⊂	ko	85	⊕	
11	†	po	26	†	ru	41	X	s1	56	π	pa ₂	71	⊂	dwe	86	⊕	
12	†	so	27	†	re	42	⊂	wo	57	π	ja	72	⊂	pe	87	⊕	kwe
13	†	ne	28	†	i	43	X	zi	58	π	su	73	⊂	ns	88	⊕	
14	†	do	29	♀	gu ₂	44	X	ke	59	π	ta	74	⊂	ae	89	⊕	
15	†	no	30	†	n1	45	X	de	60	π	ra	75	⊂	we	90	⊕	dwo

dovršili dielo, ktoré začal veľký Američan nemeckého pôvodu Henry Schliemann? Sily na to máme, prostriedky stačí odhlasovať!”

Ak profesor Semple zdôraznil Schliemannov pôvod, malo to svoj dôvod: polovica obyvateľov Cincinnati boli Američania nemeckého pôvodu. A ak vyhlásil, že univerzita sa cíti dost' silná na túto úlohu, mal takisto pravdu: bola jednou z najlepšie fundovaných amerických univerzít a na 5600 poslucháčov mala 225 učiteľských síl.

Zoznam znakov
lineárneho písma
aj s ich slabičnými
hodnotami

OBJAVENIE
TRÓJE

Pochopiteľne, že nestačili len tieto argumenty, ale dôležité je, že riaditeľský zbor s projektom súhlasil, že kurátori uvoľnili potrebné finančné prostriedky a že výprava sa nedala zviať na mimovedecké ciele. (Najmä nie reklamné: pamätáme sa, že i profesor Piccard dostal peniaze na svoje pokusy len s podmienkou, že po vystúpení z morských hĺbín sa dá vyfotografovať s fľašou známeho osviežujúceho nápoja a prednesie niekoľko slov o jeho akosti.) Pritom W. T. Semple ako generálny vedúci výpravy a C. W. Blegen ako vedúci prác v teréne (*Field-Director*) otvorene vyhlásili: „Naším cieľom je triezvy, seriózný výskum; nevedie nás túžba po nálezoch predmetov prekvapujúceho alebo senzačného charakteru s veľkou publicitnou hodnotou.“

Projekt oznámili Dörpfeldovi. „Uvítal ho s nadšením,“ píše C. W. Blegen, ktorý ho roku 1931 s W. T. Sempleom navštívil. „Ochotne nám prenechal svoje prioritné práva na vykopávky na Hisarliku a vzdal sa v náš prospech svojho dlhodobého plánu, ktorý pre rôzne okolnosti nemohol uskutočniť.“ Americké veľvyslanectvo vybavilo potom potrebné formality v Ankare; všetko išlo hladko. Ako vládnych komisárov pridělila turecká vláda expedícii odborníkov, ktorých úlohou bolo nie robiť, ale odstraňovať prekážky. (Jedným z nich bol S. Kandedmir, ktorý vykopávky v Tróji na čas opustil, aby sprevádzal Bedřicha Hrozného pri pátraní po chetitských hieroglyfoch v strednom Turecku.)

V dejinách archeológie nebolo do tých čias expedície, ktorá by pracovala za takých priaznivých podmienok, disponovala takými finančnými, technickými a kádrovými prostriedkami a ktorej by sa dostalo takej všestrannej pomoci najrôznejších vedeckých inštitúcií. Len pre zaujímavosť: Profesor C. W. Blegen mal k dispozícii štáb troch stálych spolupracovníkov (J. L. Caskey, M. Rawsonová, J. Sperling), 2 - 3 asistentov a špecialistov na osobitné problémy a 10 - 15 odborných a technických spolupracovníkov. V teréne pracoval s 90 - 125 robotníkmi (iba v poslednom štádiu vykopávok asi s päťdesiatimi). Na univerzite v Cincinnati spracúvalo zaslaný

materiál geologické oddelenie na čele s J. Richom, keramické laboratórium vedené H. Nashom, laboratórium pre rozbor vzoriek pôdy vedené W. M. Felsom, botanické oddelenie na čele s H. Muegelom, antropologické oddelenie na čele s G. C. Carlsonom a, pochopiteľne, celé archeologické oddelenie a oddelenie klasických štúdií, ktoré viedol za neprítomnosti W. T. Semplea M. McGregor. Numizmatický materiál spracúval okrem A. B. Westa z univerzity v Cincinnati A. Bellinger z Yaleovej univerzity v New Havene. Priamo pri vykopávkach pomáhali C. W. Blegenovi konzultáciou názorov a operatívnych plánov H. H. von der Osten z Chicagskej univerzity (ktorý mu prenechal i dvoch odborníkov zo svojej anatólskej výpravy), M. Schede z Nemeckého archeologického ústavu v Carihrade, G. Karo z Nemeckého archeologického ústavu v Aténach, K. Bittel, vedúci nemeckých vykopávok v Boghazköy, W. A. Heurtley z Britského archeologického ústavu v Aténach, Alan J. B. Wace z univerzity v Cambridge a predovšetkým W. Dörpfeld, ktorý výpravu niekoľko ráz navštívil a „svojím nákazlivým nadšením, hlbokým záujmom o všetko trójske, nedostihnými znalosťami starovekej architektúry a skúsenosťami z predošlých vykopávok bol nevyčerpatelným zdrojom inšpirácie a povzbudení“. Nemálo uľahčilo prácu expedície aj to, že polovica Hisarliku ešte stále patrila americkému občanovi Geraldovi Calvertovi, vnukovi Franka Calverta, priekopníka trójskych vykopávok z čias Heinricha Schliemanna.

A pri tomto výpočte mien - mien významných učencov, z ktorých len predposledný nemá akademický titul - nemôžeme sa ubrániť spomienke na muža, ktorý sem prišiel šesťdesiat rokov pred Blegenom iba s nadšením a železnou vôľou, na Heinricha Schliemanna, ktorého jedinou vedeckou pomôckou boli tu dlhé roky iba dve knihy básní. A práve tak sa nemôžeme ubrániť ani porovnaniu: povedzme Blériota, ktorý na lietadle z dreva a plátna preletel prvý raz kanál La Manche, s kapitánom posádky niektorého z tých feralumíniových obrov, ktorých 20 000 koní prenáša deň čo deň stovky cestujúcich cez Atlantik...

Simple-Blegenova výprava pracovala bez romantických dobrodružstiev. Odkrývala hradby, zisťovala pôdorysy budov, nachádzala mince, úlomky keramiky i celé nádoby, brala vzorky pôdy atď. - „samé všedné veci“. Prekvapenie si nechala na koniec.

Kopala dohromady sedem rokov, od 1. apríla 1932 do 10. júla 1938. Vlastné vykopávky obmedzila však iba na 4 - 5 mesiacov v roku; začínali sa spravidla koncom marca a končili sa v polovici júla, pred príchodom letných horúčav (za ktorých Schliemann práce nikdy neprerušoval). Ostatok roka venovala spracúvaniu získaného

materiálu a príprave predbežných správ o nálezoch a poznatkoch. Na konečné zverejnenie sme však museli čakať až do roku 1953, keď C. W. Blegen vydal posledný zväzok veľkého súborného diela nazvaného jednoducho *Trója* (má vyše 1100 strán fóliového formátu a vyše 1300 obrázkových príloh). Posledné slovo o trójskych vykopávkach povedal roku 1961: pri všetkej úcte k Schliemannovej a Dörpfeldovej práci - Homérova Trója neleží vo vrstve II, ako sa domnieval Schliemann, ani vo vrstve VI, ako nakoniec tvrdil Dörpfeld, ale vo vrstve VIIa!

VYKOPÁVKY POKRAČUJÚ

Na vykopávkach v Tróji sa zúčastnilo množstvo ľudí.

Z vykopávok tübingenského profesora Manfreda Korfmanna: odkrytie spodného mesta s rozlohou 200 000 m²

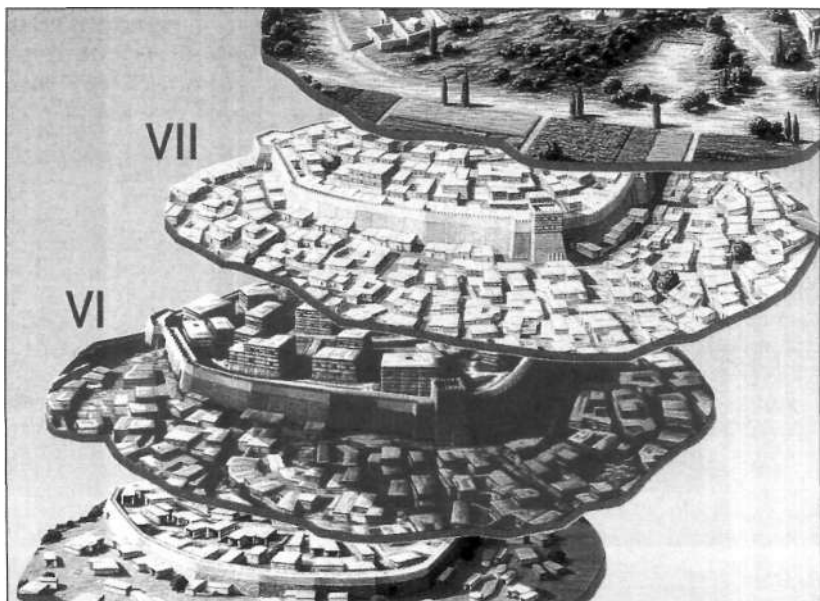
OBJAVENIE
TRÓJE

Pokroky archeológie, a hlavne jemnejšie metódy výskumu umožnili Blegenovi rozoznať v Hisarliku viac ako „deväť a ešte raz deväť vrstiev“, o ktorých kedysi hovoril Schliemann - dohromady 46! Boli to však poväčšine len rôzne stupne stavebného vývinu jednotlivých miest, a preto nebolo potrebné revidovať Schliemannovo a Dörpfeldovo rozdelenie pahorku na deväť základných vrstiev. Jednotlivé medzivrstvy označil Blegen písmenami a, b, c atď. (napríklad tretiu vrstvu IIIa, IIIb, IIIc, siedmu VIIa, VIIb).

Nové výskumy vcelku potvrdili výsledky, ku ktorým dospel Dörpfeld

ty a keď Európa bola pre civilizovaných ľudí neznámou pevninou, ktorých obyvatelia žili v jaskyniach alebo prútených chatrčiach a rozbjíjali si hlavy kamennými sekeromlatmi.

Na spálenisku „Tróje I“ vzniklo nové mesto „v omnoho väčšom meradle a s nepopierateľnou kontinuitou kultúry. Ako prvá osada, tak i táto druhá má dlhú históriu, v ktorej možno rozoznať podľa architektonických prvkov sedem fáz“. Ak sa už v „Tróji I“ našla budova, ktorej usporiadanie je predobrazom gréckeho megarónu, v „Tróji II“ sa našiel veľký palác s nesporným megarónom (Schliemannov „kráľov-

Rekonštrukcia
pohľadu na Tróju -
historická etapa

VI. (1700 - 1250 pred n. l.)
a VII. (1250 -1040 pred n. l.)

v najvyšších vrstvách (VIII a IX). Začiatok „Tróje I“ posunul však Blegen do roku 3200 pred n. l. „Prvá trójska osada bola malou pevnosťou, sotva väčšou ako tristo stôp v priemere; obklopovala ju mocná kamenná hradba s bránami, chránenými vežami. Vývoj línie hradieb svedčí o dlhom čase vzrastu a rozširovania osady; v tomto období bola osada niekoľko ráz zničená a znovu postavená. Zanikla katastrofálnym požiarom.“ - Kedy? Asi v prvej polovici 3. tisícročia pred n. l., najneskôr pred rokom 2600 - v čase, keď faraóni Džoser, Chufu a Menkaure stavali v Egypte pyramídy, keď v Mezopotámii už dávno prekvitali sumerské štá-

ský palác). „Veľké množstvo zlatých ozdôb a šperkov, zlatých, medených a bronzových nádob, bronzových zbraní atď., z ktorých sa skladajú Schliemannove slávne poklady, nesporne dokazuje, že druhé mesto dosiahlo vysokú úroveň bohatstva a prosperity. Zdroj, z ktorého celé toto zlato pochádzalo, sa zatiaľ presne nezistil; je však pravdepodobné, že z veľkej časti bolo ním clo, vyberané pri prechode cez trójsku križovatku.“

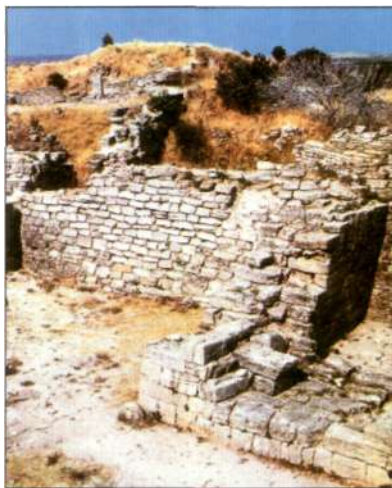
Bohatá a výstavná „Trója II“ padla za obeť požiaru, zrejme od nepriateľských fakiel; skazu dovŕšilo zemetrasenie. Z trosiek vyrástli na svahoch kopca postupne tri menšie sídliská: „Trója III“, „Trója IV“ a „Trója V“ -

posledné z nich zaniklo najneskôr v rokoch 1900 - 1800 pred n. l.

Ak Dörpfeld videl v „Tróji VI“ Homérovu Tróju, nemožno mu to mať za zlé. Každý archeológ, ktorý by prišiel na Hisarlik, bol by to ochotný tvrdiť i dnes (a niektorí to aj tvrdia). Je to najväčšie, najvýstavnnejšie, najmocnejšie opevnené mesto medzi všetkými deviatimi; pochádzajú z neho i najbohatšie nálezy pokladov z „druhého mesta“. „Šiestou vrstvou sa začína nová éra,“ hovorí Blegen. „Vyznačuje sa svojráznou kultúrou, všestrannými novosťami na takmer všetkých poliach ľudskej činnosti...“, jej obyvatelia boli vynikajúci architekti. „Mesto, ktoré vybudovali, prevyšuje predošlé rozlohou a veľkoleposťou. Posledná hradba okolo akropoly meria asi 600 yardov a má štyri brány... Uprostred stál zrejme kráľovský palác, nižšie terasy boli zastavané veľkolepými výstavnými budovami, ktoré stáli jednotlivo a boli pravdepodobne sídlami kráľovských dvoranov... Múry z veľmi starostlivo hladených a postavených blokov, najmä v opevňovacej hradbe, dosahujú na niektorých miestach takmer klasickú grécku dokonalosť.“

Prečo teda neuznáva Blegen túto Tróju za Homérovu (keď už nechceme povedať za Priamovu)? Má na to vážny a presvedčivý dôvod: nájdená keramika, zbrane a úžitkové predmety sa nedajú zaradiť do obdobia, do ktorého môže spadať dobytie mesta Achájcami. Keď Dörpfeld určoval časové zaradenie tejto vrstvy, boli vykopávky na Kykladách, na Cypre, v západnej Anatólii, v Boiótii (Orchomene) atď. úplne v začiatkoch; Evans vtedy ešte ani len netušil, že bude niekedy kopat' na Kréte. Blegen a jeho spolupracovníci však mali k dispozícii výsledky archeologických objavov z celého krétsko-mykénskeho - hovorme odtiaľ už presnejšie: z celého egejského - sveta. Poznali nielen tisíc ráz viac faktov, ale aj súvislostí, ktoré privedli poznatky z doterajších faktov na kvalitatívne vyššiu úroveň. A k tomu pristupuje ešte jeden dôvod, jednoduchší, a preto hádam ešte presvedčivejší: v „Tróji VI“ Blegen nenašiel najmenšiu stopu po požiari - a požiari patrí k dobytí starovekého mesta ako k polnoci tma.

Za Homérovu Tróju považuje vyššiu vrstvu, ktorá nasleduje bezprostredne po vrstve VI h, zničenej mocným zemetrasením (pravdepodobne na začiatku 13. storočia pred n. l.). V tejto vrstve zistil „priamu kontinuitu kultúry, ktorá previtala v Tróji VI pred zemetrasením; opevnenia boli znovu postavené, brány znovu používané, cesty vnútri citadely znovu vyčistené“. V tomto veľkom obnovenom meste s početnými domami a mocnými hradbami žila „jedna, najviac dve generácie... Zničil ho pustošivý požiar, ktorý zachvátil celú citadelu a premenil všetky domy na ruiny.

Zvyšky hradieb na hrade Tyrins

Pod Aténiným chrámom v Tróji Schliemann objavil nádoby na víno, vysoké asi dva metre.

Pod haldami kameňov, čo sa zrútilo do ulíc vedúcich k južnej bráne, našli sa pozostatky kostier dvoch ľudských

VOJTECH
ZAMAROVSKÝ

OBJAVENIE
TRÓJE

obetí tejto katastrofy, ktorá bola nepochybné dielom ľudských rúk. Spleť malých obydlí vnútri pevnosti" (zrejme narýchlo postavených pre spojencov alebo utečencov z okolia) „a nesčísľelné množstvo nádob na potraviny a veľké zásoby potravín pôsobia dojmom, že mesto sa pripravilo na obliehanie, ktoré sa skončilo jeho dobytím, vyplienením a spálením, ako aj vyvraždením obyvateľstva, čo bolo obvyklým sprievodným javom dobytia starého mesta. Rozhodne nemožno prehliadnuť, že tieto fakty celkom súhlasia s opisom zachovaným gréckou tradíciou: *ak Priamova Trója, porazená a dobytá Agamemnónom*

(by an Agamemnon), niekedy skutočne existovala, musí sa stotožniť s vrstvou zvanou VIIa... Pád Tróje a koniec vrstvy VIIa možno položiť do čias okolo roku 1250 pred n. l. v súlade s odhadom Herodota."

To je teda posledné slovo Blegena a vedy - z roku 1961.

Trója, vyše sto generácií ľudského rodu mŕtva a nikdy nezabudnutá, vydala svoje tajomstvo. Aspoň to najväčšie, za ktorým sa do jej päťtisícročných hlbín vypravil Heinrich Schliemann.

A s podrobnosťami, ktoré nepoznal ani Homér!

16.

HOMÉROVSKÉ HRADY DNES

Nechceli by sme navštíviť miesta, ktoré zvečnili Homérove básne a starogrécke tragédie, a pozrieť sa, ako vyzerajú dnes?!

Technicky nie je takáto cesta problém a lietadlom trvá z Prahy do Atén či Istanbulu dve a pol hodiny. Ináč návšteva homérskych miest je dnes už nielen v Grécku, ale aj v Turecku voľná a vítaná. Ba čo viac, pohodlná.

Začnime našu púť v Aténach. „Heladou v Helade“ ich nazvali Gréci pred dva a pol tisícročiami a platí to dodnes. Sú krásnym a výstavným mestom bez honosných palácov a ošarpaných chalúp, snia sa v údolí belasých hôr na brehu belasého mora a zdobia ich pamiatky na ich dávnu slávu, ktoré nemajú na svete páru. Tu pod Akropolou, keď na nej ešte nestál Partenón, dal spísať Peisistratos Homérove básne do formy, v ktorej sa dožili dneška. Pod tou istou Akropolou, keď na nej stál už Partenón dvesto rokov v troskách (na ktoré ho premenil výbuch pušného prachu, čo si v ňom za vojny s Benátčanmi uskladnili Turci), mal svoju pracovňu Schliemann. Tu je tiež sídlo hlavných vedeckých inštitúcií, ktoré pokračujú v jeho práci na pôde starého Grécka.

Na najživšej aténskej triede, hneď vedľa Schliemannovho domu, má svoje sídlo Grécka archeologická správa. Na Feidiovej ulici, za univerzitou, je Nemecký archeologický ústav, v ktorom pracoval Dörpfeld a Karo; o niekoľko krokov ďalej smerom k bielej skale Lykabettu je budova Francúzskeho ústavu, ktorého členom bol aj

naš akademik Salač; na Plutarchovej ulici je Americký archeologický ústav, kde mal svoj písací stôl Blegen, a len záhrada bez plota ho delí od Britskej archeologickej školy, kde pracoval Wace. Tu všade nájdeme ľudí, s ktorými nás spája záujem o najstaršie pamiatky európskej kultúry; v rozhovorochoch s nimi sa dozvieme o nových objavoch a nových poznatkoch, o ktorých by sme sa ináč dočítali v odborných publikáciách až o dva - tri roky. A keď prejde reč od minulosti k prítomnosti, ozvú sa obavy o osud ľudského pokolenia, ale víťazí optimizmus: príliš silno tu cítime, čo ľudstvo spája, než aby sme stratili vieru, že sa mu podarí dospieť k spolunaživanju - aby archeológovia budúceho tisícročia nemuseli objavovať, kde stál New York a Moskva, Londýn a Praha, Paríž a Horná Lehota...

V Aténach sa tiež prvý raz stretáme s hmotnými pamiatkami z achájskeho sveta - v Národnom archeologickom múzeu. Len ťažko premáhame vzrušenie: vidíme tu na vlastné oči matne sa lesknúcu „Agamemnónovu masku“ i ostatné tváre mykénskych vládcov stuhnuté do zlata, ich bronzové dýky s neprekonateľnými intarziami, „Nestorov kalich“ i desiatky iných pohárov, diadémov, ozdobných pásov a šperkov zo zlata, striebra a bronzu. Všetky ich poznáme zo Schliemannových kníh, z nových reprodukcii a z galvanoplastických kópii; práve tak sa stretávame ako so starými známymi i s kresbami na tiryntských vázach, s freskami z Orchomena, s ukázkami Evanso-

vých nálezov na Kréte - ale toto je niečo celkom iné. Je to totožnosť básne a pravdy.

„Po tom mále, čo som z Grécka videl, Homérovi lepšie rozumiem,“ povedal Prosper Mérimée pred vyše sto rokmi. Súhlasíme s ním už v Aténach.

Do „krásneho zákutia Argu“ sa môžeme dostať z Atén motorovým vlakom alebo turistickým autobusom; našinec si vyberie samozrejme loď. Cestou zabudneme na večnú túžbu vnútrozemca „vidieť len vodu a nebo“: hneď za Pireom prejdeme na pravú stranu

Hrad Tiryns. Pohľad na hradby z kyklopských kvádrov (Dnešný stav)

paluby, aby sme pozorovali pobrežie Salamíny, „odkiaľ priviedol veľký Aias dvanásť korábov k Tróji“. (Dal to však vsunúť do *Iliady* až Solón alebo Peisistratos, i s malým dodatkom „... ktoré postavil v mieste, kde pristáli aténske šíky“ - aby tak historicky ospravedlnil aténske nároky na tento ostrov.) Len čo vyplávame z vín, ktoré sú náhrobkom nad loďstvom a dobyvateľskými plánmi perzského kráľa Xerxa, zazrieme pred sebou zelené brehy ostrova Aigíny, kde sa koruny olív kúpu v blankytnom mori; ďaleko za obzorom vľavo sa skrýva hrozivá skala Sunijského mysu, kde Apolón zabil šípom Menelaovho kormidelníka Frontia.

Keď malý parník pristane všade, kde mohol pristáť, skončí sa púť v dlhom rukáve zálivu, ktorého uzol sa volá Nauplion. Hotel, v ktorom Schliemanna nezatkli, tu ešte stojí, aj čajky menia farbu z biela do strieborna a more tu

šumí práve tak, ako keď nieslo na chrbte sto čiernych lodí kráľa Agamemnóna alebo delový čln bavorského princa Otta, ktorý tu roku 1833 vystúpil na breh ako prvý novogrécky kráľ.

Bol to onen vysoký kopec nad mestom a modrým zálivom, kde prikázal vladka mužov zapáliť hranicu, ktorou dal signál na prípravu vlastnej záhuby? Volá sa Palamidi; podľa Palameda, Naupliovho syna, ktorý prišiel Odysea povolať do trójskej vojny a odhalil, že simuluje šialenstvo. Je na ňom pevnosť z čias benátskeho panstva na Peloponéze, kedysi slúžila ako väzenie pre vrahov a lupičov z celého Grécka; hrad bol natoľko sebestačný, že mal aj svojho kata (ten bol vo voľnom čase sprievodcom cudzincov). Výstup na vrchol je ťažší ako na Veľkú pyramídu, ak sa naň nedáme vyviezť po novej autostráde; má 875 schodov a stojí za to. Z jednej strany nekonečné more, ktorého obzor stráca i v priehľadnom gréckom vzduchu ostrosť ako pri pohľade z lietadla, z druhej strany zasnežené končiare ako Kriváň, uprostred kvetnatá rovina - a na nej tiryntský hrad ako pancierový krížnik vrhnutý fantastickým obrom cez prístavné mólo ďaleko na suchú zem.

Keď k nemu prideme alejou agáv a kaktusov (pešo to netrvá z Nauplionu ani hodinu), nájdeme tu presne ten istý obraz, aký nám vykreslil Schliemann a upresnil Karo. Pri Heraklovom hrade parkujú autá a dvojkolesové káry s mulami, kyklopské hradby ohraňujú dvor miestnej školy, ktorej strecha ich miestami prevyšuje, v podzemných komnatách a galériách sa hrajú deti s lukmi a šípmi na dávných hrdinov. Grécki archeológovia tu znovu pracujú; nálezy v okolí byzantského chrámu potvrdzujú, že hrad bol osídlený od mýtických čias až do novoveku. Do Diomedovho Argu, jedného z najstarších gréckych miest, je z Tirynsu osem kilometrov; cestu lemujú pomarančové sady a zlaté strapce mimóz. Krv Argejcov a Dórov (a potom Epeircov, Macedóncov, Gótov, Frankov, Benátčanov, Egyptanov v tureckých službách a gréckych vlastencov z roku 1822) už dávno vsiakla do skalnatej pôdy pod troskami jeho dvoch akropol. Dnes je to tiché

mesto, hrdé na svoju starobylosť a slávu - a navidomoči spokojné, že svoje veľké dni má už za sebou.

Mykénsky hrad je i vo svojich žobráckych háboch skutočným vládcom Argu; pôsobí však taktiež mierumilovne. Na svahoch pod jeho hradbami pasú pastieri ovečky a hrajú si pritom na flauty; keď ich oslovíme v homérskej gréčtine, zbystria sluch a odpovedia po novogrécky. „Levia brána“ stojí presne tak ako za Pausania a tisíc rokov predtým; medzi platňami „kamenného kruhu“ sa prechádzajú turisti a nestačíme sa čudovať, ako odlišne znie meno Schliemann, keď ho vyslovia Gréci, Francúzi, Angličania, Španieli a Nemci. Na akropolu sa vystupuje schodiskom starým tridsaťpäť storočí a zo spálenej trávy tam presvitajú pozostatky dvoch palácov s megarónom a so zvyškami stĺpov; možno práve tých, za ktoré ukryl Aigistos Agamemnónových vrahov. Kyklopské hradby dokazujú, že sám čas si na nich vylomil zub; zvukovú kulisu tu tvoria krompáče archeológov na severnej pláni a hukot áut všetkých možných výrobných a poznávacích značiek na veľkom parkovisku. Všade okolo hradu sa skrývajú odkryté hrobky: ich prehliadku ukončíme „Atreovou pokladnicou“, ktorej klenba imponuje i človeku, čo videl rímsky Panteón. Dom, v ktorom býval počas svojich vykopávk Schliemann, stojí za palisádou vysokých eukalyptov; dakto ho premenil na atraktívnu reštauráciu s atraktívnym názvom „U krásnej Heleny“...

Na piesočný Pýlos zatiaľ turisti nechodia; v sprievodcovi nedostal ešte hviezdičku, a tak tu môžu archeológovia spokojne pracovať. Dnes je už väčšia časť Nestorovho paláca vykopaná; jeho pôdorys sa navlas zhoduje s mykénskym. Vonkajšie steny sú z hladných kvádrov, široké schodisko dokazuje, že palác bol poschodový. Nedávno objavené fresky sú ešte zachovanejšie ako v Tiryse: hľadia z nich na nás bojovníci s dýkami, vojaci s holeňami (ktoré sú presnou ilustráciou k Homérovým opisom), v megaróne nás víta veľký sprievod so starcom držiacim v ruke lýru; našli sa tu desiatky nových tabuliek s inventármi a stovky rozmerných nádob. Keď

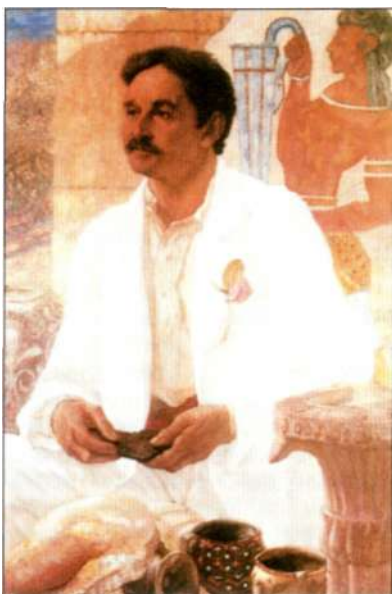
Blegen spočítal črepy keramiky, sucho konštatoval: „Tento pylský kráľ tu mohol naraz pohostiť dvetisíc ľudí.“

Itaku takisto cestovný ruch doteraz nezasiahol. V jej hlavnom meste je jediný hotel (kategórie E) a v troskách na hore Aetos, kde mal stáť Odyseov hrad, sa nenájdú ani plechovka od konzervy, čo je neklamný dôkaz, že cudzinec je tu zvláštnosťou. K prameňu Aretyusy je cesta namáhavá; na neďalekej plošine Maratia, kde pásaval Eumaios stáda, nás však odmení výhľad, ktorý sa presne zhoduje s Homérovým opisom. Pamiatky na osídlenie ostrova z čias trójskej vojny sú v mestskom

HOMÉROVSKÉ HRADY DNES

Levia brána
v Mykénach,
asi 1250 pred. n. l.

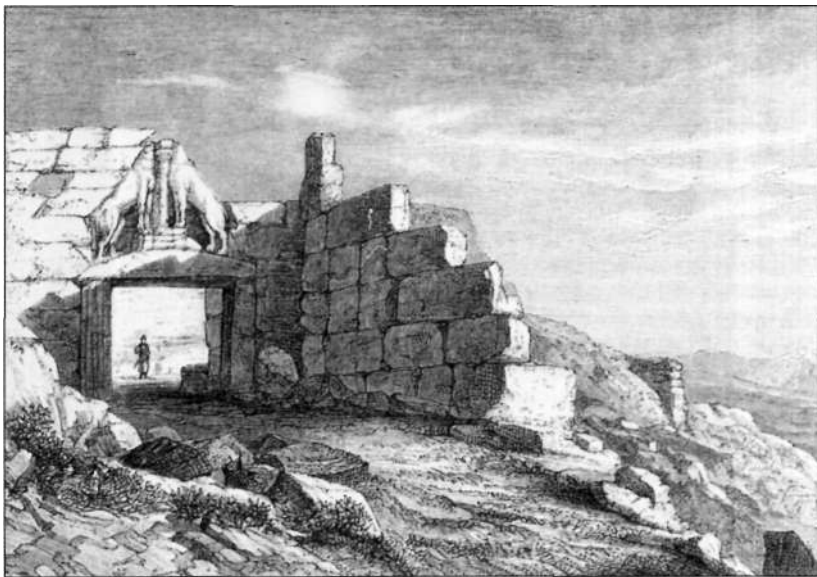
Evans na Kréte.
V pozadí nástenná
maľba knosského
„Muža s rytónom“.
Richmond, 1907
(Ashmoleovo múzeum
v Oxforde)

múzeu: vyniká medzi nimi zbierka mykénskych váz. „Statočných chlapov rodi skalnatá ltaka,“ dnes ako v časoch Homérových; spolu s chlapmi zo susednej Kefalénie, Zakynta, Leukasy, ako aj Kerkyry, „bľaženej krajiny Fajákov“, nikdy neupadli do područia Turkov. Mimočodom, Telemachov a Penelop je tu dodnes toľko ako v Terchovej Jánošíkov.

Ukončíme našu púť po achájskom svete návštevou Aulidy, odkiaľ vyplávalo 1186 lodí so 100 000 mužmi na palube do trójskej vojny. Leží päťdesiat kilometrov na sever od Atén, volá sa dnes Afllis a jej poloha je presne

rokov, z Éraklionu do Knossu, neveríme, že sme v 20. storočí nášho letopočtu. Komnaty v minojskom paláci stoja v bezchybnom stave, minojské stĺpy podopierajú širším horným koncom terasy s cimburím vo forme býčích rohov, steny miestností žiaria pestrými farbami a v jednej z nich stojí trón s vysokým operadlom - ako hovorí sprievodca: najstarší známy trón na svete! Lenže...

Nezašiel Evans vo svojich rekonštrukciách azda pridáleko? Nevytvoril „železobetónovú Krétu“, ktorá má k „pravej minojskej“ rovnako ďaleko ako povedzme budapeštiansky par-

„Levia brána“
v Mykénach. Podľa stĺpa
medzi ľavmi, ktorý
meria takmer dva
metre, si možno urobiť
predstavu o rozmeroch
kyklopských kvádrov.
(Dnešný stav)

identifikovaná. Na mieste, kde podľa Homéra obetoval Agamemnón svoju dcéru Ifigeneiu bohyni Artemide, začali grécki archeológovia po druhej svetovej vojne kopat' - a roku 1965 objavili starý Artemidin chrám.

Súčasťou achájskeho sveta - podľa Homéra a od roku 1953 i podľa modernej vedy - je však aj ostrov Kréta. Jej prehliadka nám dnes sľubuje hádam zo všetkých miest najviac. Zbierky Éraklionského múzea prekonajú však všetky očakávania: uchvátia nás bohatstvom nástenných malieb, množstvom keramiky, vkusom šperkov a ozdôb. A keď potom príde me po dláždenej ceste, starej 4000

lament k pravej gotike? Viedenský archeológ C. Praschniker (v Rakúsku sú už od roku 1881 voči Evansovi veľmi prísni) sa dokonca vyslovil, že na Kréte „pre samé nové takmer nevidieť staré“ a že Evansov Knossos je „eine Filmstadt“.

Niet pochýb, že Kréťania nepoznali železobetón, a je možné, že Evans zniesol do jednej miestnosti, na jedno schodisko, na jednu stenu prvky rôznych epoch. Nikdy však nevyhlavoval svoje rekonštrukcie za pravé krétske pamiatky; pokúsil sa vytvoriť predstavu, ako asi pôvodne vyzeral. Ak sa neuspokojil s gypsovým modelom pre Éraklionské múzeum, iste mu to nemožno mať za zlé, ostatne jeho rekonštrukcie nezaberajú ani stotinu

plochy knosského paláca a ani najpovrchnejší návštevník si ich nepomýli s pôvodnými pozostatkami. Ale pretože ide o vec zásadného významu (o ktorej sa často diskutuje aj u nás pri obnove starých hradov, kaštieľov a historicky cenných budov), obráťme sa na muža, ktorý sa v tomto ohľade považuje za autoritu. E. Buschor píše (v *Archeologickej príručke*, 1939): „Prerábanie alebo dopĺňovanie pamiatok, ktoré niečo predstiera, patrí do susedstva vedomej výroby falzifikátov... Kde je však objekt aspoň sčasti zachovaný alebo vytrhnutý z podstatnej súvislosti, má bádanie za úlohu, aby preniklo k jeho pôvodnej podobe. Zastaviť sa pri fragmentoch by bolo rozhodne väčším sebaklamom ako najnepodarenejšia rekonštrukcia.“

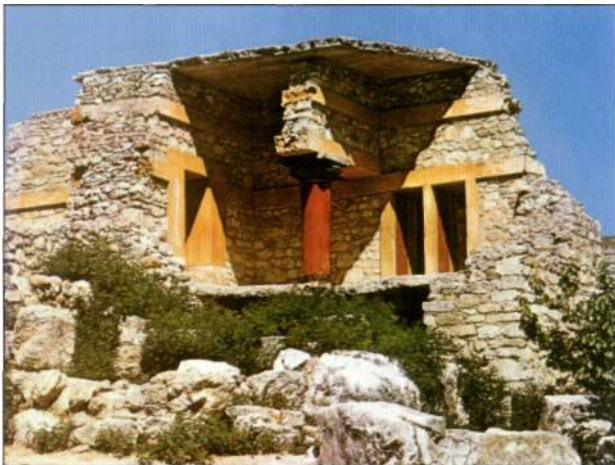
Pod modrým krétskym nebom svietia dnes minojske trosky na viac ako 120 náleziskách (deväťdesiat miest na Kréte spomína Homér), medzi nimi deväť veľkých palácov knosského typu. Objavujú sa nové tabuľky; sú to väčšinou zoznamy otrokov, náradia a obetí (alebo daní). Hoci nie sú ešte zďaleka všetky rozlúštené, jedno je vďaka Ventrisovi už jasné: padli tézy historikov, ktorí tvrdili, že na „minojskej Kréte“ neexistovali otroci. Typ krétskeho spoločenského a hospodárskeho zriadenia ešte nepoznáme; práve tak zatiaľ nevieme nič o politických dejinách Kréty. Zatiaľ - nezabúdajme, že od rozlúštenia lineárneho písma B neuplynulo ešte tak veľa rokov.

Do Tróje sme sa mohli donedávna dostať (ak sa nám predtým podarilo dostať do Istanbulu) len na osobitné povolenie alebo načierno; dajaký „veľký majster delostrelectva“ (pravda, s modernejším titulom) vstup do nej totiž prísne zakázal. V Istanbule nám však hocikto s úsmevom poradí: „Chodte do Canakkale a tam už uvidíte!“

Canakkale je známejšie pod starým menom Dardanely; ako každé turecké mesto je krajšie pri pohľade z diaľky. Oficiálne patrí aj s okolím do vojenského pásma, ale tureckí ekonómovia si v záujme rozvoja cudzineckého ruchu vynútili, že vojaci od svojich zákazov mlčky upustili. Z Istanbulu sa

tam dostaneme pobrežnou autostrádou alebo loďou okolo ostrova Marmary, ktorého biele skaly strmia z penistých vln do výšky 700 metrov a dali meno okolitému moru a mramoru. Úžinou medzi ázijským Abydom a európskym Sestom plával po nočných vlnách Leandros za Héro (a nie pri Leandrovej veži v Istanbule; tu to tiež po tomto antickom Romeovi zopakoval romantický Byron). Na konci prielivu, na ktorého brehu sídlili statoční Dardanovia, pristáli tritisíc rokov po dobytí Tróje križník *Agamemnon* s britskou vlajkou na hlavnom stožiarí: na jeho palube podpísal

HOMÉROVSKÉ HRADY DNES

dňa 30. októbra 1918 sultánov zmocnenec Izzet paša kapituláciu Turecka.

Najpohodnejším dopravným prostriedkom z Canakkale do Tróje je taxík; cena je prekvapujúco nízka, lebo už neobsahuje prírážku na neodmysliteľný bakšiš pre prípad kontroly. Cesta vedie najprv okolo delostreleckých pozícií z prvej svetovej vojny, ktorým velili nemeckí dôstojníci; cintorín so 120 000 hrobmi britských a francúzskych vojakov je na druhej strane. Potom odbočí na rovinu s obilnými polármi a kvetnatými lúkami: sme na slávnej trójskej pláni... Za riekou Mendere (s celkom solidným mostom) sa pahorky pred nami rozostúpia a oddeľujú sa od nich kopec. Podobá sa veľkej rozpraskanej torte s olupanou polevou. „Yes sir, Hisarlik!“

Šofér to tu očividne pozná: bočí prudko doprava a zastaví na parkovisku pri stánku s kokakolou a suvenírmi.

Minocov palác v Knosse. Evansova rekonštrukcia hlavného schodiska s náčvorím (Dnešný stav)

Tachometer nastavený v Čanakkale na nulu ukazuje 35 kilometrov. Pred nami kasárne s červenou zástavou a hviezdou s polmesiacom, okolo nás ostnatý drôt s brámkou a búdka, v ktorej sa vyberá vstupné. Sme v Tróji.

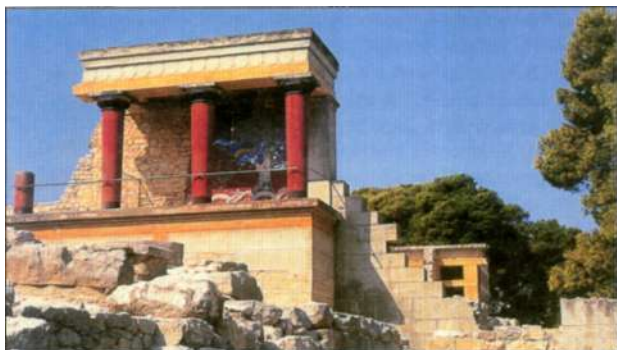
Pred niekoľkými rokmi to tu bolo púste a človek mal dojem, že je v opustenom lome kombinovanom s tehelňou. Dnes sú múry starostlivo zabezpečené, cestičky vysypané štrkom a hradby označené tabuľkami s anglickými a tureckými nápismi. Presne sa tu môžeme orientovať: najvyššia vrstva pokrytá úlomkami stĺpov je helenistický a rímsky lilon, prvá

Blegenova „Trója VIIa“... Nájdem „širokú dláždenú triedu“, základy „veľkej veže“ i trosky paláca, kde Schliemann objavil „poklad kráľa Priama“; navštívime aj jeho dom, ktorý dal Blegen obnoviť a po svojom odchode premeniť na malé múzeum. Keď sa potom dosýta poprechádzame po hradbách, priekopách, múroch a voľných priestranstvách, ktoré dovedna zahrnujú plochu osemnásť hektárov, vystúpime na najvyšší bod tohto rumoviska: na trójsky Pergamon.

Pod starou olivou, ktorú zasadila Sofia Schliemannová, keď sa jej narodil syn Agamemnón, si sadneme do

Trónna sála knosského paláca. Nástenné malby sú čiastočne reštaurované, trón je kópia alabastrového originálu, ktorý je v Éraklionskom múzeu (Dnešný stav)

Severný vstup do panovníkovho obydlia v Knosse. Evansova rekonštrukcia

kamenná hradba vpravo je zvyšok opevnenia šiesteho mesta, do ktorého kládol Homérovu Tróju Dörpfeld a potom i Schliemann, tu je konečne

tieňa. Možno tu sedel kedysi sám Homér: tam do vzdialenej zátoky lesklého mora umiestil achájsky lodný tábor, tu uprostred pláne medzi mestom a riekou nechal Patrokla poraziť statných trójskych jazdcov, tadiaľto okolo pahorka viedla cesta, po ktorej bežal opreteký so smrťou Hektor v iskriacej prilbe... Až sem na planinu, širokou rokľou za Aténiným chrámom (z ktorého tu stojí dodnes oltár), vyťahli Trójanovia veľkého koňa? Tu zabil surový Neoptolemos staručkého Priama?

Trója je dnes mŕtve mesto, opustené bohmi i hrdinami a navštevované iba turistami, pre ktorých leží takisto trocha od ruky. Na archeologických

mapách sa uvádza ako definitívne preskúmaný bod. „Pahorok Hisarlik, skrz-naskrz prekopaný a preosiaty, neprezradí už nič,“ píše sa i v serióznych prácach. Profesor Helmuth Th. Bossert, riaditeľ Tureckého archeologického ústavu v Istanbule (Nemec, ktorý si po Hitleromovom uchvátení moci zvolil za novú vlasť Turecko) s tým celkom nesúhlasí. A je zaujímavé, že ani C. W. Blegen.

Keď pozrieme z terasy trójskej akropoly na západ a juhovýchod, uvidíme uprostred „skrz-naskrz prekopaného kopca“ vyčnievať veľké homole hlíny podobné „mohylám héroov“ na brehoch Hellespontu. Pretože dnes nám tu o nich nikto nič nepovie, zalistujme si v Dörpfeldovom denníku z roku 1894:

„Považovali sme za svoju povinnosť nechať niektoré miesta na tomto pozoruhodnom a pre archeológiu nesmierne dôležitom trójskom pahorku nedotknuté, aby budúce generácie, ktoré budú v technike vykopávkov ešte vyškolenejšie a pri skúmaní nálezov ešte starostlivejšie než my, mohli naše práce novými vykopávkami kontrolovať a prípadne opraviť. Keby sme teraz prekopali celý kopec a nikde by sme nenechali nedotknuté vrstvy, bol by akýkoľvek neskorší výskum rumoviska nemožný.“

C. W. Blegen toto Dörpfeldovo stanovisko vysoko ocenil. A keď skončil svoje práce v Tróji, napísal: „Naša expedícia sa snažila nezničiť všetky lokality, ktorých sa pred nami nedotkol Schliemann a Dörpfeld; považovali sme za správne dať príležitosť aj našim následníkom, čo budú skúmať a preverovať výsledky, ku ktorým sme dospeli. Archeológia sa stále vyvíja, stále zlepšuje a zdokonaľuje svoje metódy.“

Veľké „mohyly“ uprostred trójskeho rumoviska skrývajú teda pôvodné, ľudskou rukou nedotknuté vrstvy histórie Homérovej Tróje. A nielen to: sú pomníkom skromnosti a sebakritičnosti veľkých učencov a ich viery v neustály pokrok vedy.

Keď sa vrátíme z cesty po objavoch v Tróji, Mykénach, Tyrinse a na Kréte, vrátíme sa nielen s dojmami a poznatkami, ale i s otázkami. Mno-

hé z týchto poznatkov sú ešte nepresné a neúplné, mnohé problémy zatiaľ nevyriešené. Vyčleňme si ich do osobitnej „knihy o otázkach“ a pokúsme sa zhrnúť, čo je nesporné a jasné.

Životné úsilie Schliemann, Dörpfelda a ostatných bádateľov v laboratóriu histórie nebolo márne. Viedlo k nesmiernemu obohateniu našich vedomostí o najstaršej európskej kultúre, prinútilo minulosť prehovoriť živou rečou. Nebolo samoučelné: ich práca, na pohľad „čisto odborná“ a „životu vzdialená“, umožnila závery, ktoré majú všeobecnú platnosť a bezprostredný vzťah k dnešku. Jeden

HOMÉROVSKE HRADY DNES

z najodvážnejších prieskumníkov dejín (E. H. Thompson, ktorý sa ponoril s gréckym potápačom Nikolasom do hĺbín „Svätej studne“ v mexickom Chichen Itzá) výstižne povedal: „Historik zostupuje do hĺbok minulosti z toho istého dôvodu, ako vniká inžinier do hĺbok zeme: aby zabezpečoval budúcnosť.“

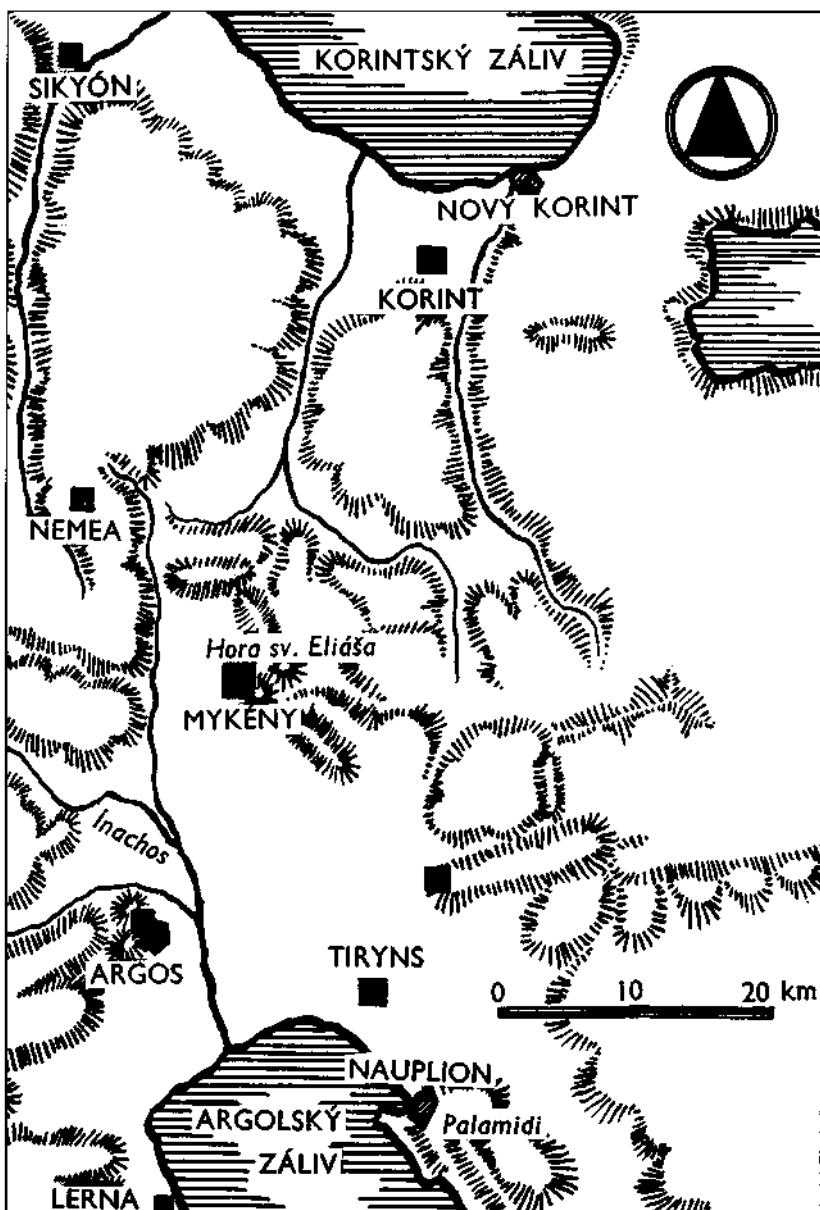
Len drevený kôň ako vyhladková plošina pripomína udalosť spred viac ako troch tisícročí.

OBJAVENIE
TRÓJE

Výskum týchto hĺbok minulosti ukázal, že v Grécku a celom egejskom svete existovala v 16. až 13. storočí pred n. l. vyspelá kultúra. Na achájskych hradoch kypel bohatý život, umelci tvorili diela vrcholnej dokonalosti, stavitelia mali jedinečné technické znalosti, remeselnícka výroba dosiahla vynikajúcu úroveň, ľudská ruka ovládala písmo. Potom prišli vojny a v ich plameni celá táto kultúra zanikla. Tak bezo zvyšku, že trvalo celé stáročia, kým sa

Gréci, najnadanejší národ staroveku, znovu vypracovali k začiatkom primitívneho stavebníctva, k používaniu hrnčiarskeho kruhu, k znovuobjaveniu písma - áno, Gréci v tomto období temného barbarstva zabudli i na to, že kedysi poznali písmo!

A tu si uvedomíme čosi desivé. Táto kultúra zanikla v „ručnej vojne“, v ktorej sa bojovalo mečmi a oštepami a najväčšou ničivou silou bola horiaca fakľa zo smolnatého dreva... Do

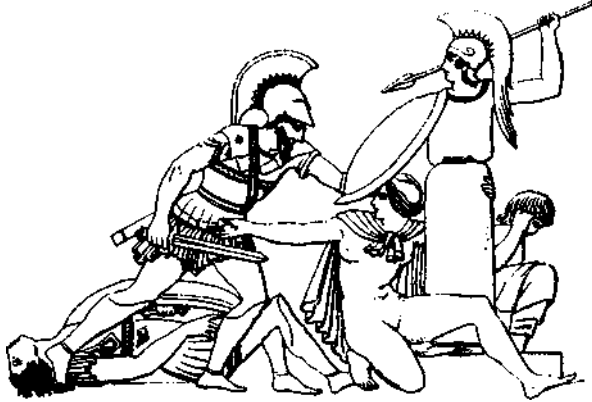

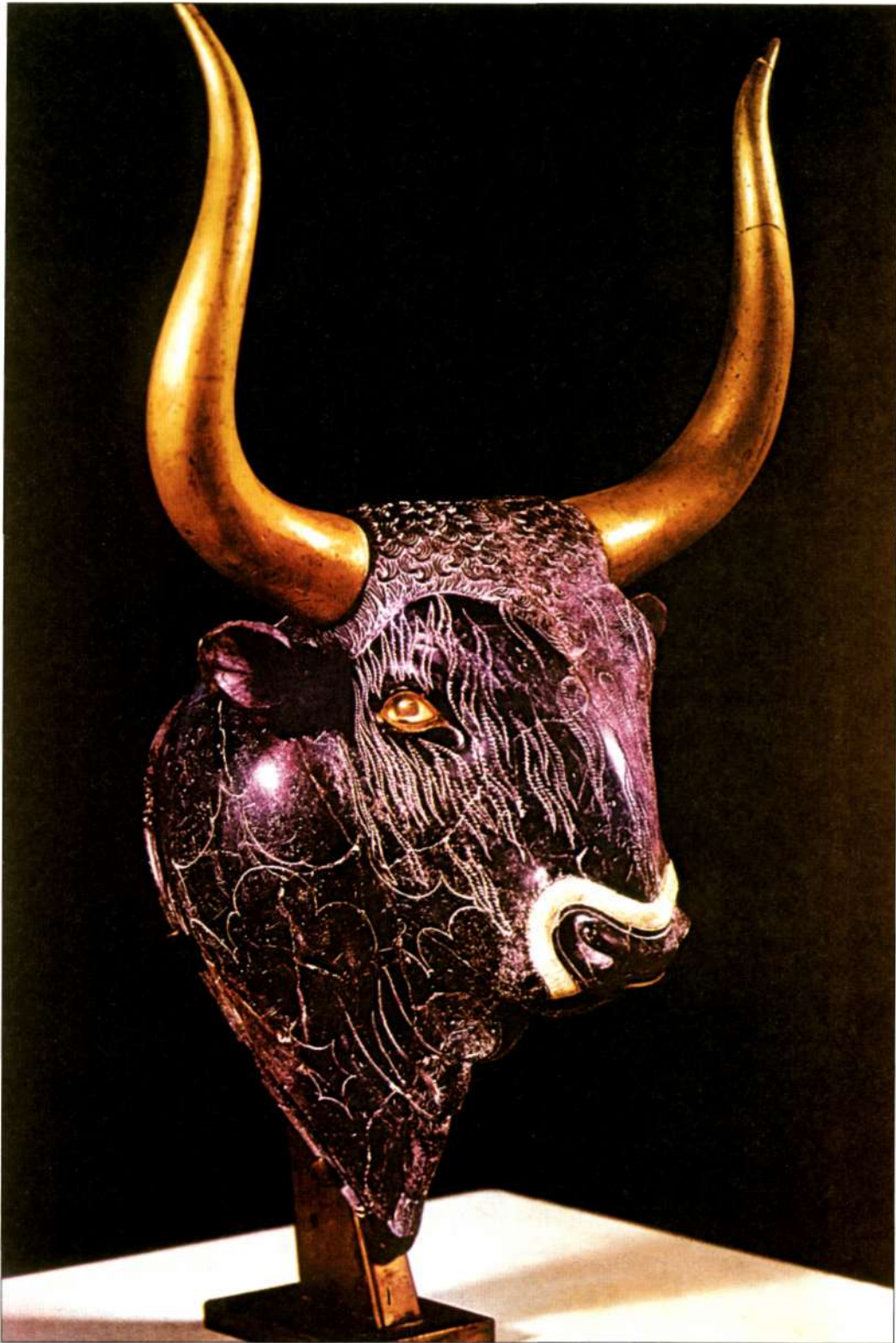
Mapka Argolidy

akej bezodnej priepasti temna by svet uvrhla „vedecko-priemyselná“ atómová vojna, ktorá neznesie s ručnou nijaké porovnanie?

Osud achájskej kultúry je výstrahou a varovaním. Ved' predsa nemôže byť pravda, že jediným poučením z histórie je to, že sa z nej ľudia nepoučili...

HOMEROVSKE
HRADY DNES

III.
KNIHA
O OTÁZKACH

17. OTÁZKY OKOLO TRÓJE

Ak sme povedali, že dnes poznáme o Tróji podrobnosti, ktoré nepoznal ani Homér, mohlo sa to zdať prehnané. Je to však fakt - a jedinečný triumf vedy, ktorej hlavným nástrojom a argumentom je lopata.

To, pravda, neznamená, že všetko je tu „polopatisticky“ jasné. A už vonkoncom to neznamená, že zo všetkých poznatkov sa vyvodzujú rovnaké závery. Ale to je v úplnom poriadku - boj názorov má vo vede domovské právo.

Prvé rozpory sa začínajú hneď pri otázke, ktorá sa môže zdať po Schliemannových, Dörpfeldových a Blegenových výskumoch absurdná: bola vôbec trójska vojna? Z učencov dvadsiateho storočia ju prvý postavil Angličan Murray (roku 1924), po ňom Američan R. Carpenter (1945), najnovšie a zároveň najostrejšie nie bezvýznamný rakúsky historik F. Schachermeyr (roku 1950). A čo je najprekvapujúcejšie: všetci traja odpovedali na ňu záporne!

Schachermeyr vyšiel zo zistenia (nesporného), že v čase, do ktorého sa tradične kladie trójska vojna, bolo achájske Grécko ohrozené vpádom Dórov, a nemohlo teda podniknúť veľkú výpravu proti mocnému štátu v Malej Ázii. Trójska vojna je preto vraj len výplodom fantázie, vykryštalizovanej do povestí. Pokúsil sa ich pôvod vystopovať. Považuje za dokázané, že sa všeobecne vedelo o zničení „Tróje VI“ zemetrasením. V mytologickom

vyjadrení to znamená, že ju zničil Zemetras Poseidón. Tento boh mal podobu (presnejšie: bol zobrazovaný v podobe) koňa. Podľa starých bájí sa vraj zjavil pred mestom a erdžaním zrúcal hradby (podobne ako Židia krikom a trúbením Jericho). Neskôr dostal Poseidón ľudskú podobu a na jeho pôvodnú podobu sa zabudlo; zabudlo sa aj na pôvodnú súvislosť medzi koňom a zničením Tróje. Povest' dostala novú, racionálnejšiu náplň: božský kôň sa zmenil na dreveného, do ktorého sa ukryli achájski bojovníci. Trója padla teda podobnou lšťbu ako mesto Joppe za faraóna Tutmoseho III. (v druhej polovici 15. storočia pred n. l.), kde sa Egyptania ukryli do veľkých hlinených nádob na potraviny, ktoré obyvatelia obliehaného mesta priviezli z opusteného tábora za hradby. Tieto povesti sa vraj dostali až k Homérovi, ktorý ich zbásnil v takej jedinečnej forme, že sa im začalo veriť ako historickým skutočnostiam. Ved' sami sa musíme brániť, aby sme po Shakespearovi neverili, že Hamlet bol skutočne dánskym princom!

Schachermeyrovej konštrukcii nemožno uprieť dôvtip, ale ani nemalé nedostatky. Predovšetkým: abstrahuje od nesporne zistených faktov, a to nijaká teória robiť nemá. (To isté možno namietat' i proti Murrayovej a Carpenterovej teórii.) Vojnové zničenie a spálenie Tróje („Tróje Vlla“) je jednoznačne dokázané. Po druhé: Poseidónov „vývin z koňa na človeka“ nie je v gréckej mytológii bezpečne doložený; podľa mýtov bol Poseidón iba stvoriteľom koňa. Po tretie: Homér

sa v celej *Iliade* obíšiel bez „trójskeho koňa“ a v *Odysei* venuje historike „o drevenom koňovi“ len asi 30 veršov. A namiesto ďalších argumentov: z celej antiky sa nezachoval jediný záchytný bod, na ktorý by bolo možné túto konštrukciu zavesiť. Pokiaľ ide o ohrozenie achájskych hradov Dórmí - ako mohli Achájci vedieť, čo sa stane o pol storočia?

To však len pre informáciu; názory popierajúce historickosť trójskej vojny sú dnes už práve také ojedinelé, ako nepresvedčivé. Rozhodujúca väčšina učencov považuje trójsku vojnu za skutočnú udalosť, ba dokonca sa domnieva, že v Homérových básňach sa pravdepodobne odrážajú skutočné mená niektorých historických osobností. Tento názor zastáva medzi inými aj Rus V. S. Sergejev vo vysokoškolskej učebnici *Dejiny starovekého Grécka* (1948); stanovisko rezervovanejších bývalých sovietskych bádateľov nájdeme v prvom zväzku *Dejín sveta* (1950): „Ilias zachycuje básnickou formou pravdepodobne skutočný vojnový konflikt, ku ktorému medzi Achájcami a Trójanmi došlo.“

Ak teda uznáme (s výhradami, či lepšie bez výhrad), že trójska vojna skutočne bola, musíme si položiť otázku: čo bolo jej príčinou? Ved' pre jednu ženu, trebárs krásnu ako Helena z Argu, sa nespúšťa na more tisíc lodí...

Niektorí učitelia dávajú trójsku vojnu do súvislosti so „sťahovaním národov“ a s „gréckou kolonizáciou“ maloázijského pobrežia. Je to na prvý pohľad najpriateľnejšie, lebo ako sťahovanie, tak aj kolonizácia sú v Grécku i v Malej Ázii bezpečne zistené. Lenže - homérske básne i archeologické nálezy jednoznačne potvrdzujú, že Achájci sa po dobytí a zničení Tróje vrátili domov. Neopodobili si ju, lebo ju neobsadili svojimi kolonistami.

Trójska vojna bola zrejme obyčajnou - hoci neobyčajne veľkorysou - lúpežnou výpravou Achájcov, ktorej jediným cieľom bolo zmocniť sa bohatstva „Priamovho mesta“ a zničiť jeho moc. Trója mala už oddávna povest' mesta „bohatého zlatom a bronzom“, ktoré do nej plynulo z tranzitného obchodu a „clá“ vyberaného na prechode z Ázie do Európy a z Egejského mora do Čierneho.

Lákala kupcov a plavcov, a teda aj lupičov; obchod a pirátstvo v hérojských dobách úzko súviseli a útočné vojny bývali v podstate iba štátne organizované pirátske výpravy. (Táto tradícia sa ostatne udržala aj v omnoho neskorších a vonkoncom nehérojských časoch.)

Akú zámienku si na výpravu proti Tróji Achájci našli, je zaujímavá otázka - najmä pre historika diplomacie. Krásne Helenine oči možno však zo skúmania príčin trójskej vojny vynechať práve tak, ako povzdekm sarajevský atentát pri pátraní po príčinách prvej svetovej vojny. Ostatne aj Homér hovorí - ústami Odysea, Nestora a Tersita - že Achájci prepadli Tróju kvôli bohatej koristi zlata, bronzu a otrokyní. Tukydidés napísal o starých Helénoch a ich panovníkoch: „V honbe za ziskom sa dostávali slabší do područia mocnejších, a keď mali mocnejší nadbytok, uvádzali do područia menšie obce. A keď boli prevažne na tomto stupni, podnikli časom výpravu proti Tróji.“

S názormi, ktoré odkazovali Tróju a trójsku vojnu do mýtov, sa môžeme po archeologických objavoch z posledných sto rokov definitívne rozlúčiť. A nie je hádam prehnané, keď poviem: báseň a pravda sa majú k sebe v Homérovej *Iliade* tak ako román a skutočnosť v Tolstého *Vojne a mieri* alebo v Sienkiewiczových *Križiakoch*.

Ak je teda trójska vojna historickou skutočnosťou - kedy k nej došlo? Blegen odhadol, že Trója padla okolo roku 1250 pred n. l. Niektorí archeológovia považujú však tento odhad za privysoký a kladú zničenie „Tróje Vila“ bližšie do 12. storočia pred n. l. alebo až do polovice 12. storočia.

V datovaní trójskej vojny neboli jednotní ani grécki historici. Duris zo Samu (zo 4. storočia pred n. l.) ju kladol do roku 1334, Herodotos (z 5. storočia pred n. l.) do roku 1250, Dikaiarchos (zo 4. storočia pred n. l.) do roku 1212, nápis na tzv. Parskom mramore (z 3. storočia pred n. l.) do roku 1209, Timaios (zo 4. storočia pred n. l.) do roku 1193, Ktesias (z 5. storočia pred n. l.) a Eratostenes (z 3. storočia pred n. l.) do roku 1183, Susibios (z 3.

storočia pred n. l.) do roku 1171, Eforos (zo 4. storočia pred n. l.), s ktorým súhlasí aj Strabón, do roku 1135 pred n. l. Niektoré tieto údaje vyplývajú však len z nepriamych výpočtov a narážok, ktoré nemožno brať doslova. Duris napríklad hovorí, že trójska vojna vypukla tisíc rokov pred Alexandrovou výpravou do Ázie - no mieni tým presne 1000 rokov, alebo je to niečo podobné, ako keď my povieme, že Veľkomoravská ríša zanikla pred tisíc rokmi? Ani jeden z týchto autorov nás pritom neinformuje o podkladoch, z ktorých pri svojom výpočte vychádzal, takže si to nemôžeme overiť. A pokiaľ ide o Homéra - nijaký letočet neuvádza.

Čo však Blegenov odhad, ktorý sa podivuhodne zhoduje s datovaním „otca histórie“? Problém je v tom, že veda sa doteraz nezjednotila na synchronizáciu dejín egejského sveta. Hlavný záchytný bod pre datovanie udalostí pred začiatkom gréckeho letopočtu (ktorý sa začína prvou olympiádou, teda rokom 776 pred n. l.) je pre nás egyptský kalendár. Niektoré udalosti z egyptských dejín, a teda aj udalosti v egejskom svete, ktoré s nimi úzko súvisia, môžeme určiť s presnosťou doslova na deň - podľa astronomických výpočtov (najmä podľa zmienok o rannom východe Síría, ktorým sa začína egyptský nový rok). U iných sme odkázaní na odhady, lebo starovekí historici nám presné dátumy zaznamenávali len zriedka. Vieme napríklad, že 18. egyptská dynastia sa ujala vlády okolo roku 1580 pred n. l., ale nevieme, kedy nastúpili na trón jednotliví faraóni tejto dynastie; ich poradie poznáme, ale čas ich vlády musíme odhadovať podľa správ o ich činoch, pravdepodobnej dĺžke života a pod. To platí aj o Tutmosem III., z ktorého čias sa našli egyptské pamiatky v Mykénach a na Kréte (a krétske v Egypte): kladieme ich približne do rokov 1490 - 1436 pred n. l. Egyptská odchýlka, ktorá môže byť ± 10 rokov, sa ale zväčšuje v egejskom svete na ± 50 rokov, teda prakticky o storočie.

Keď vezmeme do úvahy datovanie nálezov z celého egejského sveta a chronológiu egyptských dejín, môžeme posunúť zničenie „Tróje VIIa“

až o 50 rokov za Blegenov odhad; Trója teda padla pravdepodobne okolo roku 1200 pred n. l. (Neskôr však určite nie, lebo potom sa prevallili cez Hellespont vlny barbarských „morských národov“, ktoré sa rozliali jednak smerom na východ, jednak smerom na juh; máme pomerne bezpečné správy, že okolo roku 1190 pred n. l. zničili hlavné mesto chetitskej ríše Chattušu a že približne v tom čase ich zastavil v Sýrii Ramesse III.)

Pravda, rozdiel pol storočia je pri zostupe do nesmiernych hĺbín histórie trójskeho a mykénskeho sveta celkom zanedbateľný. Nie je väčšou nepresnosťou ako jednominútové oneskorenie dopravného lietadla na trati Praha - Bratislava. No napriek tomu máme nádej, že jedného dňa sa dozvieme dátum pádu Tróje s presnosťou možno na rok!

Roku 1948 objavil chicagský profesor Willard F. Libby, jeden z pracovníkov na vývoji prvej americkej atómovej bomby, nový spôsob zisťovania veku živočíšnych a rastlinných pozostatkov vykopaných archeológmi. Vyšiel pritom z poznatku, že pri smrti živého organizmu sa prestáva z neho vylučovať izotop C 14, a vypracoval metódu, ktorou možno podľa ubúdajúcej rádioaktivity uhlíka vyrátať čas, kedy tento organizmus zanikol. Pri prvých pokusoch (na drevených a kožených predmetoch z egyptských hrobiek a na popole z urien z predhistorických pohrebísk, ktoré archeológovia už predtým pomerne bezpečne datovali), určil vek predložených náleзов s presnosťou asi pol druhu storočia. Postupom času svoje metódy, a tým aj dosiahnuté výsledky spresnil. Znie to fantasticky: zisťovanie veku predhistorických stavieb, vlády panovníkov šerého dávnoveku a dátumu dobytia pravekých miest, ktoré bolo dosiaľ vecou prácnych odhadov archeológov a historikov, sa stalo predmetom exaktného merania v laboratóriu! V laboratóriu atómových vedcov!

Keď sa teda vyberie na Hisarlik nová archeologická výprava a nájde v jednej z „homolí“, ktoré tam predvídavo nechali Schliemann, Dörpfeld a Blegen, kosti ľudí a zvierat z vrstvy VIIa, vyrieši sa otázka, kedy padla Trója, úplne presne a definitívne.

Musia tam však nájsť archeológovia pozostatky ľudí a zvierat?

Nie je to vtíp: stačí, keď nájdú - starú papuču!

Ani v časoch, keď sa Trója zaradovála do ríše báji, nepochyboval nikto o existencii „Trójanov“, teda obyvateľov Troady. Nikto sa však o nich príliš nestaral - dokonca ani po objavení Tróje (hlavne preto, že tu boli omnoho naliehavejšie problémy). O to zaujímavejšia je „otázka Trójanov“ dnes: do ktorej etnickej skupiny patrili? Akou rečou hovorili, akej boli „národnosti“?

Na prvý pohľad sa zdá, že boli Grékom nielen nepriateľský, ale i celkom cudzí národ. Keď si však pozorne prečítame obidve Homérove básne a spisy gréckych autorov, ktorí sa zmieňujú o Trójanoch - a zmieňujú sa o nich temer všetci - zistíme, že nikde sa nenazývajú „barbarmi“. (Grécke *bárbaros* znamená „cudzozemský“, „cudzej reči“; až v prenesenom zmysle „nevzdelaný“, „surový“.) Ale to nie je všetko.

V Homérových básňach sa Trójanovia zhovávajú s Achájcami priamo, bez tlmočníkov. Pri rokovaní medzi vodcami by sa hádam dalo predpokladať, že básnik sa o tlmočníkoch jednoducho nezmiemil, podobne ako sa dnes o nich nezmiemujú oficiálne správy o rozhovoroch medzi predstaviteľmi rôznych štátov. Ale Trójanovia a Achájci sa zhovávajú priamo a bez tlmočníkov aj v situáciách, kde je prítomnosť tretej osoby výslovne vylúčená - napríklad pri Hektorovom súboji s Achilom, pri Odyseovom a Diomedovom vypočúvaní Dolóna, pri Priamovej návšteve v Achillovom stane atď. Homér jazykovú otázku neobchádza; naopak, výslovne hovorí o „rôznych jazykoch“ v Tróji, ale vždy ich pripisuje spojencom. Pokiaľ však ide o Trójanov, bez najmenšej pochybnosti predpokladá, že hovoria tou istou rečou ako Achájci - teda po grécky.

Trójanovia však nemajú s Achájcami spoločnú iba reč. Majú spoločných bohov i rovnaké spoločenské zriadenie (až na jedinú „manželskoprávnú“ výnimku: Priamos sa oficiálne priznáva k „ázijskému“ mnohoženstvu,

zatiaľ čo Agamemnón k „európskej“ monogamii, zmiernenej, pravda, niekoľkými milenkami; Hektor, Paris, Aineias a iní Trójanovia majú vždy len jednu manželku rovnako ako Achájci). Majú aj rovnakú štátnu a vojenskú organizáciu, rovnaký spôsob boja a rovnakú výzbroj, rovnaké ponímanie práva a cti, rovnaké „psychické založenie“. Ba čo viac: trójsky kráľ Priamos pochádza od toho istého pradeda ako Agamemnón a Menelaos, teda od olympského Dia. - Je rovnakého etnického pôvodu aj trójsky a achájsky ľud?

Môže to znieť prekvapujúco: podľa Homéra musíme odpovedať na túto otázku kladne. Aj podľa ostatných antických autorov; Vergílius zachádza najďalej, keď píše (v druhej knihe *Aeneidy*), že reč Achájcov sa od trójskej „odlišuje len tónom“. Obráťme sa však na autority, ktorým veríme v tomto ohľade viac ako Homérovi a Vergíliovi.

Archeológovia jednoznačne potvrdzujú, že trójska architektúra sa od achájskej neodlišuje (zato sa však odlišuje od architektúry iných maloázijských národov, s čiastočnou výnimkou indoeurópskych Chetitov; ani jeden z týchto národov nepozná napríklad megarón). Antropológovia potvrdzujú, čo konštatoval už Vírchow: že trójske kostry, najmä lebky, sú indoeurópskeho typu a nemožno ich od starogréckych rozoznať. Avšak proti týmto spoločným prvkom stojí aj jeden rozdiel: v štýle ornamentálnej výzdoby šperkov a (niektorých druhov) keramiky. Trójske ornamente sa skutočne odlišujú od mykénских - asi ako západoslovenské od juhomoravských.

Stačia tieto závery z Homéra a z výskumov modernej vedy, aby sme v Trójanoch videli príbuzných Achájcov? Aby sme ich považovali za vetvu Grékov (či priamo za Grékov), ktorí boli vytlačení zo svojich starých sídlisk, možno na Balkáne, a prešli Dardanely, aby sa usadili v Troade? Hádam áno. Ale pozor: učenci, ktorých považujeme za kompetentných, aby tento problém vyriešili, neprehovorili zatiaľ biblickým „áno-áno, nie“. Najotvorenejšie sa vyslovuje C. W. Blegen, ktorý na priamu otázku odpovedá: „Domnievam sa, že ľud »Tróje VI« a »Tróje VIIa« bol príbuzný

s ľudom, ktorý vtrhol do Grécka na začiatku strednej bronzovej doby."

Ktorý ľud vtrhol do Grécka na začiatku strednej bronzovej doby, teda začiatkom 2. tisícročia pred n. l.? Achájsi!

„Grécka civilizácia nezostúpila do pokojných údolí ako Iris z Olympu," hovorí George Thomson, profesor birminghamskej univerzity a zahraničný člen bývalej Československej akadémie vied. „Bola plodom boja, bola vybojovaná v nespočetných bitkách a lúpežiach uprostred dymu horiacich miest a vzdychov zajatcov bez domova. Jej hybnou silou bol triedny boj. Prehliadať túto skutočnosť je úbohý kompliment pre Grékov a zlá služba pre nás."

Začiatky tejto civilizácie sa strácajú v hmľistých dialkach kamennej doby a prvé jej kontúry sa objavujú začiatkom bronzovej doby. Odkiaľ začali prenikať Gréci do svojej dnešnej vlasti, je predmetom vedeckých sporov; prevláda názor, že z Balkánskeho polostrova, kde do začiatku 2. tisícročia kočovali, a že príčinou ich sťahovania bol tlak iných kmeňov zo severu. Pôvodným obyvateľstvom Grécka boli bližšie neznáme kmene, pravdepodobne neindoeurópskeho pôvodu - azda Herodotovi a Tukydidovi „Károvia či Lelegovia" a Homérov „záhadný národ Pelasgov". Gréci prišli v niekoľkých vlnách; prvou a najmocnejšou boli Achájsi, za nimi postupovali ďalšie kmene. Jeden z týchto kmeňov hádam zabočil na východ a obsadil Troadu; tam sa potom rozdelil na Homérových Dardanov a Trójanov. V európskom Grécku Achájsi pôvodné obyvateľstvo sčasti vytlačili za more a sčasti si ho podrobili, napokon sa s jeho zvyškami zmiešali a prijali aj mnohé prvky ich kultúry. Podrobnosti tohto zložitého procesu si môžeme iba domyslieť; na pevnú pôdu poznatkov nás privádzajú až archeologické nálezy, ktoré pochádzajú zo 16. storočia pred n. l. V tomto čase môžeme už bezpečne hovoriť o drobných achájskych štátoch a o achájskej kultúre - v Argu, Lakónii, Atike, Boiótii, Tesálii a najmä v peľoponézskej Acháji, o niečo neskôr i v Messénii a na Itake.

V polovici 16. storočia pred n. l. si už achájski vládcovia budujú silne opevnené hrady; sú „kráľmi" (ako sa trochu zjednodušene prekladá vládařský titul hérojskej doby *basileus*), ale ich funkcia zahŕňa len moc vojvodu, sudcu a najvyššieho kňaza. „Skrátka slovo »basileia«, ktoré grécki spisovatelia používajú pre homérske tzv. kráľovstvo (pretože vojvodcovstvo je jeho hlavným znakom), znamená - doplnené radou a ľudovým zhromaždením - iba vojenskú demokraciu" (Marx). Archeologické nálezy nedovoľujú pochybovať, že spoločnosť bola už silne triedne diferencovaná a že sa skladala z dvoch základných tried: slobodných a otrokov. Ruka v ruke s pamiatkami hmotnej kultúry to potvrdzujú (mladšie) rozlúštené texty hradných inventárov napísané v lineárnom písme B.

Začiatkom 15. storočia pred n. l. majú Achájsi úzke styky s Krétou; poznávajú tu staršiu a vyspelejšiu kultúru a ohotne preberajú jej vymoženosti. V tom čase majú už dávno za sebou veľkú spoločenskú delbu práce medzi poľnohospodárstvom a remeslom; čoraz väčšia časť mužského obyvateľstva sa venuje námorníctvu, teda obchodu a pirátstvu. („Plavcom po pristátí," píše o týchto časoch Tukydidés, „sa kladie všade jedna a tá istá otázka: či sú lupiči. Pýtani sa preto neurážajú a ani pýtajúci sa im to remeslo nevychítajú.") Zdá sa, že Achájsi postupne vytlačili Kréťanov z nadvlády nad morom, a je pravdepodobné, že v polovici 15. storočia pred n. l. ovládli Knossos.

„Achájsi ovládli Knossos?" spýtal by sa pri tejto vete Evans. „Nebolo to skôr naopak? Neboli Mykény, Tiryns a iné achájske hrady iba pohraničnými pevnosťami krétskej ríše?" Na podporu tohto svojho názoru by uviedol, že mykénske umenie je len „provinčným odleskom umenia metropoly", že achájske hrady sú v porovnaní s nádherným beloskvúcim palácom v Knosse len „chmúrne tvrde".

Nad touto námietkou sa treba zamyslieť - a porada s učencami, ktorí majú v tomto ohľade rovnakú autoritu, nás nevedie k jednoznačnému záveru. (Argumenty pre a proti pozná čitateľ z predošlých kapitol.) Isté je len

to, že od chvíle, čo Achájci vstúpili na krétsku pôdu, dostávame sa pri ich sledovaní na „ostrov záhad“. Napriek tomu je však takmer isté, že v 14. a 13. storočí pred n. l. bola Kréta (alebo aspoň jej veľká časť) skutočne pod mocou Achájcov; ich vplyv je tu nepochybny a achájske osady tiež.

Čo o tom hovoria najstaršie a najnovšie svedectvá? Homér neodlišuje Krétanov z čias trójskej vojny od ostatných Achájcov a kladie ich do jedného radu s Argejcami, Kefalénčanmi, Rodosanmi, Aiolmi atď., alebo Aténčanmi. Idomeneus, ktorý „priviedol pod hradby Iliu osemdesiat čiernych lodí“, bol práve tak Achájec ako Agamemnón, Odysseus alebo Nestor; to isté platí o jeho vojakoch, „ktorí bývali v Knosse a v Gortýne s pevnými hradbami, v Miléte meste a v Lykete a v Lykaste bieleho lesku, tiež v Tytiu, Faiste...“ (Mimochodom, v Gortýne sa tie hradby našli!) A Ventrís neodlišuje jazyk mykénskych a knosských tabuliek: pokiaľ sú v lineárnom písme B, jazyk jedných i druhých je tá istá stará gréčtina.

V 14. a 13. storočí pred n. l. dosiahla zrejme moc Achájcov vrchol. Svedčia o tom ich veľkolepé stavby, rozkvet ich umenia i doklady o ich stykoch s radom krajín a ostrovov: s Kykladami, Malou Áziou, Sýriou, Egyptom, Sicíliou a južnou Itáliou. Na Cypre, na Rode, v maloázijskom Miléte a Kolofoňe mali osady a vo fenickom Ugariete obchodnú stanicu. Najmocnejším achájskym centrom boli Mykény. (Potvrdil to najnovšie objav cestnej siete, ktorá spájala mykénsky hrad s Argolským a Korintským zálivom; zvyšky mostov, násypov a dlažbových kameňov dokazujú, že celá sieť bola vybudovaná podľa jednotného plánu.)

Nakoľko ovládol mykénsky vládca ostatných *basileov*, sa bezpečne nevie; o „mykénskej ríši“ asi hovoriť nemôžeme. Achájski vládcovia boli od seba zásadne nezávislí; na spoločnej výprave sa, pravda, podriaďovali najmocnejšiemu, ale toto podriadenie nebolo ani absolútne, ani trvalé. K takémuto podriadeniu došlo aj pri výprave proti Tróji - bol to podľa Tukydidu prvý „spoločný čin“ všetkých Achájcov. A ako vieme z ďalších strán dramatického románu gréckej histórie, zároveň aj posledný.

Z trójskej vojny sa vrátili Achájci ako víťazi, ale so stratou krvi a sil. „Padli tam všetci, čo najlepši hrdinovia boli,“ hovorí Homér ústami múdreho Nestora a má iste pravdu. Keď začiatkom 12. storočia pred n. l. vtrhli do Grécka divé kmene kočovných Dórov, Achájci sa im nevedeli ubrániť; bohatstvo zlata a bronzu padlo za korisť útočníkom so železnými zbraňami. Ako nezadržateľná potopa zaplavili Dórovia stredné Grécko a Peloponéz a ich mocná vlna sa preválila i na Krétu.

V tejto bratovražednej vojne medzi Grékmi Dórovia Achájcov sčasti vyhubili, sčasti pohltili, sčasti vytlačili na ostrovy v Egejskom mori a na západné pobrežie Malej Ázie. Slávna achájska kultúra zmizla z povrchu zeme.

Dórovia boli ničitelia, plienitelia, barbari v našom zmysle slova. Zo skazy, do ktorej uvrhli Grécko, vykvitla však po tisícročí živorenia nová Helada.

Pamätáme sa, ako urputne hľadal Schliemann doklady o Tróji a Trójanoch „na druhej strane“, teda predovšetkým v egyptských dokumentoch? Považoval za nesmierny úspech, keď mu mohol Brugsch potvrdiť, že nápisy v karnackom Ramesseu sa skutočne zmieňujú o Trójanoch, Dardanoch a iných trójskych spojencoch uvádzaných v *Iliade* a že v nápisoach Ramesseho III. a Merenptaha sú dokonca zmienky o Achájcoch a Danajcoch. (Čo by dali napríklad židovskí historici za to, keby našli podobnú zmienku o „egyptskom zajatí“ Židov v egyptských prameňoch, alebo kresťanskí o Kristovi u súvekých rímskych historikov!) Keď však hľadal ešte podrobnejšie správy - správy o osobách spomínaných Homérom - vážni učenci ho „krotili“. Smiať sa mu už netrúfali, označovali to iba za „príliš odvážne“.

Ale na cestách vedy nie je nič „príliš odvážne“ - a to neplatí iba pre makromolekulárnu chémiu alebo kozmonautiku, ale i pre archeológiu. Sotva štvrt' storočia po Schliemannovej smrti sa takéto doklady našli! Podali ich dokumenty z celkom nečakannej strany. Roku 1880 objavil oxfordský profesor Archibald Henry

Sayce (Schliemannov priateľ a autor predhovoru k jeho práci o Tróji) tajomnú ríšu Chetitov, ktorá bola v „predklasickom staroveku“ treťou veľmocou medzi Egyptom a Babyloňiou. (Objavil ju na základe nálezov množstva hieroglyfických nápisov, roztrúsených po celom Blízkom východe.) Jadrom tejto ríše bolo dnešné stredné Turecko; na západe hraničila s Troadou. Roku 1906 objavil berlínsky profesor Hugo Winckler jej hlavné mesto Chattušu pri dedinke Boghazköy, asi 150 km východne od Ankary. V jej troskách vykopal archív chetitských veľkokráľov, obsahujúci asi 20 000 tabuliek s klinopisnými textami; časť z nich bola napísaná v babylončine, diplomatickej reči starovekého Východu, rozhodujúca väčšina v chetitčine. (Mimochodom: Winckler postupoval pri týchto vykopávkach spôsobom, ktorý bol priam výsmechom modernej vedy. Nezačínal presne miesta nálezov, nekatalogizoval tabuľky, bezohľadne rúcal stavby atď. a celé vedenie vykopávok fyzicky prenechal nejakému negramotnému Kurdovi, ktorý mu nosil drahocenné tritisícročné tabuľky v koši na zemiaky. Nikto mu to však nevyčítal, hoci od Schliemannových čias sa metódy archeológie nesmierne zdokonalili a zjemnili. Bol univerzitný profesor, a preto to bolo - na rozdiel od Schliemanna - podľa názoru oficiálnej vedy úplne v poriadku.) Chetitské texty, ktoré Winckler objavil, boli však nezrozumiteľné, lebo reč Chetitov bola nielen mŕtva, ako napríklad gréčtina a latinčina, ale i zabudnutá; nevedelo sa dokonca ani to, do ktorej skupiny jazykov patrila. Po takmer desaťročnej práci učencov mnohých národov sa ju napokon podarilo rozlúštiť „novému Champollionovi“ - českému učencovi Bedřichovi Hroznému.)

Roku 1915 publikoval Hrozný prvé výsledky svojho lúštenia; do roku 1917 dospel tak ďaleko, že v práci *Reč Chetitov* (napísanej po nemecky) uverejnil i prvý slovník chetitčiny a jej gramatiku. Archívy chetitských veľkokráľov so zahranično-politickou korešpondenciou, diplomatickými zmluvami atď. prehovorili - a prehovorili aj o Trójanoch a Achájcoch!

Prvé výsledky štúdia o vzťahoch Chetitov so západnými susedmi uverejnil roku 1924 švajčiarsky filológ Emil Forrer (neskorší profesor na univerzite v Berlíne, potom v Chicagu a v San Salvadore). V jeho práci *Predhomérski Gréci v klinopisných textoch z Boghazköy* sa objavuje prvé meno z Tróje, ktoré poznáme z Homéra - a neveríme vlastným očiam: chetitský kráľ Muvatalliš uzatvára štátnu zmluvu s kráľom krajiny Uilusa Alaxandrom!! Čo je krajina *Uilusa*? Filologický rozbor umožňuje zistiť v tomto názve chetitský názov mesta - *Ilios*. *A Alaxandra* stotožní i nefilológ hneď na prvý pohľad s *Alexandrom* - čo nie je nič iné ako druhé meno Parisa!

Historici onemeli. Podobnosť týchto dvoch mien s homérskymi bola naozaj taká očividná, že sa proti tomu nedalo takmer nič namietat'. Prírodzene, vznikli tu hneď tucty otázok - ani jednu z nich sa nepodarilo dodnes jednoznačne zodpovedať. Neprenáhľime sa teda so závermi, hoci...

Muvatalliš je historicky jednoznačne dokázaná osobnosť; vládol asi v rokoch 1306 - 1282 pred n. l. a vybojoval jednu z najvýznamnejších bitiek predklasického staroveku: asi roku 1286 pred n. l. odrazil útok Ramesseho II., najmocnejšieho panovníka z tridsiatich egyptských dynastií, na chetitskú pevnosť Kade na Oroste. Že by bol uzavrel zmluvu s mýtickým panovníkom?

Ale v boghazköyskom archíve sa našli ďalšie dokumenty s ďalšími menami krajín, o ktorých čítaní a lokalizácii niet najmenšieho sporu. Chetitský kráľ Tutchalijaš IV., ktorý vládol asi v rokoch 1250 - 1220 pred n. l., uvádza v jednej svojej správe mená 24 susedných (pováčšine malých) štátov „krajiny Assuva“. (Je *Assuva* jednou z najstarších foriem mena „Ázia“?) Sledujme však Forrerove skúmania. Píše doslovne:

„Ako najposlednejšia, teda zrejme i najvzdialenejšia krajina Assuvy“ (najvzdialenejšia smerom na západ), „sa uvádza krajina *Ta-ru-i-ša*. Pretože klinové písmo je slabičné, a teda nemožno napísať na začiatku slova dve za sebou idúce spoluhlásky ináč, len keď sa medzi ne vsunie samohláska, môžeme toto slovo čítať rovnako dobre *Truisa* alebo *Troisa*. A keď toto slo-

vo prešlo už v jedenástom storočí pred n. l. do slovného pokladu gréčtiny, muselo sa zmeniť - pretože s sa medzi samohláskami mení v gréčtine na h - tak, že znelo *Troiha* a nakoniec *Troia*. Máme tu teda najstaršiu a zároveň jedinú zmienku o Tróji v klinopisnom texte."

A Forrer našiel v boghazköyských textoch i meno *Achchijava*, o ktorom niet takisto pochyb, že je názvom krajiny Achájcov. „Pretože podľa chetitiského hláskoslovnia mení sa neprízvučné *-aji-* na *-ija-*, mohlo „Achchijava“ vzniknúť z »Achchajiva«, čo je presne tá istá forma, ktorú môžeme predpokladať aj v gréčtine. Krajina »Achchijava« je teda krajina Achájcov, krajina Grékov."

Iné tabuľky nám túto krajinu lokalizovali (v súlade s našimi poznatkami), iné hovoria o jej veľkosti a moci: kráľ Tutchalijaš IV. uvádza jedného z achájskych kráľov ako „sebe rovného“ a jedným dychom s kráľmi Babylonie, Asýrie a Mizri (t. j. Egypta; *Misir* sa volá dodnes Egypt po arabsky). Na jednej tabuľke chetitiského kráľa Arnavanda III., ktorý vládol asi v rokoch 1230 - 1200 pred n. l., sa našlo dokonca meno kráľa krajiny Achájcov, a toto meno znie *Attarisijas* resp. *Attarsijas*.

Ak môžeme mať pochybnosti o historickej existencii kráľa Alexandra-Parisa, tu skutočne ťažko nachádzame argumenty proti Forrerovmu záveru: „Agamemnónov predchodca na kráľovskom tróne Mykén, ktorým bol podľa klinopisných nápisov Attarasijas resp. Attarsijas, volal sa podľa gréckej tradície Atreus. Pochybnosť o faktickej totožnosti týchto dvoch mien zdá sa mi vylúčená, aj keď ich grécke a klinopisné formy nemožno bez ďalšieho stotožniť. Podrobnosť týchto dvoch mien je však príliš nápadná, než aby som ju mohol považovať za náhodu."

Naozaj - môžeme to považovať za náhodu? Alebo nie? Ak nie, tak to však neznamená nič iné, než že Atreus vystúpil zo starých múrov do histórie - ako človek z mäsa a krvi! Presne tak tomu veril antický svet. Ale máme tomu veriť aj my? A trebárs i tomu, že tento Atreus mal synov Agamemnóna a Menelaa? No tabuľ-

ky s doslovne „archívne doloženou“ existenciou kráľa Atrea sa skutočne našli a Forrerovo čítanie je správne.

Niet dodnes knihy, ktorá by podávala systematický prehľad „otázok okolo Tróje“, a rozhodne nie je účelom tejto knihy, aby túto medzeru zaplnila: už preto, že by to čitateľa pravdepodobne nezaujímalo. Obmedzíme sa teda na najdôležitejšie - a najzabavnejšie.

Medzi najdôležitejšie patrí predovšetkým otázka osudu Trójanov po dobytí mesta. Zdá sa, že napriek (neskoršie vykonštruovaným) veštibám, podľa ktorých nemala byť Trója znovu obnovená či osídlená, vyrástlo na jej troskách čoskoro po požiari nové sídlisko: Blegenova „Trója VIIb“. „Veci nájdené v nižšej časti (VIIb1) nepochybne dokazujú, že časť obyvateľov Tróje pohromu prežila a vo svojich znovu postavených domoch naďalej udržovala tú istú kultúru, ktorá prekvitala v období VIIa... Vyššia vrstva, Trója VIIb, prezrádza náhlu zmenu kultúry, ktorá nesporne dokazuje, že na scénu prišiel nový ľud. Najnápadnejšou novotou je tu výskyt keramiky, známej pod názvom *Bucelkeramik*, čiže hrboľatej keramiky, hrubej, ručne vyrábanej, čiernofarebnej keramiky úplne iných tvarov. Najobvyklejšia analógia tejto keramiky sa celkom všeobecne nachádza v neskoršej bronzovej dobe v Uhorsku, odkiaľ sa začalo, ako sa domnievajú mnohí archeológovia, sťahovanie ľudu s hrboľatou keramikou do Malej Ázie, a to pravdepodobne cez Tráciu."

Časť obyvateľstva Tróje sa podľa tradície vystaňovala na západ; významný bulharský filológ V. Georgijev sa domnieva, že záhadní Etruskovia, predrímski obyvatelia Itálie, sú potomkovia Trójanov. (Mimochodom, o pôvode Etruskov, ktorých jazyk dodnes vzdoruje všetkým snahám o rozlúštenie, nebolo jednotného názoru ani v antike. Herodotos, Strabón, Plínius Starší a Tacitus ich považovali za prístáhovalcov z Malej Ázie; Hellanikos ich považoval za potomkov Pelasgov, Dionýsios z Hali-karnasu za odvekých obyvateľov Itálie. Moderní učitelia sa rôznia ešte viac: Francúzi Rougé a Maspero

a Rus Modestov ich považovali za potomkov Turšov či Tuskov, jedného z „morských národov“, ktoré napadli v 12. storočí pred n. l. Malú Áziu a Egypt; podľa nemeckého historika Niebuhra boli ich pravlastoví Alpy, podľa ruského jazykovedca Marra Itália; taliansky učenec Nogarra vidí v nich príbuzných Chetitov, ktorí sa prisťahovali do Itálie cez Balkán.) Georgijev vychádza zo zaujímavej konštrukcie, ktorá azda nie je celkom nepodložená, že Trójania volali sami seba *Troes*; z tohto názvu vznikol neskôr grécky názov Etruskov *Tyrse-noi* i latinský názov *Etruskovia*. Potvrdí ďalší pokrok etruskológie jeho teóriu? Alebo dá opäť za pravdu starému básnikovi - tentoraz Vergilioví?

Inou otázkou, ktorá v poslednom čase zaujala viacerých bádateľov, sú „čísla u Homéra“. V tejto súvislosti nás zaujíma len jedno: ako sa stavajú k Homérovmu údaju, že Achájcov bolo pred Trójou presne 100 000. Nuž toto číslo je nepochybne hrubým zaokrúhlením a nemožno mu pripisovať väčšiu presnosť, ako napríklad údaj v starofrancúzskych hrdinských spevoch, kde naraz omdlieva 100 000 bojovníkov. Ostatne, pobrežie „medzi hraničnými mysli“, t. j. pravdepodobne od dnešného Kum Kale na juhozápad k Sigeiu a na východ k Roteiu, meria len asi 3 kilometre a je nepravdepodobné, že by tam mohol táboriť zhruba rovnaký počet mužov, ako má dnes Nitra obyvateľov. Ale 1186 lodí v troch radoch za sebou by sa tam presne zmestilo a boli by naozaj tak tesne pri sebe, že by veľký Aias mohol skákať z jednej paluby na druhú ako onen „krotiteľ koní“.

Jednou z najpríťažlivejších otázok, ktorá znovu a znovu láka moderných bádateľov, je „Odyseova cesta“. Všetky pokusy o jej rekonštrukciu skončili sa v antike neúspechom; dnes nemáme v tomto ohľade o nič lepšie vyhlídky. Problém je v tom, že Homér sčasti opisuje miesta, ktoré poznal osobne, a sčasti miesta, o ktorých sa dopočul len z rozprávania alebo povestí; jedny i druhé však umiestuje do končín, ktoré sa podľa údajov o trvaní a smere Odyseovej plavby nedajú zistiť. Eratostenes, vynikajúci grécky zemepisec z 3. - 2. storočia pred n. l., vyhlásil, že

vtedy nájde miesta, po ktorých Odyseus blúdil, keď mu nájdu remená, ktorý urobil remeň na zviazanie Aiolovho mecha s vetrami.

V dačom sú však moderní bádatelia predsa len ďalej než starí: majú väčšie zemepisné znalosti - a teda i širšie pole pre hru fantázie. Stretáme sa s tvrdeniami, že Odyseus bol v Británii, Nemecku a Portugalsku, že sa prepravil Čiernym morom, že pristál pri Myse dobrej nádeje, že Aiolov ostrov navštívil vraj pri plavbe Indickým oceánom. Desiatky učených kníh presne lokalizujú Skyllu a Charybdu: raz do Dardanského prielivu, inokedy do Messinského, najnovšie do Gibraltárskeho. Princezná Nausikaá vraj prala bielizeň v ústí Guadalquiviru; Kalypso sídlila neďaleko pevnosti La Valetta na Malte; Fajáci nie na Kerkyre, ale podľa P. Ortmayra (1954) na Kréte a podľa J. P. Droopa (1951) na Tére. Talianski bádatelia umiestujú Sirény na ostrov Capri alebo na Sorrentské pobrežie, Francúzi A. C. Blank a V. Bérard na mys Paliarno (dôvod: je tam mestečko Molpe a jedna zo Sirén sa volala Molpe). A učenici, ktorí sú nesporne učencami, podnikajú nové a nové namáhavé študijné cesty, aby našli ostrov Kyklopov s Polyfemovou jaskyňou, ostrov divých Laistrygonov či Trinakiu (je ňou vraj Sicília). Ale - nevybrali sa roku 1949 hneď tri americké výpravy na horu Ararat, aby tam po správe nejakého tureckého roľníka vážne pátrali po zvyškoch Noemovej archy?

Jedno nás môže pri týchto výpravách po stopách Odyseových utešovať: sú neškodné. To je tiež často jediné, čo môžeme povedať o rôznych „teóriách“ o Polyfemovom hneve, o existencii Heliovoho stáda, o právnom podklade Parisovho súdu, o biologickej hodnote potravy Lotofagov, o psychológii gréckych bohov s osobitným zreteľom na Agamemnónov klaný sen, o sporoch, či Helena bola kňazkou alebo tanečnicou atď., a najmä o nových a nových teóriách o pôvode a konštrukcii trójskeho koňa. Čo však môžeme povedať, ak chceme zostať zdvorilí, o prácach ä la *Kirkín jed* od Hansa Philippa? Predmetom tejto štúdie (vyšla roku 1959 vo vážnom západonemeckom časopise

pre antickú kultúru *Gymnasium*, blízkom heidelberskej univerzite) je totiž vedecký výskum otázky, akým jedom premenila Kirke Odyseových druhov na prasatá a aký protijed dal Hermes Odyseovi, aby sa pred jej čarami zachránil. Autor považuje túto premenu na prasatá za „určitý druh hypnózy“ a zisťuje, že rastlinou, ktorá má takéto „hypnotické účinky“, je „datura, obsahujúca vo svojich listoch atropín, hyoscyamín a skopolamín; ale dôležitejší než zloženie týchto troch jedov je zrejme pomer, v ktorom sú v rastline obsiahnuté“. Protijed, ktorý našlo „božské oko“ Hermovo, objavil v zriedkavej „bielej muchotrávke“, ktorú dodnes jedia Indiáni kmeňa Pima v Mexiku; jej opis sa vraj „úplne zhoduje“ s Homérovým. „Profylaktickým účinkom tejto muchotrávky má sa neskoršie zjedený jed datury vopred zneškodniť. Účinky bielej muchotrávky sa dostávajú o 1 - 2 hodiny; zrejme v takom čase dostal Odyseus nebezpečný nápoj, ktorým ho Kirke privítala, a mohol ho pokojne vypiť. Rozhodne musel však poznať aj účinky tejto muchotrávky bez datury, aby sa mohol pripraviť. Pravidlá, ako sa má správať, mu vysvetlil Hermes... Všetky tieto jednotlivosti sú (u Homéra) vyličené tak životne pravdivo, že nie je možné, aby vyplynuli z fantázie.“ - „Žila teda Kirke v Mexiku?“ pýta sa autor, aby mohol vyvrátiť najočividnejšiu námietku. „Nie - ako dokazuje už jej meno - na Azorských

ostrovoch!“ Čím to jej meno dokazuje? Nuž *kirkos* znamená po grécky „jastrab“ a jastrab sa povie po portugalsky *azor*... Čo sa týka spojenia antického Grécka s Azorami a Mexikom, to považuje Hans Philipp za takú samozrejmosť, že to ani nepokladá za potrebné dokazovať.

Nevzbudzujú podobné štúdie prílišnú dôveru v súdnosť mužov (a, pochopiteľne, i žien), ktorí ich píšu, recenzujú a uverejňujú? Jedno je však u ich autorov nesporné: sú to vzdelaní ľudia, poväčšine univerzitní profesori. Zdá sa, že vzdelanie a tituly ešte nestačia, aby zabránili... Azda sme boli ochotní prenášať úctu a obdiv, ktoré patria Schliemannovi, Dörpfeldovi, Blegenovi, Evansovi, Ventrisovi a im rovným, na všetkých bádateľov a vedeckých pracovníkov, ktorí zostupujú do hĺbín minulosti, aby vypátrali jej tajomstvá. Musíme medzi nimi rozlišovať - a úctu spojenú s obdivom vyhradíme len tým, ktorí sa svojou prácou zaslúžili o pokrok ľudských vedomostí.

Stovky drobných otázok okolo Tróje čakajú dodnes na riešenie. Načo však hovoriť o malých veciach?

To hlavné a podstatné je dnes už jasné. Neúnavná vytrvalosť archeológov a dôvtip filológov sa pripojili po tisícročiach k Homérovmu géniu: vďaka ich dielu sa dodnes skvie v sláve zdaná Trója.

HOMÉROVSKÁ OTÁZKA

Ak problém Tróje môžeme dnes považovať v podstate za vyriešený, u Homéra je ešte stále všetko predmetom sporov: i to, že vôbec žil, i to, že zložil *Iliadu* a *Odyseu*. Dva a pol tisícročia trvá už skúmanie tejto najzamatanejšej otázky svetovej literárnej histórie - a výsledok? „Koľko kníh o Homérovi,“ povedal raz akademik A. Salač, „toľko Homérov.“

To platí nielen o Homérovi-človekovi, ale predovšetkým o Homérovi-básnikovi (a najmä o vysvetľovaní vzniku jeho diel). Čo bol proti spletitosti „homérovej otázky“ povestný gordický uzol? Alexander Veľký ho roztal mečom; kľbko homérovských problémov nedokázali však zatiaľ rozmotat' tisíce učencov, vyzbrojených najmodernejšími prostriedkami vedy a techniky. (Áno, i techniky - moderní homérovskí bádatelia používajú pri svojej práci elektronické počítače s tou istou samozrejmosťou ako antickí vo svojej bezradnosti služby delfskej veštiarne.)

Neláka nás nahliadnuť pod závoj záhad okolo Homéra a jeho diela? A pozrieť, prečo nie sú doteraz rozlúštené - a prečo raz budú rozlúštené?

Myšlienka, že Homér neexistoval, sa nám zdá, pochopiteľne, absurdná, ale vyslovili ju vážni učitelia, ktorí si vedeli predstaviť vznik *Iliady* a *Odysey* aj bez básnika menom Homér. Potlačme v sebe navyknuté predstavy a preskúmame bez predsudkov ich teórie a argumenty.

Prvý vystúpil s touto myšlienkou Francúz F. H. d'Aubignac začiatkom

18. storočia; podľa neho vznikla *Ilias* mechanickým spojením samostatných básní o obliehaní Tróje, ktoré zložilo mnoho neznámych „homérov“, teda slepých pevcov. Druhý ju hlásal Nemec Fr. Schlegel koncom 18. storočia; básne pripisované Homérovi sú podľa neho výsledkom kolektívnej tvorby mnohých básnikov a ich jednota (ktorú na rozdiel od d'Aubignaca nepopiera) je dielom „tvoriaceho ľudu“. Tretí ju vyslovil Nemec K. Lachmann v prvej polovici 19. storočia; podľa jeho „piesňovej teórie“ vznikli homérske básne z množstva piesní neznámych pevcov, ktoré sa v neskoršom vývine spojili. Podľa posledného z hlásateľov tejto teórie, nemeckého bádateľa E. Betheho, „Homér nie je jednotlivá osoba, ale nadosobný duch, ktorý vyžaruje z množstva skutočných pôvodcov *Iliady*“.

V Schlegelovej a Lachmannovej teórii sú iste prvky, ktoré môžeme nazvať „zrnká pravdy“, ale pokiaľ ide o neexistenciu Homéra, nedokazujú v skutočnosti nič. Nevysvetľujú predovšetkým umeleckú celistvosť a jednoliatosť Homérových básní a okrem toho odporujú všetkým poznatkom o epickej poézii u národov, kde sa táto poézia zachovala v záznamoch alebo v živote. D'Aubignacova prvá téza padne, keď dočítame *Iliadu* alebo *Odyseu*: majú nesporne jednotnú vnútornú osnovu a nie sú nijakým „mechanickým spojením“ samostatných básní. Betheho „nadosobný duch“ sa, pravda, vymyká kritickému rozboru, zato však tým ľahší je filologický rozbor d'Aubignacovho druhého

argumentu: vyvodzovať z gréckeho *ho mé horón* „slepých mužov“ je práve také odôvodnené, ako vyvodzovať z *homéros* „rukojemníka“ alebo z *horné arón* „muža, ktorý zlátal deku“. Pri čítaní pestrofarebných opisov v Homérových básňach si ťažko vieme predstaviť, že ich autormi boli „slepí muži“. Pre istotu sa však poradíme s filológmi: v antických textoch sa stretávajú so slovom *Homéros* vždy len ako s vlastným menom.

Vyvodzovať z týchto teórií a argumentov záver, že Homér nikdy nežil, zdá sa nám teda nepodstatné. Rozhodujúca väčšina moderných vedcov Homérovu historickú existenciu ani nepopiera a súhlasí tak s presvedčením celého antického sveta, že Homér bol človek, ktorý sa živil chlebbom tejto zeme.

Problém je však inde - o Homérovi nevieme nič konkrétne. Antika nám zanechala o ňom množstvo správ, majú však nemalú chybu: sú z veľmi neskorých čias a nespoľahlivé.

Sporné je už miesto jeho narodenia. Známe grécke distichon mu pripisuje sedem rodísk: „Smyrna, Chios, Kolofón, Itaka, Pýlos, Argos a Atény tvrdia, že sú Homéra vlasťou.“ V skutočnosti ich nájdeмо omnoho viac, lebo napríklad Aristoteles (4. stor. pred n. l.) nahradil Chios lom, Antipatros (1. stor. pred n. l.) pripojil ešte Tesáliu, a keď byzantskí autori slovníka *Suda* (z 10. storočia n. l.) zhrnuli všetky antické pramene (nám už sčasti neznáme), našli v nich ešte Rodos, Troadu, Lýdiu, Itaku, Cyprus, Knossos, Mykény, Rim, Gryneje, Lukániu, Itáliu, Egypt a Babylon. Zachovalo sa i takéto určenie: „Vlasťou mu bolo pre veľké nebo a matkou nie žena smrteľná, ale Kalliope.“

Neurčitosť rodiska nie je, pochopiteľne, dôkazom, že sa niekto nenarodil; ináč by musel byť mýtickou osobou napríklad aj Krištof Kolumbus, ktorý mal tiež sedem rodísk (najnovšie to vyhráva Janov). A práve tak nie je dôkazom, že niekto nežil, ak si o ňom protirečia údaje životopiscov.

Homérových životopisov poznáme z antiky asi tucet; väčšinou, žiaľ, len podľa titulu. Azda najstarší napísal Artemón z Klazomiien; zachovala sa z neho len jedna veta. Platónov žiak

Herakleides (4. stor. pred n. l.) napísal dokonca dve knihy *O Homérovi* (a Hesiodovi); pre zmenu sa nám z nich nezachovala ani veta. Niekoľko úryvkov zo starších autorov sa našlo v prácach alexandrijských bibliotekárov (3. - 2. stor. pred n. l.). Jeden z Homérových životopisov sa pripisuje Plutarchovi, iný Herodotovi; obidva neprávom. Za takýchto okolností nie div, že delfská Pýtia vyhlásila Homéra za syna Telemacha a Nestorovej dcéry Polykasty - a americký profesor Samuel Buttler (s tou istou spoľahlivosťou, ale roku 1895) za sicílsku princeznú Nausikau.

Zo spleti správ, a najmä podľa Pseudo-Herodotovho spisu, ktorý sa zachoval vo dvoch rukopisoch (z byzantskej doby), môžeme zostaviť asi takýto Homérov „stručný životopis“:

Vlastným menom sa volal Homér Melesigenes (nemusí nás to prekvapovať viac, ako napríklad, že Platón sa volal Aristokles). Toto meno dostal podľa rieky Meles, pri ktorej ho matka porodila, keď práve prala bielizeň. Jeho otec je neznámy (niekedy sa uvádza, že ním bol boh rieky Meles), matka ako vždy známa: volala sa Kreteis a pochádzala z maloázijskej Kýmy, kde žil jej otec. Po jeho smrti sa presťahovala do Argu k nejakému Klenaktovi; keď však prišiel na to, že čaká dieťa, vyhnal ju do Smyrny, „ktorú práve založil Theseus“. Tam sa jej ujal remeselník Femios; vzal si ju najprv za slúžku, potom za ženu. Chlapcovi bol dobrým otčimom; naučil ho aj „písať, čítať a všetko, čo patrí k básnickému remeslu“. (Podľa Diodóra bol mu učiteľom Pronapides, „ktorý ešte používal písmo Pelasgov“.) Básnikom sa však stal až po mnohých životných skúsenostiach; pôvodným povoláním bol námorník a jeho prvým zamestnávateľom bol itacký kupec Mentos. Dostal sa až do Afriky a Hispánie a, pochopiteľne, na Itaku. Tam sa zoznámil s Mentorom, synom Alkimovým, „od ktorého sa dozvedel všetko o Odyseovi“. Zo sveta sa vrátil rovnako chudobný, aký sa do neho vybral; usadil sa v Kolofóne a zložil tam svoj prvý epos *Margites* (o hrdinovi-hlupákovi). Krátko nato sa mu vrátila očná choroba, ktorú dostal už na Itake, a oslepol. (Najstaršie sprá-

vy a vyobrazenia však o jeho slepote nič nevedia.) Z Kolofóna odišiel do „rodnej Smyrny“, ale čoskoro ju opustil, aby putoval svetom ako spevák a básnik. Cesta ho priviedla do kým-skej kolónie Neon Teichos; zložil tam epos o tébskej vojne *Tébaidu*. Ako uznávaný básnik ponúkol Kýme, že ju bude ospevovať za byt a stravu - odmietli ho. (Od tých čias sa Kýme každý básnik vyhýbal.) Potom sa s ním stretávame - už pod menom Homéros - v maloázijskej Fokai. Napísal tam *Malú Iliadu*, ale básnik Testorides ju odniesol na ostrov Chios a vydával ju tam za svoju. Vybral sa za ním, ale nepochodil. Nakoniec bol rád, že našiel útulok u pastiera Glauka. Tam ho objavil Glaukov pán a prijal ho za vychovávateľa svojich dvoch synov. V takto zabezpečenom postavení sa potom oženil; žil však zrejme skromne, lebo keď sa vydávala jedna z jeho dvoch dcér, nemohol jej dať iné veno ako jeden zo svojich eposov: *Kypriu*. (Našiel sa nakladateľ, ktorý roku 1925 vyhlásil, že by jej autorské práva odkúpil za milión dolárov. Ak mal na mysli tento epos, pochodil by zle, lebo nie je Homérovým dielom; má s ním spoločné len to, že sa zaoberá udalosťami, ktoré viedli k trójskej vojne.) Na Chiu prežil Homér zvyšok života; tu a na príležitostných cestách zložil aj *Iliadu*, asi päťdesiat drobných básní, najmä hymnov na bohov, žartovnú paródiu na hrdinské eposy *Žabomyšiu vojnu*, nakoniec *Odyseu*. Na staré dni dostal veľmi lichotivé pozvanie do Atén. Odobral sa tam, ale nedošiel. Vietor zahnal loď na ostrov Ios, vystúpil tam a dal sa do reči s chlapcami, ktorí chytali ryby. Keď sa ich spýtal, čo chytili, odpovedali: „Čo sme chytili, zabíjame, čo sme nechytli, necháme plávať.“ Márne sa namáhal, aby túto detskú hádanku uhádol. Keď mu prezradili, že sú to vši, povedal im (vo verši), že ako všiváci tomu iste rozumejú, a z ľútosti, že mu starobou zoslabol rozum, na mieste zomrel.

Tento „životopis“ by hádam mohol byť osnovou pre celkom dobrý „román o Homérovi“ a jeho rozbor by iste mohol byť predmetom vážnej vedeckej práce. My sa však nechceme púšťať na neistú pôdu ľahkej fantázie,

ani do ťažkých filologických rozborov. Ostatne takéto rozborby by boli na tomto mieste celkom nemysliteľné: muse-li by sme sa vyrovnat' nielen s Pseudo-Herodotovým *Životopisom Homéra*, ale aj s asi 350 útržkami z diel rôznych antických a byzantských spisovateľov. Uspokojíme sa teda s prostým konštatovaním: jediné, v čom si antické správy neodporujú a čo i moderní učitelia uznávajú za „celkom pravdepodobné“, je to, že Homér žil na Chiu a zomrel na Iu.

Sme však navždy odsúdení na to, aby sme sa o najväčšom básnikovi Grécka nič podrobnejšie nedozvedeli?

Homérovský bádatelia súčasných (či celkom nedávnych) čias sú v tomto ohľade optimisti. Nemci Wilamowitz-Moellendorff a Schadewaldt napríklad veria, že pokroky filológie (najmä rozlúštenie krétsko-mykénových textov a ďalší výskum maloázijských zvláštností starej gréčtiny) umožnia odkryť v starých správach prvky, cez ktoré sa prenikne k bezpečným poznatkom. Podľa názoru nemeckého filológa Bickela dá sa viac očakávať od výskumu historických prvkov v homérovských eposoch. Francúz Bérard a Američan Robinson vkladajú väčšie nádeje do nových objavov archeológie. Ale nové poznatky sa neočakávajú len od „klasických disciplín“. Mnohým by napríklad mohli prispieť aj literárnovední teoretici, keby preskúmali otázku dialektického vzťahu subjektívnych a objektívnych prvkov v umení tak, aby sa z toho dali urobiť praktické závery; existencia básnika sa predsa vteľuje do básne!

To by nás priblížilo aj k odpovedi na otázku: čo vložil Homér do svojich básní zo svojich osobných skúseností, z vlastných zážitkov, z vlastného životopisu.

Aké perspektívy sa tu črtajú, ukáže trebárs úryvok z práce A. Vantucha (*Homér a homérovský svet*, 1960): „Ale nebolo by ťažké nájsť aj v týchto dielach, plných veľkoleposti, bohatstva a blahobytu, starosti chudobného speváka, ktorý musí myslieť na svoj každodenný chlieb... Starosť o jedlo zaujíma v obidvoch básňach obrovské miesto.“ Neustále sa opakujúci námet o hladu, reči o mukách, ktoré vie žalúdok človeku pripraviť a pod. „jasne

svedčia o tom, aký silný a blízky bol tento motív básnikovi". No nejde len o tento motív, ktorý vie plne doceniť iba človek, čo sám zažil hlad. „Celý svet jeho prirovnani svedčí o tom, že stavebné kamene svojich básní zbieral po cestách a poliach: stromy, kríky, vlnenie obilia vo vetre, klas v ranej rose, chudobné polia, lesy, bodľačie pri ceste; videl trhy, škriepku sedliakov o kúsok poľa s meradlami v rukách, chudobnú ženu vážiť vlnu, kováča kaliť železo, záhradníka kopat' priekopu, oráča vracat' sa domov, pastierov v hrubých kabátoch, špinavú babu na kozube." A práve tak je nesporné, že videl pomerne málo z dvorného života, ktorý opisuje výhradne z pozície žobráka, pevca alebo prosebníka - no na druhej strane videl i vraždenie mužov mečom a odpor prostých ľudí proti vojne. Svoju triednu príslušnosť priznáva s jasnosťou záznamu v kádromom dotazníku: bol nemajetný človek z ľudu, slobodný Grék.

Potvrdí nám ďalšie skúmanie opodstatnenosť d'Aubignacových, Schlegelových a Lachmannových teórií? Alebo nám naopak potvrdí pravdivosť starých povestí, správ a legiend? - Dnes sa prikláňame k názoru, že za najväčší výtvor gréckej a svetovej poézie skutočne vďačíme chudobnému potulnému pevcovi, ktorý skladal svoje verše na cestách pod nebom Helady a živil sa tým, že ich prednášal na námestiach ľudu a v hodovných sieňach mocným vtedajšieho sveta. A nemáme pre neho iné meno, ako pod ktorým je známy takmer tri tisícročia: Homér.

Všeličo sme ochotní prepáčiť Homérovým antickým životopiscom: nepravdepodobné podrobnosti, konštrukcie zaváňajúce na hony dobovou literárčinou, štylistické neobratnosti i také naivnosti, že pomenávajú osoby, ktoré mali hrať v jeho živote nejakú úlohu, menami z jeho básní (podobne ako onen nemecký autor románu o Slovenskom národnom povstaní, ktorý pomenoval partizánov menami z literárnej príručky: Vajanský, Hviezdoslav, Kuzmány, Hollý, Botto atď.). Jedno nás však u nich

naozaj mrzí - nejasnosti a rozpory v údajoch, kedy Homér žil.

Tukydidés píše, že Homér „žil dlho po trójskej vojne"; znamená „dlho" päťdesiat, sto alebo dvesto rokov? Herodotos uvádza, že žil „nie dávnejšie ako pred 400 rokmi" (pred ním), teda v 9. storočí pred n. l. Aristarchos a Krates ho zaraďujú do 11. stor. pred n. l., Eratostenes do 10. - 9. stor. pred n. l., ale považujú ho za súčasníka básnika Hesioda (ktorý žil, ako ukazujú novšie výskumy, v 8. - 7. storočí pred n. l.). Teopompos píše, že žil v 7. storočí a že bol súčasníkom satirika Archilocha (čas jeho života máme bezpečne doložený, lebo sa zmienil o zatmení slnka na Tase, ktoré astro-nómovia presne vypočítali: 6. apríla 648 pred n. l.). Euforión tiež tvrdí, že žil v 7. stor. pred n. l., pretože bol súčasníkom lýdskeho kráľa Gyga. Podľa Pseudo-Herodota žil Homér v 8. - 7. storočí pred n. l., lebo vraj zložil nápis na náhrobok frýgického kráľa Mida (čiže Midasa, onoho s „oslími ušami" a „gordickým uzlom"), ktorý zomrel okolo roku 690 pred n. l. Na druhej strane v tom istom Pseudo-Herodotovi stojí, že Homérova matka prišla do Smyrny, ktorú práve založil Teseus; podľa najnovších vykopávkov bola Smyrna založená (pochopiteľne, nie mýtickým Teseom) asi v 12. stor. pred n. l. Ostatní antickí spisovatelia nevybočujú z týchto hraníc. Sú ostatne dosť široké - skoro pol tisícročia!

V jednom sú však antické správy zajedno - a vykopávky v Tróji to potvrdzujú: že Homér nebol súčasníkom trójskej vojny. Priznáva to napokon i sám (v 486. verši druhého spevu *Iliady*): „Teraz mi povedzte, Múzy, lebo ste bytosti božské, prítomné všade a všetkého znalé: my však len z počutia vieme, nie sami, kto boli vodcovia vojska a Danajcov vládcii!"

Pol tisícročia je však pre moderných bádateľov príliš veľká nepresnosť, aby sa s ňou mohli uspokojiť. Pokúsili sa ju zmenšiť aspoň na 100 - 200 rokov a za najvhodnejší spôsob na to považovali určenie času, kedy vznikli Homérove básne. Čoskoro sa však ukázalo, že je to otázka nesmierne zložitá - a že predpokladá vyriešenie otázky ešte zložitejšej: ako vznikla *Ilias* a *Odysea*.

Toto *kedy a ako* sa stalo jadrom „homérovskej otázky“. Len jadrom, lebo je tu veľa ďalších problémov: kde tieto básne vznikli, či ich zložil Homér celé alebo len sčasti, či ich zložil obidve, alebo len jednu, z akých prameňov čerpal atď. a či vôbec máme dnes v rukách „Homérov text“, alebo len jeho omnoho neskoršiu „redakčnú úpravu“.

Pre antických učencov stála „homérovská otázka“ ináč: či bol Homér autorom všetkých diel, ktoré sa mu pripisovali. Pri *Žabomyšej vojne* a tzv. *Homérovských hymnoch* sa väčšina prikláňala k zápornému stanovisku (podľa ďalších poznatkov pravdepodobne pravom), pri eposoch *Margites*, *Tébais* a *Malá Ilias* naopak ku kladnému (nemôžeme to posúdiť, lebo sa stratili). Pokiaľ ide o *Iliadu* a *Odyseu*, bolo stanovisko takmer celej antiky jednotné a jednoznačné: sú to dva celistvé a úzko spojené eposy, ktoré zložil Homér.

Gréci považovali *Iliadu* a *Odyseu* za absolútne dokonalé, neprekonateľné básnické výtvory, ktoré je zbytočné kritizovať, ale tým užitočnejšie čítať, učiť sa naspamäť a napodobňovať ich. Kráľ Paneides, ktorý dal vraj v „preteku medzi Homérom a Hesiodom“ prednosť Hesiodovi, dostal sa do gréckych prísloví ako steslenie slabomyseľnosti; sofista Zoiolos (zo 4. stor. pred n. l.), ktorý napísal proti Homérovi knihu, vyslúžil si všeobecné opovrhnutie a jeho meno sa stalo nadávkou malicherným a zloomyseľným kritikom.

K sústavnej vedeckej kritike Homérových básní pristúpili grécki učitelia až v helenistickej dobe (4. - 2. stor. pred n. l.); ich filologické skúmanie je však značne staršie. Alexandrijskí vydavatelé a komentátori *Iliady* a *Odysey* zistili v nich rad trhlín a rozporov; pripísali ich na vrub „zlého zachovania“ textu alebo „neskorších vsuviek“. Pri nových vydaniach Homérových eposov považovali za svoju povinnosť takéto miesta odstrániť alebo aspoň označiť; prvým spôsobom postupoval napríklad Zenodotos (4. stor. pred n. l.), druhým Aristarchos (3. - 2. stor. pred n. l.). Radikálne návrhy niektorých filológov, aby sa vyradili z obi-

dvoch eposov tzv. peisistratovské vsuvky na oslavu Atén, nemali úspech. Z ich argumentov sme sa však aspoň dozvedeli helenistický názor na vývin homérovského textu: pôvodne bol ucelený a dokonalý „v ústach samého Homéra“, potom ho jeho nasledovníci („homérovcí“ z Chia a iní pevcí) rozptýlili a skomolili, nakoniec (v 6. storočí pred n. l.) „peisistratovská redakcia“ obnovila jeho strategickú celistvosť, ale neodstránila rozpory medzi jednotlivými piesňami, ktoré sa nahromadili za stáročia ich ústneho tradovania.

S týmto názorom na vznik a osudy Homérových básní súhlasila aj neskoršia rímska kritika, i byzantská a západoeurópska. Ani renesanční učitelia neprekročili poznatky alexandrijských bádateľov; zhodne s nimi uznávali, že napríklad desiaty spev („Dolónieiu“) možno z *Hlady* odstrániť bez prerušenia súvislosti a že rôzne drobné rozpory vyplývajú už zo samotnej dĺžky básní. (Napríklad pri Pylaimenovi, vodcovi Paflagónčanov: podľa 576. - 579. verša piateho spevu *Iliady* Menelaos Pylaimena v prvom dni boja zabil, ale podľa 658. - 659. verša trinásteho spevu *Hlady* Pylaimenes oplakával v treťom dni boja padlého syna Harpalióna.) Nové prvky do homérovskej kritiky vnesol až francúzsky klasicizmus, keď d'Aubignac dospel k modernej formulácii „homérovskej otázky“.

Hoci d'Aubignac vystúpil so svojou prácou v „zlatom veku“ francúzskej drámy, keď na javiskách znovu ožili Homérove postavy (v Corneillovej *Andromache*, v Racinovej *Ifigénii v Aulide* atď.), nestretli sa jeho myšlienky s úspechom. To isté platí aj o „úvahách nad Homérom“, ktoré vyslovil začiatkom 18. storočia taliansky filozof Vico. Tu pomohol až zvýšený záujem o ľudovú poéziu, za ktorú d'Aubignac, Vico (a neskôr najmä nemecký básnik Herder) Homérove básne vyhlasovali. K tomu došlo v západnej Európe v druhej polovici 18. storočia - a zhodou okolností práve v čase, keď Winckelmann znovu vzbudil záujem o antické Grécko a jeho kultúru. Keď sa potom roku 1795 objavila kniha hallskeho profesora Friedricha Augusta Wolfa *Úvod k Homérovi*, vzbudila neobyčajnú pozornosť. Prav-

da, len u ľudí, ktorí čítali po latinsky - ale tých bolo vtedy dosť.

Wolf predovšetkým poprel tradičnú predstavu o pôvodnej jednotnosti Homérových básní a vyslovil proti nej tri argumenty: po prvé, že v dobe, do ktorej sa zaraďuje vznik týchto básní, nepoznali Gréci písmo; po druhé, že podľa antických správ boli tieto básne po prvý raz spísané až za Peisistrata; a po tretie, že v básňach sú rôzne vložky a rozpory. *Iliadu* a *Odyseu* si predstavoval ako súbor jednotlivých piesní, ktoré sa udržiavali odpradáva v pamäti pevcov a boli spísané až v 6. storočí pred n. l. Existenciu Homéra nepopiera, ba pripisuje mu autorstvo väčšiny piesní, z ktorých sa obidva eposy skladajú.

Najdôležitejší Wolfov argument, teda, že Gréci nepoznali pred 7. - 6. storočím pred n. l. písmo, sa ukázal vo svetle neskoršieho bádania chybný. Archeológovia vyniesli z gréckych dejín nápisy z 9. - 8. storočia pred n. l., ktoré dokazujú, že vtedy bolo už písmo veľmi rozšírené; našli i doklady, že Gréci poznali svoje „dnešné“ písmo (písmo na základe fenickej abecedy) možno už v 10. storočí pred n. l. Písmo staršieho typu (krétsko-mykénske lineárne písmo B) poznali však už v 15. - 14. storočí pred n. l., teda dávno pred trójskou vojnou a Homérom. Nedá sa teda nazerat' na časy vzniku Homérových básní ako na časy bez písma.

Ale ani druhý Wolfov argument neobstál: rozbor správ o peisistratovskej redakcii (podrobná zmienka o nej je až u Ciceróna v 1. storočí pred n. l.) ukázal, že sa z nich rozhodne nedá vyvodzovať, že za Peisistrata došlo k prvému písomnému zaznamenaniu Homérových básní. Naopak, zdá sa, že vtedajší „redaktori“ mali k dispozícii písomné záznamy a že jednotlivé rozpory sa do „oficiálneho textu“ dostali práve preto, že si netrúfali urobiť do týchto záznamov väčšie zásahy. Tretí argument Wolf podrobne nerozpracoval - a naň sa potom prenieslo ťažisko skúmania „homérovskej otázky“.

Po Wolfovom vystúpení sa bádatelia rozdelili na dva veľké tábory: na „analytikov“ („wolfovcov“), ktorí zastávajú názor, že jednotlivé časti homérovských básní pochádzajú od rôz-

ných autorov, a na „unitárov“, ktorí obhajujú jednotnosť obidvoch básní a Homérove autorstvo. Medzi jednotlivými bádatelmi sa však postupne vyvinulo i v rámci toho istého tábora niekoľko smerov - a všetky sa dostali do vzájomných rozporov a sporov. Niekedy týmto sporom nechýbala ani komickosť: vážení učenici si nadávali ako malí chlapi, obviňovali sa z ignorantstva, slabomyseľnosti (ba čo viac: z neznalosti gréckej gramatiky), a najmä nemeckí filológovia tu svojou hašterivosťou a úzkoprsou malichernosťou dotiahli až do prísloví. No napriek tomu nemožno prehliadať, že za vzkypenou krvou sa skrývalo úporné úsilie chladného rozumu dopracovať sa k vedeckej pravde.

„Analytici“ sa v tridsiatych rokoch devätnásteho storočia rozpadli na tri frakcie: prvá sa držala ortodoxne Wolfa, druhú predstavoval K. Lachmann so svojou „piesňovou teóriou“, tretiu historik G. Grote a filológ G. Hermann s tzv. „teóriou prvotného jadra“. Podľa tejto teórie vznikli homérovské eposy nie spojením samostatných piesní, ale rozšírením akejsi *Prailiady* a *Pradyseu* o nové epizódy, vsuvky atď.; tým sa vysvetľuje ako ich základná jednota, tak aj ich vnútorné rozpory. Iný smer založil nemecký bádateľ A. Kirchoff tzv. kompilačnou teóriou; podľa nej nevznikli homérovské básne spojením veľkého počtu malých piesní, ako tvrdil Lachmann, ale menšieho počtu väčších piesní (napríklad *Odysea* spojením dvoch básní o Odyseovej ceste, jednej o Telemachovi a jednej o Odyseovom návrate). O syntézu medzi analytickými teóriami na základe „teórie jadra“ sa pokúsil koncom 19. storočia ruský homérovský bádateľ S. P. Šestakov.

Proti „analytikom“ najrôznejších smerov stál pomerne pevne zomknutý tábor „unitárov“, ktorý si zachoval vo všetkých krajinách prevahu. (I v Nemecku a Rusku, kde sa wolfovské teórie najviac rozšírili: medzi rozhodných unitárov patrili v Nemecku napríklad Hegel, Goethe a filológ K. Nitzsch, v Rusku F. F. Sokolov a prvý prekladateľ Homéra do ruštiny N. I. Gnedič.) Dodnes sa k nemu hlási „väčšia a vážnejšia“ časť homérovských bádateľov, aj keď už zďaleka

nepredstavuje jednotný front. „Orto-doxné stanovisko“ zastával napríklad už nebohý americký filológ a archeológ D. M. Robinson (poznámy bádateľ, ktorý vždy bez výhrad spolupracoval s vedeckými inštitúciami socialistických krajín). Zo súčasných filológov a homérovských bádateľov ho háji najmä Angličan J. L. Myres, Nemec J. A. Davison a Rakúšan A. Lesky. Novšie získal prevahu smer „umiernených unitárov“, ktorého hlavným predstaviteľom je nemecký homérológ W. Schadewaldt: považuje Homéra za tvorcu obidvoch eposov, ale nachádza v nich predhomérovské i pohomérovské vrstvy. K tomuto smeru sa vcelku prikláňa aj väčšina ruských bádateľov, najmä S. I. Radcig a V. B. Kazanskij.

Koncom 19. storočia sa vyčlenil z „unitárov“ osobitný smer tzv. „chorizontov“ („oddeľovačov“), ktorí uznávajú Homérovo autorstvo len v prípade *Iliady* nie však *Odysey*. Opierajú sa pritom nielen o „rozdiele v štýle“ obidvoch básní, ale najmä o rozbor historického a folklórneho materiálu, ktorý sa v básňach odzrkadľuje. Najvýznamnejším predstaviteľom tohto smeru bol nemecký filológ U. Wilamowitz-Moellendorff. Bližšie k unitárskemu stanovisku majú súčasní „umiernení chorizonti“, napríklad prof. P. von der Muhl, ktorý zastáva názor, že jadro *Odysey* pochádza od básnika *Iliady*.

Vyššie sto rokov trvajúce boje „analytikov“ proti „unitárom“ možno bezpochyby charakterizovať ako „útoky nového na staré“ - lenže nové nie je vždy nevyhnutne i pokrokové. Najdôležitejšie tézy „analytikov“ sa ukázali neudržateľné, no ich vystúpenie nebolo zbytočné: viedlo k povýšeniu homérovského bádania na vedeckú úroveň, zdiskreditovalo extrémne stanoviská a dokázalo, že pri vzniku homérovských eposov hrala veľkú úlohu ľudová básnická tvorivosť. Konkrétne a jednoznačne prijateľnú odpoveď na otázku, kedy a ako vznikla *Ilias* a *Odysea*, napriek tomu nemáme.

Svojrázny spôsobom prenikol do podstaty homérovej otázky už pred stopäťdesiat rokmi V. G. Belinskij: *Ilias* a *Odysea* sú podľa neho „práve tak bezprostredným výtvorom celého národa, ako i zámerným a uvedome-

lým dielom Homéra. Myslíme, že rozhodne nie je správna mienka, že by *Mas*“ (a to platí i o *Odysei*) „nebola nič iné ako zborník ľudových rapsódov: tomu príliš ostro odporuje jej prísna jednotnosť a umelecká dôslednosť. Ale zároveň nie je možné pochybovať, žeby bol Homér nevyužil viac či menej hotový materiál, aby z neho postavil pomník helénskeho života a helénskeho umenia. Jeho umelecký génius bol taviacou pecou, z ktorej vyšla surová ruda ľudových povestí a básnických piesní a úryvkov ako čisté zlato.“ Nie je azda tento názor vhodným východiskom zo slepej uličky, do ktorej zaviedli homérovských bádateľov nekonečné škriepky „o veciach nie nerozumných?“

Ale dost' už teórií, hoci nie sú vždy sivé, a nazrime do dielni učencov, ktorých práca má potvrdiť, že pre vedu nejestvujú nevyriešiteľné otázky.

Homérovské bádanie má svoj domov na univerzitách a akademiách všetkých kontinentov (s výnimkou Antarktídy) a o vedúcú úlohu sa v ňom delia nemeckí, francúzski, anglickí, americkí a od druhej svetovej vojny i ruskí vedci, ktorí na novej úrovni rozvíjajú tradíciu významných ruských homérológov; pozoruhodné výsledky dosiahli i učitelia grécki, talianski a bulharskí. (Prínos našich bádateľov je pomerne skromný a rozhodne neznesie porovnanie napríklad so svetovými úspechmi československej chetitológie alebo egyptológie.) Homérovskú otázku neskúmajú však len veľké ústavy s drahocennými foliantmi a papyrusovými zvitkami. Okrem ľudí s mnohými akademickými titulmi sa jej venuje i rad málo známych bádateľov po návrate z nejakého nezaujímavého zamestnania, ktorým si zarábajú na chlieb. Ale nesvieti práve na ich stole lampa, ktorá vnesie svetlo do homérovských problémov? Veda predsa nevďačí za svoj pokrok len oficiálnym inštitúciám.

Toto bádanie sa delí na tri veľké odbory: homérovskú filológiu, homérovskú archeológiu a homérovskú historiografiu. Všetky tri neoddeliteľne súvisia; vzájomne si poskytujú a preverujú poznatky a za pomoci

desiatok iných odborov premieňajú ich na vedomosti.

Alfou a omegou sú tu, samozrejme, Homérove básne. Pravdaže, nie ich preklady, ale originály: kritické vydania na základe najstarších, najzachovanejších a najpreverenejších textov. Máme ich pomerne mnoho - *Mas* a *Odysea* sa zachovali v najväčšom počte opisov zo všetkých starovekých diel (okrem Biblie). Angličan T. W. Allen, ktorý venoval súpisu homérovských textov celý život, zistil 188 exemplárov *Iliady* pred vynájdением kníhtlače. Najstarší z týchto rukopisov sa zachoval v Benátkach (tzv. *Venetus*, 454); pochádza z 10. storočia, má 327 pergamenových strán a z väčšej časti je písaný tou istou rukou. V dobrom stave sa tiež zachoval tzv. *Ženevský rukopis* z 13. storočia, *Palatinský* zo 14. storočia a niekoľko ďalších až po prvé vydanie *Iliady* tlačou roku 1488. *Odysea* sa zachovala v menšom počte opisov, sú však rovnako úplné a spoľahlivé.

Ťažko už vypátrať dráhu štafety, ktorou sa dostalo 27 803 Homérových veršov z pultov starovekých opisovačov k sadzačským kásam prvých kníhtlačiarov; dôležité však je, že sa nikdy nestratili, takže ich nikdy nebolo treba „objavovať“ (ako napríklad asýrsko-babylonský epos o Gilgamešovi, ktorý sa stratil na viac než dvadsaťpäť storočí). Najväčšiu zásluhu na tom majú iste alexandrijskí učitelia. Z 1233 opisov kníh v ptolemaiovskom Múzeu, ktorých autorov sa podarilo zistiť, pripadá takmer polovica na Homéra. (Pre porovnanie: po Homérovi s 555 opismi nasleduje Demostenes so 74 opismi; na všetky knihy Platónove pripadá dovedna iba 36 opisov a na Aristotelove 6. Keď chcel mať Grék knihu - hodnota jednej knihy sa rovnala približne hodnote mestského domu - chcel mať predovšetkým Homérovu *Iliadu*.) Z čias pred našim letopočtom poznáme doteraz 16 fragmentov *Iliady*; najstarší pochádza z 3. storočia pred n. l.

Porovnávacie štúdium zachovaných textov obidvoch Homérových básní a „ustálenie“ ich znenia bolo nesmiernou prácou; máme ju už za sebou

a vdáčíme za ňu najmä učencom 18. a 19. storočia. Zásluhou Angličana Bentleyho, Nemca Naucka a Holanďana van Leeuvena (a mnohých iných, ktorých mená žijú dnes už len v generálnych indexoch najväčších knižníc) mohli filológovia 20. storočia poznať reč homérovských textov do takých podrobností, že vedia určiť, z ktorého starogréckeho nárečia je to či ono slovo, z ktorého storočia je tá či oná väzba. A nielen to: vedia rozpoznať i vedome zachované archaické tvary v novších opisoch (tieto tvary sa nemenili hlavne z dôvodov zachovania rytmu), a vedia dokonca vyznačiť cestu, ktorou sa - a v ktorom čase - jednotlivé výrazy „sťahovali“ z jedného nárečia do druhého.

Výsledkom tejto práce homérovských filológov môžeme ďakovať, že dnes sme sa dostali takmer až na prah riešenia niektorých „uzlových problémov“ homérovskej otázky. Predovšetkým pri probléme času vzniku Homérových básní: chicagski filológovia J. A. Scott a E. M. Stawellová celkom presvedčivo dokázali, že *Odysea* je len o veľmi málo mladšia než *Ilias*, avšak omnoho staršia než Hesiodove básne. Rozborom štýlu, slovných obrátov atď. dospeli k presvedčeniu, že obidva eposy majú jedného autora. Nemecký filológ J. Wackernagel vyvodil z výskytu nárečových prvkov, že jadro Homérových eposov je z mykénskej doby a že ich jazyk sa nakoniec ustálil v oblasti, kde východná iónčina prevláda nad aiolčinou, teda v Smyrne a na Chiu. Sú to vážne argumenty na tej miske váh, ktorá sa už dávno nakláňa k názoru, že *Mas* a *Odysea* sú diela jedného básnika, a to básnika, ktorý tvoril pravdepodobne v Smyrne a na Chiu a žil asi v deviatom alebo dokonca desiatom storočí pred našim letopočtom.

Tieto uzávery (ak nechceme z opatrnosti povedať: poznatky) sú v súlade s výsledkami archeologického bádania, ktorého cesty sme sledovali v predošlých kapitolách. Pamätáme sa, že v Homérových básňach sú opisy hradov, palácov, zbraní, ozdobných a úžitkových predmetov atď., ktoré sa všeobecne považovali za výplod fantázie - dokiaľ ich archeológovia nevykopali. To platí nielen o samotnej Tró-

ji, ale i o „drobných nálezoch“, napríklad o opise „Nestorovho kalicha“ v jedenástom speve *Iliady*, „vlyse z modrej skloviny“ v siedmom speve *Odysey* a mnohých iných. Zvlášť pozoruhodné sú v tomto smere verše z desiateho spevu *Iliady*, kde Meriones požičiava Odyseovi prilbu „urobenú z hovädzej kože, čo bola spevnená vnútri pletencom z vyschnutých remeňov a hore na oboch stranách mala vsadené bielučké diviacie zuby husto za sebou, krásne a zručne“. Zdalo sa, že je to nejaká skomolenina, kým sa v Mykénach nenašiel slovinový reliéf koženej prilby s ozdobou z diviáčich zubov, a potom dokonca i kúsky z diviáčich zubov „hladené krásne“ a zručne na koncoch prevratané, aby sa dali prísť na odev alebo prilbu. Tieto (a mnohé iné) nálezy predmetov, o ktorých sa z „Homérových čias“ nezachovali najmenšie správy, datovali archeológovia do 15. - 13. storočia pred n. l., teda do čias, ktoré sa končili trójskou vojnou.

„Homér možno nemal k dispozícii len správy o tých časoch, ale ich dokonale poznal,“ hovorí pri dokotnení Schliemannových objavov nemecký bádateľ C. Schuchhardt (1889). „To je tým nápadnejšie, keď ide o predmety, ktoré sa nikdy v neskorších časoch nezhotovovali tým spôsobom ako v mykénskych. Treba sa tu zmieniť predovšetkým o pevne ohradených hradoch, ktoré sa nikdy potom v Grécku a ani v Malej Ázii na tento spôsob nebudovali; pokiaľ ide o Dórov, Sparta je typickým dôkazom, že sa u nich trvalo udržiavalo otvorené mesto s vojenským táborem, a maloázijskí Gréci podľa všetkého až do útokov Peržanov svoje mestá tak tiež neopievali hradbami. Homér však presne pozná hradby, veže a brány; opisuje Skajskú bránu s veľkou plošinou, z ktorej starci a ženy pozorujú boj na pláni, presne tak, ako staré predsunuté brány skutočne vyzerali. A dokonale pozná aj to, ako vyzerá hrad vnútri. Bohatstvo zlata oných čias sa uňho odráža jasným leskom. Najnápadnejšia a najdôležitejšia zhoda medzi mykénskymi nálezmi a Homérom je však v prípade intarzií na čepeliach dýk, ktoré poznáme jedine z mykénskej doby.“

Historici nemajú k týmto súhlasným zisteniam či poznatkom filológov a archeológov zatiaľ čo dodať: preberajú výsledky ich bádania a porovnávajú ich s tým, čo hovoria historické pramene z okolitých krajín, najmä archívy chetitských kráľov a egyptské nápisy. S údivom a uznaním konštatujú, že básnik *Iliady* a *Odysey* vedel o strašnej katastrofe, ktorá postihla Achájcov dórskeým vpádom, alebo naopak vedel o bohatstve egyptských „stobránových Téb“, ktoré boli v jeho časoch už v úpadku. Veľké prevkapanie priniesol výsledok jednoducheého počítania: v *Iliade* je iba 23 zmienok o železe a vyše 200 zmienok o bronz - čo presne zodpovedá vzájomnému pomeru ich hodnoty vo vtedajšej Malej Ázii! Pochopiteľne, našli aj anachronizmy, napríklad, že Homér píše o spaľovaní mŕtvych, čo mykénske vykopávky nepotvrdili; britská bádatelka H. I. Lorimerová priniesla však archeologické dôkazy, že spaľovanie mŕtvych u Grékov mykénskej doby nie je vylúčené, a to nielen na vojnových výpravách, ale aj v samej Helade. Najväčší význam má azda zistenie, že *Ilias* a *Odysea* odrážajú rovnaké štádium vývinu gréckej spoločnosti a že vznikli prakticky v rovnakom čase.

Zdá sa teda, že po vzájomnom preverení poznatkov filológov, archeológov a historikov je všetko v poriadku a že uzávery nemôžu robiť ťažkosti. Žiaľ, to sa len zdá. Pri pátraní po poznatkoch, ktoré považuje moderná veda za omnoho dôležitejšie ako znalosť pohrebných obradov, rodokmeňov mytologických postáv a pod., na nemalé prevkapanie zistíme, že sú značne medzerovité a nespoľahlivé. Áno - skvelú stavbu Homérových eposov a množstvo jej zločiek poznáme takmer dokonale, ale nevieme dost' o základni, na ktorej stojí.

Homérove básne obsahujú síce veľa jasných opisov, obrazov a podrobností zo života, ktoré nám umožňujú poznať v hrubých črtách hospodársky a spoločenský život obdobia gréckej vojenskej demokracie a rozkladu rodového zriadenia. Umožňujú nám tiež poznať vývin gréckej spoločnosti od najstarších rodových občin po vytvorenie otrokárskoho zriadenia,

a teda i štátu - ale opäť iba v hrubých črtách. Vede však „hrubé črty“ nestačia; potrebuje presné fakty. A množstvo takých faktov chýba práve k podrobnému poznaniu stavu a vývinu výrobných síl, premien vo výrobných vzťahoch, spoločenského zloženia obyvateľstva a jeho zmien; pomerne málo vieme aj o takom dôležitom procese, akým bola diferenciácia vojenských družín od ostatného obyvateľstva (pastierov, rybárov, roľníkov atď.). Ba čo viac: mnohé známe fakty nie sú dosiaľ vo všetkých súvislostiach náležite zhodnotené. Je to obrovský komplex problémov, ktorého riešenie bádateľov ešte len čaká.

Čitateľ sa hádam spýta: ak je v tejto knihe objektivný prehľad riešenia (aj histórie riešenia) „trójskeho problému“ a „homérovskej otázky“ - aké stanovisko zaujíma pri sporných bodoch autor?

Pokúsím sa odpovedať bez známeho „na jednej strane“ - „na druhej strane“, aj keď dnes je ešte jednoznačná odpoveď spojená s rizikom, o ktorom som hovoril v úvode.

Teda: s celou antikou a rozhodujúcou väčšinou moderných bádateľov som presvedčený, že trójska vojna je historický fakt, aj keď netrvala desať rokov a nebojovalo v nej stotisíc Achájcov a päťdesiat tisíc Trójanov. Považujem za nesporné, že Homérova Trója („Priamov Ilios“) stála na pahorku Hisarliku, kde ju objavil Heinrich Schliemann. Stotožňujem sa s C. W. Blegenom, že mesto dobyté a zničené Achájcami leží vo vrstve VIIa. Pád tohto mesta kladiem v súlade s datovaním nálezov z egejskej a chetitskej oblasti do čias okolo roku 1200 pred n. l.

S prevažnou väčšinou bádateľov sa domnievam, že v *Iliade* a *Odysei* sú zachované okrem trójskej vojny aj iné historické udalosti; pochopiteľne, nie podľa historických, ale podľa umeleckých pravidiel. Z mien historických osôb považujem za bezpečne dokázané (Forrerom) len meno achájskeho panovníka Atrea, ktorého zaraduje tradícia do Mykén.

Čo sa týka lokalizácie Mykén, Tirynsu, Orchomena atď., myslím, že dnes je to vec jasná ako slnko v bez-

mračný deň; aj lokalizácia Knossu a Pýlu je nesporná. Odyseovu ltku stotožňujem napriek Dörpfeldovým argumentom s dnešným ostrovom ltaou. Geografiu *Iliady* považujem za spoľahlivú; pri Odyseovej ceste sa stotožňujem s názorom, že nezodpovedá nijakým súvislým zemepisným údajom a že sa nedá na mape podrobne zrekonštruovať.

Ak je potrebné, aby som sa v sporoch medzi „analytikmi“, „unitármi“ a „chorizontmi“ zaradil do niektorého z týchto táborov, tak sa hlásim k „unitárom“, a to k umierneným. Hlavný argument „chorizontov“, podľa ktorého sú vraj *Ilias* a *Odysea* diela dvoch básnikov, lebo „každý z týchto eposov je odrazom iných spoločenských pomerov“, považujem za neudržateľný; vystupujú s ním napokon skôr filológovia ako historici, ktorí sú v tomto prípade kompetentnejší. Domnievam sa, že aj pri dnešných neúplných znalostiach sociálno-ekonomickej základne „mykénskej“ či „homérovskej“ doby možno však zodpovedne vyhlásiť, že spôsob výroby, výrobné vzťahy a triedne rozdelenie spoločnosti, ktoré obidve básne odrážajú, sú úplne rovnaké. Stojí iste za povšimnutie, že Marx a Engels, ktorí považovali *Odyseu* (podľa posledného slova vedy, ktorým boli vtedy Groteho práce) za mladšiu než *Iliadu*, nezistili pri rozbere spoločenských pomerov, ktoré obe básne odrážajú, najmenší „vývinový rozdiel“. Ak tieto básne vôbec odlišujú, tak len pri citácii, ináč ich vždy chápú ako celok a ako zobrazenie jedného štádia vývinu starej gréckej spoločnosti. Ostatne *Ilias* a *Odysea* majú nielen spoločnú základňu, ale aj ideológiu: „Obidve básne sú spojené nielen spoločným námetom, ale tiež jednotným životným názorom a jednotnou životnou filozofiou“ (V. S. Sergejev).

Na stranu „unitárov“ ma priviedli okrem vyvrátených názorov „chorizontov“ a „analytikov“, ako sa o tom už hovorilo, aj názory ľudí, ktorých si homérski bádatelia zvyčajne veľmi nevšímajú: básnikov a prekladateľov Homéra. Ved' kto vie lepšie preniknúť do prekladaného diela ako prekladateľ, na koho sa dá vo veciach básnických viac spoľahnúť ako na básnika? Prekladatelia boli a z rozhodujúcej

väčšiny aj sú presvedčení o jednotnosti Homérovho diela, počínajúc prvými: Francúzmi Sabelom a Peletierom (1515, 1547), Nemcami Sprengerom a Vossom (1610 a 1781, 1793), Angličanmi Chapmanom a Popeom (1614 a 1720, 1725), Poliakmi Dmochowským a Przybylským (1800, 1815), Talianmi Montim a Pidemontom (1810, 1822), Maďarmi Nagyom a Szabóom (1821, 1846), Rusmi Gnedičom a Žukovským (1829, 1849) atď. a končiac trebárs prekladateľom Homéra do novogréčtiny N. Kazantzakisom (1936). To isté platí o prvom prekladateľovi celej *Iliady* a *Odysey* do češtiny A. Liškovi (1833, 1834), aj o ich najznámejšom českom prekladateľovi O. Vaňornom (1921, 1926). Do slovenčiny preložil obidva epy profesor Miloslav Okál (Bratislava 1962). A platí to najmä o básnikoch, ktorí sa už po dve tisícročia hlásia takmer všetci bez výnimky k „unitárom“.

„Ked' sa začítame do jednotlivých spevov, musí sa nám zdať myšlienka o ich postupnom rapsodickom pričleňovaní a o ich rozdielnom pôvode nevyhnutne barbarská, lebo nádherná kontinuita a reciprocita celku a jeho častí je jednou z ich najpôsobivejších krás,“ napísal Schiller roku 1798 proti Wolfovi, ktorý „roztrhal Homéra na kusy“. Goethe sa k rozporom v Homéroví vyjadril, že nie sú väčšie než v prácach, ktoré sám zložil; vo Faustovi by ich možno našli neskorší kritici viac. Bol ochotný „na život a na smrť vo svojom srdci hájiť a brániť jednotnosť a nedeliteľnosť Básnikovho diela“, hoci nemal potuchy o argumentoch na podporu tohto stanoviska, ktoré poznáme dnes. (Predpokladal dokonca, že medzi *Iliadou* a *Odyseou* bol spojovací článok, azda nejaká stratená „Achillea“.) „Som viac ako kedykoľvek predtým

presvedčený,“ napísal po Wolfovom vystúpení, „o jednotnosti a nedielnosti tejto básne; a nežije na svete človek a nikdy sa už žiadny nenarodí, ktorý by bol schopný (spor o tom) rozsúdiť. Ja sa aspoň ako vždy opieram o subjektívny názor. Tak to robili ostatní pred nami a tak to budú robiť aj ostatní po nás...“

My, pravda, veríme, že homérovskú otázku „rozsúdime“ objektívne, na základe objektívne zistených faktov. Zatiaľ sa však musíme uspokojiť s mnohými subjektívnymi názormi. To platí aj o jej jadre - o datovaní Homéra, teda času, kedy Homér žil (a teda i času, kedy sa „surová ruda“ ľudových povestí a piesní premenila na „čisté zlato“ *Iliady* a *Odysey*). Kladiem ho do desiateho až deviateho storočia pred n. l. Je to síce nižšie, než napríklad datovanie amerických filológov W. N. Batesa a D. H. Robinsona, ktorí ho zaraďujú do 12. - 11. storočia pred n. l., a zároveň vyššie, než napríklad datovanie ruských historikov I. M. Tronského a V. S. Sergejeva, ktorí ho kladú do 8. - 7. storočia pred n. l., ale zhoduje sa to zhruba s odhadmi najstarších gréckych historikov Herodota a Tukydidu.

Prirodzene, tento názor - rovnako ako hociktorý iný, vyslovený v tomto závere - čitateľovi nevnučujem. Môže s ním súhlasiť, môže s ním polemizovať; jedno i druhé si zasluhuje rovnaký rešpekt.

Ale bude tiež celkom v poriadku, ak si povie s nikým menším než Heinrichom Schliemannom:

„Pokiaľ ide o mňa, považujem za zbytočné pokúšať sa o riešenie úlohy, na ktorej už toľkí stroskotali, a uspokojím sa s Homérovými nesmrteľnými básňami tak, ako sú tu - ako s prvými plodmi najvznešenejšej literatúry sveta a zdrojmi básnickej inšpirácie pre všetky časy budúce.“

NAMIESTO DOSLOVU ZNOVUOBJAVOVANIE PRIAMOVHO

NAMIESTO
DOSLOVU

ZNOVU-
OBJAVOVANIE
PRIAMOVHO
POKLADU

Pravdepodobne máloktorá pamiatka na staroveké civilizácie mala také pohnuté osudy a bola toľko hľadaná ako poklad, ktorý jeho objaviteľ v nadšení nad svojim úspechom nazval podľa mýtického trójskeho kráľa Priamovým pokladom. Osudy tejto pamiatky odrážajú nielen výsledky vedeckého archeologického bádania, ale aj politické osudy Európy a časti Ázie za posledných stopät'desiat rokov.

Objavenie prvé

V druhej polovici 19. storočia veril len jediný človek, že Homérom opísaná Trója musela existovať a že on ju nájde. Napriek mnohým životným prekážkam a ťažkostiam si Heinrich Schliemann po dlhých rokoch bádania splnil detský sen a objavil na pobreží Malej Ázie v dnešnom Turecku mesto, dlhé roky pokladané len za mytologický výmysel gréckeho básnika Homéra. Pred vedeckou obcou, ale predovšetkým pred širokými vrstvami ľudí z celého sveta sa odvíjal postupný obraz odkrývania mesta s vysokými bránami a mohutnými hradbami, obraz mesta hrdinov Priama a Hekaby, Hektora a Parisa a ich nepriateľov - achájskych Grékov: vladkyu mužov Agamemnóna, ľstivého Odysea, múdrego Nestora a odvážneho Achilla. Schliemannovo úsilie nebolo odmenené len objavením mesta, ale aj pokladu, ktorý ešte viac pútal pozornosť každého, kto len počul slovo *Trója*. Zlaté predmety neuveriteľnej historickej ceny rozne-

covali fantáziu čitateľov a poklad sa zaradil medzi najväčšie archeologické objavy svojich čias.

To bolo prvé objavenie pokladu, ktorý napokon skončil (aj keď nie priam férovým spôsobom) v múzeu mesta na Spréve - v Berlíne.

Tisíce návštevníkov mohli celé desaťročia obdivovať zlaté čelenky, ihlice, nádoby, ale aj keramiku a ďalšie nálezy. Priamov poklad, aj keď Priamovi nepatrilo, pretože bol o niekoľko storočí starší ako jeho domnelý majiteľ, bol vystavený vo vitrínach a očarúval tisíce návštevníkov. Až do roku 1945 ležali predmety, objavené Heinrichom Schliemannom, v miestnostiach berlínskych múzei.

Vojenský konflikt vyvolaný fašistickým Nemeckom sa skončil porážkou jeho iniciátorov, ale aj obrovskými škodami a stratami v kedysi kultúrnom centre Nemecka. Berlín bol takmer úplne zničený, vojenské udalosti opäť poznačili osudy zlatého pokladu z Tróje. Len časť zbierok sa zachovala, veľká časť bola zničená. Až po konsolidácii politickej situácie bolo možné zrátať kultúrne škody, čo utrpelo ľudstvo vo vojnovom besnení.

Objavenie druhé

Pohnuté osudy nemeckého obchodníka a nadšeného archeológa-amatéra Heinricha Schliemanna mohli slovenskí čitatelia sledovať od 60. rokov dvadsiateho storočia v populárne napísanom historickom a kultúrnom cestopise slovenského autora Vojtecha Zamarovského. Napriek

svojmu ekonomickému vzdelaniu sa začal venovať dejinám a popularizácii najvýznamnejších starovekých civilizácií. Medzi nimi ako prvá upútala jeho pozornosť jedna z najstarších civilizácií na európskom kontinente - civilizácia prvých Grékov na Balkáne - mykénskych Achájcov. Vojtech Zamarovský starostlivo študoval diela antických autorov, predovšetkým autora najstarších európskych eposov Homéra. Potom nasledovalo dôkladné štúdium hmotných pamiatok, ktoré sa z tohto obdobia zachovali v múzeách celého sveta - v Grécku i Anglicku, Francúzsku i Nemecku, Turecku i Rusku. Sledoval životné osudy objaviteľa Tróje od detských čias cez jeho obchodné aktivity až po vedecké objavy.

Rozprávačské umenie Vojtecha Zamarovského už takmer päťdesiat rokov očarúva slovenských a českých čitateľov, ale i mnohých iných národov, do ktorých jazykov boli jeho diela preložené. Hoci boli a sú určené predovšetkým mladším čitateľom, siahajú po nich aj ich rodičia či starší súrodenci.

V 60. a 70. rokoch, keď začínali jeho diela vychádzať, nebol knižný trh vôbec nasýtený populárno-vedeckou literatúrou tak, ako je to dnes. Z cudzích jazykov sa prekladalo pomerne málo, takže Zamarovského diela si získavali od počiatku veľkú obľubu. Pomáhali čitateľom objavovať dávne civilizácie starovekého Grécka, Ríma, Malej Ázie či Egypta a Mezopotámie v časovom rámci od vzniku najstarších starovekých civilizácií až po zánik antického sveta v 5. stor. n. l. Umožňovali im cestovať po Európe i Ázii a Afrike bez toho, že by sa museli starať o cestovné víza, valuty, cestovné lístky.

Dnes je pre nás nepochopiteľné, že ešte pred tridsiatimi rokmi bolo viac-menej možné cestovať len v rámci organizovaného cestovného ruchu, aj to prevažne do krajín socialistického tábora. Dnešný záujemca si kúpi letenku do hociktorého mesta a v priebehu niekoľkých hodín môže obdivovať pamiatky v Archeologickom múzeu v Istanbule či v Múzeu konzervátorov v Ríme, v Národnom archeologickom múzeu v Aténach či v Egyptskom múzeu v Káhire.

Zamarovského dielo však ne stráca ani dnes na aktualite. Dôkladná znalosť písomných prameňov i nepreberných hmotných pamiatok, uložených v jednotlivých múzeách Európy, Ázie a Afriky, zmenili jeho diela na kultúrno-umeleckých sprievodcov pre záujemcov, ktorí sa chcú s nimi lepšie oboznámiť.

Zamarovského knižka *Objavenie Tróje* bola teda druhým objavovaním Priamovho pokladu. Autor v nej napísal aj to, že počas druhej svetovej vojny bola podstatná časť pokladu zničená pri bombardovaní Berlína a zachovalo sa len niekoľko predmetov. To je azda jediný omyl v jeho knižke, ktorý však nespôsobil on!

Objavenie tretie

Po roku 1985, a najmä 1989 došlo k výrazným mocensko-politickým zmenám v strednej a východnej Európe. Pre záujemcov o staroveké civilizácie sa otvorili hranice a mohli slobodne cestovať za najvýznamnejšími pamiatkami európskej i svetovej histórie. Mohli si porovnávať to, o čom čítali, priamo v teréne či v múzeách. Najväčšie prekvapenie - a nielen pre laikov, ale aj pre odborníkov - sa udialo roku 1993. Odborníci moskovského *Puškinovho múzea* oznámili, že v ich podzemných trezoroch spočíva už štyridsať rokov Priamov poklad, o ktorom sa myslelo, že bol zničený roku 1945! Práve *perestrojka* a *glasnosť* v sovietskej spoločnosti, iniciovaná M. S. Gorbačovom, otvorila dlhé roky zapečatenú trinástu komnatu a celý svet sa dozvedel, že Priamov poklad sa stal korisťou Červenej armády! Opäť sa na dennom svetle objavili čelenky, ihlice, poháre a ďalšie predmety bájneho pokladu, opäť ich mohli obdivovať návštevníci na výstave v Puškinovom múzeu v Moskve i v ďalších svetových múzeách, kde bola sprístupnená.

Samozrejme, okamžite sa objavili spory, komu poklad patrí. Rusku, ktoré si ho prisvojilo ako vojnovú korisť? Nemecku, ktorému ho venoval po objavení Heinrich Schliemann? Alebo Turecku, kde bol poklad nájdený a odkiaľ ho Heinrich Schliemann potajomky odniesol? To je alebo bude

Priamov poklad na výstave v Puškinovom múzeu v Moskve

otázkou politických a diplomatických rokovani zúčastnených strán. Záujemcov o staroveké civilizácie teší skutočnosť, že poklad nebol zničený, že opäť možno obdivovať vynikajúce majstrovstvo remeselníkov, ktorí žili pred viac ako päťtisíc rokmi. A znovu si možno predstavovať, ako asi vyzerali muži a ženy, ktorí nosili tieto skvostné diela, a netreba sa už uspokojiť len s fotografiami Sofie Schlie-mannovej, ozdobenej diadémom jej predchodkyne z hlbín vekov.

Objavenie štvrté

Už sme spomínali, že dielo Vojtecha Zamarovského je stále aktuálne a len

máločo treba na ňom meniť po odbornej stránke. Preto vydavateľstvo **PERFEKT** prišlo s projektom vydania súborného diela tohto ojedinelého slovenského spisovateľa literatúry faktu. Celkovo plánovaných trinásť zväzkov opäť priblíži dnešným čitateľom najstaršie civilizácie sveta a hoci na dnešnom knižnom trhu nachádzame množstvo prekladovej literatúry, dielo Vojtecha Zamarovského sa určite medzi ostatnými knižnými dielami nestratí a poteší ďalšie generácie slovenských čitateľov. Medzi nimi aj *Objavenie Tróje*, ktoré tak zavíši štvrté objavovanie Priamovho pokladu.

Pavol Valachovič

NAMIESTO
DOSLOVU

ZNOVU-
OBJAVOVANIE
PRIAMOVHO
POKLADU

BOHOVIA A HRDINOVIA HOMÉROVÝCH BÁSNÍ

OBJAVENIE
TRÓJE

V tomto prehľade sú len hlavné postavy Homérových básní; všetky patria do bájoslovia, aj keď nie je vylúčené, že za menami niektorých hrdinov sa skrývajú historické osoby. Obmedzujeme sa na ich najstručnejšiu charakteristiku vo vzťahu k Homérovým básňam; aj ich genealógiu podávame skráteno.

Afrodita (2. pád Afrodity, gr. Afrodité; lat. Venus, slov. Venuša) - podľa Homéra dcéra najvyššieho boha Dia a bohyně Diony; bohýňa lásky a krásy. V trójskej vojne stála na strane Trójanov.

Agamemnón (2. pád Agamemnóna) - syn mykénskeho kráľa Atrea, brat spartskeho kráľa Menelaa; mykénsky kráľ a hlavný veliteľ spojených achájskych vojsk pred Trójou. Po návrate z trójskej vojny zahynul rukou zradného bratanca Aigista a nevernej manželky Klytáimnestry.

Agenor (2. pád Agenora, gr. Agénór) - syn popredného Trójana Antenora, statočný bojovník. Postavil sa sám proti najväčšiemu achájskemu hrdinovi Achillovi, aby kryl ústup porazeného vojska za hradby.

Achilles (2. pád Achilla, lat. Achilleus) - syn ftijskeho kráľa Pelea a bohyně Tetidy; najsilnejší, najodvážnejší a najkrajší z achájskych hrdinov v trójskej vojne. Jeho spor s kráľom Agamemnónom o krásnu Briseidu je základom osnovy *Iliady*. Padol pod hradbami Tróje po zranení Parosom, ktorého zabil.

Aias (2. pád Aiasa, lat. Aias) - 1. Veľký Aias, syn salamínskeho kráľa Telemona; veliteľ Salamínčanov, po Achillovi (vedľa Diomeda) najsilnejší a najudatnejší z achájskych hrdinov pred Trójou. Spáchal samovraždu, keď v spore o zbroj padlého Achilla zvíťazil Odysseus.

2. Malý Aias, syn lokridského kráľa Oilea, druhý bojovník, jeden z najlepších kopijníkov achájskej armády. Pri návrate z Tróje zahynul v morskej búrke pri Euboi.

Aigeus (2. pád Aigea, lat. Aegeus) - syn a nástupca aténskeho kráľa Pandiona. Bol otcom hrdinu Tesea, ktorý sa vypravil na Krétu zabiť obludu Minotaura; keď však Teseus zabudol na ceste domov vymeniť čierne plachty za biele, ktoré mali oznámiť jeho šťastný návrat, Aigeus sa pri pohľade na ne zo zúfalstva hodil do mora, ktoré dodnes nesie jeho meno (Egejské).

Aigistos (2. pád Aigista, gr. Aigisthos) - syn kráľa Tyesta, bratanec mykénskeho kráľa Agamemnóna. Zatiaľ čo Agamemnón bojoval pri Tróji, zvedol mu doma ženu Klytáimnestru a po návrate z Tróje dal ho s jej súhlasom zavraždiť. Potom sa s ňou oženil a sedem rokov vládol v Mykénach, kým

neprišiel pomstiteľ, Agamemnónov syn Orestes.

Aineias (2. pád Aineia, gr. Aineiás, lat. Aeneas) - syn dardanského kráľa Anchisa a bohyně Afrodity. V trójskej vojne viedol vojsko Dardanov a bol popri Hektorovi najstatočnejším obrancom Tróje. Jej pád prežil a (podľa Vergília) odplával s trójskymi ubehlíkmi na západ, kde po dlhom blúdení pristál v Itálii a založil mesto, ktorého rodáci založili Rím.

Aiolos (2. pád Aiola, lat. Aeolus) - syn Hippotov, božský strážca vetrov; sídlil so svojimi synmi a dcérami na Aiolských ostrovoch (pri Sicílii). Boreas bol silný severný vietor, Zefyros príjemný západný vietor, Notos vlhký južný vietor.

Aletes (2. pád Aleta, gr. Alétés) - syn uzurpátora mykénskeho trónu Aigista; po smrti svojho otca, vraha kráľa Agamemnóna, sa zmocnil vlády v Mykénach. Zákonný dedič trónu Orestes ho však so svojím priateľom Peleom Papenom zabil.

Alexandros (2. pád Alexandra, lat. Alexander) - pozri Paris.

Alkinoos (2. pád Alkinoa) - syn kráľa Nausitóa, kráľ blaženej krajiny Fajákov, v ktorej sa itacký kráľ Odysseus zachránil po odchode od nymfy Kalypso. Pohostil Odyssea a nechal ho dopraviť na Itaku, čím sa skončilo jeho desaťročné putovanie z Tróje do vlasti.

Androgeos (2. pád Androgea, gr. Androgeós) - syn krétskeho kráľa Minoa. Zvíťazil na aténskych hrách nad všetkými zápasníkmi a aténsky kráľ Aigeus ho preto zo závidia zabil. Minos nato Aténčanov prinútil, aby mu za trest posielali každých deväť rokov sedem mládenčov a sedem panien, ktorých potom oboetoval obluda Minotaurovi.

Andromacha (2. pád Andromachy) - dcéra kráľa Etióna v mýsskych Tébach, manželka hlavného veliteľa trójskych vojsk Hektora. Po dobytí Tróje si ju odviezol Achillov syn Neoptolemos do Ftie ako otrokyňu.

Anchises (2. pád Anchisa, gr. Anchisís) - dardanský kráľ, potomok najvyššieho boha Dia. S bohýňou Afroditou mal syna Aineia, vodcu dardanského vojska a hrdinského obrancu Tróje. Pád Tróje prežil; Aineias ho vynesol na chrbte z horiaceho mesta.

Antenor (2. pád Antenora, gr. Anténór) - popredný trójsky bojovník a poradca kráľa Priama. Radil Trójanom, aby vydali Helenu, ktorú uniesol trójsky princ Paris spartskému kráľovi Menelaovi, lebo ináč budú bojovať proti právu a podľahnú. Acháji ho po dobytí Tróje ako jediného ušetrili.

Antilochos (2. pád Antilocha) - syn pylského kráľa Nestora; statočný bojovník, najrychlejší z achájskej mládeže. Zahynul v boji, keď vlastným telom zachytil oštep, vyslaný etiópskym kráľom Memnónom proti Nestorovi.

Apolón (2. pád Apolóna, gr. Apollón, lat. Apollo) - syn najvyššieho boha Dia a bohyně Léto, brat bohyně Artemidy; boh hudby, svetla, veštbý a neomylný strelec z luku. Jeho šípy prinášali smrť; v trójskej vojne bojoval na strane Trójanov.

Ares (2. pád Area, gr. Arés) - syn najvyššieho boha Dia a jeho manželky Héry; zúrivý boh vojny, pre neúctu k právu a kvŕlačnosť odporný samotnému Diovi. V trójskej vojne bojoval proti Achájcom. - Rimsky boh vojny Mars (2. pád Marsa) nebol s ním celkom totožný.

Arete (neskl., gr. Arété) - vnučka kráľa Nausitóa, manželka fajáckeho kráľa Alkínoa.

Ariadna (2. pád Ariadny) - dcéra krétskeho kráľa Mínoa. Dala aténskemu hrdinovi Teseovi meč a kľbko niť, aby zabil obludu Minotaura a našiel spätnú cestu z labyrintu. Keď Teseus zvíťazil, opustila s ním Krétu; zanechal ju však na ostrove Naxe, kde sa potom stala manželkou boha vína Dionýza.

Artemis (2. pád Artemidy, lat. Diana) - dcéra najvyššieho boha Dia a Titanky Léto, sestra boha Apolóna; panenská bohynia lovu a zveri. V trójskej vojne bojovala na strane Trójanov.

Askanios (2. pád Askania, lat. Ascanius alebo Julius) - syn dardanského vodcu Aineia, potomok najvyššieho boha Dia. Otec ho vyviedol z horiacej Tróje; keď sa Aineias usadil v Itálii, stal sa Askanios (pod menom lulus) zakladateľom rodu, z ktorého odvodzoval svoj pôvod Gaius Iulius Caesar.

Astyanax (2. pád Astyanakta) - syn hlavného veliteľa trójskych vojsk Hektora a jeho manželky Andromachy. Zahynul ako dieťa pri plienení Tróje rukou achájskeho vojaka.

Aténa (2. pád Atény, gr. Athéné, lat. Minerva) - dcéra najvyššieho boha Dia, ktorý ju zrodil bez matky zo svojej hlavy; bohynia múdrovedenej, a preto vždy víťaznej vojny, umenia a umeleckých prác. (Jej prímeno Pallas, 2. pád Pallady, nie je jednoznačne vysvetlené.) V trójskej vojne bojovala na strane Achájcov.

Atlas (2. pád Atlanta, gr. Atlás) - syn Titana Iapeta, brat Prometeov, najväčší obor; niesol stĺpy, na ktorých spočívala nebeská klenba. Keď odoprel vstup do svojej ríše Perseovi, ktorý sa vracal z ostrova Gorgón, ukázal mu Perseus hlavu Gorgony Medúzy,

ktorá bola taká hrozná, že pri pohľade na ňu skamenel. Atlas sa nato premenil na kamennú horu.

Atreus (2. pád Atrea, gr. Átreus) - syn elidského kráľa Pelopa, vnuk Tantalov; mykénsky kráľ. Bol otcom Agamemnóna, ktorý po ňom nastúpil na mykénsky trón, a spartského kráľa Menelaia.

Augeias (2. pád Augeia, gr. Augeiás, slov. Augiáš) - syn boha sinka Helia, elidský kráľ; viedol vojnu proti pylskému kráľovi Nestorovi. - O vyčistení „Augiášovho chlieva“ Heraklom sa Homér nezmieta.

Bellerofontes (2. pád Bellerofonta, gr. Bellerofontés) - syn korintského kráľa Glauka, vnuk Sizyfov. Na okridlenom Pegasovi zabil obludu Chiméru; keď sa chcel potom na ňom vzniesť na Olymp, Zeus ho zrazil na zem. Pádcom na hlavu stratil potom rozum.

Briareos (2. pád Briarea, gr. Briareós) - syn boha morí Poseidóna, hrozny storuky morský obor. Na výzvu bohyně Tetidy zachránil najvyššieho boha Dia, keď ho ostatní bohovia spútalí a chceli zvrhnúť na zem.

Briseida (gr. Bríseis, 2. pád Briseidy) - dcéra kráľa Brisea, manželka lymesského kráľa Myneta, ktorého zabil achájsky hrdina Achilles, keď vyvrátil mesto trójskych spojencov Lymessos. Bola Achillovou zajatkynou a milenkou; keď mu ju násilím vzal hlavný veliteľ achájskych vojsk Agamemnón, Achilles prepukol v hnev, ktorého následky sú hlavnou osnovou Iliady.

Daidalos (2. pád Daidala) - potomok aténskeho kráľa Erechtea; najväčší maliar, sochár, staviteľ a vynálezca. Pre krétskeho kráľa Mínoa postavil v Knosse labyrint, v ktorom žila obluda Minotaurus. Keď ho nechcel Minos prepustiť, zostrojil si krídla a aj so synom Ikarom odletel z Kréty; Ikaros zahynul, ale Daidalos sa zachránil na Sicílii a potom sa vrátil do Atén.

Danaos (2. pád Danaa) - syn egyptského kráľa Bela, kráľ v Líbyi. Keď ho jeho brat Aigyptos vyhnal, vystahoval sa na Peloponéz a založil tam hrad Argos. Z jeho mena je odvodený názov „Danajci“, ktorým sa súborne označovali Gréci pred Trójou (a neskôr Gréci vôbec).

Dardanos (2. pád Dardana) - syn najvyššieho boha Dia a Atlantovej dcéry Elektry. Založil mesto Dardaniu na úpätí hory Idu, kde jeho rod vládol aj po založení Tróje.

Deifobos (2. pád Deifoba, gr. Déifobos) - syn trójskeho kráľa Priama a jeho manželky Hekaby. Po Hektorovej smrti sa stal hlavným veliteľom trójskych a spojeneckých vojsk; po Parisovej smrti vzal si za ženu jeho manželku Helenu. Padol pri dobytí Tróje rukou spartského kráľa Menelaia.

Demeter (2. pád Demetry, gr. Déméter, lat. Ceres) - dcéra Titana Krona a sestra naj-

OBJAVENIE
TRÓJE

- vyššieho boha Dia, bohyňa úrodnosti zeme a roľníctva. Dala ľuďom zno a naučila ich obrábať pôdu.
- Demodokos* (2. pád Demodoka, gr. Démodikos) - slepý pevec v paláci fajáckeho kráľa Alkinoia. Pri hostine na počesť itackého kráľa Odyssea spieval pieseň o trójskej vojne. Antika videla v jeho osobe Homérov autoportrét.
- Dido* (2. pád Didony, gr. Dídó) - dcéra tyrského kráľa Bela, zakladateľka a kráľovná Kartága. Z nešťastnej lásky k trójskemu hrdinovi Aineiovi, ktorý sa po páde Tróje dostal až do Kartága, spáchala samovraždu.
- Diomedes* (2. pád Diomeda, gr. Diomédés) - syn hrdinu Tydea, kráľ v Argu; jeden z najstarších a najsilnejších achájskych hrdinov pred Trójou. Z vojny sa šťastlivo vrátil, neskôr sa však pre manželkinu neveru vystaňoval do Itálie, kde založil mesto Arpi.
- Dionýzos* (2. pád Dionýza, gr. Dionýsos) - syn najvyššieho boha Dia a jeho milenky Semeley; boh vína a vinohradníctva (gr. tiež Bakchos, 2. pád Bakcha; lat. Bacchus).
- Dolón* (2. pád Dolóna) - syn Trójana Eumeda. Za nočnej výzvednej výpravy padol do rúk achájskych kráľov Odyssea a Diomeda a zahynul Diomedovým mečom.
- Elektra* (2. pád Elektry, gr. Élektra) - dcéra mykénskeho kráľa Agamemnóna, sestra Ifigenieie a Oresta. Vydala sa za Orestovho priateľa Pylada a mala s ním syna Strafia.
- Eos* (neskl., gr. Éos, lat. Aurora, slov. Zora) - sestra boha slnka Helia, manželka etiópskeho kráľa Titona, bohyňa ranných zôr. Jej syn Memnón, synovec trójskeho kráľa Priama, bol posledný veľký obranca Tróje; padol v súboji s Achilloom.
- Epeios* (2. pád Epeia) - syn Panopeov, príslušník fockého vojska pred Trójou, dobrý vojak a umelec. Na návrh itackého kráľa Odyssea postavil „trójskeho koňa“.
- Erínye* (gr. Erínyes, lat. Furiae) - podsvetné bohyne klatby a pomsty. Boli tri: Alekto, Tisifone a Megaira.
- Eris* (2. pád Eridy) - dcéra bohyne noci Nykty, bohyňa sváru. Zapríčinila spor medzi bohyňami Hérrou, Aténou a Afrodítou, keď na svadbe ftijského kráľa Pelea s morskou bohyňou Tetidou hodila medzi ne jablko s nápisom „Tej najkrajšej“. Viedol vo svojich dôsledkoch k trójskej vojne.
- Eumaios* (2. pád Eumaia) - pastier itackého kráľa Odyssea. Bol synom kráľa Ktesia zo Syru (na Kykladách) a v mladom veku ho uniesli fenické piráti; od nich ho kúpil Odysseov otec Laertes.
- Európa* (2. pád Európy) - dcéra fenického kráľa Agenora. Zalúbil sa do nej najvyšší boh Zeus a premenený na býka uniesol ju na Krétu; mal s ňou troch synov - Minoa, Sarpedóna a Radamantya.
- Eurymedón* (2. pád Eurymedóna) - vzozataj

- mykénskeho kráľa Agamemnóna. Spolu s ním ho zavraždil po návrate z Tróje uzurpátor mykénskeho trónu Aigistos.
- Eurysteus* (2. pád Eurystea, gr. Eurystheus) - syn kráľa Stenela a vnuk hrdinu Persea, mykénsky kráľ; z rozhodnutia bohov musel mu slúžiť najväčší hrdina gréckych báj Herakles.
- Faidra* (2. pád Faidry) - dcéra krétskeho kráľa Minoa, sestra Ariadnina; vzal si ju za ženu víťaz nad Minotaurom, aténsky kráľ Theseus.
- Femios* (2. pád Femia, gr. Fémios) - pevec v paláci itackého kráľa Odyssea. Zabával uchádzačov o ruku Odysseovej manželky Penelopy, ktorí sa nastáňovali do Odysseovho paláca, lebo mysleli, že Odysseus na ceste z trójskej vojny zahynul; pretože im spieval len z donútenia, Odysseus mu po návrate na Itaku odpustil. - Bol popri Demodokovi druhý pevec, v ktorom antika videla Homérov autoportrét.
- Filoktetes* (2. pád Filokteta, gr. Filoktétés) - syn hrdinu Poianta, druh Heraklov; znamenitý lukostrelc. Vypravil sa pod vedením kráľa Agamemnóna do trójskej vojny, keď ho však na ostrove Chryse pri Lemne uhryzla zmija, Achájci ho tam pre zápach rany nechali a tajne odšli. Prišli si po neho až v desiatom roku vojny, keď sa dozvedeli o veštbe, že bez neho nemôže Trója padnúť. Hneď prvý deň po príchode k Achájcom zabil trójskeho princa Parisa, pôvodcu vojny.
- Foinix* (2. pád Foinika, gr. Foinix) - syn kráľa Amyntora z Eleóna, múdry vychovávateľ najväčšieho achájskeho hrdinu v trójskej vojne Achilla.
- Gaia* (2. pád Gaie) - bohyňa zeme a sama Zem, ktorá povstala z nekonečného Chaosu. Zrodila boha nebies Urana a spolu s ním ovládala svet, kým sa vlády nezmocnili ich deti Titani na čele so Ištívim Kronom, otcom neskoršieho najvyššieho boha Dia.
- Ganymedes* (2. pád Ganymeda, gr. Ganymédés) - syn dardanského kráľa Troa, najkrajší z ľudí. Najvyšší boh Zeus ho dal uniesť orlom na Olymp, aby mu slúžil ako čašník; ako náhradu za to dal Troovi najkrajšie kone pod slinkom.
- Glaukos* (2. pád Glauka) - syn hrdinu Hippolocha, vnuk Bellerofontov; bol zástupcom Sarpedóna, veliteľa trójskych spojencov Lýkijcov.
- Gorgony* (2. pád Gorgón) - tri dcéry morského boha Forkyna, strašné obľudy s hadmi na hlave; pri pohľade na ne človek skamenel. Steno a Euryale boli nesmrteľné, Medúze odsekol hlavu bohatier Perseus; jej obraz si dávali antickí hrdinovia na štíty a panciere.
- Hádes* (2. pád Háda, gr. Hádés, lat. Pluto) - syn Titana Krona a jeho manželky Reie, brat

najvyššieho boha Dia; vládca ríše temného podsvetia, sídla tieňov zomretých. Pre svoju neústupnosť a nezmieriteľnosť bol odporný bohom i ľuďom.

Héfaistos (2. pád Hefaista, gr. Héfaistos, lat. Vulcanus, slov. Vulkán) - syn najvyššieho boha Dia a jeho manželky Héry; boh ohňa, majster kovárskeho remesla, božský zbrojár. Pretože sa narodil chromý, zhodila ho Héra z Olympu; zachránila ho však bohyňa Tetis, neskoršia matka achájskeho hrdinu Achilla. Z vdaky za to zhotovil Achillovi prekrásnu zbroj.

Hekaba (2. pád Hekaby) - dcéra frýgického kráľa Dymanta, manželka trójskeho kráľa Priama, matka Hektorova, Parisova, Kassandrina atď. Ako prvá manželka (v poradí) bola trójskou kráľovnou; po dobytí Tróje sa stala otrokyňou itackého kráľa Odysea, ale čoskoro nato zomrela.

Hektor (2. pád Hektora, gr. Hektór) - najstarší syn trójskeho kráľa Priama a jeho manželky Hekaby; hlavný veliteľ trójskeho vojska a vojsk trójskych spojencov. Bol najsilnejší zo všetkých Trójanov, „štit Tróje“. Padol v súboji s najväčším achájskym hrdinom Achillom. - Všeobecne sa považuje za najušľachtilejšiu postavu *Iliady*.

Helena (2. pád Heleny) - dcéra najvyššieho boha Dia a Lédy, manželky spartského kráľa Tyndarea; najkrajšia zo smrteľných žien. Vyдалa sa za Atreovho syna Menelaa (brata Agamemnóna), ktorý sa stal po Tyn-dareovej smrti spartským kráľom. O tom, ako prišla do Tróje, sú dve verzie: podľa prvej dobrovolne, podľa druhej ju uniesol Paris násilím; Homér pripúšťa striedavo obidve. Po Parisovej smrti sa stala manželkou jeho mladšieho brata Deifoba. Po dobytí Tróje Menelaos Deifoba zabil a odviezol si Helenu (po dlhom blúdení) do Sparty; žili potom šťastne a bohovia im dožičili nesmrteľnosť. - Na rozdiel od väčšiny moderných spisovateľov Homér Helenu neodsudzuje, opisuje ju celkom sympaticky.

Helenos (2. pád Helena) - syn trójskeho kráľa Priama, veštec a udatný bojovník. Varoval svojho brata Parisa pred odchodom do Sparty.

Hélios (2. pád Helia, gr. Hélios, lat. Sol) - syn Titana Hyperiona, boh slnka. Ráno vychádza z Okeana, putuje celý deň oblohou a večer sa opäť ponára do vôd Okeana; svojimi lúčmi všetko vidí a počuje.

Héra (2. pád Héry, gr. aj Héré, lat. Juno, 2. pád Junony) - dcéra Titana Krona a jeho manželky Reie, manželka najvyššieho boha Dia. Bola bohyňou nebies a prírodných javov, manželstva a žien. Ako Diova manželka bola najväzenejšia medzi bohyňami; v trójskej vojne pomáhala Achájcom.

Herakles (2. pád Herakla alebo Heraklea, gr. Héraklés, lat. Hercules) - syn najvyššieho

boha Dia a Alkmény, manželky tyrénskeho kráľa Amfitryóna; najväčší a najsilnejší hrdina gréckych mýtov. Splnením dvanástich úloh v službách mykénskeho kráľa Eurystea si získal večnú slávu a nesmrteľnosť. Vypravil sa aj proti Tróji, pravda, dávno pred Achájcami. Keď boh mora Poseidón postavil kráľovi Laomedónovi hradby okolo Tróje, Poseidón mu za to poslal do krajiny strašnú obludu. Herakles Laomedónovi sľúbil, že ju zabije, ak mu dá kone, ktoré dostal jeho dedo Tros od Dia výmenou za syna Gany-meda. Laomedón súhlasil, ale keď potom Herakles žiadal sľúbenú odmenu, kone mu nedal a takisto ho urazil. Nato prišiel Herakles so šiestimi loďami k Tróji a vyrátil ju.

Hermes (2. pád Herma, gr. Hermés, lat. Mercurius, slov. Merkúr) - syn najvyššieho boha Dia a bohyně Maie; posol bohov, boh obchodníkov a zlodějov, ochrana stád a majetku. Do trójskej vojny priamo nezasahoval; často však pomáhal najmä itackému kráľovi Odyseovi, ktorý bol jeho potomkom.

Hesperidky (gr. Hesperides) - nymfy, dcéry Titana Atlanta a bohyně noci Nykty. Žili na ďalekom západe a starali sa tam o strom so zlatými jablkami, ktorý patrila bohyni Hére. Jedno z týchto jablák (s nápisom „Tej najkrajšej“) hodila bohyňa sváru Eris na svadbe trójskeho kráľa Pelea a morské bohyně Tetidy medzi bohyně Héry, Atény a Afroditu; vznikol z toho spor, ktorý viedol vo svojich dôsledkoch k trójskej vojne.

Hóry (2. pád Hór, gr. Hórai, lat. Horae) - dcéry najvyššieho boha Dia a bohyně Temidy; strážkyne olympskej brány, bohyně ročných období.

Hypnos (2. pád Hypna, lat. Somnus) - syn bohyně noci Nykty, boh omamného spánku; slúžil bohovi podsvetia Hádrovi, vznášal sa nad zemou s makovicami a z rohu vylieval uspávací nápoj. Nemohli sa mu protivíť ani ľudia, ani bohovia; za to, že za bojov na trójskej pláni uspal najvyššieho boha Dia, dostal od bohyně Héry za manželku Charitku Pasiteu.

Charitky (gr. Charites, lat. Gratiae) - dcéry najvyššieho boha Dia a bohyně Euronymy; bohyně pôvabu a krásy. Obvykle sa uvádzajú tri: Aglaia (skveľacia sa), Eufrosyne (potešujúca srdce) a Taleia (kvetonosná); Homér sa zmieňuje aj o Pasitei.

Cháron (2. pád Chárona, gr. Charón) - syn boha večnej tmy Ereba a bohyně noci Nykty; prievozník duší zomretých cez rieku Acherón alebo Styx do podsvetia.

Charybda (2. pád Charybdy, gr. Charybdis) - morská obluda, zosobňujúca strašný vír; v jej papuli kľokotali vlny, v útrochách sa varilo bahno a hlina. Za staroveku ju umiesto-

kráľ mu odoprel mzdu a ešte

vali do Messinskej úžiny naproti sídlu inej podobnej obludy, Skylly.

Cheirón (2. pád Cheiróna) - najvzdelanejší z Kentaurov, divých praobyvateľov homatej Tesálie, polomŕžov a polokoní. Bol vychovávateľom najväčšieho achájskeho hrdinu pred Trójou Achilla; v jeho jaskyni sa konala svadba Achillových rodičov, ftijského kráľa Pelea a morskej bohyně Tetidy. Ako svadobný dar dal Peleovi ťažký oštep z pelijského jaseňa, ktorý potom nosil do bitky Achilles.

Chryseida (2. pád Chryseidy, gr. Chryseis) - dcéra Apolóneho kňaza Chrysa, ktorú zajal achájsky hrdina Achilles, keď dobyl mýzijské Těby, kde bola na návšteve. Achájsky ľud ju pridellil ako korisť hlavnému veliteli Agamemnónovi; keď ju musel Agamemnón vrátiť jej otcovi, vzal si ako náhradu Achillovu milenkú Briseidu: z toho vznikol spor, okolo ktorého sa krúti celý dej *Iliady*.

Chryses (2. pád Chrysa) - kňaz boha Apolóna v meste Chryse (v Troade), otec Chryseidy, zajatej achájskym hrdinom Achillom v mýzijských Těbach. Požiadal hlavného veliteľa achájskych vojsk Agamemnóna o vrátenie dcéry za výkupné; keď ho však Agamemnón odmietol a urazil, vyprosil si od Apolóna, aby potrestal Achájcov zoslaním moru.

Idomeneus (2. pád Idomenea, gr. Ídomeneus) - syn krétskeho kráľa Deukalióna, vnuk kráľa Minoa, vodca Krétanov v trójskej vojne. Hoci už prešedivený, bol jedným z najudatnejších achájskych bojovníkov. Z dobytej Tróje sa i so svojím veľkým loďstvom šťastlivo vrátil.

Ifigeneia (2. pád Ifigeneie, gr. Ífigeneia, lat. Iphigenia, slov. Ifigénia) - dcéra mykénskeho kráľa Agamemnóna a jeho manželky Klytáimnesty. Na odporúčanie veľtca Kalchasa ju Agamemnón obetoval v Aulide bohyni Artemide, aby ju udobril za zabitie posvätnéj lane a zabezpečil tak achájskemu loďstvu šťastnú plavbu do Tróje. Artemis ju však z oltára uniesla do Tauridy, kde jej potom slúžila ako kňažka. Vrátila sa až po trójskej vojne za pomoci svojho brata Oresta a jeho priateľa Pylada; v Mykénach však nezostala, stala sa kňažkou v novom Artemidinom chráme na morskom brehu v Brauróne pri Aténach.

Ikaros (2. pád Ikara, gr. Íkaros) - syn aténskeho umelca, staviteľa a vynálezcu Daidala. S otcom odišiel na Krétu, kde mu pomáhal stavať labyrint, v ktorom mal byť zavretý obludný Minotaurus. Keď ich kráľ Minos nechcel prepustiť, Daidalos urobil z vtáčich pier krídla a odleteli; Ikaros sa napriek otcovmu príkazu vzniesol príliš vysoko, takže slnko roztopilo vosk, ktorým boli perá zlepené, spadol do mora a utopil sa.

Ilos (2. pád Ila, gr. Ílos) - syn kráľa Troa, pravnuk kráľa Dardana, potomok najvyššieho boha Dia; založil mesto Tróju, ktoré sa potom podľa neho volalo Ilios (Ilios, lat. Ilium). Zeus mu označil miesto, kde má Tróju založiť, zhodením drevenej sochy Pallas Atény (paládia), ktorá mala mesto chrániť; kým bola na trójskom hrade Pergame, Tróju nemohol nikto dobyť.

Iris (2. pád Iridy, gr. Íris) - dcéra morskeho boha Taumanta, bohynia dúhy a posolkyňa bohov.

Kalchas (2. pád Kalchanta alebo Kalchasa, gr. Kalchás) - syn veľtca Testora, veľtec v achájskom vojsku pred Trójou. Svojím vysvetlením príčiny moru spôsobil roztržku medzi hrdinom Achillom a kráľom Agamemnónom. Zahynul po návrate z dobytej Tróje, keď sa stretol s veľtcom Mopsom, ktorý ho prevýšil.

Kalliope (neskl., gr. Kalliopé) - dcéra najvyššieho boha Dia a bohyně Mnemosyny; múza epického básnictva.

Kalypso (neskl., gr. Kalypsó) - dcéra Titana Atlanta; nymfa na ostrove Ogygii, u ktorej musel stráviť Odyseus na spiatocnej ceste z Tróje sedem rokov.

Kassandra (2. pád Kassandry) - dcéra trójskeho kráľa Priama a jeho manželky Hekaby; veštkyňa, ktorá vždy predpovedala pravdu, ale jej veštibám nikto neveril. Po páde Tróje si ju odviezol hlavný veliteľ achájskych vojsk Agamemnón do Mykén; pri uvítacej hostine na Agamemnónovu počesť ju zavraždila jeho manželka Klytáimnestra.

Kastor (2. pád Kastora, gr. Kastór) - syn spartského kráľa Tyndarea a jeho manželky Lédy, brat Polydeukov, Helenin a Klytáimnestrin. Podľa neskorších báji sa zmenil aj s Polydeukom na žiariace hviezdy - súhvezdie Blížencov.

Kentaur - pozri heslo *Cheirón*.

Kirke (neskl., gr. Kirké, lat. Circe) - dcéra boha slnka Helia, sestra kolchidskeho kráľa Aie-ta; mocná čarodějnica, sídliaca na ostrove Aiaia. Premenila dvadsaťbva Odyseových druhov na prasatá a prinútila Odysea, ktorý sa s pomocou boha Herma proti jej kúzlam ubránil, aby sa zdržal na ostrove celý rok. - Podľa neskorších povestí mala s Odyseom syna Telegona, ktorý vraj Odysea zabil; potom sa zaľúbila do Odyseovho a Penelopinho syna Telemacha.

Klytáimnestra (2. pád Klytáimnesty, gr. tiež Klytáiméstra) - dcéra spartského kráľa Tyndarea a jeho manželky Lédy; manželka mykénskeho kráľa Agamemnóna. Zatiaľ čo bol Agamemnón v trójskej vojne, podľahla jeho bratancovi Aigistovi a spolu s ním pripravila Agamemnóna o život, potom sa vydala za Aigista, ale o sedem rokov ju za-vraždil aj s Aigistom jej vlastný syn Orestes, ktorý tak pomstil smrť otca.

Kokalos (2. pád Kokala, gr. Kókalos) - sicilský kráľ, ktorý ochránil aténskeho umeľca a staviteľa Daidala pred krétskym kráľom Minom; v jeho paláci našiel Minos smrť.

Kronos (2. pád Krona; lat. Saturnus.) - Titan, syn boha Urana (Neba) ktorý sa lŕstbu zmocnil vlády nad svetom. Z obavy, aby ho jeho deti nezvrhli z trónu, všetky zjedol; pretože však boli nesmrteľné, žili v ňom ďalej. Keď sa už takto zbavil piatich detí (Hestie, Demetry, Héry, Háda a Poseidóna), jeho manželka Reia utiekla na Krétu a tam sa jej v jaskyni hory Dikte narodil Zeus. Keď Zeus dospel, vzbúril sa proti Kronovi, porazil ho, oslobodil svojich súrodencov a Krona vrhol do Tartaru; o vládu sa potom rozdelil so svojimi bratmi Poseidónom a Hádom.

Laertes (2. pád Laerta, gr. Láértés) - syn hrdinu Arkeisia, otec kráľa Odyssea. Na Itake nevládol; v čase trójskej vojny bol itackým kráľom Odysseus, ktorý trón vyženil so svojou manželkou Penelopou. Dožil sa ešte Odyssevho návratu.

Laokoón (2. pád Laokoóna, gr. Láokoón) - Apolónov kňaz z Tróje; varoval Trójanov pred veľkým dreveným koňom, ktorého Acháji nechali v opustenom tábore. Bohyňa Aténa však vyslala z mora dva hady, ktoré ho aj s oboma synmi zahubili. Trójanovia v tom videli pomstu bohov a koňa bez rozmýšľania vtiahli do mesta, ba ešte aj zbúrali časť hradieb, aby nimi prešli. V noci z koňa vystúpili ukrytí bojovníci a prepadli Tróju znútra; ostatní Acháji vrhli do mesta prielomom v hradbách a dobyli ho.

Laomedón (2. pád Laomedóna, gr. Láomedón) - syn zakladateľa Tróje Ila, otec trójskeho kráľa Priama; za jeho vlády zničil Tróju hrdina Herakles.

Léda (2. pád Lédy) - dcéra aitolského kráľa Tesia, manželka spartskeho kráľa Tyndarea. S Tyndareom mala deti Kastora a Klytáimnestru, s najvyšším bohom Diom Helenu a Polydeuka.

Létó (neskl., gr. Létó, lat. Lato) - dcéra Titana Koia, milenka najvyššieho boha Dia a matka dvojčiat Apolóna a Artemidy. Za trójskej vojny stála na strane Trójanov.

Machaón (2. pád Machaóna, gr. Macháón) - syn slávneho lekára a neskoršieho boha lekárstva Asklépia, veliteľ tesálskych oddielov, výborný lekár a statočný bojovník pred Trójou.

Melantios (2. pád Melantia, gr. Melanthios) - zradný Odyssev otrok, ktorý priniesol zbrane ženichom, keď s nimi Odysseus po návrate na Itaku bojoval v hodovnej sieni. Odysseus ho za trest zabil.

Memnón (2. pád Memnóna) - syn etiópskeho kráľa Titóna a jeho manželky Eos, synovec trójskeho kráľa Priama; vládol čiernym Etiópom (Aitiópom), s ktorými prišiel na

pomoc obliehanej Tróje. Bol silný a statočný bojovník; padol v súboji s najväčším achájskym hrdinom Achillom.

Menelaos (2. pád Menelaa, gr. Meneláos) - syn mykénskeho kráľa Atrea, brat Agamemnónov, kráľ v Sparte. Keď mu trójsky princ Paris uniesol manželku Helenu a poklady, vybral sa s Odysseom do Tróje, aby si ju vyžiadal späť; Trójanovia napriek Antenorovej rade jeho žiadosť zamietli a vypukla vojna. Bol statočný a nebojácný bojovník, aj keď telesne nie najsilnejší. Z trójskej vojny sa vrátil i s Helenou až po sedemročnom blúdení. Bohovia ho odmenili nesmrteľnosťou a preniesli ho aj s Helenou do Elysia.

Menesteus (2. pád Menestea, gr. Menestheus) - syn hrdinu Petea; vodca aténskych vojsk v trójskej vojne. Bol statočný bojovník a vynikal najmä v riadení bojových vozov.

Mentes (2. pád Menta, gr. Mentés) - syn tafijskeho kráľa Anchiala, priateľ itackého kráľa Odyssea; v jeho podobe sa zjavila Aténa Odyssevmu synovi Telemachovi a vyzvala ho na pomstu proti spupným uchádzačom o ruku jeho matky Penelopy.

Mentor (2. pád Mentora, gr. Mentór) - syn Alkimov, druh itackého kráľa Odyssea. Pred odchodom do Tróje zveril mu Odysseus pre jeho múdrosť a rozvážnosť výchovu svojho syna Telemacha.

Meriones (2. pád Meriona, gr. Mérionés) - syn Molov, veliteľ krétskeho vojska. Bojoval pod vedením a po boku kráľa Idomenea; bol vynikajúci lukostrelec.

Minos (2. pád Minoa, gr. Mínós) - syn najvyššieho boha Dia a jeho milienky Európy, kráľ v Knosse na Kréte; pre svoju spravodlivosť sa stal v podsvetí sudcom zomretých. Zahynul pri prenasledovaní Daidala na Sicílii, kde mu Daidalos vpustil tajným kanálom vriacu vodu do vane, keď sa práve kúpал; podľa inej verzie ho obarili dcéry sicilskeho kráľa Kokala.

Minotaurus (2. pád Minotaura, gr. Minótauros) - syn posvätného býka a Pasifae, manželky krétskeho kráľa Minoa; bol obludou s býčou hlavou a ľudským telom, mal nesmiernu silu. Žil v labyrinte, ktorý postavil aténsky umelec a staviteľ Daidalos v Knosse; tam mu tiež kráľ Minos predhadzoval mládenčov a panny, ktoré museli Aténčania posielat ako trest za to, že mu kráľ Aigeus zabil zo žiarlivosti syna Androgea. Obludného Minotaura zabil Theseus, syn kráľa Aigea; pomohla mu pri tom Minoova dcéra Ariadna, tá mu dala pred vstupom do labyrintu meč a kľbko niti, pomocou ktorého našiel spiatočnú cestu.

Minyas (2. pád Minya, gr. Minyás) - orcho-menský kráľ pred dobytím Boiótie Tébami. Bol najbohatší zo všetkých ľudí, ktorí do jeho čias žili.

Múzy - dcéry najvyššieho boha Dia a Titanky Mnemosyny; bohynie spevu a krásnych

umení. Bolo ich devät: Kleio - bohynia dejepisectva; Euterpe - lyrického spevu; Taleia - veselého básnictva; Melpomene - truchlohry; Terpsichore - tanca; Erato - ľúbostných piesní; Polymnia (Polymphymnia) - hudby; Urania - hviezdárstva; Kalliope - epického básnictva. Bývali na boiotskom pohorí Helikone, kde mali pri Apolónovom chráme zasvätený háj, a na hore Parmase.

Nausikaa (2. pád Nausikay) - dcéra fájáckeho kráľa Alkinoia a jeho manželky a sestry Arete. Ujala sa itackého kráľa Odyssea, ktorý doplával do krajiny Fajákov po úteku z ostrova nymfy Kalypso, a priviedla ho do paláca svojho otca. Bola taká krásna, že Odysseus v prvej chvíli myslel, že vidí pred sebou bohyňu.

Neleus (2. pád Nelea, gr. Néleus) - syn boha morí Poseidóna a jeho milenky Tyry; otec pylského kráľa Nestora, zakladateľ mesénskeho Pylu.

Neoptolemos (2. pád Neoptolema, lat. Pyrrhus) - syn hrdinu Achilla a Deidameie, dcéry skyrského kráľa Lykameda; po Achillovej smrti prišiel na výzvu itackého kráľa Odyssea do achájskeho vojska. Bol silný, odvážny a surový bojovník; zabil trójjskeho kráľa Priama a zajal Hektorovu manželku Andromachu. Z trójskej vojny sa šťastlivo vrátil a oženil sa s Menelaovou dcérou Hermionou.

Nereus (2. pád Nerea, gr. Néreus) - syn Okeana, morský boh, otec päťdesiatich (či sto) morských bohýň, ktoré sa po ňom volali Nereidy. Jednou z nich bola Tetis, matka achájskeho hrdinu Achilla, inou Amfitrita, manželka boha morí Poseidóna.

Nestor (2. pád Nestora, gr. Nestór) - syn Neleov, kráľ pylský. Zúčastnil sa trójskej vojny, hoci bol veľmi starý; vládol už tretiemu pokoleniu ľudí. Bol skvelý jazdec, odvážny, múdry a vedel vždy dobre poradiť. Z jeho synov sa najviac preslávili Antilochos a Trasymedes. Z trójskej vojny sa šťastlivo vrátil.

Notos (2. pád Nota) - pozri heslo *Aiolos*.

Nymfy (gr. Nymfai) - bohynie vôd a lesov; pochádzali z rôznych rodičov. Nymfy prameňov a riek sa volali najády, lesov a hôr oreády a stromov dryády. Bohovia ich požývali na svoje schôdze, k ľuďom sa správali priateľsky.

Odysseus (2. pád Odyssea, gr. Odysseus, lat. Ulixes) - syn hrdinu Laerta a jeho manželky Antikleie; itacký kráľ. Bol smelý a silný bojovník, nad všetkými Acháčami vynikal dôvtipom a rozvážnosťou; jeho myšlienkou bol i „trójjsky kôň“. Do vlasti sa vrátil po desaťročnom putovaní, v ktorom stratil všetkých druhov; opis jeho cesty je hlavným obsahom *Odyssey*. - Neskoršia rímska tradícia ho ako hlavného stroju pádu Tróje znevažovala; u Homéra je kladným hrdinom v najlepšom zmysle slova.

Okeanos (2. pád Okeana, gr. Ókeanos, lat. Oceanus) - najstarší z Titanov, syn boha neba Urana a bohyně zeme Gaie; boh nesmierneho, hlbokého prúdu (a sám prúd), ktorý obteká celý svet. Bol prapôvodcom všetkých vecí i bohov. Keď Zeus povstal proti svojmu otcovi Kronovi, Okeanos sa postavil na Diovu stranu.

Orestés (2. pád Oresta, gr. Orestés) - syn mykénskeho kráľa Agamemnóna a jeho manželky Klytaimnstry, brat Ifigeneia a Elektrín. Pred zradným Aigistom, ktorý po dohode s Klytaimnstrou zavraždil Agamemnóna, ho zachránila jeho pestúnka; mladosť prežil u fockého kráľa Strofia, kde sa spriatelil s jeho synom Pyladom. Keď dospel, pomstil smrť svojho otca: zabil Aigistu a Klytaimnstru. Bohyne pomsty Eri-nye ho však prenasledovali, že preliat krv matky; na Apolónovu a Aténinu radu sa preto odobral do Tauridy, aby sa tam očistil pred sochou bohyně Artemidy. Tam našiel aj s Pyladom, ktorý ho sprevádzal, svoju sestru Ifigeneiu. Po návrate do Mykén musel znovu bojovať o trón, lebo za jeho neprítomnosti sa zmocnil vlády Aigistov syn Aletes. V súboji ho však zabil a stal sa mykénskym kráľom ako právoplatný nástupca Agamemnónov.

Pallas (2. pád Pallady) - pozri heslo *Aténa*.

Pandaros (2. pád Pandara) - syn lýkijského kráľa Lykaóna, vodca trójjských spojencov z Lýkie. Bol vynikajúci lukostrelec, ctíživý a nevelmi rozumný; Aténa ho naviedla porušiť prímerie, ktoré dohodli Acháji s Trójanmi pred súbojom Parisa a Menelaia, takže vojna pokračovala až do konečného zničenia Tróje. Padol krátko po porušení prímeria v boji s achájskym vodcom Diomedom.

Paris (2. pád Parida, novšie Parisa) - syn trójjskeho kráľa Priama a jeho manželky Hekaby; pôvodca trójskej vojny. V spore bohyně Héry, Atény a Afrodity o krásu priateľky Héry, Atény a Afrodity o krásu priateľky Héry, Atény a Afrodity, ktorá mu za to slúbila najkrajšiu ženu, a s jej pomocou ju neskôr aj uniesol: bola to Helena, manželka spartského kráľa Menelaia. Keď mu ju nechcel vrátiť, vypravilo sa proti Tróji spojené achájske vojsko, vedené Menelaovým bratom, mykénskym kráľom Agamemnónom. Vo vojne sa Paris správal nestálo; niekedy odvážne bojoval v prvých radoch, inokedy si iba hovel doma; Trójanovia ho nenávideli, sprotivil sa aj Helene a Hektorovi. S pomocou boha Apolóna zabil šípom najväčšieho achájskeho hrdinu Achilla, ktorého zasiahol do nekrutej päty, takže vykrvácal; krátko nato ho zasiahol otráveným šípom achájsky lukostrelec Flioktetes. Zahynul v strašných bolestiach na svahoch Idu, kde prežil šťastnú mladosť ako pastier. Pádu Tróje sa nedožil.

Pasífae (neskl., gr. Pasifáé) - dcéra boha slnka Helia, manželka krétskeho kráľa Minoa. Zaľúbila sa do posvätného bieleho býka a mala s ním obľudného syna Minotaura. Jej dcérami boli Ariadna a Faidra.

Patroklos (2. pád Patrokla) - syn hrdinu Menoitia z Opunta. Bol Achillovým najvernejším druhom a zúčastnil sa s ním trójskej vojny. Vynikal šľachetnosťou a v boji udatnosťou. Len raz mu osud doprial, aby bojoval na čele vojska: keď sa Achilles pre hnev neúčastnil bitky, požičal si jeho zbroj a zahnal Trójanov od lodí až k mestu. V tomto boji však zahynul zradným zásahom boha Apolóna, ktorý ho udrel odzadu a rozopäl mu brnenie, takže ho Trójan Eurfbos prekal; posledný úder mu potom zasadil hlavný veliteľ trójskeho vojska Hektor. - S Achillom a Hektorom je Patroklos hlavnou osobou *Iliady*, vedľa Hektora je jej najušľachtilejšou postavou.

Peleus (2. pád Pelea, gr. Péleus) - kráľ Myrmidončanov vtesálskej Ftii, syn aiginského kráľa Aiaka; otec najväčšieho achájskeho hrdinu pred Trójou Achilla. Prvou jeho ženou bola Antigona, dcéra ftijského kráľa Eurytióna; po jej smrti sa oženil s morskou bohyňou Tetidou. Trójskej vojny sa už pre vysoký vek nezúčastnil, dal však Achillovi výzbroj, ktorú dostal ako svadobný dar od boha Poseidóna, a obrovskú kopiju z pelijského jaseňa, dar od Kentaura Cheiróna.

Pelops (2. pád Pelopa) - otec mykénskych kráľov Atrea a Tyesta, kráľ elidský a argejský. Jeho otcom bol Tantalos, syn najvyššieho boha Dia, a manželkou Hippodameia, dcéra elidského kráľa Oinomaa. Atreus mal troch synov: Pleistena, toho bratia zabil, Agamemnóna, ktorý po ňom nastúpil na mykénsky trón, a Menelaa, ten sa stal kráľom v Sparte; Atreova dcéra Anaxibia sa vydala za fockého kráľa Stratia. Tyestes mal so svojou dcérou syna Aigista, ktorý zabil Agamemnóna. Agamemnón mal so svojou manželkou Klytaimnestrou syna Oresta a dcéry Ifigeneiu a Elektru, Aigistos mal syna Aleta, Strofios syna Pylada. Orestes pomstil otcovu smrť a zabil Aigista; neskôr zabil aj jeho syna Aleta, ktorý sa zmocnil mykénskeho trónu. Pylades, sprevádzajúci Oresta do Tauridy, kam uniesla Ifigeneiu bohyňa Artemis, vzal si za manželku Agamemnónovu dcéru a Orestovu sestru Elektru. Pelops je zakladateľom mykénskeho kráľovského rodu Atreovcov a po ňom sa tiež nazýva polostrov Peloponéz.

Penelopa (2. pád Penelopy, gr. Pénelopa) - dcéra akarnanského kráľa Ikaria, brata spartského kráľa Tyndarea; Odyseova manželka a Telemachova matka. Bola vznešená a ušľachtilá, verne čakala na Odyseov návrat z Tróje a všetkými prostriedkami odbýjala ženichov, ktorí sa o ňu uchádzali.

Pentesilea (2. pád Pentesileie, gr. Penthesileia) - dcéra boha vojny Area, kráľovná Amazoniek, národa bojovných žien zo severného pobrežia Malej Ázie; prišla so svojim ženským vojskom na pomoc Tróji a padla v súboji s Achillom.

Persefona (2. pád Persefony, gr. Persefoné, lat. Proserpina) - dcéra najvyššieho boha Dia a bohyne Demetry, manželka boha podsvetia Háda. Hádes sa jej zmocnil násilím; Demeter si však od Dia vyprosila, že dve tretiny roka bude žiť s ňou na Olympe a len jednu tretinu s Hádom v podsvetnej ríši. Dokiaľ je Persefona na Olympe, Demeter venuje zemi kvety a plodnosť; keď však zostúpi do podsvetia, Demeter si oblieka tmavé rúcho a celá príroda smúti a usina zimným spánkom.

Perseus (2. pád Persea) - syn najvyššieho boha Dia a jeho milenky Danae; zabil obľudnú Gorgonu Medúzu, pričom získal okridleného koňa Pegasa, ktorý sa zrodil z jej krvi; premenil obra Atlanta na kamennú horu, keď mu ukázal hlavu Medúzy; zachránil Andromedu, dcéru kráľa Kefea, pred morskou obľudou; nakoniec sa usídlil v Tiryse. Z jeho rodu pochádzal aj mykénsky kráľ Eurysteus, ktorému musel slúžiť hrdina Herakles.

Polydeukes (2. pád Polydeuka, gr. Polydeukés, lat. Pollux) - syn najvyššieho boha Dia a jeho milenky Lédy, manželky spartského kráľa Tyndarea; brat Kastorov, Helenin a Klytaimnestrin. Ako Diov syn bol na rozdiel od Kastora nesmrteľný. - Podľa neskorších povestí sa obaja bratia zmenili na súhvezdie Blížencov.

Polyfemos (2. pád Polyfema, gr. Polyfémós) - syn boha mora Poseidóna, jednooký Kyklop. Pri návrate z Tróje sa itacký kráľ Odyseus zastavil pri ostrove Kyklopov a vošiel do Polyfemovej jaskyne; obor mu postupne zjedol šesť druhov, ale nakoniec ho Odyseus opil a za pomoci ostatných druhov mu vypichol v spánku oko. Z obrovej jaskyne sa dostal i s ostatnými tak, že sa zavesil pod silné barany. Polyfemos vyzval svojho otca, aby sa Odyseovi pomstil; Poseidón jeho prosbu vyslyšal a všemožne bránil Odyseovi vrátiť sa na Itaku, kým ho ostatní bohovia neprinútili, aby od svojho hnevu upustil.

Poseidón (2. pád Poseidóna; lat. Neptunus, 2. pád Neptuna) - syn Titana Krona a jeho manželky Reie, brat najvyššieho boha Dia, boh mora (nie však riek a ostatných vôd). Jeho zbraňou bol trojzubec, ktorým búril more, lámal skaly a otriasal zem. Pomáhal stavať trójskemu kráľovi Laomedónovi hradby okolo Iliu; pretože mu nedal sľúbenú odmenu, znovu ich zbúral a poslal mu do krajiny obľudu (ktorú potom zabil Herakles). V trójskej vojne pomáhal Achájcom; napriek tomu však zachránil Aineia, aby jeho rod

vládol, keď vyhynie Priamov. Na Odysea zanevrel až po oslepení Kyklopa Polyfema.
Priamos (2. pád Priama) - syn kráľa Laomedóna, hlava mladšej vetvy Dardanovho rodu, potomok najvyššieho boha Dia; kráľ trójsky. Mal niekoľko manželiek; hlavnou a kráľovnou bola Hekaba, s ktorou mal devätnásť synov (z päťdesiatich; okrem toho mal dvanásť dcér). Bol vznešený, vládny a statočný; vojny sa už pre vysoký vek nezáúčastnil, hlavným veliteľom trójskych a spojeneckých armád bol jeho najstarší syn Hektor.

Protesilaos (2. pád Protesilaa, gr. Prótesiláos) - syn Ifiklov; prvý Achájec, ktorý padol na trójskej pôde.

Proteus (2. pád Protea, gr. Próteus) - morský boh, nevládný stavec a veštec. Žil na ostrove Fare pri dnešnej Alexandrii, pásol tam tulene a ryby, vedel meniť podoby. Veštil nerád, a preto ho spartský kráľ Menelaos musel spútať, aby si vynútil predpoveď, či a ako sa dostane z Egypta domov. Od neho sa Menelaos dozvedel aj o osudoch itackého kráľa Odysea.

Pulydamas (2. pád Pulydamanta, gr. Púlydamás) - syn Apolóneho kňaza Pantoa, druh hlavného veliteľa trójskych vojsk Hektora. Bol prezieravý a Hektor na jeho rady dbal, pokiaľ mu neradil ustúpiť. Strach pred Pulydamantovými oprávnenými výčitkami prinútil Hektora, aby vyzval Achilla na súboj, v ktorom potom hrdinsky padol.

Pylades (2. pád Pylada, gr. Pyládés) - syn fockého kráľa Strafia; verný druh Agamemnónovho syna Oresta. Sprevádza Oresta do Mykén, keď šiel pomstiť smrť svojho otca, i do Tauridy, kam sa šiel očistiť od zločinu, že prelial krv matky; vzal si za ženu jeho sestru Elektru.

Radamanthys (2. pád Radamantya, gr. Rhadamanthys) - syn najväčšieho boha Dia a jeho milenky Európy, brat krétskeho kráľa Minoa. Pre svoju spravodlivosť stal sa sudcom v podsvetí.

Reia (2. pád Reie, gr. Rheia, lat. Rea alebo Ops) - dcéra boha neba Urana a bohyně zeme Gaie, manželka a sestra Titana Krona. Bola matkou najvyššieho boha Dia, boha podsvetia Háda, boha morí Poseidóna, Diovej manželky Héry, bohyně úrodnosti zeme Demeter a bohyně rodinného kozuba Hestie.

Sarpédón (2. pád Sarpedona i Sarpedonta, gr. Sarpédón) - syn najvyššieho boha Dia a jeho milenky Laodameie, dcéry hrdinu Bellerofonta; kráľ trójskych spojencov Lykijčanov. Bol nesmierne silný; vlastnými rukami strhol cimburie z achájskej hradby. Padol v boji s Achillovým druhom Patrokloom; bohovia Hypnos a Tanatos preniesli potom na Diov rozkaz jeho telo z trójskej pláne do Lýkie.

Sinón (2. pád Sinóna) - achájsky vojak, ktorého itacký kráľ Odyseus nechal pri „trójskom koni“, aby lživými rečami presvedčil Trójanov, že ho majú dopraviť do mesta. V noci vypustil bojovníkov z koňa a označil prielom v hradbách, ktorým potom vniklo do Tróje achájske vojsko a zničilo ju.

Sirény (gr. Seirénes) - dcéry boha rieky Acheloa, ktoré svojim lúbezným spevom vábili plavcov k skalám, aby ich zahubili. - Antika ich umiestňovala na tri ostrovy pri sorrentskom pobreží: Licosa, S. Pietro a La Galetta.

Sizyfos (2. pád Sizyfa, gr. Sisyfos) - syn boha Herma alebo praotca Aiolov Aiola; korintský kráľ. Nikto sa mu nevyrval v úskočnosti a lživosti; preštil aj boha smrti Tanata i samotného Háda, ktorému unikol z podsvetia. Za trest musí stále válať v podsvetí ohromný balvan na príkru horu; pod vrcholom mu však vždy vykľzne, skotúľa sa nadol a Sizyfos musí začať všetko znova.

Skamandros (2. pád Skamandra) - boh rieky Skamandra, bohmi nazývanej Xantos (terajšia Mendere). V trójskej vojne stál na strane Trójanov; keď chcel utopiť Achilla, Diova manželka Héra zoslala boha Hefajsta, aby ho skrotil ohňom.

Skylla (2. pád Skyllý, lat. Scylla) - dcéra morského boha Forkyda, morská obluda so šiestimi hlavami a dvanástimi nohami. Odyseovi zhltila šesť vojakov. - Za staroveku ju umiestňovali do Messinskej úžiny.

Tantalos (2. pád Tantara) - kráľ lýdskeho mesta Sipyla, syn najvyššieho boha Dia; otec Pelopov a Niobin. Pretože bol Diovi milý, pozýval ho na hostiny na Olymp; Tantalos však prezrádza ľuďom tajomstvá bohov. Aby vyskúšal vševědúcnosť bohov, rozsekal svojho syna Pelopa a predložil im ho na hostine; Zeus však Pelopa znova stvoril a Tantara odsúdil na večný hlad a smäd v podsvetí. Stojí v priezračnej vode, ale keď sa zohne napiť, voda ustúpi; nad ním visí krásne ovocie, ale keď za ním natiahne ruku, vietor vetvy nadvihne a Tantalos ovocie nedočiahne. Okrem toho ho mučí večný strach: nad hlavou mu vyčnieva skala, ktorá môže každú chvíľu spadnúť a rozdrviť ho.

Teiresias (2. pád Teiresia) - tébsky veštec. Itacký kráľ Odyseus sa s ním stretol na lúke pred ríšou mŕtvych; predpovedal mu návrat do vlasti a varoval ho, aby sa nedotkol kráv boha Helia na ostrove Trinakrii.

Telemachos (2. pád Telemacha, gr. Télemachos) - syn itackého kráľa Odysea a jeho manželky Penelopy. Pri pátraní po otcovi navštívil plyského kráľa Nestora a spartského kráľa Menelaia; stretol sa s ním až po jeho návrate na Itaku u pastiera Eumaia. Potom spoločne zahubili votrelcov v Odyseovom dome, ktorí sa chceli zmocniť Penelopy. - Podľa neskorších báji vzal si za

ženu Nestorovu dcéru Polykastu, podľa iných fajáčku princeznú Nausikau, podľa iných napokon čarodejnicu Kirke.

Temis (2. pád Temidy, gr. Themis) - dcéra boha neba Urana a bohyně zeme Gaie; bohyňa zákonného poriadku a práva.

Tersites (2. pád Tersita, gr. Thersités) - achájsky vojak v trójskej vojne; bezočivý, prostoreký a zbabelý. Zabil ho Achilles, keď zhanobil mŕtvolu amazonskej kráľovnej Penteseileie.

Teseus (2. pád Tesea, gr. Théseus) - syn aténskeho kráľa Aigea a jeho manželky Aitry, aténsky kráľ. Vynikol mnohými hrdinskými činmi: vyčistil Atiku od lúpežníkov a škodcov, pomáhal Heraklovi v boji s Amazonkami, s hrdinom Iasonom sa zúčastnil výpravy Argonautov za zlatým rúnom do Kolchidy, s lapitským kráľom Peiritoom bojoval proti divokým Kentaurom a s jeho pomocou uniesol tiež dávno pred Parisom Helenu zo Sparty (jej bratia Kastor a Polydeukes ju však oslobodili). Najslávnejším jeho činom je zabitie obludy Minotaura v knosskom labyrinte na Kréte; dokázal to s pomocou dcéry krétskeho kráľa Minoa Ariadny. Jeho prvou manželkou bola Amazonka Antiopa, druhou Ariadnina sestra Faidra. Zahynul zradou: skyrský kráľ Lykomedes sa chcel zmocniť časti jeho územia, vylákal ho na svoj ostrov a pri prechádzke ho zhodil z vysokej skaly do mora.

Tetis (2. pád Tetidy, gr. Thetis) - dcéra boha Nerea, morská bohyňa. Pretože podľa veštby mal jej syn prevýšiť otca, bohovia ju prinútili, aby sa vydala za človeka - ftijského kráľa Pelea; mala s ním syna Achilla, najväčšieho achájskeho hrdinu pred Trójou. Bola krásna a dobromyselhá; nešťitila sa ani ohavného Briarea, pomohla najvyššiemu bohu Diovi, keď ho ostatní bohovia spúтали, zachránila boha Hefaista, keď ho jeho matka Héra zvrhla z Olympu. Achillovi vždy splnila každé želanie; požiadala Dia, aby zakročil v prospech Trójanov, kým hlavný veliteľ achájskeho vojska Agamemnón nevráti Achillovi česť, zaobstarala mu novú zbroj u boha Hefaista atď. Bohovia i sám Zeus jej preukazovali všestrannú poctu.

Teukros (2. pád Teukra) - syn salamínskeho kráľa Telamóna; nevlastný brat a spolubojovník veľkého Aiasa. Bol vynikajúci lukostrelec a kopijník.

Titani (gr. Titánes) - potomkovia boha neba Urana a bohyně zeme Gaie. Najmocnejší z nich Kronos a Reia vládli svetu, dokiaľ ich po strašnom boji nezvrhli vlastné deti, vedené ich najmladším synom Diom. Vzbúreným bohom pomáhali strašní storukí obri Hekatoncheiri, ktorých Zeus vyslobodil znútra zeme, a Kyklopi: na ich stranu sa pripojil aj Titan Okeanos so svojimi deťmi. Porazení Titani boli zvrhnutí do Tartaru, bezodnej priepasti hlboko pod zemou i pod morom.

Tros (2. pád Troa, gr. Trós) - syn kráľa Erichtonia, vnuk kráľa Dardana; jeho syn Ilos sa stal zakladateľom Tróje. Podľa neho sa volala trójska krajina Troas. - Menom „Ilios“ alebo „Ilion“ nazýva Homér obvykle mesto, menom „Trója“ celý okolitý kraj.

Tydeus (2. pád Tydea, gr. Týdeos) - syn kalydónskeho kráľa Oinea, brat hrdinu Meleagra; otec Diomeda, kráľa z Argu, jedného z najodvážnejších a najsilnejších achájskych bohatierov v trójskej vojne.

Tyestes (2. pád Tyesta, gr. Thyestés) - syn kráľa Pelopa, brat kráľa Atria, mykénsky kráľ. S Atreom žil v hroznom nepriateľstve a prekliat jeho i jeho rod, lebo Atreus mu zavraždil synov a predložil mu ich na hody („Tyestove hody“). Vlády nad Mykénami sa zmocnil po zavraždení Atria.

Tyndareos (2. pád Tyndarea) - syn kráľa Periera (alebo Oibala), spartský kráľ. So svojou manželkou Lédu mal syna Kastora a dcéru Klytaimnestru; s najvyšším bohom Diom mala Léda ešte syna Polydeuka a dcéru Helenu. Kastor a Polydeukes opustili tento svet už pred trójskou vojnou; Klytaimnestra sa vydala za mykénskeho kráľa Agamemnóna a Helena za jeho brata Menelaa, ktorý sa stal neskôr Tyndareovým nástupcom na spartskom tróne.

Uranos (2. pád Urana, gr. Úranos) - Nebo, zrodené z matky Zeme (Gaie) bez otca; tiež boh neba. Uranos ovládal s Gaioi svet; aby ho jeho deti Titani nezavili moci, vrhol ich do vnútra zeme. Gaia ich však prehovorila, aby proti nemu povstali; odvážil sa však na to iba Ištivý Kronos, ktorý sa potom zmocnil vlády nad svetom.

Zefyros - pozri heslo *Aiolos*.

Zeus (2. pád Dia, lat. Jupiter) - najvyšší boh, syn Titana Krona a jeho manželky Reie, brat Poseidónov, Hádov, Hestin a Demetirin, manžel a brat Hérin. Pretože jeho otec Kronos ho chcel zjesť (ako zjedol ostatných súrodencov), aby sa tak zbavil prípadných uchádzačov o svoju vladársku moc, matka Reia ušla na Krétu a tam ho tajne porodila v jaskyni hory Dikte. Opatrovali ho nymfy Adrasteia a Ildaia, krmili ho mliekom božskej kozy Amalteie, včely mu nosili med. Keď dospel, spojil sa s ostatnými súrodencami, ktorí v Kronových útrobach ďalej žili, a pomocou storukých obrov Hekatoncheirotv, Kyklopov a Titana Okeana zvrhol Krona z trónu. O vládu nad svetom sa rozdelil tak, že sám si nechal moc nad svetom a nebom, Poseidónovi prenechal vládu nad morom a Hádovi nad podsvetím. Oženil sa so svojou sestrou Hérou; za sídlo si zvolil horu Olymp v strednom Grécku. Bol neobmedzeným vládcom nad bohmi a ľuďmi, ale i nad ním bol ešte Osud.

OBJAVENIE TRÓJE

Tento prehľad obsahuje len hlavné a v našich knižniciach, resp. vedeckých ústavoch prístupné diela; v každom z nich nájde čitateľ odkazy na ďalšiu literatúru. V časti *A* uvádzame antické diela, pokiaľ sú preložené do slovenčiny alebo češtiny. V časti *B* sú knižné publikácie; časopisecké štúdie len v najnutnejších prípadoch. V časti *C* je zoznam hlavných časopisov, zaoberajúcich sa antickou kultúrou, ktoré prinášajú pravidelné príspevky k homérovej archeológii, filológii a histórii.

A / HOMÉR A ANTICKÍ AUTORI

AISCHYLOS: *Oresteia*, české preklady V. Šrámka, Praha 1946 a F. Stiebitza, 2. vyd., Praha 1970. *Sedem proti Thébam*, český preklad F. Loukotku, Praha 1900

EURIPIDES: *Ífigeneia v Tauride*, český preklad J. Mertlíka, Praha 1970. *Ífigeneia v Aulide, Helena, Hekabé, Elektra, Orestés, Trójanky*, český preklad J. Sedláčka, Třebíč 1923. *Kyklóps*, český preklad J. Krála, Praha 1885. *Hippolytos*, české preklady J. Krála a A. Salača, 2. vyd., Praha 1941 a R. Mertlíka, Praha 1970. *Médeia*, český preklad F. Stiebitza, 3. vyd., Praha 1970

HERODOTOS: *Dejiny*, český preklad J. Šonku, Praha 1972, slovenský preklad Bratislava 1985

HESIODOS: *Práce a dni*, české preklady A. Salača, Praha 1929 a J. Novákovej, Brno 1950. *Zrodenie bohov*, český preklad J. Novákovej, Praha 1959

HOMÉROVA ILIAS - slovenský preklad M. Okála, Bratislava 1962; český preklad O. Vaňorného, Praha 1942 (3. vyd.)

HOMÉROVA ODYSSEIA - slovenský preklad M. Okála, Bratislava 1966; český preklad O. Vaňorného a F. Stiebitza, Praha 1956

HOMÉROVE HYMNY. VÁLKA ŽAB A MYŠÍ - český preklad O. Smrčku, Praha 1959

OVÍDIUS: *Premeny*, český preklad F. Stiebitza, Praha 1956

PAUSANIAS: *Cesta po Grécku*, český preklad H. Businskej, Praha 1974

PINDAROS: *Olympijské spevy*, český preklad J. Šprincľa, Praha 1968

PLUTARCHOS: *Životopisy*, slovenský preklad M. Okála, Bratislava 1953; český preklad A. Hartmanna, R. Mertlíka, V. Bahnika, F. Stiebitza, E. Svobodovej, Praha 1967

SOFOKLES: *Filoktetes*, český preklad J. Krála, Praha 1888. *Aiás*, český preklad J. Krála, 2. vyd., Praha 1913. *Elektra*,

český preklad F. Stiebitza, 3. vyd., Praha 1970

TUKYDIDES: *Dejiny peloponézskej vojny*, český preklad J. Konúпка, Praha 1906 - 1908, slovenský preklad Bratislava 1985

VERGÍLIUS: *Aeneis*, slovenské preklady J. Hollého, Trnava 1828 a V. Bunčákovéj, Bratislava 1969; český preklad O. Vaňorného, Praha 1933

B / ARCHEOLÓGIA, HISTÓRIA, FILOLÓGIA

ALLEN, T. W.: *The Homeric Catalogue of Ships* (Homérovský katalóg lodí), Londýn 1921

Antika v dokumentech, I. Řecko (J. Nováková - J. Pečírka), Praha 1959

AVDIJEV, V. J.: *Dejiny starovekého Východu*, český preklad, Praha 1955

AYMARD, A. - AUBOYER, J.: *L'Orient et la Grèce antique* (Orient a antické Grécko), Paríž 1955

BARTONĚK, A.: *Zlatá Egeis*, Praha 1969

BARTONĚK, A.: *Nynější stav luštění krétskeho lineárního písma B*, Sborník prací filosofické fakulty v Brně V/4, Brno 1956

BARTONĚK, A.: *Zur Frage Äolismen und Archäismen in der homerischen Sprache* (K otázke aiolizmu a archaizmu v homérovej reči), Berlín 1961

BATES, W. N.: *Notes on the Dating of the Homeric Poems* (Poznámky k datovaniu homérovských básní), AJP XLVI, Baltimore 1926

BÉRARD, V.: *Did Homer live?* (Žil Homér?), New York 1931

BÉRARD, V.: *L'Odyssée d'Homère* (Homérove Odysea), Paríž 1931

BETHE, E.: *Homer* (Homér) I - II, Lipsko 1914, 1922

BICKEL, E.: *Homer. Die Lösung der Homerischen Frage* (Homér. Riešenie homérovej otázky), Bonn 1949

BLEGEN, C. W.: *Troy* (Trója) I - III, Cincinnati 1950 - 1953

BLEGEN, C. W.: *Troy* (Trója), Cambridge 1961

- BOSSERT, H. Th.: *Alt-Kreta* (Stará Kréta), Berlin 1937
- BOWRA, M.: *Tradition and Design in the Iliad* (Tradícia a zámer v Iliade), Oxford 1929
- BOWRA, M.: *Homer and his Forerunners* (Homér a jeho predchodcovia), Edinburgh 1955
- BUSCHOR, E.: *Die Plastik der Griechen* (Grécka plastika), Berlin 1936
- CARPENTER, R.: *Folk, Tale and Saga in the Homeric Epics* (Ľud, povest' a sága v homérovej epike), University of California Press 1946
- CERAM, C. W.: *Götter, Gräber und Gelehrte im Bild* (Bohovia, hroby a učenci v obrazoch), Hamburg 1957
- CERAM, C. W.: *Bohové, hroby a učenci*, český preklad, Praha 1961
- Dejiny sveta* (AV SSSR, český preklad) I, Praha 1959
- DÖRPFELD, W.: *Trója und Ilion* (Trója a Ilión) I - II, Atény 1902
- DÖRPFELD, W.: *Trója 1893* (Trója 1893), Lipsko 1894
- ENGELS, E.: *Pôvod rodiny, súkromného vlastníctva a štátu*, slovenský preklad, Bratislava 1951
- EVANS, A. J.: *Scripta Minoa* (Minojské písma) I, Oxford 1909
- EVANS, A. J.: *The Palace of Minos at Knossos* (Minoov palác v Knosse) I - V, Londýn 1921 - 1936
- FINLEY, M. I.: *The World of Odysseus* (Odyseov svet), Londýn 1956
- FINSLER, G.: *Homer in der Neuzeit von Dante bis Goethe* (Homér v novej dobe od Danteho po Goetheho), Berlín 1942
- FORRER, E.: *Vorhomerische Griechen in den Keilschrifttexten von Boghazköi* (Predhomérovskí Gréci v klinopisných textoch z Boghazköy), MDOG 63, Berlín 1924
- FORSDYKE, J.: *Greece before Homer* (Grécko pred Homérom), Londýn 1956
- GEORGIJEV, V.: *Das Problem der homerischen Sprache im Lichte der kretisch-mykenischen Texte* (Problém homérovského jazyka vo svetle krétsko-mykénskych textov), Minoica und Homer, Berlín 1961
- GERMAIN, G.: *La genèse de l'Odyssee* (Vznik Odysey), Paríž 1954
- GOESSLER, P.: *Wilhelm Dörpfeld. Ein Leben im Dienst der Antike* (Wilhelm Dörpfeld, Život v službe antiky), Stuttgart 1951
- HEUBECK, A.: *Der Odyssee-Dichter und die Ilias* (Básnik Odysey a Iliady), Erlangen 1954
- HEUBECK, A.: *Zur inneren Form der Ilias* (K vnútornej forme Iliady), G. 65, Heidelberg 1958
- HEUBECK, A.: *Zur neueren Homerforschung* (K novšiemu homérovskému bádaniu), G. 66, Heidelberg 1959
- HROZNÝ, B.: *Nejstarší dějiny Přední Asie, Indie a Kréty*, Praha 1949
- CHANTRAINE, R.: *Grammaire Homérique* (Homérovská gramatika), Paríž 1942
- KARO, G.: *Die Schachtgräber von Mykenai* (Mykénske šachtové hroby), Mnichov 1930
- KAZANSKIJ, V. B.: *Nynešnje sostojanje gomerskogo voprosa* (Dnešný stav homérovej otázky) zb. „Klasičeskaja filologia“, Leningrad 1959
- KIRCHHOFF, A.: *Homers Odysee* (Homérova Odysea), Berlín 1859
- KUN, N. A.: *Legendy a mýty starého Grécka*, slovenský preklad, Bratislava 1958
- LACHMANN, K.: *Betrachtungen über Homers Ilias* (Úvahy o Homérovej Iliade), Berlín 1848
- LEAF, W.: *Homer and History* (Homér a dejiny), Londýn 1915
- LEAF, W.: *The Iliad* (Ilias) I - II, Londýn 1900
- LESKY, A.: *Die Homerforschung in Gegenwart* (Homérovské bádanie v prítomnosti), Viedeň 1952
- LESKY, A.: *Homer. Der Forschungsbericht* (Homér. Správa o bádani). AAW, Viedeň 1951 - 1953, 1955
- LORIMER, H. L.: *Homer and the Monuments* (Homér a pamiatky), Londýn 1950
- LURJE, S. J.: *Jazyk i kul'tura mikenskoj Grecii* (Jazyk a kultúra mykénskeho Grécka), Moskva - Leningrad 1957
- MARX, K.: *Ku kritice politickej ekonomie*, slovenský preklad, Bratislava 1953
- MARX - ENGELS: *O umení a literatúre. Sborník ze spisů*, český preklad, Praha 1951
- MAZON, P. (& coll.): *Introduction à l'Iliade* (Úvod do Iliady), Paríž 1948
- MATZ, F.: *Kréta, Mykene, Trója* (Kréta, Mykény, Trója), Stuttgart 1956
- METTE, H. J.: *Homer 1930 - 1956* (Zoznam homérovej literatúry za roky 1930 - 1956), Lustrum I 1956, Göttingen 1957
- MICHAELIS, A.: *Die archäologischen Entdeckungen des XIX. Jahrhunderts* (Archeologické objavy 19. storočia), Lipsko 1906
- MIREAUX, E.: *Les poèmes homériques et l'histoire grecque* (Homérovské básne a grécke dejiny) I - II, Paríž 1948 - 1949

- MYRES, J. L.: *Who viere the Greeks?(Kto boli Gréci?)*, Berkeley 1930
- NILSSON, M. P.: *Homer and Mycenae* (Homér a Mykény), Londýn 1933
- NILSSON, M. R.: *Mycenaen Origin of Greek Mythology* (Mykénsky pôvod gréckej mytológie), Londýn 1932
- PENDLEBURY, J. D. S.: *The Archaeology of Crete* (Krétska archeológia), Londýn 1939
- PÖHLMANN, R. - OTTO, W.: *Grundriss der griechischen Geschichte nebst Quellenkunde* (Náčrt gréckych dejín a náuka o prameňoch), Mníchov 1914
- RADCIG, S. I.: *Istorija drevnegrečeskoj literatury* (Dejiny starogréckej literatúry), Moskva 1959
- RIDGEWAY, W.: *The Early Age of Greece* (Raný vek Grécka), Cambridge 1901
- ROBERT, R.: *Homère* (Homér), Paríž 1950
- ROBINSON, D. M.: *A Short History of Greece* (Krátke dejiny Grécka), New York 1936
- ROBINSON, D. M.: *Homer, der grösste Dichter der Welt* (Homér, najväčší básnik sveta), Alt. 3, Berlín 1957
- RODENWALDT, G.: *Die Kunst des Altertums* (Umenie staroveku), Berlín 1927
- SCOTT, J. A.: *The Unity of Homer* (Homérova jednotnosť), Berkeley 1921
- SERGEJEV, V. S.: *Dějiny starověkého Řecka*, český preklad, Praha 1952
- SEYMOUR, T. D.: *Life in the Homeric Age* (Život v homérovej dobe), New York 1914
- SCHADEWALDT, W.: *Von Homers Welt und Werk* (O Homérovom svete a diele), Stuttgart 1951
- SCHACHERMEYER, F.: *Die ältesten Kulturen Griechenlands* (Najstaršie kultúry Grécka), 1955
- SCHACHERMEYER, R.: *Hethiter und Achäer* (Chetiti a Acháji), Lipsko 1935
- SCHACHERMEYER, R.: *Poseidon und die Entstehung des griechischen Götterglauben* (Poseidón a vznik gréckej viery v bohov), Bern 1950
- SCHLIEMANN, H.: *La Chine et le Japon au temps présent* (Čína a Japonsko v súčasnej dobe), Paríž 1867
- SCHLIEMANN, H.: *ithaka, der Peloponnes und Trója* (Itaka, Peloponéz a Trója), Lipsko 1869
- SCHLIEMANN, H.: *Trójanische Altertümer* (Trójske starožitnosti), Lipsko 1874
- SCHLIEMANN, H.: *Atlas Trójanischer Altertümer* (Atlas trójskych starožitností), Lipsko 1874
- SCHLIEMANN, H.: *Mykenae* (Mykény), Lipsko 1878
- SCHLIEMANN, H.: *Ilios* (Ilios), Lipsko 1881
- SCHLIEMANN, H.: *Bericht über meine Ausgrabungen im boötischen Orchomenos* (Správa o mojich vykopávkach v boiótskom Orchomene), Lipsko 1881
- SCHLIEMANN, H.: *Reise in die Troas im Mai 1881* (Cesta do Troady v máji 1881), Lipsko 1881
- SCHLIEMANN, H.: *Trója* (Trója), Lipsko 1884
- SCHLIEMANN, H.: *Tiryns* (Tiryns), Lipsko 1886
- SCHLIEMANN, H.: *Bericht über die Ausgrabungen in Trója im Jahre 1890* (Správa o vykopávkach v Tróji roku 1890), Lipsko 1891
- SCHLIEMANN, H.: *Selbstbiographie, herausgegeben von Sofie Schliemann* (Vlastný životopis, vydaný Sofiou Schliemannovou), ed. E. Meyer (8. vyd.), Wiesbaden 1955
- Schliemanns Briefwechsel. Aus dem Nachlass in Auswahl herausgegeben von E. Meyer* (Schliemannova korešpondencia. Z pozostalosti vydané E. Meyerom) I (1842 - 1875), Berlín 1953
- SCHUCHHARDT, C.: *Schliemann's Ausgrabungen in Trója, Tiryns, Mykenä, Orchomenos, Ithaka im Lichte der heutigen Wissenschaft* (Schliemannove vykopávky v Tróji, Tiryne, Mykénach, Orchomene, Itake vo svetle dnešnej vedy), Lipsko 1891
- STAWELL F. M.: *Homer and the Odyssey* (Homér a Odyssea), Londýn 1909
- STOLL, H. A.: *Der Traum von Trója. Lebensroman Heinrichs Schliemanns* (Sen o Tróji. Román o živote Heinricha Schliemanna), Lipsko 1958
- THOMSON, G.: *O staré řecké společnosti*, český preklad, Praha 1952
- THOMSON, G.: *Aischylos a Athény*, český preklad, Praha 1952
- TRENCŠÉNYI-WALDAPFEL, J.: *Gomer i Gesiod* (Homér a Hesiodos), Moskva 1956
- TRONSKIJ, I. M.: *Dejiny antické literatury I*, Praha 1955
- ŽUMENOV, A. I.: *Očerki ekonomičeskoj i social'noj istorii drevnej Grecii* (Náčrt hospodárskych a sociálnych dejín starovekého Grécka) I - III, Leningrad 1920 - 1924
- VANTUCH, A.: *Homér a homérsky svet*, Bratislava 1960
- VENTRIS, M. - CHADWICK, J.: *Evidence for Greek Dialect in the Mycenaen Archives* (Doklady o gréckom dialekte v mykénskych archívoch), JHS, Londýn 1953

VENTRIS, M. - CHADWICK, J.: *Documents in Mycenaean Greek* (Dokumeny v mykénskej gréčtine), Cambridge 1956

WACE, A. J. B.: *Mycenae. An archaeological History and Guide* (Mykény. Archeologické dejiny a sprievodca), Princeton 1939

WACKERNAGEL, J.: *Sprachliche Untersuchungen zu Homer* (Jazykové výskumy k Homérovi), Gl. 28, Göttingen

WEBSTER, T. L.: *From Mycenae to Homer* (Od Mykén k Homérovi), Londýn 1958

WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, U.: *Homerische Untersuchungen* (Homérovské výskumy), Berlín 1884

WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, U.: *Die Ilias und Homer* (Ilias a Homér), Berlín 1920

WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, U.: *Die Heimkehr des Odysseus* (Odyseov návrat), Berlín 1927

WOLF, F. A.: *Prolegomena ad Homerum* (Úvod k Homérovi), nové vyd., Halle 1884

ZAFIROPOULO, J.: *Histoire de la Grèce à l'Age du Bronze* (Dejiny Grécka v dobe bronzovej, prel. z gréčtiny), Paríž 1964

ZERVOS, Chr.: *Naissance de la Civilisation en Grèce* (Zrod civilizácie v Grécku, prel. z gréčtiny) I - II, Paríž 1963

C / ČASOPISY

AAW - *Anzeiger für die Altertumswissenschaft* (Oznamovateľ pre vedu o staroveku), Viedeň, od r. 1948

ABS - *Annual of the British School at Athens* (Ročenka Britskej školy v Aténach), Londýn, od r. 1894

AJA - *American Journal of Archaeology* (Americký archeologický časopis), Concord, od r. 1897

AJP - *American Journal of Philology* (Americký filologický časopis), Baltimore, od r. 1879

Alt. - *Das Altertum* (Starovek), Berlín, od r. 1955

CR - *Classical Review* (Klasická revue), Londýn, od r. 1887

E - *Eiréné*, Praha, od r. 1960

G - *Gymnasium*, Heidelberg, od r. 1893

Gl. - *Glotta*, Göttingen, od r. 1907

JHS - *Journal of Hellenic Studies* (Časopis pre grécke štúdiá), Londýn, od r. 1880

K - *Klio*, Lipsko, od r. 1901

LF - *Listy filologické*, Praha, od r. 1874

Lu - *Lustrum*, Göttingen, od r. 1957

MDAI - *Mitteilungen des Deutschen Archeologischen Institutes* (Správy Nemeckého archeologického ústavu), Berlín, od r. 1876

MDOG - *Mitteilungen der Deutschen Oriental-Gesellschaft* (Správy Nemeckej orientálnej spoločnosti), Berlín, od r. 1861

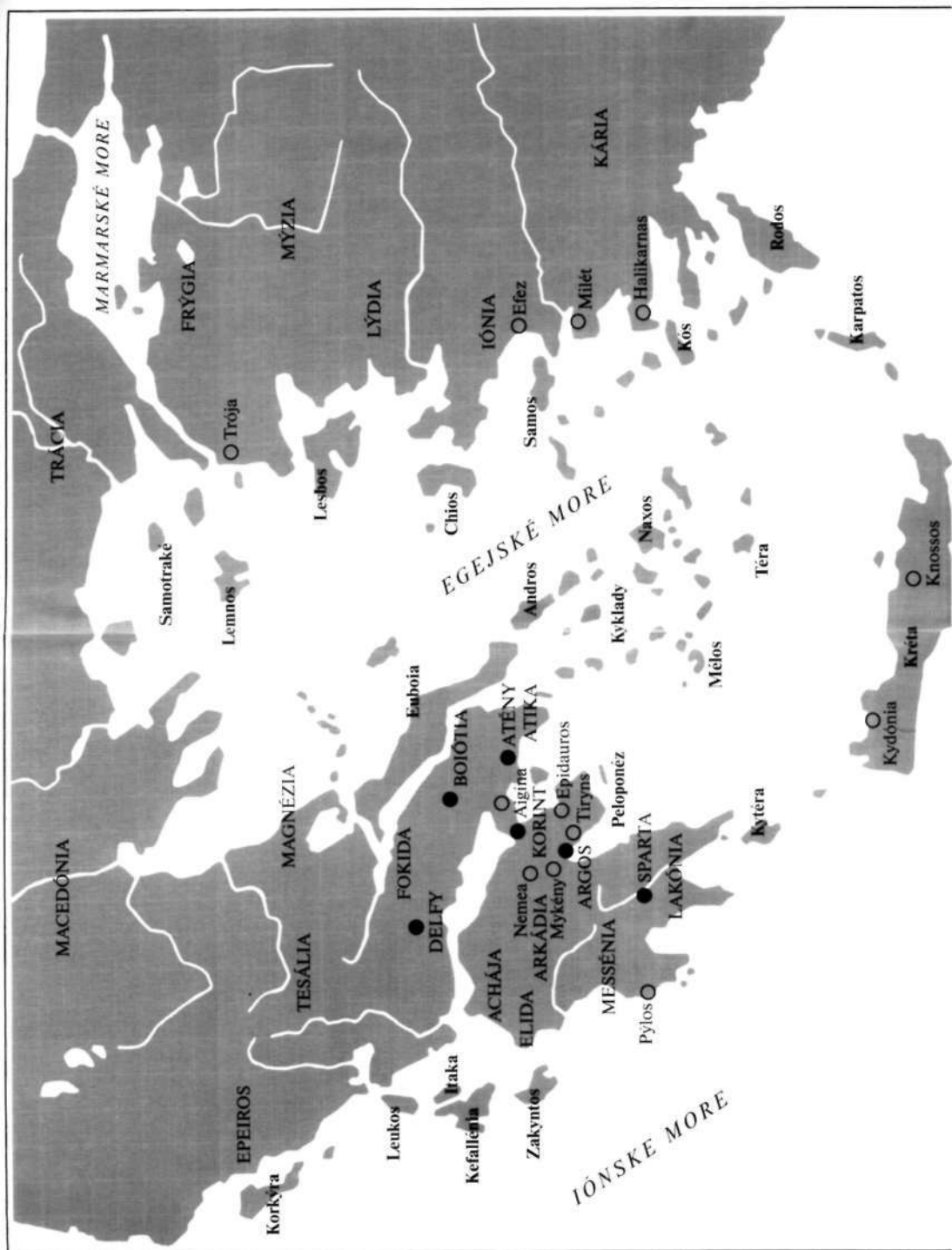
REG - *Revue des études grecques* (Revue pre grécke štúdiá), Paríž, od r. 1877

RP - *Revue de philologie* (Filologická revue), Paríž, od r. 1877

VDI - *Vestnik drevnej istorii* (Vestník starovekých dejín), Moskva - Leningrad, od r. 1937

ZJKF - *Zprávy Jednoty klasických filologů*, Praha, od r. 1959

STAŇTE SA ČLENOM SPOLKU PRIAZNIVCOV A ČITATEĽOV DIEL VOJTECHA ZAMAROVSKÉHO

Podmienky členstva:

1. Členom Spolku priaznivcov a čitateľov diel Vojtecha Zamarovského sa stane každý, kto sa písomne prihlási vo vydavateľstve PERFEKT. V prihláške treba uviesť meno a priezvisko, adresu + PSČ a dátum.
2. Vydavateľstvo PERFEKT poskytne na každú publikáciu zľavu 20 percent oproti cene knihy predávanej v kníhkupectvách.
3. Vydavateľstvo PERFEKT pošle každému členovi Spolku 21 dní pred vyjdením knihy zloženku na zaplatenie zvýhodnenej ceny. Po úhrade pošle vydavateľstvo PERFEKT knihu priamo na adresu udanú objednávateľom.
4. Každý člen Spolku priaznivcov a čitateľov má právo objednať za týchto podmienok aj viac výtlačkov kníh V. Zamarovského.
5. Každý, kto odoberie celé súborné dielo Vojtecha Zamarovského, dostane poslednú knihu zdarma.

*Pravidelné informácie o činnosti Spolku
nájdete v časopise Quark*

**Ďalšie informácie dostanete
na adrese:**

**Vydavateľstvo PERFEKT, a. s.,
Karpatská ulica 7, 811 05 Bratislava 1
tel.: 02/524 99 783-5, fax: 02/524 99
788, e-mail: odbyt@perfekt.sk**

